

การศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหาร
เพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

วิทยานิพนธ์
ของ
สมประสงค์ อ่อนแสง

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์
กันยายน 2551
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

การศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหาร
เพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

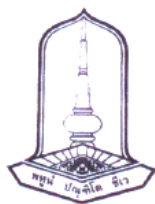
วิทยานิพนธ์
ของ
สมประสงค์ อ่อนแสง

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์

กันยายน 2551

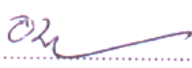
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

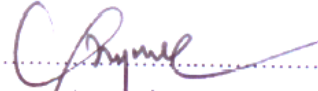
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของนายสมประสงค์ อ่อนแสง
แล้วเห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดมหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

 (ผศ.ดร.ทรงคุณ จันทอง)	ประธานกรรมการ (กรรมการบัณฑิตศึกษาประจำคณะ)
 (ผศ.ดร.เจริญชัย ชนไพโรจน์)	กรรมการ (ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์)
 (อาจารย์ ดร.บุญสม ขอดมาลี)	กรรมการ (กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์)
 (รศ.นิยม วงศ์พงษ์คำ)	กรรมการ (อาจารย์บัณฑิตศึกษาประจำคณะ)
 (อาจารย์ ดร.อ่างทอง บุญเสริม)	กรรมการ (ผู้ทรงคุณวุฒิ)

มหาวิทยาลัยขอนแก่นให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดมหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

.....
(ผศ.ดร.ทรงคุณ จันทอง)
ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน

.....
(รศ.ดร.ไพฑูรย์ สุขศรีงาม)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
วันที่ 30 เดือน ๐๕พ.ศ. 2551

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความกรุณา และความช่วยเหลืออย่างดียิ่ง จากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เจริญชัย ชนไพโรจน์ ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ อาจารย์ ดร.บุญสม ยอดมาลี กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทรงคุณ จันทจร ประธานกรรมการสอบ รองศาสตราจารย์นิยม วงศ์พงษ์คำ และอาจารย์ ดร.อ่างทอง บุญเสริม กรรมการสอบ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณ อาจารย์ปิติ แสนโคตร ที่ช่วยตรวจเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย อาจารย์มิ่งขวัญ ชนไพโรจน์ ที่ให้กำลังใจ ให้คำปรึกษา ให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ ต่อการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ตลอดจนคณาจารย์บัณฑิตวิทยาลัย และสถาบันวิจัยศิลปะ และวัฒนธรรมอีสานทุกท่าน ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ และถ่ายทอดวิทยาการใหม่ ๆ เพื่อให้ศิษย์ได้มีความรู้เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทรงคุณ จันทจร อาจารย์ ดร. บุญสม ยอดมาลี และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เจริญชัย ชนไพโรจน์

ขอกราบขอบพระคุณท่านเจ้าอาวาสวัดทุกวัด พระภิกษุ สามเณรทุกรูป ขอขอบคุณ ประชาชนในชุมชน นักท่องเที่ยวและเจ้าหน้าที่ของหน่วยราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ที่ให้ความอนุเคราะห์ในการให้ข้อมูล ตลอดจนเจ้าหน้าที่ของสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสานที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ที่ให้ความอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อเป็นอย่างดี รวมทั้งเพื่อน ๆ รุ่น ป.ท. 1 ศูนย์มุกดาหารทุกคน ที่ท้ายที่สุดนี้ ขอขอบพระคุณอาจารย์สมนึก อ่อนแสง อาจารย์บรรพพันธ์ แสนโสม ผู้อำนวยการโรงเรียนคำชะอีวิทยาคาร และญาติพี่น้องของผู้วิจัยทุกคน ผู้เป็นแรงคล้อยช่วยเหลือให้กำลังใจ สนับสนุนส่งเสริม และอยู่เบื้องหลังความสำเร็จของผู้วิจัยทุกด้านอย่างดียิ่งด้วยดีตลอดมา

สมประสงค์ อ่อนแสง

ชื่อเรื่อง	การศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหาร เพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
ผู้วิจัย	นางสมประสงค์ อ่อนแสง
กรรมการควบคุม	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เจริญชัย ชนไพโรจน์ และอาจารย์ ดร.บุญสม ยอดมาลี
ปริญญา	ศศ.ม. สาขาวิชา วัฒนธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัย	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ปีที่พิมพ์ 2551

บทคัดย่อ

วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทศาสนสถาน ที่สะท้อนให้เห็นถึงความเจริญของชาติ ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรม ศิลปกรรมทุกแขนง เชื่อมโยงความเป็นมา ทางวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน รวมทั้งมีสภาพแวดล้อมที่สวยงาม สงบ ร่มเย็น สันโดษ ตามลักษณะของพระพุทธศาสนา การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาศักยภาพของวัด จังหวัดมุกดาหาร ด้านการท่องเที่ยว และศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหาร เพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวม ข้อมูลประกอบด้วย ข้อมูลที่ได้จากเอกสารต่าง ๆ การสำรวจ การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง และการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง กลุ่มตัวอย่างได้แก่ กลุ่มบุคคลทั่วไปจากวัด 12 วัด กลุ่มผู้รู้ 45 คน กลุ่มผู้ปฏิบัติ 24 คน ใช้วิธีตรวจสอบข้อมูล แบบสามเส้า และนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า วัดจังหวัดมุกดาหารมีศักยภาพในการท่องเที่ยวที่หลากหลายเพียงพอ ทั้งที่เป็นพระเจดีย์ วิหาร ศาลาการเปรียญ โบสถ์หรือสิม พระพุทธรูปที่มีชื่อเสียง พระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงทั้งในอดีตและปัจจุบัน สภาพภูมิทัศน์ทางธรรมชาติ และกิจกรรมเด่นที่มีลักษณะเฉพาะ ที่เน้นการปฏิบัติทางด้านจิตใจ การกราบไหว้บูชา การศึกษาประวัติความเป็นมา ศิลปกรรม เอกลักษณ์ของท้องถิ่น การพักผ่อนหย่อนใจ และการชมทัศนียภาพที่สวยงาม ร่มรื่น รวมทั้ง การรักษาสืบทอดประเพณีท้องถิ่น การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว เช่น สภาพเส้นทาง ลักษณะ การเดินทาง ระยะทางจากตัวเมืองไปยังแหล่งท่องเที่ยว และสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ที่พัก การบริการสาธารณูปโภค ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว ร้านอาหาร – เครื่องดื่ม ระบบไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ การประชาสัมพันธ์ และความพร้อมของบุคลากร ที่มีขีดความสามารถในการ รองรับเพียงพอเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนของนักท่องเที่ยว เนื่องจากจำนวนนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยว ยังมีปริมาณน้อยจึงไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมแต่อย่างใด ชาวบ้านในชุมชนก็ยังมีความรู้สึกว่า นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวชมนั้น ไม่ได้สร้างความรำคาญแต่อย่างใด สิ่งจูงใจในการท่องเที่ยวเหล่านี้

มีเส้นทางที่จะดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยว และพอใจที่เดินทางมาสัมผัส มาชื่นชม เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางมาแล้วยังต้องการกลับมาเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวอื่นอีก การท่องเที่ยววัดจังหวัดมุกดาหารในปัจจุบันนักท่องเที่ยวมีกิจกรรมที่สำคัญ คือการทำบุญตามประเพณี การเดินทางเพื่อไปปฏิบัติภาวนา กราบสักการะสิ่งศักดิ์ภายในวัด และเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ ปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยวที่สำคัญคือ ขาดการประชาสัมพันธ์ในการนำเสนอข้อมูลให้นักท่องเที่ยวได้ทราบเกี่ยวกับวัดต่าง ๆ ถ้ามีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์มากกว่านี้จะทำให้นักท่องเที่ยวสนใจที่จะเที่ยวตามวัดต่าง ๆ มากขึ้น ปัญหานักท่องเที่ยวยังมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม ไม่ถูกกาลเทศะ เช่น การทิ้งขยะไม่เป็นที่ การนำเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ไปดื่มในบริเวณวัด สำหรับวัดที่ตั้งอยู่บนภูเขาสูงมีปัญหาหลักคือ นักท่องเที่ยวขึ้นไปเที่ยวชมไม่สะดวก และมีปัญหาเกี่ยวกับการขาดแคลนน้ำในหน้าแล้ง นอกจากนั้นสภาพของวัดบางวัดมีพระภิกษุ สามเณรน้อย ทำให้ดูแลภูมิทัศน์ในบริเวณวัดไม่ทั่วถึง จำนวนนักท่องเที่ยวก็ไม่สม่ำเสมอ บางวัดแทบจะไม่มีคนมาเที่ยวเลย เป็นเพราะการขาดการประชาสัมพันธ์ การพัฒนาความพร้อมของบุคลากร และการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการของหน่วยงานภาครัฐที่ยังไม่ได้ดำเนินการ

แนวทางการพัฒนาศักยภาพวัดจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญคือ แนวทางการพัฒนาในด้านศักยภาพหลักที่เป็นสิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว หน่วยงานภาครัฐ องค์กรการบริหารส่วนจังหวัด และองค์กรบริหารส่วนตำบล ควรให้การสนับสนุน ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง ตลอดจนการจัดงบประมาณในการปรับปรุง ดูแลรักษา ซ่อมแซมเสนาสนะ และสิ่งต่าง ๆ ในวัดไม่ควรปล่อยให้เปราะบางของวัดทั้งหมด และแนวทางการพัฒนาด้านศักยภาพประกอบของแหล่งท่องเที่ยว ควรพัฒนาเส้นทางคมนาคม ซ่อมแซมผิวถนน จัดทำป้ายบอกทาง สิ่งอำนวยความสะดวก ป้ายประชาสัมพันธ์ข้อมูลสารสนเทศ จัดทำเอกสารหรือแผ่นพับแนะนำวัด จัดทำโปสเตอร์ประชาสัมพันธ์เพิ่มมากขึ้น รวมทั้งการจัดอบรม ให้ความรู้กับอาสาสมัครในหมู่บ้าน ทั้งที่เป็นผู้อาวุโส กลุ่มหนุ่มสาว กลุ่มเยาวชนในหมู่บ้าน นักเรียน นักศึกษา ให้มีความรู้เกี่ยวกับ ประวัติความเป็นมาของท้องถิ่น ประวัติความเป็นมาของวัด และสิ่งสำคัญ ๆ ในวัด จนสามารถนำนักท่องเที่ยวเข้าชมวัดและให้ข้อมูลต่าง ๆ ได้ หากสามารถปฏิบัติตามแนวทางการพัฒนาที่วางแผนไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะสามารถพัฒนาศักยภาพวัดจังหวัดมุกดาหารเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้มากขึ้น จะทำให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้น และเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนอีกด้วย

โดยสรุป แนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม หน่วยงานภาครัฐ องค์กรการบริหารส่วนจังหวัดและองค์กรบริหารส่วนตำบล ควรให้การสนับสนุน และให้การส่งเสริมในทุก ๆ ด้าน เพื่อการพัฒนาประสิทธิภาพ และศักยภาพการท่องเที่ยวของวัดอย่างยั่งยืน

TITLE A Study of Guidelines for Developing Potentials of Temples in
Changwat Mukdahan for Cultural Tourism

AUTHOR Mrs. Somprasong Onsaeng

ADVISORS Asst. Prof. Dr. Jaroenchai Chonpairot and Dr. Boonsom Yodmalee

DEGREE M.A. **MAJOR** Cultural Science

UNIVERSITY Mahasarakham University **DATE** 2008

ABSTRACT

Temples are religious tourist attractions which can reflect prosperity of the nation in all branches of the historic, archeological, cultural, and fine arts aspects. Temples link community cultural and traditional backgrounds including having beautiful, peaceful, shady, and desolate environments according to Buddhist characteristics. The purposes of this study were to examine tourism potentials of temples in Changwat Mukdahan, and to examine guidelines for developing potentials of temples in Changwat Mukdahan for cultural tourism. The study was conducted by using the qualitative research methodology. Data were collected from different documents, surveying and observing 12 temples in Changwat Mukdahan, and interviewing with a group of 45 informants, a group of 24 people in general. The analysis results were presented by means of a descriptive analysis.

The results of the study revealed that the temples in Changwat Mukdahan had various and sufficient tourism potentials in terms of stupas, vihara , sermon halls, bot or sim (shrine halls on land or shrine halls above water), famous Buddha images, past and present famous monks, natural landscapes, and outranking activities white specific characterizations with an emphasis on mental practice, worshipping ; studies of history and background, fine arts, local identity, relaxation, and visiting beautiful and shady scenery including keeping adhering to local traditions. These temples had supplementary potentials which included: accessing tourist attractions such as path conditions, traveling types, distance from town to tourism attractions; and facilities such as lodgings, public utility services, tourist safety, food – drinks shops ; systems of electricity, water supply, telephone, and public relations ; and personnel readiness. These things had adequate ability to underlie tourists when compared with the number of tourists. Due to a small number of tourists who come to visit, there was not any impact on the environment. The community people still felt that the tourists

who come to visit the temples did not cause any annoyance. These motivations for tourism had charm which attracted tourists to think of and to be satisfied with coming to contact and admire the places. When the tourists had travelled and visited and left, they would still want to come back to visit have those tourist attractions again. For temple tourism in Changwat Mukdahan at present, the tourists have these important activities : merit-making according to the tradition of traveling for reciting prayers, paying respect to sacred objects in the temples, and for relaxation. The important problem arising from tourism itself was the lack of public relations on presenting information to tourists involving different temples. If there was more public relations than this, tourists would be more interested in visiting different temples. For the problem guide m of tourists themselves, they still had inappropriate behaviors in the wrong time and wrong place such as dropping litter anywhere they wanted to and bringing alcohol to drink on the temples compound. For the temples located on high hills, the major problems they had were that it was inconvenient for tourists to go up to visit the temples, and that there was a lack of water in the dry season. Moreover, for the conditions of some temples, there were a small number of monks and novices, causing them to be unable to look after the landscapes on the temple compounds thoroughly. The number of tourists was not regular. Some temples hardly had tourists, due to lacks of public relations, development of readiness of personnel, and participation in management of agencies in the state sector which had not been operated.

The guidelines for important development of the temples in Changwat Mukdahan for cultural tourism: for guidelines for developing main potentials as motivations of tourist attractions, state sector agencies, Changwat administrative organization, and tombon administrative organizations should earnestly provide with supports and counseling about tourism as well as budget allotments for improving, maintaining, and repairing monks' beddings, and various things within the temples. These burdens should not be left to be all the temples' burdens. As for guidelines for developing supplementary potentials of tourist attractions, ways of communications should be developed, road surfaces should be repaired ; guideboards, guideposts of facilities, and posters of public relations on information should be made ; documents or brochures introducing temples should be made ; more posters of public relations should be made ; also, training should be held to provide knowledge to volunteers in each village who are in a group of women, a group of youths in each village, school students and college students to have good knowledge of a history and background of each locality, histories of temples and important things in each temple until

they can guide tourists to visit the temples and can give different information. If the guidelines for development can be followed efficiently as planned, potentials of the temples in Changwat Mukdahan will be able to be developed more as cultural tourist attractions, which will cause local people to earn more incomes and will be sustainable tourism promotion as well.

In conclusion, for the guidelines for developing potentials of the temples in Changwat Mukdahan for cultural tourism, state sector agencies, Changwat administrative organization and tambon administrative organizations should provide supports and promotion in all aspects to develop tourism efficiency and potentials of the temples in sustainability.

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย	4
คำถามของการวิจัย	4
ความสำคัญของการวิจัย	4
นิยามศัพท์เฉพาะ	5
กรอบแนวคิดการวิจัย	6
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	8
ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับจังหวัดมุกดาหาร	8
ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับวัดในพุทธศาสนา	21
ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยว	46
บริบทของวัดในจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม	59
แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	65
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	71
งานวิจัยในประเทศ	71
งานวิจัยต่างประเทศ	81
3 วิธีดำเนินการวิจัย	87
ขอบเขตของการวิจัย	87
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	90
การเก็บรวบรวมข้อมูล	91
การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล	92
การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล	92

บทที่	หน้า
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	93
ศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหารด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม	93
แนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยว ทางวัฒนธรรม	177
5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	188
ความมุ่งหมายของการวิจัย	188
สรุปผล	188
อภิปรายผล	190
ข้อเสนอแนะ	197
บรรณานุกรม	200
ภาคผนวก	210
ภาคผนวก ก รายนามผู้ให้สัมภาษณ์	211
ภาคผนวก ข แบบสำรวจ	215
ภาคผนวก ค แบบสัมภาษณ์	218
ภาคผนวก ง แบบสังเกต	229
ประวัติย่อของผู้วิจัย	232

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 ประเด็นยุทธศาสตร์และแนวทางพัฒนาจังหวัดมุกดาหาร	17
2 เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างพระวิหารกับพระอุโบสถ	28
3 การใช้พื้นที่ของวัดในการจัดประเพณีหรืองานบุญต่าง ๆ	44
4 แสดงข้อมูลวัดในจังหวัดมุกดาหาร	60
5 แสดงวัดที่มีวัดอุโบสถหรือวัดที่มีแหล่งท่องเที่ยว	62
6 แสดงรายชื่อวัดที่ใช้เป็นขอบเขตพื้นที่วิจัย	89

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 กรอบแนวคิดการวิจัย	7
2 ตราสัญลักษณ์จังหวัดมุกดาหาร	8
3 แผนที่จังหวัดมุกดาหาร	12
4 กลุ่มหินเทิบรูปร่างต่าง ๆ ในอุทยานแห่งชาติมุกดาหาร	15
5 พันธุ์ไม้ดอกขนาดจิ๋วหลากสีสันบนภูผาเทิบ	15
6 กระจอกบัว และ รอยฝ่ามือบนภูผาแต้ม ในอุทยานแห่งชาติมุกดาหาร	15
7 ตลาดอินโดจีน และหอแก้วมุกดาหาร	16
8 การแห่ผ้าสะเทวดของชาวตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร	39
9 ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมทางการท่องเที่ยว	51
10 วัดศรีมงคลใต้ จังหวัดมุกดาหาร	94
11 แผนที่แสดงพื้นที่วิจัย	95
12 พระเจ้าองค์หลวง วัดศรีมงคลใต้ จังหวัดมุกดาหาร	96
13 วิหารวัดศรีมงคลใต้ จังหวัดมุกดาหาร	98
14 โบสถ์ / สิมวัดศรีมงคลใต้ (สิมโปรง)	98
15 บรรยากาศและภูมิทัศน์หน้าวัดศรีมงคลใต้	99
16 หอแจก (ศาลาการเปรียญ) วัดศรีมณฑา จังหวัดมุกดาหาร	105
17 ลวดลายหัวเสาและหลังคาวัดศรีมณฑา จังหวัดมุกดาหาร	106
18 วิหารวัดมโนภิรมย์ จังหวัดมุกดาหาร	111
19 ลายปูนปั้นบริเวณทางขึ้นด้านหน้า ชุ่มเหนือประตูเข้าวิหาร คันทวยรอบ ๆ วิหาร วัดมโนภิรมย์	111
20 พระงา และพระองค์แสน ในวิหารวัดมโนภิรมย์	113
21 โบสถ์วัดมโนภิรมย์ พระประธานวัดมโนภิรมย์ จ.มุกดาหาร	113
22 ศาลาการเปรียญวัดมโนภิรมย์ จังหวัดมุกดาหาร	114
23 ชายหาดบ้านชะโนดบริเวณหน้าวัดมโนภิรมย์ จังหวัดมุกดาหาร	116
24 โบสถ์วัดลัญจิววัน จังหวัดมุกดาหาร	119
25 พระประธานในโบสถ์ วัดลัญจิววัน จังหวัดมุกดาหาร	119
26 วิหารวัดลัญจิววัน จังหวัดมุกดาหาร	120

27 ประติมากรรมภายในวิหารวัดลี้กฐิกวัน จังหวัดมุกดาหาร	120
28 พระเจดีย์ วัดลี้กฐิกวัน จังหวัดมุกดาหาร	121
29 รอยพระพุทธรูปบาทและสังเขนียสถานจำลอง	121
30 วัดรอยพระพุทธรูปบาทกุมโนรมย์ จังหวัดมุกดาหาร	124
31 พระธาตุกุมโนรมย์ วัดรอยพระพุทธรูปบาทกุมโนรมย์	125
32 รอยพระพุทธรูปบาทจำลอง และพระอังคารเพ็ญ วัดรอยพระพุทธรูปบาทกุมโนรมย์ จังหวัดมุกดาหาร	126
33 ถนนทางขึ้นวัดและลานจอดรถในบริเวณวัดรอยพระพุทธรูปบาทเขมโนรมย์	127
34 ศาลาชมวิว ทิวทัศน์ของเมืองมุกดาหารมองจากวัดรอยพระพุทธรูปบาทฯ	128
35 พระพิมพ์สมเด็จที่ใหญ่ที่สุดในโลก	131
36 พระพุทธรูปศรีศกยติลลิกิริ ศาลาการเปรียญวัดถ้ำพระผาป่อง	132
37 อุทัยรัตนเจดีย์ หลวงพ่อเจ็ดกษัตริย์ วัดถ้ำพระผาป่อง จังหวัดมุกดาหาร	133
38 พระอรหันต์ธาตุ และพระธาตุของพระฝ่ายกัมมัฏฐานในวัดถ้ำพระผาป่อง	134
39 เครื่องมือเครื่องใช้สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ขุดพบที่บ้านบึงสา และจัดไว้ที่ วัดถ้ำพระผาป่อง เตรียมไว้จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ของวัด	134
40 ทางขึ้นวัดถ้ำพระผาป่อง จังหวัดมุกดาหาร	135
41 ป้ายชื่อวัด หุ่นขี้ผึ้งหลวงปู่หล้า วัดบรรพตคีรี จังหวัดมุกดาหาร	140
42 กุฎีหลวงปู่หล้า และเขมปัตตเจดีย์ ศาลาที่พักญาติโยม วัดบรรพตคีรี	140
43 เขมปัตตเจดีย์ จังหวัดมุกดาหาร	141
44 พระอัฐิธาตุหลวงปู่หล้า เครื่องใช้ของปู่หล้า ในเขตปัตตเจดีย์ วัดบรรพตคีรี จังหวัดมุกดาหาร	141
45 บันไดเหล็กขึ้นบนด้านข้างรกรางสำหรับขนของขึ้นเขมปัตตเจดีย์ พระประธาน บนหอนั้น ทางเดินขึ้นไปชมเขมปัตตเจดีย์	143
46 หลวงพ่อธรรมจักร วัดพุทธโธธัมมะชะโร จังหวัดมุกดาหาร	148
47 ภาพวาดพุทธประวัติในศาลา “สุทธธรรมรังสียานุสรณ์” วัดพุทธโธธัมมะชะโร	149
48 บรรยากาศรอบ ๆ หลวงพ่อธรรมจักร วัดพุทธโธธัมมะชะโร	150
49 พระเทพสุทรโมลี เจ้าอาวาสวัดพุทธโธธัมมะชะโร เจ้าคณะจังหวัดมุกดาหาร	151
50 ทางเข้าวัดป่าวิเวกวัฒนาราม จังหวัดมุกดาหาร	154

51	เจดีย์บุทองกิตติ และพระบรมสารีริกธาตุ พระธาตุของพระอรหันต์ ในเจดีย์บุ ทองกิตติ วัดป่าวิเวกวัฒนาราม จังหวัดมุกดาหาร	156
52	กุฏิเสาศีรษะ วัดป่าวิเวกวัฒนาราม จังหวัดมุกดาหาร	157
53	หลวงปู่จาม มหาปัญญา ประธานสงฆ์วัดป่าวิเวกวัฒนาราม	157
54	พิธีสงฆ์พระธาตุ วัดป่าวิเวกวัฒนาราม จังหวัดมุกดาหาร	159
55	วัดภูหล่มขุม จังหวัดมุกดาหาร	162
56	ศาลาการเปรียญและภูมิทัศน์รอบ ๆ ศาลาการเปรียญวัดภูหล่มขุม จังหวัดมุกดาหาร	163
57	ป้ายที่ติดไว้ตามบริเวณทางเข้าวัด และศาลาการเปรียญแสดงจุดเน้นของวัด วัดภูหล่มขุม จังหวัดมุกดาหาร	164
58	ป้ายทางขึ้นวัด ถนนขึ้นวัด ลานหินหน้าวัดภูหล่มขุม	165
59	พระประธานในศาลาปฏิบัติธรรม และทางเดินรอบศาลาวัดภูหล่มขุม	165
60	กุฏิพระ ทางเดินเชื่อมระหว่างกัน ที่พักญาติโยมในวัดภูหล่มขุม	166
61	สิมวัดนครวราราม จังหวัดมุกดาหาร	168
62	พระประธานและพระโบราณในโบสถ์วัดนครวราราม	168
63	ตู้พระไตรปิฎกในสิมวัดนครวราราม	169
64	พระธาตุเจดีย์อาจารย์เถื่อน และ ใบเสมาหินทราย วัดเวินไชยมงคล จังหวัดมุกดาหาร	173
65	พระพุทธอิสโรเจ้า ธาตุแม่พระธรณี วัดเวินไชยมงคล จังหวัดมุกดาหาร	174
66	หาดหินบริเวณหน้าวัดเวินไชยมงคล จังหวัดมุกดาหาร	174

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมหนึ่งของมนุษย์ที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อความต้องการอยากรู้ อยากรู้อยากเห็นสิ่งต่าง ๆ ที่แปลกใหม่ทั้งที่เป็นสิ่งธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น จึงทำให้เกิดการเดินทางจากถิ่นที่อยู่อาศัยของตนเองไปยังถิ่นอื่น ๆ ทั้งใกล้และไกลแล้วแต่โอกาสและความสามารถที่จะเดินทางไปได้ การเดินทางท่องเที่ยวจึงเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นมานานแล้วและได้พัฒนามาจนได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในปัจจุบัน คำว่า “การท่องเที่ยว” (Tourism) มีความหมายกว้างมาก ดังที่ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่า “การท่องเที่ยวหมายถึง การเดินทางเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ การเล่นกีฬา การติดต่อธุรกิจ ตลอดจนเยี่ยมเยียนญาติพี่น้อง โดยมีเงื่อนไขที่สำคัญ เป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังสถานที่อื่นเป็นการชั่วคราว เป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ และการเดินทางด้วยจุดประสงค์ใดๆ ที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพ หรือหารายได้ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2542 : 10) ปัจจุบันการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่ได้รับความนิยมจากคนทั่วไปเป็นอย่างมากเนื่องจากเป็นกิจกรรมพักผ่อนในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ ของชีวิตมนุษย์และทำให้ได้รับความรู้จากสิ่งใหม่ๆที่ได้ไปพบเห็น นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังสามารถทำรายได้เข้าประเทศเป็นจำนวนมาก วรรณ วลัยวานิช (2539 : 20-21) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวไว้ว่า “การท่องเที่ยวทำให้เกิดการจ้างงานเพิ่มขึ้น ประชากรมีรายได้เพิ่มขึ้น มีการกระจายรายได้ไปสู่ประชาชนทุกระดับชั้นและกระจายไปสู่ธุรกิจด้านต่าง ๆ ตั้งแต่ร้านขายของที่ระลึกไปจนถึงร้านค้าภัตตาคาร โรงแรมต่าง ๆ ทำให้การคมนาคมขนส่งดีขึ้น ทนสมัยขึ้น เงินตราต่างประเทศไหลเข้าสู่ประเทศเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังก่อให้เกิดการปรับปรุงทางด้านโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา สาธารณูปโภคต่าง ๆ ตลอดจนการบริการด้านการโรงแรม ศูนย์การค้า และภัตตาคารต่าง ๆ การท่องเที่ยวยังช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี สังคมและปัญหาเศรษฐกิจตลอดจนการดำรงชีวิตของประเทศอื่น ๆ ได้ดียิ่งขึ้น” สอดคล้องกับทีวิชัย เทียนน้อย (2528 : 8) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวไว้ว่า “การท่องเที่ยวเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนในท้องถิ่น ทั้งยังช่วยสร้างเสริมรายได้ และเป็นตัวช่วยเร่งให้เกิดการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ตามมามากมาย ส่งผลให้เศรษฐกิจในแต่ละท้องถิ่นเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว”

วัด เป็นศูนย์กลางของชุมชนในสังคมไทยมาตั้งแต่อดีต อิทธิพลของพุทธศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดวิถีชีวิตของคนไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นแหล่งรวมงานศิลปกรรมที่มีค่า เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ และจิตรกรรมฝาผนัง และความรู้สาขาต่าง ๆ มากมาย นับเป็นมรดกล้ำค่าและเสมือนเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นชาติไทย (รลิกา อังกูร. 2543 : 1) วัดมีความผูกพันกับคนไทยเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะวัดเป็นสถานที่หล่อหลอม อบรม ให้การศึกษาทั้งด้านจริยธรรม ศิลธรรม และเป็นที่พบปะของประชาชนในระดับท้องถิ่น และวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยในอดีตนั้นก็มีความเกี่ยวพันกับวัดและพระสงฆ์เป็นอย่างมาก นับตั้งแต่การ ดันนอนคนไทยก็นิยมใส่บาตร ซึ่งเป็นการปลูกฝังธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาช้านาน เช่น ในเทศกาลวันสำคัญทางพุทธศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา และงานบุญประเพณีต่าง ๆ จนกล่าวได้ว่าวัดและชาวบ้านต่างพึ่งพาอาศัยกันและกันจน ไม่สามารถจะแยกออกจากวิถีชีวิตได้ (พระมหาชัยนาท อรรถบุตร. 2542 : 1-2)

วัดเป็นสถานที่ที่มีความผูกพันกับมนุษย์มาตั้งแต่อดีต เป็นศูนย์รวมความศรัทธา จึงเป็นที่รวบรวมศิลปกรรมและแฝงไปด้วยอารยธรรมความเจริญต่าง ๆ แม้ปัจจุบันวัดจะมีบทบาทน้อยลงไปจากอดีต แต่หากพระจะมีบทบาทในการช่วยดูแลรักษาศาสนสถานและศาสนสมบัติ สามารถให้คำแนะนำช่วยเหลือ รวมทั้งสอดส่องดูแลพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยว ก็จะเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยให้ภาพพจน์ของวัดและพระในสังคมดีขึ้น (ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์. 2537 : 3-4)

ปัจจุบันวัดมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม คือเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทศาสนสถาน ที่สำคัญประเภทหนึ่ง ซึ่งมีศิลปวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรมและความเจริญของชาติที่สามารถย้อนกลับได้ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรม ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม รวมทั้งเชื่อมโยงความเป็นมาทางวัฒนธรรมกับชุมชนและการตั้งถิ่นฐานของชุมชน นอกจากนี้วัดบางแห่งยังเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ประกอบด้วยสภาพแวดล้อมที่สวยงาม สงบ สันโดษ ตามลักษณะของพระพุทธศาสนา (อรศิริ ปาณินท์. 2533 : 1) การท่องเที่ยวในประเทศไทยมีการแข่งขันที่รุนแรงมากขึ้นทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ เนื่องจากนักท่องเที่ยวเปลี่ยนแปลงความต้องการจากการท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหรือพบเห็นสิ่งแปลกใหม่ กลายเป็นการท่องเที่ยวที่เน้นประสบการณ์โดยตรงในการเข้าไปเรียนรู้และมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรมของสังคมที่ตนไปท่องเที่ยวอย่างลึกซึ้งมากขึ้น ซึ่งประเทศไทยมีความได้เปรียบจากการมีวัดอุทิศทางทรัพยากรการท่องเที่ยวมากมาย มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งเกิดจากวิถีชีวิตและศาสนาของคนไทย ทั้งนี้คนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับศาสนาพุทธ จึงมีการสร้างสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ เพื่อปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา ประเพณีประจำท้องถิ่นตามวันสำคัญทางพุทธศาสนา ตลอดจนศิลปกรรมจำนวนมากจึงกลายเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญ (มณีวรรณ ศิวินิม. 2546 : 5-9)

จังหวัดมุกดาหารเป็นจังหวัดที่ได้รับการกำหนดให้เป็นประตูด่านสำคัญสู่กลุ่มประเทศอินโดจีน มีวิสัยทัศน์ (Vision) ของจังหวัดเป็น “เมืองการค้าและการท่องเที่ยวชายโขง ณ ประตูตะวันออกสู่อินโดจีน” กอปรกับในปัจจุบันมีการเปิดใช้สะพานมิตรภาพไทย – ลาวแห่งที่ 2 ขึ้น ที่จังหวัดมุกดาหาร – สะหวันเขต เชื่อมโยงกับเส้นทางหมายเลข 9 ในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สู่เมืองเว้ เมืองดานัง ของเวียดนาม โดยมีจังหวัดมุกดาหารเป็นปลายทางของประเทศไทย ส่งผลให้จังหวัดมุกดาหารมีความสำคัญและมีบทบาทในฐานะเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของภูมิภาค เชื่อมโยงสู่แหล่งท่องเที่ยวระดับโลกของกลุ่มประเทศอินโดจีน ทั้งมีความหลากหลายของอารยธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นเมืองที่เก่าแก่ที่มีชนเผ่าต่าง ๆ อาศัยอยู่หลายเผ่า เช่น ผู้ไทย ข่า กะโซ่ กะเลิง แสก ย้อ และกุลา แต่ละชนเผ่าต่างมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่น่าสนใจต่อนักท่องเที่ยวอย่างยิ่ง (นิรมล พรมนิล. 2548 : 2)

วัดที่เป็นศาสนสถาน จังหวัดมุกดาหารเป็นเมืองเก่าแก่ จึงมีประวัติความเป็นมาและตำนานเป็นของตนเอง มีสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และวัดวาอารามที่ประดิษฐานพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองมากมาย มีวัดที่มีชื่อเสียงทางพุทธศาสนา เช่น วัดศรีมงคลเหนือ วัดศรีมงคลใต้ วัดลัญจิวัดวัน วัดภู่อ้อก่อ วัดมโนภิรมย์ วัดมัจฉิมาวาส(วัดกลาง) วัดป่าวิเวกวัดนาราม วัดนราราม วัดพุทธโธธัมมะชะโร มีพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบหลายรูป เช่น หลวงปู่จาม มหาบุญโญ หลวงปู่หล้า หลวงปู่ยอด เป็นต้น มีพุทธสถานที่น่าสนใจและสวยงามหลายแห่ง รวมทั้งมีประเพณี มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางศาสนาที่มีลักษณะเฉพาะ เช่น การสงฆ์น้ำพระธาตุ ที่วัดป่าวิเวกวัดนาราม ในวันมาฆบูชา และ วันวิสาขบูชา ดังนั้นวัดในจังหวัดมุกดาหารจึงเป็นพุทธสถานที่ ล้วนแล้วแต่มีประวัติและความเป็นมาที่น่าสนใจ มีวัฒนธรรมความเชื่อต่างๆที่ถ่ายทอดออกมาเป็นประเพณี ศิลปะที่มีความเป็นเอกลักษณ์ การเรียนรู้วัฒนธรรมวิถีชีวิตของคนในชุมชน วัดจังหวัดมุกดาหารจึงเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทหนึ่งที่มีโอกาสดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มาก ถ้าจังหวัดมุกดาหารลงทุนด้านการท่องเที่ยวให้มากขึ้นก็จะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวจากจังหวัดใกล้เคียง โดยเฉพาะจังหวัดอำนาจเจริญ นครพนม สกลนคร กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด ซึ่งมีประชากรที่มีความพร้อมในการท่องเที่ยวจำนวนมาก

ปัญหาการท่องเที่ยววัดในจังหวัดมุกดาหาร ที่สำคัญได้แก่ นักท่องเที่ยวสนใจในการเที่ยววัดในจังหวัดมุกดาหารน้อย แม้ว่าวัดต่าง ๆ จะมีชื่อเสียง มีความเก่าแก่ มีประวัติและความเป็นมาที่น่าสนใจ และสวยงามหลายแห่ง รวมทั้งมีพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบหลายรูป มีประเพณี มีกิจกรรมทางศาสนาที่มีลักษณะเฉพาะของชนเผ่าต่าง ๆ ทำให้นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่มาท่องเที่ยวในจังหวัดมุกดาหารให้ความสำคัญกับการเที่ยววัดน้อย อันดับแรกที่นักท่องเที่ยวให้

ความสนใจคือ สะพานมิตรภาพไทย – ลาว ตลาดอินโดจีน หอแก้วมุกดาหาร และภูผาทิพย์ ตามลำดับ จากนั้นก็ข้ามสะพานมิตรภาพไทย - ลาว ไปยังประเทศเวียดนาม วัดต่าง ๆ จึงไม่ได้อยู่ในความสนใจของนักท่องเที่ยวเท่าที่ควร (สำนักงานจังหวัดมุกดาหาร. 2549 : 49)

ดังนั้น จึงทำให้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา ในเรื่องการศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพราะนอกจากจะทำให้วัดในจังหวัดมุกดาหารได้รับเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับศักยภาพของวัดในด้านต่าง ๆ เพื่อการท่องเที่ยวนำเป็นที่รู้จักโดยทั่วไปแล้ว ยังมีผลทำให้หน่วยงานต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้มีแนวทางในการพัฒนาและอนุรักษ์วัดเพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของจังหวัดมุกดาหาร

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหารด้านการท่องเที่ยว
2. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยว

ทางวัฒนธรรม

คำถามการวิจัย

1. ศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหารด้านการท่องเที่ยวมีลักษณะอย่างไร
2. แนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจะมีแนวทางอย่างไร

ความสำคัญของการวิจัย

1. ทำให้ทราบศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหารด้านการท่องเที่ยว
2. ทำให้ทราบแนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

นิยามศัพท์เฉพาะ

วัด หมายถึง พุทธสถานหรือสถานที่ทางศาสนาพุทธในจังหวัดมุกดาหาร โดยปรกติ มีโบสถ์ วิหาร และเป็นที่อยู่ของพระสงฆ์หรือนักบวช เพื่อปฏิบัติพระธรรมวินัย และประกอบศาสนกิจของพระภิกษุสงฆ์ ตลอดจนเป็นที่บำเพ็ญกุศลต่าง ๆ ซึ่งจำแนกวัดออกเป็น 2 ชนิด คือ สำนักสงฆ์ และ วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา

ศักยภาพ หมายถึง ความสามารถหรือความพร้อมของวัดในจังหวัดมุกดาหาร ที่จะเอื้อต่อการพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ ศักยภาพหลักที่เป็นสิ่งจูงใจของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ พระเจดีย์ โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ พระสงฆ์ที่มีชื่อเสียง ทิวทัศน์ที่สวยงาม กิจกรรมเด่นที่มีลักษณะเฉพาะ และศักยภาพประกอบของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว เช่นสภาพเส้นทาง ลักษณะการเดินทาง ระยะทาง จากตัวเมืองไปยังแหล่งท่องเที่ยว และ สิ่งอำนวยความสะดวก เช่นที่พัก การบริการสาธารณูปโภค ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว ร้านอาหาร – เครื่องดื่ม ระบบไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ การประชาสัมพันธ์ และความพร้อมของบุคลากร

พระเจดีย์ หมายถึง สถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ (อัฐิของพระพุทธเจ้า) หรือพระธาตุ (อัฐิของพระปัจเจกพุทธและพระอรหันต์) รวมทั้งพระธรรมเจดีย์ ซึ่งเป็นเจดีย์ที่บรรจุพระไตรปิฎก ไบลานที่จารึกพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าในวัดจังหวัดมุกดาหาร

โบสถ์ หรือสิม หรือ พระอุโบสถ หมายถึง สถานที่ประชุมสงฆ์เพื่อทำสังฆกรรมและประกอบพิธีอุปสมบท ทั้งที่เป็นสิมทึบและสิมโปร่งในวัดจังหวัดมุกดาหาร

วิหาร หมายถึง สถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูป เป็นที่ทำบุญ ฟังธรรม และบรรพชาสามเณร ในวัดจังหวัดมุกดาหาร

หอแจก หรือ ศาลาการเปรียญ หมายถึง อาคารโถงขนาดค่อนข้างใหญ่ ที่มีประโยชน์ใช้สอยในลักษณะอาคารเอนกประสงค์ เช่น ใช้เป็นที่เทศนาธรรมแก่ฆราวาส หรือใช้เป็นที่ถวายอาหารทำบุญเลี้ยงพระ เป็นที่ประชุมคณะกรรมการวัด ตลอดจนเป็นที่ตั้งศพสำหรับประกอบพิธีสวดพระอภิธรรม ในวัดจังหวัดมุกดาหาร

พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ หมายถึง พระพุทธรูปเก่าแก่คู่บ้านคู่เมือง พระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่มีผู้เคารพนับถือที่ประดิษฐานในวัดจังหวัดมุกดาหาร

พระสงฆ์ที่มีชื่อเสียง หมายถึง พระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงในอดีตและในปัจจุบันที่จำพรรษาอยู่ในวัดจังหวัดมุกดาหาร

ทิวทัศน์ที่สวยงาม หมายถึง สถานที่ที่มีความร่มรื่น สงบ มีภูมิทัศน์ที่สวยงามของวัดจังหวัดมุกดาหาร

กิจกรรมเด่นที่มีลักษณะเฉพาะ หมายถึง กิจกรรมที่วัดจังหวัดมุกดาหาร จัดขึ้นที่แปลกแตกต่าง และโดดเด่นมีลักษณะเฉพาะ

การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางจากถิ่นที่อยู่อาศัยไปยังวัดในจังหวัดมุกดาหาร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อศึกษาหาความรู้ เพื่อความสนุกสนาน ที่ไม่ใช่เป็นการประกอบอาชีพหรือหารายได้

แนวทางการพัฒนา หมายถึง ข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะแนวทางการดำเนินการของหน่วยงานต่าง ในการทำนุบำรุง การคงไว้ การปรับปรุงหรือแก้ไขด้านศักยภาพหลักและศักยภาพประกอบๆ ของวัดในจังหวัดมุกดาหารให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม หมายถึง การท่องเที่ยวที่มีการนำเสนอให้นักท่องเที่ยวได้เห็นถึงศิลปวัฒนธรรม งานประเพณี วิธีการดำเนินชีวิต ศิลปกรรมทุกแขนง และกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ในวัดจังหวัดมุกดาหาร

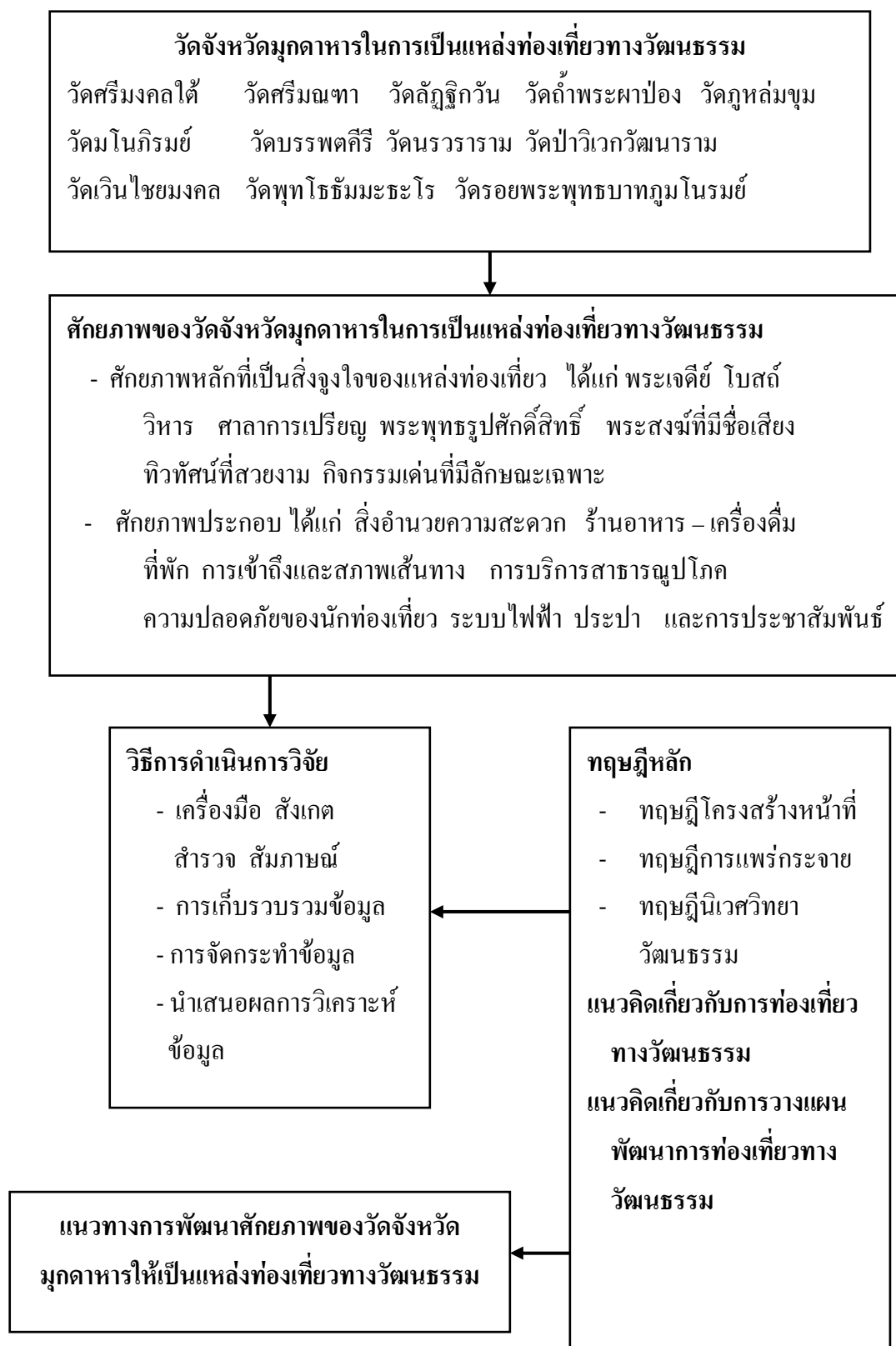
กรอบแนวคิดการวิจัย

สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหารด้านการท่องเที่ยวและแนวทางพัฒนาศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับการท่องเที่ยว เพื่อศึกษาสร้างองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม ด้วยการนำแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และจำเป็นมาใช้ เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่โดยศึกษาจากวัดและสำนักสงฆ์ในจังหวัดมุกดาหารในด้านต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. ศักยภาพหลักที่เป็นสิ่งจูงใจของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ พระเจดีย์ โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ พระสงฆ์ที่มีชื่อเสียง ทิวทัศน์ที่สวยงาม กิจกรรมเด่นที่มีลักษณะเฉพาะ
2. ศักยภาพประกอบของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว เช่นสภาพเส้นทาง ลักษณะการเดินทาง ระยะทางจากตัวเมืองไปยังแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ที่พัก การบริการสาธารณูปโภค ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว ร้านอาหาร – เครื่องดื่ม ระบบไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ การประชาสัมพันธ์ และความพร้อมของบุคลากร

จากความมุ่งหมายและคำถามในการวิจัย ผู้วิจัยได้มีกรอบแนวคิดในการวิจัยเพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ผลการวิจัยให้เป็นไปอย่างมีระเบียบแบบแผนดังนี้

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำข้อมูลมาประมวลและเชื่อมโยงให้สอดคล้องกับความมุ่งหมายของการวิจัย และได้นำเสนอ ดังนี้

1. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับจังหวัดมุกดาหาร
2. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับวัดในพุทธศาสนา
3. ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยว
4. บริบทของวัดในจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
5. แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 6.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับจังหวัดมุกดาหาร

1. ตราสัญลักษณ์จังหวัดมุกดาหาร (สุรจิตต์ จันทรสาขา. 2551 : เว็บไซต์)

ภาพประกอบ 2 ตราสัญลักษณ์จังหวัดมุกดาหาร

รูปปราสาท - ภายในมีปราสาทชื่อ สองนางสถิตย์ ภายในปราสาทองค์กลางมีแก้วมุกดาหารอยู่บนพาน ได้พานมีผ้าทิพย์รองรับ หน้าผ้าทิพย์มีอักษรไขว้ชื่อย่อจังหวัด ในปราสาทองค์ริมทั้งสองข้าง มีบายศรีบนตะลุ่มอันเป็นเครื่องบูชาของชาวอีสาน เบื้องหลังมีพระธาตุพนมซึ่งจังหวัดมุกดาหารแยกมา และเคยอยู่ในอาณาจักรโคตรบูรณ์เดียวกัน มีแนวแม่น้ำโขงอยู่ด้านหลัง ด้านตะวันออก พระอาทิตย์กำลังทอแสงหลังหมูก่อนเมฆ 2525 เป็นปีที่ตั้งจังหวัดมุกดาหาร

2. คำขวัญจังหวัดมุกดาหาร (Mukdahan)

หอแก้วสูงเสียดฟ้า	ภูผาทึบแกร่งกระเบา
แปดเผ่าชนพื้นเมือง	ลือเลื่องมะขามหวาน
กลองโบราณล้ำเลิศ	ถิ่นกำเนิดคำผญา
ตระการตาชายโขง	เชื่อมโยงอินโคจีน

3. ประวัติ ของจังหวัดมุกดาหาร

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์มุกดาหารตั้งขึ้นเป็นเมืองเมื่อ พ.ศ. 2313 ในสมัยกรุงธนบุรีโดยเจ้าจันทกนิริ เจ้าเมืองโพนสิม ซึ่งตั้งอยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง บริเวณพระธาตุอิงฮัง แขวงสะหวันเขต ประเทศลาวในปัจจุบัน ได้อพยพมาตั้งเมืองใหม่ทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขงบริเวณปากห้วยบังมุก ซึ่งเป็นที่อุดมสมบูรณ์กว่าทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง สร้างบ้านแปลงเมืองขึ้น ณ ที่นั้นในปี พ.ศ. 2310 แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2313 และตั้งชื่อเมืองว่า “เมืองมุกดาหาร” อันเกิดจากศุภนิมิตที่พบเห็นในขณะที่กำลังสร้างเมืองใหม่นั้น ในเวลากลางคืนได้มีผู้พบเห็นดวงแก้วสีสดใสเปล่งแสงเป็นประกายแวววาวเสด็จ(ลอย)ออกจากต้นตาล 7 ยอดซึ่งอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขงที่ตั้งเมืองและลอยไปตามลำน้ำโขงแทบทุกคืน จนใกล้สว่างแก้วดวงนั้นก็เสด็จ(ลอย)กลับมาที่ต้นตาล 7 ยอดเหมือนเดิม เจ้าจันทกนิริจึงให้ขนานนามแก้วศุภนิมิตดวงนี้ว่า “แก้วมุกดาหาร” ชาวเมืองทั่วไปเรียกเมืองมุกดาหารว่า เมืองมุก ครั้นถึงสมัยพระเจ้าตากสินมหาราช ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกฯและพระยาสุรสีห์ ยกกองทัพมาปราบปรามและรวบรวมหัวเมืองต่างๆ ของลาวตั้งแต่นครจำปาศักดิ์ นครเวียงจันทน์ นครหลวงพระบางและ หัวเมืองใหญ่น้อยให้อยู่ในขอบขัณฑสีมาของกรุงธนบุรี เมืองมุกดาหารจึงขึ้นกับกรุงธนบุรีตั้งแต่ครั้งนั้นเป็นต้นมา และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เจ้าจันทกนิริ เป็นพระยาจันทริศสุราชอุปราชามณฑลราชดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองคนแรกของเมืองมุกดาหาร เมื่อปีพ.ศ. 2321 ก่อนการปรับปรุงการปกครองยุบหัวเมืองเป็นมณฑล เมืองมุกดาหารเป็นเมืองมาถึง 137 ปีมีเจ้าเมืองซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นปกครองสืบต่อมาถึง 7 คน คือ

1. พระยาจันทริศสุราชอุปราชามณฑลราช (เจ้าจันทกนิริ) พ.ศ. 2313 – พ.ศ. 2347
2. พระยาจันทริศสุริยวงษ์ (กิง) พ.ศ. 2348 – พ.ศ. 2383

3. พระยาจันทรสุริยวงษ์ (พรหม) พ.ศ. 2384 – พ.ศ. 2405
4. พระยาจันทรเทพสุริยวงษ์ดำรงรัฐสีมาภูกาหาราธิปดี (เจ้าหนู) พ.ศ. 2408 – พ.ศ. 2412
5. พระจันทรสุริยวงษ์ (คำ) พ.ศ. 2413 – พ.ศ. 2420
6. พระจันทรสุริยวงษ์ (บุญเฮ้า) พ.ศ. 2421 – พ.ศ. 2430
7. พระยาศิววงษ์ประวัตติ (เมฆ จันทรสาขา) พ.ศ. 2431 – พ.ศ. 2440

พ.ศ. 2441 กระทรวงมหาดไทยประกาศใช้ข้อบังคับการปกครองหัวเมือง ร.ศ. 117 เมืองมุกดาหาร จึงขึ้นกับการปกครองของมณฑลฝ่ายเหนือมีกองบัญชาการมณฑลตั้งอยู่ที่บ้านหมากแข้ง(อุดรธานี) ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2450 มีการปรับปรุงการปกครองมณฑลอุดรเป็นจังหวัด และเมืองมุกดาหารจึงถูกยุบเป็นอำเภอมุกดาหาร ขึ้นมาปกครองกับจังหวัดนครพนม จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2525 อำเภอมุกดาหารจึงได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นจังหวัดมุกดาหาร ตั้งแต่วันที่ 27 กันยายน 2525 เป็นต้นมา โดยให้อำเภอเมืองมุกดาหาร อำเภอค้ำชะอี อำเภอดอนตาล อำเภอนิคมคำสร้อย กิ่งอำเภอดงหลวง และกิ่งอำเภอห้วยน้ำใหญ่ แยกออกจากการปกครองของจังหวัดนครพนม รวมตั้งขึ้นเป็นจังหวัดมุกดาหารเป็นจังหวัดที่ 73 ของประเทศไทย และเป็นจังหวัดที่ 17 ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งต่อมามีพระราชกฤษฎีกายกฐานะกิ่งอำเภอดงหลวง และ กิ่งอำเภอห้วยน้ำใหญ่เป็นอำเภอ และกระทรวงมหาดไทย ได้ประกาศจัดตั้งกิ่งอำเภอหนองสูงแยกออกจากเขตปกครองของอำเภอค้ำชะอี เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2528 และยกฐานะเป็นอำเภอหนองสูง ทำให้ปัจจุบันจังหวัดมุกดาหารแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 7 อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอเมือง อำเภอค้ำชะอี อำเภอดอนตาล อำเภอดงหลวง อำเภอนิคมคำสร้อย อำเภอห้วยน้ำใหญ่และอำเภอหนองสูง (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดมุกดาหาร. 2546 : 7-10)

จังหวัดมุกดาหารเป็นประตูด่านสำคัญสู่กลุ่มประเทศอินโดจีน มีความสัมพันธ์กับบ้านพี่เมืองน้องกับแขวงสะหวันเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีแม่น้ำโขงเป็นเส้นกั้นพรมแดน มีความยาวถึง 72 กิโลเมตร และมีความโดดเด่นในด้านชนเผ่าพื้นเมืองต่าง ๆ ที่มีถึง 8 เผ่าได้แก่ เผ่าภูไท เผ่าไทยอีสาน เผ่าไทยข่า เผ่ากะโซ่ เผ่าไทยย้อ เผ่าไทยแสก เผ่าไทยกะเลิง และเผ่าไทยกุลา และยังมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงาม (สำนักงานจังหวัดมุกดาหาร. 2549 : 8)

4. ขอบเขตที่ตั้ง

จังหวัดมุกดาหาร เป็นจังหวัดชายแดน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีแม่น้ำโขงเป็นเส้นกั้นพรมแดน จังหวัดมุกดาหาร ตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 16-17 องศาเหนือ และเส้นแวงที่ 104-105 องศา

ตะวันออก มีพื้นที่ทั้งหมด 4,339.83 ตารางกิโลเมตร หรือ 2,712,394 ไร่ อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร โดยทางรถยนต์ประมาณ 642 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอนาแก อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม และอำเภอเต่างอย จังหวัดสกลนคร

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร อำเภอชานุมาน จังหวัดอำนาจเจริญ อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด

ทิศตะวันออก ติดต่อกับแขวงสะหวันนะเขต ประเทศลาว

ทิศตะวันตก ติดต่อกับแขวง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ และอำเภอเมยวดี จังหวัดร้อยเอ็ด

พื้นที่จังหวัดมุกดาหารที่มีชายแดนติดกับแขวงสะหวันนะเขต ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีแม่น้ำโขงเป็นเส้นกั้นพรมแดนยาวประมาณ 72 กิโลเมตร

1) อำเภอเมืองมุกดาหาร ติดต่อกับตาแสงจอมแก้ว ตาแสงโพนสวรรค์ ตาแสงส้มป่อย เมืองกันทะบุรี(เมืองที่ตั้งของแขวงสะหวันนะเขต) เป็นระยะทาง 29 กิโลเมตร

2) อำเภอดอนตาล ติดกับตาแสงส้มป่อย เมืองกันทะบุรี ตาแสงโพนส้มโอง เมืองไชพุดทอง แขวงสะหวันนะเขต เป็นระยะทาง 21 กิโลเมตร

3) อำเภอหว้านใหญ่ ติดกับตาแสงจอมแก้ว ตาแสงท่าสะโน และตาแสงแก่งกะเบา เมืองไชบุรี แขวงสะหวันนะเขต เป็นระยะทาง 22 กิโลเมตร

5. แผนที่จังหวัดมุกดาหาร

ที่มา : สุรจิตต์ จันทร์สาขา. รวมเผ่าไทยมุกดาหาร. www.mukdahannews.com/

ภาพประกอบ 3 แผนที่จังหวัดมุกดาหาร

6. ภูมิประเทศ

สภาพภูมิประเทศของจังหวัดมุกดาหาร อยู่ทางตอนใต้ของแอ่งสกลนคร (Sakon Nakhon Basin) ทางทิศเหนือและทิศใต้เป็นที่ราบสูง ทางทิศตะวันตกมีเทือกเขาภูพานซึ่งมีแนวต่อเนื่องมาจากจังหวัดสกลนคร เทือกเขานี้จะแยกออกเป็นสี่แถวคล้ายนิ้วมือไปทางทิศตะวันออก แบ่งพื้นที่จังหวัดออกเป็นลุ่มน้ำเล็ก ๆ เอียงลาดสู่แม่น้ำโขง ที่ราบระหว่างหุบเขามีสภาพเป็นที่ราบลูกคลื่น บริเวณปากแม่น้ำช่วงที่ไหลไปบรรจบแม่น้ำโขงจะเป็นคันดินธรรมชาติแคบ ๆ มีลำน้ำที่สำคัญได้แก่ห้วยมุกห้วยบังอี่ ห้วยบางทราย ห้วยชะโนด และห้วยทรายเป็นต้น (คณะกรรมการ

อำนาจการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบฯ. 2544 : 2)

7. ภูมิอากาศ

สภาพภูมิอากาศโดยทั่วไปของจังหวัดมุกดาหาร มีลักษณะแบบมรสุมเมืองร้อน (Tropical Monsoon Climate) ในช่วงมรสุมจะได้รับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้จากมหาสมุทรอินเดียซึ่งจะนำฝนมาตกปริมาณไม่มากนัก ปริมาณฝนส่วนมากได้รับมาจากอิทธิพลของพายุหมุนเขตร้อน ซึ่งก่อตัวที่บริเวณทะเลจีนใต้เคลื่อนผ่านประเทศเวียดนาม และประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวเข้าสู่ประเทศไทยประมาณปีละ 3-4 ลูก สภาพภูมิอากาศโดยทั่วไปของจังหวัดมุกดาหารมีสภาพคล้ายคลึงกับจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ ฤดูร้อนอากาศจะร้อนจัด และฤดูหนาวอากาศจะหนาวจัด โดยแบ่งออกได้เป็น 3 ฤดูกาล ดังนี้

1. ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนกุมภาพันธ์ - กลางเดือน พฤษภาคม มีความแปรปรวนของกระแสอากาศสูง อุณหภูมิสูง แดดกล้า อากาศแห้งแล้ง มีพายุฤดูร้อน
2. ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคม - กลางเดือนตุลาคม มักมีฝนตกทั้งช่วงในตอนปลายฤดู จะได้รับอิทธิพลจากพายุโซนร้อนในทะเลจีนใต้ ปริมาณน้ำฝนประมาณปีละ 1,400-1,500 มิลลิเมตร
3. ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่กลางเดือนตุลาคม - กลางเดือนกุมภาพันธ์ ช่วงนี้จะมีมวลอากาศหนาวเย็นจากประเทศจีนแผ่ลงมาปกคลุม และมีมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือปกคลุม ทำให้อากาศหนาวเย็น (สำนักงานจังหวัดมุกดาหาร. 2549 : 11)

8. ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จังหวัดมุกดาหารมีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญได้แก่ แหล่งน้ำธรรมชาติ มีลำน้ำและแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญ 4 สาย ได้แก่ แม่น้ำโขง ซึ่งไหลเป็นแนวกันเขตแดนระหว่างไทยกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ห้วยบังอี ห้วยบางทราย และห้วยมุก แบ่งเป็นกลุ่มลุ่มน้ำหลักที่สำคัญได้แก่ กลุ่มลุ่มน้ำที่ไหลลงสู่แม่น้ำโขง กลุ่มลุ่มน้ำที่ไหลลงสู่ลำน้ำยาง และกลุ่มลุ่มน้ำที่ไหลลงสู่ลำเซ นอกจากนี้ยังมีแหล่งน้ำของกรมชลประทานอีกหลายแห่ง ป่าไม้ในปัจจุบัน จังหวัดมุกดาหารมีเนื้อที่ป่าไม้ 906,250 ไร่ หรือร้อยละ 33.41 ของเนื้อที่ทั้งหมดของจังหวัด ลักษณะโดยทั่วไปเป็นป่าเบญจพรรณผลัดใบป่าเต็งรัง และบริเวณภูเขาเป็นป่าดิบแล้ง โดยแบ่งออกเป็นป่าสงวนแห่งชาติ 13 ป่า มีอุทยานแห่งชาติ 3 แห่ง คืออุทยานแห่งชาติมุกดาหาร อุทยานแห่งชาติภูสระดอกบัวและอุทยานแห่งชาติห้วยหวด มีสวนรุกขชาติ 1 แห่ง คือสวนรุกขชาติดงบังอี มีเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และพันธุ์พืช 1 แห่ง คือเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูสีฐาน มีเขตห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำผาน้ำทิพย์ มีวนอุทยาน 2 แห่ง คือ วนอุทยานดงบังอีและวนอุทยานภูหมู ลักษณะดินของจังหวัด

มุกดาหารส่วนใหญ่เป็นดินทราย มีหน้าดินตื้น เนื้อดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ใช้ในการปลูกป่าและเป็นทุ่งหญ้าในการเลี้ยงสัตว์ พื้นที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การปลูกข้าวและพืชไร่ พบในพื้นที่แคบ ๆ เป็นช่วง ๆ ตามริมฝั่งแม่น้ำโขงและบริเวณพื้นที่ที่เป็นที่ราบหุบเขาในเขตอำเภอคำชะอี หนองสูง ดอนตาลและนิคมคำสร้อย

9. การปกครองและประชากร

จังหวัดมุกดาหารแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 7 อำเภอ 52 ตำบล 526 หมู่บ้าน โดยมีระยะทางจากอำเภอเมืองไปอำเภอต่าง ๆ ดังนี้

1) อำเภอเมืองมุกดาหาร	0	กิโลเมตร
2) อำเภอนิคมคำสร้อย	28	กิโลเมตร
3) อำเภอหว้านใหญ่	31	กิโลเมตร
4) อำเภอดอนตาล	34	กิโลเมตร
5) อำเภอคำชะอี	35	กิโลเมตร
6) อำเภอหนองสูง	50	กิโลเมตร
7) อำเภอดงหลวง	55	กิโลเมตร

อำเภอเมืองมุกดาหารเป็นเขตการปกครองที่ใหญ่ที่สุด รองลงมาได้แก่ อำเภอดงหลวง ส่วนเขตการปกครองที่เล็กที่สุด ได้แก่ อำเภอหว้านใหญ่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาล 4 แห่ง คือ เทศบาลเมืองมุกดาหาร เทศบาลตำบลคำชะอี เทศบาลตำบลนิคมคำสร้อย เทศบาลตำบลดอนตาล และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) 50 แห่ง จำนวนประชากรของจังหวัด 334,455 คน แยกเป็นเพศชาย 167,574 คน เพศหญิง 166,881 คน (สำนักงานจังหวัดมุกดาหาร. 2546 : 12)

10. ทรัพยากรการท่องเที่ยวของจังหวัดมุกดาหาร

จังหวัดมุกดาหารเป็นประตูด่านสำคัญสู่กลุ่มประเทศอินโดจีน มีความสัมพันธ์อันที่ราบรื่นที่เมืองนี้อยู่กับแขวงสะหวันเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มาช้านาน โดยมีแม่น้ำโขงเป็นเส้นทางกั้นพรมแดน โดยเฉพาะบริเวณตัวเมืองมีจุดที่แม่น้ำโขงกว้าง 1,800 เมตร ซึ่งถือว่าเป็นจุดที่กว้างที่สุดในประเทศไทย และมีภูมิทัศน์สองฝั่งโขงที่สวยงามมาก จังหวัดมุกดาหารมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่โดดเด่นหลายอย่าง สรุปได้ดังนี้

1. แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ สถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีชื่อเสียงของจังหวัดมุกดาหารได้แก่ อุทยานแห่งชาติมุกดาหาร (ภูผาเทิบ) มีจุดเด่นคือหินขนาดใหญ่ที่มีรูปร่างพิสดาร ชวนให้จินตนาการเป็นรูปร่างต่าง ๆ แวดล้อมด้วยป่าเต็งรังแคะประกอบด้วยพรรณไม้พุ่มประเภทย่อยหิน และพืชขนาดเล็กเช่นดอกสร้อยสุวรรณา หาดน้ำค้าง หนาวเดือนห้า ดาวรวม

ดวงคูลีตา พันธุ์ไม้เหล่านี้จะออกดอกขนาดจิ๋วหลากสีส้ม เหลือง แดง ม่วง ขาว พราวไปทั่วลานหิน
งดงามมาก

ภาพประกอบ 4 กลุ่มหินเทิบรูปร่างต่าง ๆ ในอุทยานแห่งชาติมุกดาหาร

ภาพประกอบ 5 พันธุ์ไม้ดอกขนาดจิ๋วหลากสีบนภูผาเทิบ

ภาพประกอบ 6 (ซ้าย)สระดอกบัว (กลาง-ขวา) รอยฝ่ามือบนผาแต้ม ในอุทยานแห่งชาติมุกดาหาร

นอกจากนี้มียูทธานแห่งชาติภูสระดอกบัว ชื่อของยูทธานมาจากสระน้ำ
ธรรมชาติเต็มไปด้วยดอกบัวรวมทั้งมีแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ รอยฝ่ามือบนภูผาเต็ม
ฤดูกาลท่องเที่ยวสำหรับแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติของจังหวัดมุกดาหาร อยู่ในช่วงปลายฤดูฝนต้น
ฤดูหนาวของทุกปี

2. กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดมุกดาหารประกอบด้วยชนเผ่าต่าง ๆ รวม 8 เผ่า แต่ละ
เผ่าจะอยู่รวมกลุ่มกระจัดกระจายอยู่ตามพื้นที่อำเภอต่าง ๆ ดังนี้ ชาวผู้ไทย (ภูไท) ส่วนใหญ่จะอยู่
พื้นที่อำเภอหนองสูงและอำเภอกำชะอี ชาวไทยซ้อ จะอยู่ในอำเภอหว้านใหญ่ ชาวไทยข่า จะอยู่ที่
อำเภอเมืองมุกดาหารและอำเภอดอนตาล ชาวไทยโซ่ (โส้) อยู่ในพื้นที่อำเภอดงหลวง ชาวไทย
กะเลิง (ข่าเลิง) เป็นพวกตระกูลเดียวกันกับชาวไทยข่าและชาวไทยโส้ อยู่ในพื้นที่อำเภอกำชะอี
ชาวไทยแสกมีกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป ชาวไทยกุลา มีอยู่ในพื้นที่อำเภอเมืองมุกดาหาร ชาวไทยลาว
ส่วนใหญ่จะอยู่ในพื้นที่อำเภอเมืองมุกดาหาร นอกจากนี้ยังมีกลุ่มชาวเวียดนาม ซึ่งแต่กลุ่มล้วนมีวิถี
ชีวิตความเป็นอยู่ที่น่าสนใจ มีเอกลักษณ์และศิลปวัฒนธรรมเป็นของตนเอง

3. ทรัพยากรการท่องเที่ยวอื่น ๆ ที่โดดเด่น ได้แก่ ตลาดอินโดจีน และหอแก้ว
มุกดาหารเฉลิมพระเกียรติกาญจนาภิเษก ตลาดอินโดจีนตั้งอยู่บริเวณถนนสำราญชายโขง เป็นแหล่ง
รวมสินค้าจากประเทศเพื่อนบ้านเช่น จีน เวียดนาม และลาว รวมทั้งสินค้าหัตถกรรมของมุกดาหาร
เช่น ผ้าทอ ผ้าไหมมัดหมี่ ตะกร้าสาน สมุนไพรพื้นบ้าน สำหรับหอแก้วมุกดาหารฯ เป็นหอสูงมี
ทั้งหมด 7 ชั้น ภายในมีห้องจัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของเมืองมุกดาหาร
วิถีชีวิตและศิลปวัฒนธรรมของชนเผ่าพื้นเมือง ชั้นบนสุดเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปนวมิ่งมงคล
มุกดาหาร และสามารถชมทัศนียภาพรอบตัวเมือง และ ฝั่งสะพานเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตย
ประชาชนลาวได้อย่างชัดเจน

ภาพประกอบ 7 (ซ้าย) ตลาดอินโดจีน (ขวา) หอแก้วมุกดาหาร

4. ศาสนาสถานที่เก่าแก่และสวยงาม เนื่องจากมุกดาหารเป็นเมืองเก่าแก่ จึงมีประวัติความเป็นมาและตำนานเป็นของตนเอง มีสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และวัดวาอารามประดิษฐานพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองมากมาย วัดเก่าแก่ที่สำคัญส่วนใหญ่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง เป็นวัดที่มีร่องรอยของสถาปัตยกรรมโบราณ โดยเฉพาะศิลปะแบบล้านช้าง ที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงทางวัฒนธรรมระหว่างไทยกับลาวอย่างชัดเจน (สำนักงานจังหวัดมุกดาหาร. 2549 : 30 - 31)

11. ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดมุกดาหาร

จังหวัดมุกดาหารได้วางแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด พ.ศ. 2547 – 2551 ดังนี้

1) วิสัยทัศน์ (Vision) มุ่งสู่การเป็น “เมืองการค้าและการท่องเที่ยวชายโขง ณ ประตูตะวันออกสู่อินโดจีน” (Trade & Tour on Mekong at Eastern Gateway to Indochina and Beyond)

2) ประเด็นยุทธศาสตร์ (Strategic Issues) และแนวทางการพัฒนา

ตาราง 1 ประเด็นยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาจังหวัดมุกดาหาร

ประเด็นยุทธศาสตร์ (Strategic Issues)	แนวทางการพัฒนา
1. การขจัดความยากจน	1. เสริมสร้างขีดความสามารถของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2. พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการเกษตร และปัจจัยการผลิตในระดับชุมชน เพื่อยกระดับการผลิต 3. พัฒนาองค์ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้ขบวนการวิสาหกิจชุมชน และสินค้า OPTOP 4. สร้างโอกาสและศักยภาพแก่คนจนให้มีอาชีพและรายได้ 5. ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ โดยประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อความมั่นคงในการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืน
2. การพัฒนาคนและสังคมที่มีคุณภาพ	1. ยกระดับการศึกษาและความรู้ให้พร้อมสู่สังคม 2. สร้างโอกาสการเข้าถึงการศึกษาและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

ตาราง 1 (ต่อ)

ประเด็นยุทธศาสตร์ (Strategic Issues)	แนวทางการพัฒนา
	3. พัฒนาระดับทักษะฝีมือและผลิตภาพกำลังแรงงานเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน 4. สร้างเสริมสุขภาพอนามัยและพฤติกรรมสุขภาพประชาชน 5. อนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น 6. ป้องกันและรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินอย่างเป็นองค์รวม
3. การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้สมดุลและแข่งขันได้	1. สร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่สินค้าเกษตร 2. เพิ่มศักยภาพการแข่งขันด้านอุตสาหกรรม 3. ส่งเสริมและพัฒนากองทุนเพื่อแข่งขันเชิงอนุรักษ์ทางธรรมชาติและวัฒนธรรม 4. เพิ่มศักยภาพการแข่งขันด้านการค้า การลงทุน และการบริการ 5. พัฒนาระดับระบบเครือข่ายการคมนาคมและขนส่ง
4. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	1. ปรับปรุงฟื้นฟู อนุรักษ์ และใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเป็นระบบ 2. พัฒนาและจัดหาแหล่งน้ำให้เพียงพอทั้งการผลิต การอุปโภคและการบริโภค 3. เสริมสร้างองค์ความรู้และศักยภาพการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้กับชุมชน 4. ป้องกันและควบคุมมลพิษให้อยู่ในระดับมาตรฐาน
5. การพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้าน	1. การอำนวยความสะดวกด้านการค้า การลงทุนและการปรับโครงสร้างพื้นฐาน 2. พัฒนาและส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความร่วมมือ

ตาราง 1 (ต่อ)

ประเด็นยุทธศาสตร์ (Strategic Issues)	แนวทางการพัฒนา
	<p>ด้านการศึกษา สาธารณสุข และวัฒนธรรมกับประเทศเพื่อนบ้าน</p> <p>3. พัฒนาเครือข่ายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อผลิตกำลังแรงงานให้เพียงพอ</p> <p>4. พัฒนาความร่วมมือด้านเศรษฐกิจภายใต้กรอบ 5 สาขา คือ การค้า การลงทุน การเกษตรและอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวและคมนาคม และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์</p>
6. การเสริมสร้างระบบการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี	<p>1. พัฒนา ปรับปรุงรูปแบบการทำงาน และเพิ่มประสิทธิภาพการให้บริการของหน่วยงานภาครัฐ</p> <p>2. เพิ่มสมรรถนะและปรับกระบวนการทำงานของหน่วยงานภาครัฐ</p> <p>3. พัฒนาองค์ความรู้ ทักษะ เทคโนโลยี และวัฒนธรรมการทำงานของบุคลากรในหน่วยงานภาครัฐ</p> <p>4. พัฒนาการให้บริการภาครัฐผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์</p>
7. ส่งเสริมประชาธิปไตยและกระบวนการประชาคม	<p>1. สร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมให้กับประชาชนอย่างทั่วถึง</p> <p>2. พัฒนาระบบกลไกการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนเชิงสร้างสรรค์</p> <p>3. สนับสนุนและจัดให้มีระบบการตรวจสอบการดำเนินงานของภาครัฐทุกระดับจากทุกภาคส่วน</p>

12. ศักยภาพการท่องเที่ยวจังหวัดมุกดาหาร

12.1 การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจังหวัด จังหวัดมุกดาหาร ได้มีการปรับปรุงเส้นทางคมนาคมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดหลายแหล่ง รวมทั้งจัดทำป้ายบอกทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวเป็นระยะ ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวที่จะไป นอกจากนี้ยังได้มีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเดิมให้มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวแก่งกะเบา หาดมโนภิรมย์ ในเขตอำเภอหว้านใหญ่ ให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สวยงาม อย่างไรก็ตามในเรื่องการส่งเสริมการท่องเที่ยว จังหวัดได้จัดทำวิสัยทัศน์ของจังหวัดตามแผนพัฒนาจังหวัด 5 ปี โดยกำหนดกลยุทธ์ภายใต้วิสัยทัศน์ที่เป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยมีหลักการที่สำคัญคือ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้ประสบความสำเร็จนั้นต้องรู้และเข้าใจसारูป (Image) ของพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ ซึ่งเป็นเสน่ห์ที่จะดึงดูดให้นักท่องเที่ยวนึกถึง และพอใจที่เดินทางมาสัมผัส มาชื่นชม การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหากไม่คำนึงถึงสารูปของพื้นที่อาจทำให้แหล่งท่องเที่ยวนั้นสูญเสียสารูปเดิมไป ซึ่งจะมีผลต่อนักท่องเที่ยวในแง่ลบ เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางมาถึง และไม่สามารถพบกับสิ่งที่เขาคาดหวังไว้ย่อมมีผลต่อการตัดสินใจที่จะไม่มายังแหล่งท่องเที่ยวนั้นอีก และมีมาตรการการพัฒนาที่สำคัญ ได้แก่

- 1) ส่งเสริมการท่องเที่ยวในรูปแบบที่หลากหลายในแหล่งท่องเที่ยว
- 2) ส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ
- 3) ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษาเชื่อมโยงกับจังหวัดใกล้เคียงและประเทศ

เพื่อนบ้าน

4) พัฒนาจังหวัดมุกดาหารให้เป็นศูนย์กลางท่องเที่ยวริมแม่น้ำโขงหรือชุมชนทางอินโดจีน โดยประสานความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ

5) ยกกระดับและเพิ่มขีดความสามารถให้กับบุคลากรและแรงงาน เพิ่มศักยภาพและมูลค่าแหล่งท่องเที่ยว

- 6) พัฒนาศูนย์บริการด้านการท่องเที่ยว
- 7) พัฒนาระบบข้อมูลทางการท่องเที่ยวและการประชาสัมพันธ์
- 8) พัฒนาโครงข่ายการคมนาคมระหว่างกลุ่มจังหวัด

12.2 แผนการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัด จังหวัดมุกดาหารให้การสนับสนุนการวางแผนงานในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และให้บริการข่าวสารข้อมูลด้านการท่องเที่ยว โดยได้มีการจัดตั้งศูนย์บริการข่าวสารข้อมูลด้านการท่องเที่ยวขึ้นในทุกอำเภอ เพื่ออำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยวมากขึ้น

12.3 การอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยว จังหวัดมุกดาหารได้ดำเนินการตามนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐบาลที่โครงการรณรงค์ให้มีการท่องเที่ยวภายในประเทศมากขึ้น โดยให้ความสำคัญและตระหนักถึงความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนัก

ท่องเที่ยว โดยให้ตำรวจจังหวัดมุกดาหาร จัดสายตรวจออกตรวจตราตามแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัด ได้แก่ บริเวณตลาดอินโดจีน หอแก้วมุกดาหาร และภูผาทิพย์ เป็นประจำ นอกจากนี้ในแหล่งท่องเที่ยวยังมีเจ้าหน้าที่ของฝ่ายปกครองและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ร่วมกันตรวจตราให้ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินแก่นักท่องเที่ยวด้วยความสุภาพอ่อนน้อม เพื่อสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว (สำนักงานจังหวัดมุกดาหาร. 2549 : 58 – 62)

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับวัดในพุทธศาสนา

1. ความหมายของวัด

คำว่า “วัด” เป็นคำเรียกชื่อศาสนสถานแบบคำไทย โดยที่มาของคำว่า “วัด” นี้ ยังไม่มีข้อยุติ ด้วยบางคนอธิบายว่า มาจากคำว่า “วตวา” ในภาษาบาลี แปลว่า เป็นที่สนทนาธรรม บ้างก็ว่ามาจาก “วัตร” อันหมายถึงกิจปฏิบัติหรือหน้าที่ของพระภิกษุที่พึงกระทำ หรือแปลอีกอย่างว่าการจำศีลซึ่งวัด (วัตร) ตามนัยยะนี้จึงน่าจะหมายถึงสถานที่ซึ่งพระภิกษุสงฆ์ใช้เป็นที่พักผ่อนหรือสถานที่ที่พระภิกษุสงฆ์ใช้ปฏิบัติภารกิจที่พึงกระทำนั่นเอง แต่ก็มีบางคนสันนิษฐานว่ามาจากคำว่า “วตวา” อันหมายถึงการกำหนดขอบเขตของดินแดนที่สร้างเป็นศาสนสถาน เพราะวัดกับความหมายอย่างเดียวกัน คือการสอบขนาด หรือปริมาณของสิ่งต่าง ๆ เช่น ความยาว ความกว้าง เป็นต้น วัดในนัยยะอย่างหลังนี้จึงหมายถึง พื้นที่ แต่เดิมครั้งพุทธกาลนั้น มีการใช้คำว่า “อาราม” เป็นคำเรียกชื่อศาสนสถานในทางพุทธศาสนาที่ใช้เรียกเสนาสนะที่มีผู้ศรัทธาถวายพระพุทธรูปองค์ในระยะแรก ๆ เช่น “เชตวนาราม” หรือชื่อเต็มว่า “เชตวนอนาถบิณฑิกสอาราม” ซึ่งมีความหมายว่า “สวนของอนาถบิณฑิกที่ป่าเชต” หรือ “เวฬุวนาราม” หรือ “บุปผาราม” เป็นต้น โดย “อาราม” หรือ “อาราม” ในคำอ่านของไทยแปลว่าสวน นอกจากนี้ในเวลาต่อมายังมีคำที่ใช้เรียกอีกอย่างว่า “วิหาระ” หรือ “วิหาร” อย่างไรก็ตามก็ยังมีคำที่ให้ความหมายว่าวัดอยู่อีกชื่อหนึ่ง คือ “อาวาส” ดังชื่อเรียกสมภารผู้ครองวัดว่า “เจ้าอาวาส” ซึ่งแปลว่าผู้เป็นใหญ่ในวัด หรือ ชื่อเรียกวัด เช่น เทพศิรินทรवास (เทพ+ ศิรินทร+ อาวาส) โดยปกติคำว่าอาวาสไม่เป็นที่นิยมใช้กันในความหมายว่าวัด ทั้งนี้เพราะนิยมนำไปใช้กับความหมายที่แคบกว่าคำว่าอาราม โดยมักให้ความหมายในเชิงที่เป็นตัวเรือนที่อยู่อาศัยมากกว่า อาวาสจึงเสมือนเป็นที่อยู่ส่วนย่อยภายในอารามที่หมายถึงพื้นที่ที่เป็นศาสนสถานทั้งเขต (สมคิด จิระทัศนกุล. 2543 : 9-14) วัด เป็นสถานที่ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งปกติมีพระอุโบสถ พระวิหาร พระเจดีย์ และที่อยู่ของสงฆ์หรือนักบวช (ราชบัณฑิตยสถาน. 2539 : 758) วัด เป็นสถานที่ทางศาสนา เป็นที่พำนักอาศัย ศึกษาพระธรรมวินัย และประกาศศาสนกิจของพระภิกษุสงฆ์ ตลอดจน

เป็นที่บำเพ็ญกุศลของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป นอกจากนี้ยังเป็นศูนย์ บริการการศึกษาและทาง สักคมอีกด้วย (สมบัติ จำปาเงิน. 2540 : 14)

2. ประเภทของวัด

สมัยหลังพุทธกาลเมื่อมีการสร้างพระสถูปเจดีย์ขึ้น ทำให้บริเวณเหล่านี้เกิดเป็นที่ชุมนุม ของเหล่าพระสงฆ์และคฤหัสถ์ที่เดินทางมาถึง ที่สุดแล้วก็เกิดมีพระภิกษุบางรูปสมัครใจที่จะอยู่พำนัก เพื่อบำรุงรักษาสังเวชนียสถานเหล่านั้น ทั้งมีผู้ศรัทธาสรรสร้างที่พักกุฎิสงฆ์ถวายแด่พระภิกษุดังกล่าว สถานที่นี่ในที่สุดได้กลายสภาพเป็น “วัด” ที่สมบูรณ์แบบ สืบทอดกันมาจนเกิดเป็นแบบอย่างชัดเจน ดังปัจจุบัน ด้วยเหตุที่การสร้างวัดกลายเป็นประเพณีที่นิยมกันในที่ต่าง ๆ วัดจึงมีปรากฏอย่าง แพร่หลายทั้งในเมืองใหญ่และชนบท จนทำให้จุดมุ่งหมายเดิมของการบวชนั้นเปลี่ยนไปในเวลาต่อมา เพราะพระสงฆ์ส่วนหนึ่งมีที่พักอาศัยอย่างถาวรยึดติดใน เสนาสนะ แทนการมุ่งเน้นปฏิบัติเพื่อรื้อออก ซึ่งความทุกข์และเพื่อทำให้แจ้งแห่งการดับทุกข์ ซึ่งเป็นความหมายของการบวช เพราะคำว่าบวช มา จาก คำว่า ป+วช แปลว่า เว้นทั่ว หมายถึงเว้นห่างจากกาม จากกิเลส พระภิกษุในเวลาถัดมาจึงมี ลักษณะที่แตกต่างกัน 2 แบบ คือ ฝ่ายหนึ่งซึ่งยังคงตั้งมั่นอยู่กับแนวปฏิบัติเดิมนั้นคือปลีกความ วุ่นวายจากโลกออกสู่ป่า เพื่อแสวงหาความวิเวก มุ่งเน้นทาง “วิปัสสนาธุระ” กับอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งนิยม การอยู่ชิดติดวัดภายในเขตชุมชน โดยมุ่งเน้นการศึกษา คือการมุ่งศึกษาเพื่อให้รู้ถึงพระพุทธพจน์ พระธรรมวินัย รวมทั้งพระอภิธรรมต่าง ๆ การแยกออกเป็น 2 ลักษณะนี้มาแบ่งชัดเจนเป็น 2 ฝ่าย ในประเทศลังกาโดยเรียกฝ่ายที่อยู่ป่าว่า “พระอรัญวาสี” และเรียกฝ่ายที่อยู่ในเมืองว่า “พระคามวาสี”

วัดอรัญวาสี นิยมตั้งอยู่ในบริเวณที่เป็นป่าเขา เป็นวัดที่มีองค์ประกอบในแง่ของ สถาปัตยกรรมที่เป็นอาคารไม่มากนัก ไม่เน้นการกำหนดแบบแผนทั้งในเชิงรูปแบบและแผนผังรวม ที่มีกฎเกณฑ์ตายตัว ทุกอย่างเป็นการปรับตัวให้กลมกลืนกับธรรมชาติ ส่วนใหญ่มีเพียงกุฏิและศาลา โถงอเนกประสงค์ (ใช้เป็นหอฉัน หอสวดมนต์ หรือศาลาการเปรียญ) พระสงฆ์ฝ่ายนี้จะอยู่จำวัด เฉพาะเพียงช่วงเข้าพรรษาเท่านั้น เมื่อพ้นฤดูฝนแล้วก็จะมุ่งธุดงค์เข้าป่าลึก ปักกลด ฝึกหัดกรรมฐานจิต และจาริกไปเรื่อยๆ ก่อนกลับออกมาจำพรรษาที่วัดอีกครั้งเมื่อถึงฤดูเข้าพรรษาใหม่ ความต้องการทำ สังฆกรรมใด ๆ ก็เพียงอาศัยการกำหนดขึ้นใช้เพียงชั่วคราวเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระเจดีย์ดู เหมือนจะไม่มีการสร้างในวัดอรัญวาสีหรือ“วัดป่า”เท่าๆเลย คงเป็นเพราะแนวความคิดของพระภิกษุ สายนี้เน้นที่การปฏิบัติเพื่อให้เห็น “ธรรม” มากกว่า “รูป” ที่แม้เป็นตัวแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธ เจ้า แต่ก็เพียงภาพสัญลักษณ์ที่ไม่ใช่วิถีทางแห่งการหลุดพ้น ในพระวินัยกำหนดไว้ว่าวัดฝ่าย อรัญวาสีจะต้องตั้งไม่ห่างจากหมู่บ้านที่ใกล้ที่สุดจนเกิน 1 กิโลเมตร หรืออยู่ในระยะประมาณ 500 ช่วงคันธนู หรือประมาณ 1 กิโลเมตร เพื่อเอื้อให้พระภิกษุสามารถเดินทางไปปรับการบิณฑบาตและกลับมาทำน้จัน อาหารเพลก่อนเที่ยงวัน

วัดคามวาสี สร้างขึ้นสำหรับเป็นที่พึ่งของชุมชนหรือเมืองโดยตรง ภารกิจหลักของ พระภิกษุสงฆ์ฝ่ายนี้มุ่งไปในทางปฏิบัติด้านพิธีกรรมทางศาสนาและการเน้นศึกษาทางหนังสือเพื่อ แสวงหาความรู้สำหรับใช้ในการสั่งสอนฆราวาสมากกว่าฝึกปฏิบัติด้านวิปัสสนาธุระ พระสงฆ์ฝ่ายนี้ จึงมีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับโลกภายนอกตลอด ทำให้แนวทางหลักด้านปฏิบัติต้องเปลี่ยนไป จากการมุ่งหาหนทางเพื่อให้ “ตนเอง” พ้นจากสังสารวัฏ มาเป็นเพื่อช่วยให้ “ผู้อื่น” พ้นทุกข์แทน เป็นการปฏิบัติที่ไม่ใช่เพื่อมุ่งผลตรัสรู้และนิพพาน หากแต่การเน้นผลทางปริยัติธรรมทั้งค้อยี่เน้น ช่วยเหลือบรรเทาทุกข์แก่เวไนยสัตว์ที่พึ่งได้ ก็เท่ากับเป็นการสั่งสมทานบารมีและยกระดับจิตของตนให้สูงขึ้น ในขณะที่เดียวกันถือเป็นหลักสำคัญในการฝึกจิตเพื่อการ “ละ วาง” วัดประเภทนี้จะมี องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่เป็นอาคารมากกว่าวัดธัญวาสี ตามความต้องการใช้งาน การ กำหนดแบบแผนทั้งด้านรูปแบบและแผนผังรวมมีกฎเกณฑ์ค่อนข้างชัดเจน วัดฝ่ายคามวาสีนั้นอยู่ ภายในหรือรอบนอกเมืองที่มีชุมชนอาศัยอยู่ (กองทัพพุทธศาสนสถาน. 2547 : Web Site)

การแบ่งประเภทของวัด มีผู้แบ่งไว้ตามสภาพฐานะมี 3 ประเภท คือ

1. พระอารามหลวง ได้แก่วัดพระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราช ทรงสร้างและพระปฏิสังขรณ์เป็นการส่วนพระองค์ก็ดี พระราชทานเพื่อเป็นเกียรติยศแก่ผู้ต่ำศักดิ์ลงมาหรือแก่วัดเองก็ดีมีอยู่จำนวนหนึ่งที่พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการบริพารผู้ใหญ่ทรงสร้างหรือ สร้างขึ้นหรือให้ปฏิสังขรณ์และสร้างขึ้น แล้วน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายเป็นพระอารามหลวง รวมทั้งวัดที่ประชาชนสร้างหรือปฏิสังขรณ์และทรงรับไว้เป็นอารามหลวงด้วย การแบ่งระดับของวัด หรือพระอารามหลวง พระอารามหลวงแบ่งออกได้เป็น 3 ชั้น คือ

(1) พระอารามหลวงชั้นเอก หมายถึง วัดที่มีเจดีย์สถานสำคัญ เป็นวัดที่บรรจุพระบรมอัฐิ หรือวัดที่มีเกียรติอย่างสูง มีเจ้าอาวาสเป็นพระราชอาคันตุกะผู้ใหญ่ขึ้นไป

(2) พระอารามหลวงชั้นโท หมายถึง วัดที่มีเกียรติ มีเจ้าอาวาสเป็นพระราชอาคันตุกะสามัญขึ้นไป

(3) พระอารามหลวงชั้นตรี หมายถึง วัดที่มีเกียรติหรือวัดสามัญ เจ้าอาวาสเป็นพระครูชั้นสูงขึ้นไป

การแบ่งพระอารามหลวงนั้นยังมีผู้แบ่งตามฐานันดรศักดิ์สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ชนิด คือ

(1) ชนิดราชวรมหาวิหาร หมายถึง พระอารามที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราชทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์เป็นการส่วนพระองค์ โดยที่ สิ่งปลูกสร้างนั้นมีขนาดใหญ่โตสมพระเกียรติ

(2) ชนิดวรมหาวิหาร ลักษณะเดียวกับชนิดราชวรมหาวิหาร แต่มีความสำคัญ

น้อยกว่า

(3) ชนิดราชวรวิหาร หมายถึง พระอารามที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราช ทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์เป็นการส่วนพระองค์

(4) ชนิดวรวิหาร หมายถึง พระอารามที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราช ทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์แล้วพระราชทานเป็นเกียรติแก่ผู้อื่น

พระอารามหลวงแต่ละชั้นมีได้หมายถึงว่าจะมีชนิดของพระอารามครบทั้ง 4 ประเภท ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับความสำคัญของสถานที่ ขนาดและผู้สร้าง ซึ่งจะเป็นสิ่งกำหนดชนิดของพระอาราม ดังกล่าว ในปัจจุบันได้มีการจัดแบ่งชนิดของพระอารามตามระดับชั้นดังนี้

ชั้นเอก ได้แก่ วัดที่มีเจดีย์สถานสำคัญ วัดที่บรรจุบรมอัฐิหรือวัดที่มีเกียรติ อย่างสูงมี 3 ชนิด คือ ราชวรมหาวิหาร ราชวรวิหาร และวรมหาวิหาร

ชั้นโท ได้แก่ วัดที่มีเจดีย์สถานสำคัญหรือวัดที่มีเกียรติมี 4 ชนิด คือ ราชวรมหาวิหาร ราชวรวิหาร วรมหาวิหาร และวรวิหาร

ชั้นตรี ได้แก่ วัดที่มีเกียรติ วัดประจำหัวเมืองหรือวัดสามัญ มี 3 ชนิด คือ ราชวรวิหาร วรวิหาร และสามัญ

2. วัดราษฎร์ ได้แก่วัดที่ประชาชนทั่วไปสร้างหรือปฏิสังขรณ์ ซึ่งได้รับอนุญาตให้สร้างวัดและประกาศตั้งวัด โดยถูกต้องตามกฎหมายจากทางราชการ และช่วยกันทะนุบำรุงวัดสืบต่อกันมาตามลำดับทั้งชนิดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา และสำนักสงฆ์ซึ่งมิได้รับเข้าเป็นพระอารามหลวง

3. วัดร้าง ได้แก่วัดที่ไม่มีพระภิกษุสงฆ์พำนักอยู่อาศัยประจำ ซึ่งทางราชการจะขึ้นทะเบียนเป็นวัดร้างไว้ วัดร้างเองโดยสภาพยังเป็นนิติบุคคลอยู่โดยสมบูรณ์และมีโอกาสที่จะเป็นวัดมีพระสงฆ์ได้อีก โดยดำเนินงานตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการยกวัดร้างเป็นวัดมีพระสงฆ์ พ.ศ. 2514 (รลิกา อังกูร. 2543 : 8-11)

3. ชนิดของวัด

ตามพระราชบัญญัติลักษณะสงฆ์ในประเทศไทย พุทธศักราช 2505 กำหนดไว้ว่า วัดมี 2 ชนิด คือ

1. วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา
2. สำนักสงฆ์

วิสุงคามสีมา หมายถึง เขตพื้นที่ที่พระภิกษุสงฆ์ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตเพื่อใช้จัดตั้งวัดขึ้นแต่ในทางปฏิบัตินั้นเป็นการขอพระบรมราชานุญาตเฉพาะแต่บริเวณที่ตั้งพระอุโบสถเท่านั้นวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาถือว่าเป็นวัดที่ถูกต้องและมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย วัดประเภทนี้ยังแยกออกเป็น 2 ประเภท คือ “วัดหลวงหรือพระอารามหลวง” กับ “วัดราษฎร์”

วัดหลวง หมายถึง วัดที่พระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์ทรงสร้าง หรือวัดที่
รัฐบาลหรือราษฎรทั่วไปสร้างขึ้นแล้วทรงรับไว้ในพระบรมราชานุเคราะห์ ในยุคต้นของกรุง
รัตนโกสินทร์ มีการกำหนดแบ่งการประดับตกแต่งอาคารทางศาสนาเป็นพระอุโบสถให้แสดงว่าเป็น
วัดหลวง เช่น การประดับตกแต่งด้วยช่อฟ้า ใบระกา ถ้ายอง นาคสะดุ้ง หางหงส์ การปิด
ทองคำเปลว หรือการติดกระจกทำได้เฉพาะวัดหลวง

วัดราษฎร์ หมายถึง วัดที่ราษฎรสร้างขึ้นตามศรัทธาแต่ก่อนให้ตกแต่งสีแดง

สำนักสงฆ์ หมายถึง สถานที่ตั้งสำนักอาศัยของหมู่พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งไม่ได้ขอพระบรม
ราชานุญาตใช้พื้นที่ดินแห่งนั้นเพื่อจัดตั้งเป็นวัดขึ้น ดังนั้นสำนักสงฆ์จึงไม่มีโรงพระอุโบสถเพื่อใช้
เป็นที่ทำสังฆกรรม (สุจินต์ นิมอนงค์. 2545 : 8 ; อ้างอิงมาจาก กรมศาสนา. 2529)

4. การแบ่งเขตในวัด

วัดโดยทั่วไปมีการแบ่งเขตในวัดออกเป็น 3 ส่วนใหญ่ คือ เขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส
และเขตธรณีสงฆ์ เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบและความชัดเจนในการใช้พื้นที่ของสงฆ์ มีรายละเอียด
ดังนี้ (รสิกา อังกูร. 2543 : 9 -11)

4.1 เขตพุทธาวาส หมายถึงขอบเขตบริเวณส่วนที่สำคัญที่สุดของวัดที่กำหนดไว้เป็น
พื้นที่สำหรับพระสงฆ์ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ประกอบด้วยสถาปัตยกรรมหลักที่เกี่ยวข้อง
กับพระพุทธรองค์และพิธีกรรมต่าง ๆ ได้แก่

4.1.1 พระเจดีย์ พระมณฑป พระปราสาท สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นศูนย์กลางหลัก
ของวัด

4.1.2 พระอุโบสถ เป็นอาคารที่ใช้ประกอบพิธีสังฆกรรม

4.1.3 พระวิหาร เป็นอาคารที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาระหว่างพระสงฆ์
กับฆราวาส

4.1.4 เจดีย์ราย (มณฑป ปราสาท) เจดีย์ทิศ (มณฑป ปราสาท) เป็นที่ใช้บรรจุอัฐิ
หรือประกอบเพื่อให้ฝังสมบุรณ์

4.1.5 หอระฆัง ใช้เป็นที่แขวนระฆังที่ใช้ตีบอกเวลาสำหรับพระภิกษุสงฆ์

4.1.6 ศาลาต่าง ๆ เช่น

4.1.6.1 ศาลาราย ใช้เป็นที่นั่งพักผ่อนสำหรับผู้มาเยือน

4.1.6.2 ศาลาทิศ ใช้ล้อมอาคารสำคัญสำหรับให้คฤหัสถ์นั่งพัก หรือประกอบ
เพื่อให้ฝังรวมสมบุรณ์

4.1.7 พระระเบียบ อาคารที่ใช้ล้อมอาคารหลักสำคัญ ๆ หรือล้อมแสดงเป็น
ขอบเขตแห่งพุทธาวาส

4.2 เขตสังฆาวาส หมายถึงขอบเขตบริเวณพื้นที่ส่วนหนึ่งของวัดที่กำหนดไว้ให้เป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์ เพื่อให้ปฏิบัติภารกิจส่วนตัวที่ไม่เกี่ยวกับพิธีการใด ๆ ทางศาสนาโดยตรง คำว่า สังฆาวาส แปลว่า ที่อยู่แห่งหมู่สงฆ์ พื้นที่บริเวณนี้จึงมักมีขอบเขตมิดชิดและประกอบด้วยอาคารสถานที่สัมพันธ์เฉพาะกับกิจกรรม และวัตรปฏิบัติที่เป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของเพศสมณะ เท่านั้น ได้แก่

4.2.1 กุฏิ อาคารที่ใช้สำหรับหลับนอน

4.2.2 กัปปียกุฏิ โรงเก็บอาหาร

4.2.3 หอนั้น อาคารที่ใช้เป็นที่ฉันภัตตาหาร

4.2.4 วัจจกุฏิ อาคารสำหรับขับถ่าย

4.2.5 ศาลาการเปรียญ อาคารที่ใช้เป็นที่เรียนหนังสือของพระสงฆ์

4.2.6 หอไตร อาคารที่ใช้เก็บรักษาคัมภีร์ทางศาสนา

4.2.7 ชั้นตอมร โรงรักษาไฟและคัมภ์น้ำ

4.2.8 ธรรมศาลา โรงเทศนาธรรม

4.2.9 ห้องสรงน้ำ ห้องชำระกาย

4.2.10 ศาลาท่าน้ำ อาคารที่ใช้เป็นท่าและทางเข้าสู่วัดท่าน้ำ

4.3 เขตธรณีสงฆ์ หมายถึง เขตพื้นที่สำหรับเอื้อประโยชน์ใช้สอยในเชิง

สาธารณประโยชน์ในลักษณะต่าง ๆ ของวัด เช่นใช้เป็นที่เปิดเพื่อสร้างความร่มรื่นให้กับวัด หรือเป็นสถานที่ก่อสร้างอาคารอื่น ๆ เช่น สร้างเมรุ สำหรับฌาปนกิจศพชุมชน หรือที่ตั้งโรงเรียนเพื่อการศึกษาแก่สังคม หรืออาจแบ่งเป็นพื้นที่ให้ฤกษ์สัณฑ์เพื่อใช้เป็นแหล่งทำมาหากิน เช่นสร้างเป็นตึกแถว หรือทำเป็นตลาด

สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ (สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ. 2539 : 73-75

อ้างในสำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เขตการศึกษา 1. 2544 : 8) แบ่งเขตในวัดออกเป็น 2 ส่วนใหญ่คือเขตพุทธาวาส และเขตสังฆาวาส นิยมแบ่งส่วนพุทธาวาสไว้ในบริเวณส่วนกลางของวัด และเขตสังฆาวาสจะอยู่ล้อมรอบดังนี้

1. เขตพุทธาวาส เป็นเขตที่ตั้งของพระอุโบสถ (โบสถ์) วิหาร เจดีย์ อันเป็นที่ใช้ทำสังฆกรรม และที่ซึ่งฆราวาสไปเคารพกราบไหว้บูชาพุทธเจดีย์และประกอบพิธีทางศาสนา

2. เขตสังฆาวาส เป็น เขตที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์ได้แก่ กุฏิสงฆ์ หอนั้น หอระฆัง

นอกจากนี้ภายในบริเวณวัดมีสถานที่และสิ่งก่อสร้างที่สำคัญเป็นองค์ประกอบทำให้เกิดเป็นศาสนสถาน ที่เรียกว่าวัดอยู่หลายประการ ที่สำคัญมีดังนี้

พระอุโบสถหรือโบสถ์ เป็นสถานที่ประชุมของสงฆ์เพื่อทำสังฆกรรมที่เรียกว่า “ปาติโมกข ทูเทศ” ซึ่งพระสงฆ์จะต้องสวดซ้อมกันทุกครึ่งเดือน เรียกว่า “วันอุโบสถ” ต้องทำกันในพระอุโบสถ เขตแดนที่สร้างนี้ต้องแยกออกจากหมู่บ้านกำหนด เรียกว่า “วิสุงคามสีมา” การกำหนดขอบเขตของพระอุโบสถคือ “เสมา” ให้สมมุติสงฆ์ขนาดไม่เล็กเกินไปจนจุพระภิกษุไม่ได้ถึง 21 รูป หรือพระสงฆ์นั่งหัดตบาสไม่ได้ การกำหนดจำนวนพระภิกษุ 21 รูป เป็นเกณฑ์สำหรับชั้นขมาขนาดย่อม และมี มหาเสมาเป็นเขตแดนเสมาอย่างใหญ่ ให้สมมุติแดนครอบคลุมทั้งวัดหรือส่วนพุทธาวาส มีการปักโบสีมาไว้บนกำแพงวัดโดยรอบ วัดที่มีมหาเสมา มีรวมทั้งสิ้น 4 วัด คือ วัดราชประดิษฐ์ วัดราชบพิธฯ วัดบวรนิเวศวิหาร และวัดโพธิ์นิมิตฯ ซึ่งอยู่ในกรุงเทพฯ ทั้งหมด

พระวิหาร แต่เดิมหมายถึงที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสงฆ์ แต่ต่อมาได้ใช้เป็นที่พักประดิษฐานพระพุทธรูป เป็นที่ทำบุญ ฟังธรรม บวชเณร ไม่มีขนาดกำหนด อาจจะมีขนาดที่วัดกันเป็นห้อง ซึ่งจะมีจำนวนที่เสมอ เช่น 5 ห้อง 7 ห้อง 9 ห้อง 11 ห้อง (ใหญ่ที่สุด) คือนับจากช่องระหว่างเสาผนังคู่ตามความยาวของพระวิหาร (1 ห้อง คือช่องเสา 4 ต้น นับเป็น 1 ห้อง) ด้านในสุดเป็นที่ตั้งพระ ซึ่งคตินิยมมักจะนิยมตั้งพระประธานในพระวิหารเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยความแตกต่างของรูปแบบลักษณะระหว่างพระวิหารและพระอุโบสถ พระวิหารและพระอุโบสถต่างล้วนใช้รูปแบบลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่เป็นแบบอย่างเดียวกันหรือคล้ายกันก็ตาม หากแต่เมื่อใช้อาคารทั้ง 2 ประเภทร่วมลงในแผนผังเดียวกันแล้ว ในบางยุคสมัยก็มีการสร้างความแตกต่างของอาคารทั้ง 2 ประเภทในลักษณะต่าง ๆ กัน ตามคตินิยมของยุคสมัยนั้น ๆ ดังนี้

1. ลักษณะของรูปแบบอาคาร เช่น นิยมกำหนดรูปแบบอาคารเพื่อใช้กับอาคารทั้ง 2 ประเภทให้ต่างกัน คือ ในสมัยสุโขทัย พระวิหาร นิยมใช้รูปแบบอาคารอย่างมุขเด็จ ในขณะที่ พระอุโบสถ นิยมใช้รูปแบบอาคารแบบทรงโรง เช่น วัดช้างล้อม จังหวัดสุโขทัย วัดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย ในสมัยรัตนโกสินทร์ พระวิหาร นิยมใช้รูปแบบอาคารอย่างมุขลด ในขณะที่พระอุโบสถนิยมใช้รูปแบบอาคารอย่างมุขลดมีพะไลปีกนก เช่น วัดอนงคาราม วัดประยุรวงศาวาส ธนบุรี

2. ขนาดอาคารและที่ตั้ง พระอุโบสถในยุคสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 มีความสำคัญกว่าพระวิหาร ดังนั้นพระอุโบสถจะมีขนาดใหญ่กว่าพระวิหาร รวมทั้งตำแหน่งที่ตั้งของพระอุโบสถจะอยู่ตรงกึ่งกลางของแกนประธานส่วนพระวิหารวางประกบอยู่ด้านข้างเช่นวัดเทพธิดาราม วัดราชนัคคาราม แต่ต่อมาในยุคสมัยรัชกาลที่ 4 พระวิหารกลับถูกเสริมบทบาทให้สำคัญกว่าพระอุโบสถ ดังนั้นขนาดของพระวิหารสมัยนี้จึงใหญ่กว่าพระอุโบสถ รวมทั้งตำแหน่งที่ตั้งก็จะวางไว้ส่วนหน้าสุดของพระเจดีย์ประธาน ส่วนพระอุโบสถไปวางอยู่ต่อท้ายพระเจดีย์ เฉกเช่นเดียวกับยุคสมัยอยุธยาตอนต้นที่มีคตินิยมเช่นนี้ ดังจะเห็นได้ เช่น วัดมกุฏกษัตริยาราม วัดโสมนัสวิหาร

3. การใช้สี ในสมัยรัชกาลที่ 3 มีการใช้สีกระเบื้องหลังคาเพื่อแยกความแตกต่างระหว่างพระวิหารและพระอุโบสถเช่น วัดราชนัคดาราม พระวิหารใช้หลังคาสีเขียว ดินเส้นกรอบสีส้ม พระอุโบสถใช้หลังคาสีส้มดินเส้นกรอบสีเขียว วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พระวิหารใช้หลังคาสีน้ำเงินดินเส้นกรอบสีส้ม พระอุโบสถใช้หลังคาสีส้มดินเส้นกรอบสีเขียว

ตาราง 2 ตารางเปรียบเทียบความต่างกันระหว่างพระวิหารและพระอุโบสถ

พระวิหาร	พระอุโบสถ
ใช้เสากลม มีเสาร่วมใน	ใช้เสาสี่เหลี่ยม ไม่มีเสาร่วมใน
รูปแบบอาคารอย่างมุขเด็จ	รูปแบบอาคารแบบทรงโรง
รูปแบบอาคารอย่างมุขลด	รูปแบบอาคารอย่างมุขลดมีพะไลปีกนก
หลังคาสีเขียว/น้ำเงิน ดินเส้นขอบสีส้ม	หลังคาสีส้มดินเส้นขอบสีเขียว
ใหญ่กว่าพระอุโบสถ	เล็กกว่าพระวิหาร

พระสถูปเจดีย์ สถูป แปลว่า มูลดิน ซึ่งเกิดจากการขุดพื้นดินเป็นที่ฝังอัฐิธาตุ แล้วเอาดินที่กลบไว้กลบลง ดินนั้นก็สูงขึ้นจากพื้นเป็นที่หมายให้ทราบว่าได้ฝังอัฐิไว้ที่ใด

พระธาตุเจดีย์ เป็นคำที่อินเดียชอบใช้ หมายถึงสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ หรือพระธาตุ พระธาตุ หมายถึง อัฐิ (กระดูกที่เผาแล้ว) ของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์ ถ้าเป็นอัฐิของพระพุทธเจ้า เรียกว่า พระบรมสารีริกธาตุ หรือพระบรมธาตุ ถ้าเป็นอัฐิพระอรหันต์ เรียกว่า พระธาตุ แต่โดยทั่วไปแล้วจะเรียกรวม ๆ ว่า พระธาตุ สำหรับพระธาตุในที่นี้ หมายถึงส่วนสำคัญของพระสถูป หรือพระปรางค์ ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ หรือพระธาตุไว้ภายใน ซึ่งเรียกว่า ธาตุเจดีย์ ซึ่งเป็นหนึ่งในพุทธเจดีย์ทั้งสี่ ได้แก่ พระธาตุเจดีย์ เป็นเจดีย์ที่บรรจุพระธาตุ อินเดีย เรียกเจดีย์ประเภทนี้ว่า สรีริกสถูป พระธาตุเจดีย์ รวมถึง เจดีย์ที่บรรจุธาตุของพระอรหันต์สาวกด้วย ถ้าเป็นเจดีย์ที่บรรจุพระธาตุของพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะก็จะเรียกว่า พระมหาธาตุ พระบรมธาตุ หรือพระบรมสารีริกธาตุ ถ้าเรียกพระธาตุส่วนหนึ่งส่วนใดของพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะก็จะเรียกชื่อตามนั้น เช่น

พระทันตธาตุ หรือพระทาสธาตุ (ฟัน หรือ เขี้ยวของพระพุทธเจ้า)

พระเกศธาตุ (เส้นพระเกศาของพระพุทธเจ้า)

พระอัฐกธาตุ (พระธาตุส่วนที่เป็นกระดูกหน้าอกของพระพุทธเจ้า)

ปารีโศกเจดีย์ เป็นพระเจดีย์ที่บรรจุของใช้ที่เกี่ยวกับเครื่องพระพุทธรูป ได้แก่ อัฐบริขาร มีบาตรและจีวร เป็นต้น นอกจากนั้นยังรวมไปถึงสถานที่อันเป็นสังเวชนียสถานทั้งสี่ คือ สถานที่ประสูติ (ลุมพินีวัน) ตรัสรู้ (พุทธคยา) แสดงปฐมเทศนา (ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน) และปรินิพพาน (เมืองกุสินารา) รวมพระแท่นที่บรรทมตอนปรินิพพาน อินเดียเรียกเจดีย์ประเภทนี้ว่า ปารีโศกสถูป

พระธรรมเจดีย์ เป็นพระเจดีย์ที่บรรจุ หรือ จารึก พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธรูป เช่น หอพระไตรปิฎก และส่วนที่เป็นพระไตรปิฎกเอง ไม่ว่าจะจารึกในรูปแบบใด เดิมได้เลือกเอาหัวใจพุทธศาสนา จารึกเป็นตัวอักษร ประดิษฐานไว้สำหรับบูชา มีความว่า “เย ธมมา เหตุปฺปภาวเตสฺ เหตุ ตถาคโต เตสญจ โย นิโรธจ เอว วาที มหาสมโณ”

อุเทสิกเจดีย์ เป็นเจดีย์ที่ทำเป็นพุทธบัลลังก์ พระแท่นพระพุทธรูป รวมถึงพระพุทธรูปด้วย อินเดียเรียกเจดีย์ ประเภทนี้ว่า อุเทสิกสถูป สร้างขึ้นเพื่อเป็นพุทธบูชา รวมความได้ว่าพระเจดีย์ เป็นที่ทำเป็นหรือบรรจุสิ่งเนื่องด้วยพระพุทธรูป อันเป็นสิ่งที่ควรแก่การสักการบูชา

เสมา คือเครื่องหมายบอกเขตพระอุโบสถ เป็นแผ่นหินสลัก นิยมตั้งอยู่ที่มุมทั้ง 4 ของพระอุโบสถและตรงกลางระหว่างมุมอีก 4 แห่ง เสมาจะเป็นเครื่องกำหนดเขตของพระอุโบสถ บนดินนิยมปักไว้รอบพระอุโบสถ 8 ทิศ ถ้าวัดใดมีโบเสมาคู่ ถือว่าเป็นวัดหลวง โบเสมาใบที่อยู่รอบโบสถ์นั้นมีสำคัญที่สุดอยู่ใบหนึ่ง ติดตั้งอยู่หน้าโบสถ์ เรียกว่า โบเสมาเอก สำหรับผู้จะเข้าอุปัชฌายต้องมาวันทาเสมาใบนี้ก่อนเข้าโบสถ์ โบเสมาเอกบางวัดสลักลวดลายวิจิตรพิสดารมาก เสมามีหลายชนิด มีทั้งตั้งบนกำแพงแก้ว ตั้งอยู่ในซุ้ม หรือทำติดกับผนังพระอุโบสถด้านนอก บางแห่งก็ใช้แท่งหินจากธรรมชาติ

กำแพงแก้ว คือกำแพงเตี้ย ๆ ถูกรอบพระอุโบสถ เพื่อให้ดูเป็นศักดิ์เป็นส่วนยังงั้น และกลายเป็นที่สังเกตความแตกต่างระหว่างพระอุโบสถกับพระวิหารด้วย

กุฏิ มักจะสร้างกระจัดกระจายกันอยู่รอบ ๆ เขตพุทธาวาส ไม่ค่อยมีกฎเกณฑ์ที่ชัดเจนมักเป็นกุฏิเดี่ยวหลังเล็ก ๆ สำหรับวัดใหญ่ ๆ ที่อยู่ของพระสงฆ์จะอยู่รวมกันเป็นหมวดหมู่ เรียกว่า “คณะ” เพื่อสะดวกในการบริหาร แต่ละคณะจะมีพระภิกษุผู้รับผิดชอบเรื่องความสะดวกในการฝึกอบรมพระ-เณรและลูกศิษย์วัดแต่ละคณะ

หอไตร สร้างขึ้นเพื่อเป็นอาคารที่เก็บ “พระไตรปิฎก” และคัมภีร์ต่าง ๆ เอาไว้ให้เป็นหมวดหมู่ เป็นระเบียบเรียบร้อย หากพูดกันในสมัยนี้ก็เป็นเสมือนห้องสมุดนั่นเอง เพราะเป็นสถานที่รวบรวมเก็บตำรับตำราทางพระพุทธศาสนาเอาไว้ หอไตรจึงเก็บเอกสารต่าง ๆ ของวัดเอาไว้อีกมากมาย นอกจากหอพระไตรปิฎกส่วนมากแล้ว หอไตรมักจะสร้างเอาไว้ในเขตของสังฆาวาสหรือที่ที่พระสงฆ์พำนักอาศัยมากกว่า เพราะเป็นการสะดวกที่พระสงฆ์จะดูแลรักษาเอกสารทางพระศาสนา

เอาไว้ และสะดวกในการเอามาศึกษาเล่าเรียนอีกด้วย หอไตรนี้ อาจจะปลูกสร้างขึ้นเป็นอาคาร โดดเดี่ยว หรืออาจจะสร้างเอาไว้ต่อเนื่องกับกุฏิสงฆ์ก็ได้

หอรระฆัง ส่วนมากมักจะตั้งอยู่ด้านหลังพระวิหาร เป็นสิ่งปลูกสร้างขึ้นมาเพื่อเอาระฆังมาแขวนไว้ที่สูง ๆ เพื่อตีระฆังบอกเวลา และเป็นใช้ในพิธีกรรมบางอย่างอันเกี่ยวกับสงฆ์ เดิมทีนั้นมักเอาระฆังมาแขวนเอาไว้บริเวณกุฏิของสงฆ์ บางทีก็อยู่หอสวดมนต์ หอฉัน ต่อมามีการเอาระฆังไปแขวนเอาไว้ให้ห่างออกไป โดยการสร้างที่แขวนระฆังขึ้นมาเป็น “หอรระฆัง” อย่างเป็นทางการ สักส่วนเพื่อไม่ให้เกิดปะปนกันและไม่รบกวนโสตประสาทผู้คนที่อยู่ใกล้เกินไป หอรระฆังอาจจะถูกสร้างด้วยไม้ หรือ ก่อด้วยอิฐถือปูนก็ได้ มีหลังคาปกคลุมอยู่ ส่วนมากแล้วจะสร้างเป็นจัตุรมุข เป็นแบบมณฑป หรือสร้างเป็นแบบความนิยมมาจากโบราณ บางแห่งก็เอาแบบอย่างมาจากยุโรป

โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปกรรมในวัด เป็นสมบัติล้ำค่าที่ทางวัดจะอนุรักษ์ฟื้นฟูพัฒนาให้เป็นสมบัติของชุมชนและสังคม

โบราณสถาน หมายถึงสิ่งฮาริมทรัพย์ที่มีอายุแห่งการก่อสร้าง หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี รวมทั้งสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และอุทยานประวัติศาสตร์ด้วย

โบราณวัตถุ หมายถึง สิ่งฮาริมทรัพย์ที่เป็นของโบราณ ไม่ว่าจะเป็สิ่งประดิษฐ์หรือสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือที่เป็นส่วนใดส่วนหนึ่งของโบราณสถาน ซากมนุษย์ ซากสัตว์ ซึ่งโดยอายุหรือลักษณะแห่งการประดิษฐ์มีหลักฐานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ โบราณคดีและศิลปะ

ศิลปวัตถุ หมายถึง สิ่งที่ทำด้วยฝีมืออย่างประณีตและมีคุณค่าสูงในทางศิลปะ

5. ทรัพยากรวัด

สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ (2539 : 10 – 11) ได้จำแนกทรัพยากรวัด ออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือทรัพยากรที่เป็น “ศาสนวัตถุ” และ “ศาสนบุคคล”

ทรัพยากรที่เป็น “ศาสนวัตถุ” มีความสำคัญ ดังนี้

1) เป็นสถานที่สืบทอดพระพุทธศาสนา วัดนอกจากเป็นที่อยู่ของพระภิกษุ สามเณร โภสถ์ วิหาร เจดีย์ ฯลฯ นอกจากจะเป็นที่ให้พระได้ใช้ประโยชน์ตามสภาพการใช้งานแล้ว ยังเป็นสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาอีกด้วย

2) เป็นศิลปะล้ำค่า โบสถ์ วิหาร เจดีย์ พระพุทธรูป ที่สร้างขึ้นในวัดที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน มีคุณค่า มีความงามทางศิลปะอย่างสูง

3) มีคุณค่าทางวัฒนธรรม ทุกอย่างที่เป็นวัด ได้หลอมรวมทำให้เกิดวิถีชีวิตแบบไทย สร้างวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า ฝังลึกในจิตใจของคนไทย

4) เป็นแหล่งท่องเที่ยว เผยแพร่ชื่อเสียงให้กับประเทศดังปรากฏอยู่ในทุกวันนี้ ซึ่งมี

นักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากนิยมมาเที่ยวชมความงดงามทางศิลปะของวัด รวมทั้งคนไทยเองก็ชอบที่จะไปเที่ยวชมตามวัดต่าง ๆ

ทรัพยากรที่เป็น ศาสนบุคคล มีความสำคัญดังนี้

1) เผยแพร่คำสอนทางศาสนา พระภิกษุ สามเณรที่ศึกษาเล่าเรียน ฝึกฝนตนเองและประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในพระวินัยดีแล้ว จะเป็นผู้เผยแพร่พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อให้ชาวโลกได้ยึดมั่นปฏิบัติเพื่อให้ชีวิตตนเองมีความสุข

2) เป็นแบบอย่างที่ดีของการมีชีวิตตามหลักธรรม เป็นการใช้ชีวิตที่มีความสุขแบบยั่งยืนพระภิกษุ สามเณรที่ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในพระวินัยดีแล้ว จะเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ประชาชนได้

3) เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน พระภิกษุ สามเณรที่ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในพระวินัยดีแล้วจะมีความเมตตากรุณาสูง มีความรอบรู้ในสภาวะธรรม สามารถให้คำปรึกษาแนะนำแนวทางการดำเนินชีวิตให้แก่ประชาชนได้ ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างชาวบ้านได้

4) เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน พระดี มีความรู้เคร่งครัดในการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยจะเป็นผู้มีภูมิความรู้ มีปัญญา มีวิสัยทัศน์กว้างไกล จะเป็นที่เคารพยกย่องเลื่อมใสศรัทธาแก่ชาวบ้าน สามารถเป็นผู้นำในการพัฒนาความเจริญมาสู่ชุมชนได้

5) เป็นผู้พัฒนาวัดให้เจริญรุ่งเรือง บุคคลภายในวัดจะเป็นผู้ที่คอยช่วยเหลือกิจการภายในของวัดเป็นไปด้วยความเรียบร้อย เป็นไปโดยรัดกุมจะทำให้วัดเจริญรุ่งเรืองมั่นคงตามไปด้วย

6. มูลเหตุการณสร้างวัด

ในสมัยครั้งพุทธกาลนั้นยังไม่มีการสร้างอาคารสถานที่ให้เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสงฆ์ โดยเฉพาะเจาะจง เนื่องจากพระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาตให้พระภิกษุมิที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่งถาวรด้วยจะทำให้เกิดความยึดติดในทรัพย์ทางโลกจึงทรงกำหนดสถานที่สำหรับใช้เป็นที่พักพิงพื้นฐานสุดคือ “รุกขมูลเสนาสนะ” อันหมายถึง การอยู่รอบโคนต้นไม้ แล้วให้จาริกไปเรื่อย ๆ ทั้งนี้เพื่อมิให้จิตมีสิ่งผูกพันเมื่อพระพุทธเจ้าพร้อมเหล่าสาวกออกเผยแผ่พระศาสนาปรากฏว่ามีผู้เลื่อมใสศรัทธาพากันบวชเป็นพระภิกษุจำนวนมากมายังไม่ได้บวชต่างก็ให้ความอุปถัมภ์เกื้อกูลเป็นอย่างดีโดยเฉพาะพระเจ้าพิมพิสาร กษัตริย์แห่งนครราชคฤห์ ทรงประกาศตนเป็นองค์ศาสนูปถัมภ์ต่อพุทธศาสนา ทั้งทรงถวาย “เวฬุวัน” ให้เป็นที่ประทับของพระพุทธองค์และเหล่าพุทธสาวก ซึ่งพระองค์ทรงรับไว้ด้วยเพราะวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์มิใช่มุ่งเน้นให้บำเพ็ญวิปัสสนาญาณเท่านั้น หน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การจาริกออกไป ณ ที่ต่างๆ เพื่อเผยแผ่พระธรรมคำสอนอีกด้วย และเป็นมูลเหตุให้ทรงมีพระพุทธานุญาตให้พระภิกษุสามารถรับอารามที่เหล่าทายกถวายได้ เช่น เขตวนาราม ที่มหาเศรษฐีอนาถบิณฑิกะแห่งกรุงสาวัตถี สร้างถวาย หรือ ปุพพารามวิหาร ที่นางวิสาขาสร้างถวาย แต่ถือได้ว่า

เวฬุวนารามเป็นวัดแห่งแรกของพุทธศาสนา แบบอย่างการสร้างวัดในสังคมไทยเป็นแบบอย่างที่มีอิทธิพลหลักจากลังกา เนื่องจากคนไทยนับถือพุทธศาสนาในลัทธิเถรวาทหรือหินยานผ่านมาทางสายของลังกา (แบบลังกาวงศ์) การสร้างวัด เป็น การสร้างให้เป็นศาสนสถานเพื่อเอื้อต่อการกระทำศาสนพิธี และเหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่งคือ เป็นผลสืบเนื่องจากเนื้อหาคำสอนใน “ไตรภูมิ” ที่ทรงนิพนธ์ขึ้นโดยพระยาสิทธิ กษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัยในราวปี พ.ศ. 1888 ซึ่งเนื้อหาส่วนใหญ่จะเน้นในเรื่องของบุพเพศตปัญญา อันเป็นเรื่องที่พรรณนาเกี่ยวกับสวรรค์และนรกเป็นอย่างมาก จึงกระตุ้นให้เกิดความกลัวในเรื่องของการทำความชั่ว และเร่งสร้างบุญความดีเพื่อจะได้ขึ้นไปเสวยสุขบนแดนสวรรค์หรือได้เกิดใหม่ในชาติภพหน้าที่เพียบพร้อมด้วยฐานันดรศักดิ์ที่สูงส่ง หรือเพื่อสั่งสมบุญสำหรับไปเกิดในยุคเดียวกับพระศรีอาริยมตตริย การทำบุญที่ให้ได้มาถึงซึ่งอันานิสงส์มากที่สุดก็คือการสร้างวัดนั่นเอง เหตุนี้คนไทยจึงนิยมสร้างวัดกันมาโดยตลอดทุกยุคทุกสมัย เมื่อประชาชนมีจิตศรัทธาในพุทธศาสนา ได้อพยพไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ใดก็ตามมักจะสร้างวัดขึ้นแล้วนิมนต์พระสงฆ์ไปพำนักอยู่อาศัยเพื่อบำเพ็ญกุศลประกอบศาสนกิจตามประเพณีสืบต่อกันมา เมื่อประชาชนมีจำนวนมากขึ้น การสร้างวัดก็มีจำนวนมากขึ้นไปด้วย ทำให้เกิดปัญหายุ่งยากในทางปกครอง เพราะไม่มีระเบียบแบบแผนเป็นแนวยึดถือปฏิบัติ จึงมีกฎหมายเกี่ยวกับคณะสงฆ์ตราขึ้นเป็นฉบับแรก คือ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ได้กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีดำเนินการต่าง ๆ ไว้ การสร้างวัดนั้นต้องได้รับพระบรมราชานุญาตก่อน วัดที่ได้รับพระบรมราชานุญาตให้สร้างเช่นนี้ เรียกว่า วัดที่พำนักสงฆ์หรือสำนักสงฆ์ เป็นวัดที่ยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้ว เรียกว่า อาราม ถ้าเป็นวัดหลวงเรียกว่า พระอารามหลวง ถ้าเป็นวัดราษฎร์เรียกว่า อารามราษฎร์ ต่อมาได้มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พุทธศักราช 2484 ตราขึ้นเป็นฉบับที่สองใช้แทนฉบับแรกกฎหมายฉบับที่สองนี้ให้มีกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์ขั้นตอน วิธีการสร้างวัด และตั้งวัดไว้ โดยให้คณะกรรมการอำเภอออกใบอนุญาตให้สร้างวัด กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้ออกประกาศการตั้งวัด ภายหลังจากที่ได้ใช้กฎหมายฉบับที่ 2 มาเป็นเวลานานพอสมควร ได้มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งเป็นฉบับปัจจุบันตราขึ้นมาเป็นฉบับที่ 3 แทนฉบับที่ 2 การสร้างและตั้งวัดให้ดำเนินการตามกฎหมายกฎกระทรวงเช่นเดียวกับฉบับก่อน แต่การสร้างวัดกรมการศาสนาจะเป็นผู้ออกหนังสืออนุญาต ส่วนการตั้งวัดยังคงให้กระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้ออกประกาศเช่นเดิม การสร้างวัดในประเทศไทยนั้น นอกเหนือจากจะเป็นการสร้างตามคติโบราณดังกล่าวแล้ว ในเวลาต่อมาก็ยังมีปัจจัยสำคัญหลักที่เป็นเหตุจูงใจไปสู่การสร้างวัด ดังนี้

- 1) สร้างเพื่อให้เป็นสิ่งคู่บ้านคู่เมือง
- 2) สร้างเพื่อให้เป็นวัดประจำวัง
- 3) สร้างขึ้นเพื่อให้เป็นวัดประจำรัชกาล

- 4) สร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์
- 5) สร้างขึ้นบนพื้นที่เดิมซึ่งเคยเป็นที่ถวายพระเพลิง พระศพ หรือพระบรมศพ
- 6) สร้างขึ้น ณ ที่ปรากฏเหตุการณ์สำคัญ
- 7) สร้างขึ้นตามคติประเพณีนิยมบางประการ

(สมคิด จิระทัศนกุล. 2543 : 9-14)

7. บทบาท หน้าที่และความสำคัญของวัด ในสังคมไทย

พระพุทธศาสนาได้เข้ามาประดิษฐานในประเทศไทยมานานแล้ว ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ การดำเนินชีวิต วัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ได้รับการหล่อหลอมด้วยหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ทำให้ศาสนาพุทธหยั่งรากฝังลึกในสังคมไทย กรมการศาสนา (2539 : 1-2) ได้กล่าวถึงบทบาทสำคัญของวัดว่า วัดมีบทบาทหลักคือเป็นสถานที่พำนักของพระภิกษุ สามเณร และเป็นທີ່สำหรับประกอบพิธีทางศาสนา หรือประกอบกิจกรรมทางศาสนา ซึ่งในอดีตวัดยังทำหน้าที่และมีความสำคัญต่อชุมชนอีกในหลาย ๆ ด้าน เช่น

1. วัดเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านส่งกุลบุตรมารับใช้พระสงฆ์ และรับการฝึกอบรมทางศีลธรรมและศึกษาวิชาการต่าง ๆ
2. วัดเป็นสถานที่ที่พ่อแม่ คนแก่คนเฒ่า มารับความรู้ด้วยการสดับพระธรรมเทศนา
3. วัดเป็นสถานพยาบาลที่รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิรัฐ โดยวัดเป็นแหล่งตำรายาและตำราแพทย์ และพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นหมอรักษาคนเจ็บป่วยทั่วไป
4. วัดเป็นสถานสงเคราะห์ของบุตรหลานชาวบ้านที่ยากจน ได้มาอาศัยและศึกษาเล่าเรียน ตลอดจนผู้ใหญ่ที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีพ
5. วัดเป็นที่พักอาศัยของคนเดินทาง วัดบางวัด เช่น วัดเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนนทบุรี ได้สร้างศาลาเอาไว้เพื่อการนี้โดยเฉพาะ
6. วัดเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านได้มาพบปะและพักผ่อนหย่อนใจ โดยที่ทางวัดได้จัดสถานที่ให้เป็นระเบียบ สะอาด ร่มรื่น
7. วัดเป็นสถานที่จัดงานเทศกาลและงานมหรสพต่าง ๆ เช่น งานเทศน์มหาชาติ งานก่อพระเจดีย์ทรายในวันสงกรานต์ เป็นต้น
8. วัดเป็นบ่อเกิดและศูนย์กลางของศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ
9. วัดเป็นที่ไกลเกลียดข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาหารือแก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความทุกข์ต่าง ๆ ของชาวบ้าน
10. วัดเป็นคลังวัสดุสำหรับเก็บของใช้ต่าง ๆ ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานที่วัดหรือยืมไปใช้เมื่อมีงานที่บ้าน

11. วัดเป็นสถานที่ประชุมของผู้เฒ่าในหมู่บ้านที่กำนันและผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมกันเพื่อบอกแจ้งกิจกรรมต่าง ๆ

คุณ โทจันทร์ (2537 : 86-88) ได้กล่าวถึงบทบาทสำคัญของวัดในปัจจุบันโดยทั่วไป ดังนี้

1. เป็นสถานที่ศึกษาสำหรับประชาชน มีโรงเรียนหลายแห่งตั้งอยู่ในวัด เจ้าอาวาสวัดเป็นองค์อุปถัมภ์ให้สถานที่จัดการเรียนการสอน อบรมจรรยา และเป็นທີ່ศึกษาเล่าเรียนของพระภิกษุ สามเณร ตลอดจนเยาวชนทั่วไป
2. เป็นสถานสงเคราะห์เยาวชนบุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนหรือถูกทอดทิ้งได้มาอาศัยเลี้ยงชีพ
3. เป็นสถานที่สัปปายะ คือเป็นที่สบายกายสบายใจ สะอาด สงบ ร่มรื่น ให้การรักษาโรคจิตใจ ผู้มีใจเป็นทุกข์ เศร้าใจ หดหู่ วุ่นวายใจถ้าเข้าไปในวัดก็จะบรรเทาทำให้รู้สึกสบายใจขึ้นได้
4. เป็นพิพิธภัณฑ์สถาน หรือห้องสมุด เพราะเป็นที่เก็บรวบรวมสมบัติโบราณอันล้ำค่าจะเป็น โบราณวัตถุ หรือศิลปวัตถุและเป็นที่เก็บรวมหนังสือพระไตรปิฎก หนังสือธรรมะ แลหนังสือสารคดีต่าง ๆ บริการแก่ประชาชนสำหรับศึกษาค้นคว้า
5. เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา สำหรับประชาชนที่ประสงค์จะบำเพ็ญกุศลเนื่องในโอกาสต่าง ๆ
6. เป็นสถานที่จัดเทศกาล และแสดงมหรสพต่าง ๆ ตลอดทั้งเมื่อมีงานเทศกาลทำให้ชาวบ้านได้รับความสนุกสนาน
7. เป็นสโมสรที่ชาวบ้านได้มาพบปะหรือประชุมกัน
8. เป็นสถานสวัสดิการสงเคราะห์แก่คนยากจนและคนที่ไร้ที่พึ่งพักพิง เป็นที่พักสำหรับคนเดินทาง เป็นที่พึ่งพิงชั่วคราวสำหรับผู้ที่ถูกภัยคุกคาม เกิดวาทภัย อัคคีภัย ได้รับการสงเคราะห์ตามสมควร
9. เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรม และเป็นศูนย์รวมกิจกรรมตามประเพณีทุกอย่าง เป็นแหล่งกลางในการเผยแพร่วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของไทย
10. เป็นสถานที่แสดงความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของประชาชน เพราะถือว่าวัดเป็นสมบัติของส่วนรวม
11. เป็นคลังวัสดุสำหรับเก็บของใช้ต่าง ๆ ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานที่วัดหรือยืมไปใช้เมื่อมีงานที่บ้าน
12. เป็นสถานที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาหารือแก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความทุกข์ต่าง ๆ ของชาวบ้าน

13. เป็นฉาปนสถานของชุมชน ใช้ในงานพิธีฉาปนกิจศพ รวมทั้งมีการบรรจุหรือเก็บศพ และเก็บอัฐิ

14. เป็นสถานที่ดำเนินการทางการเมือง เช่น เป็นคูหาลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง เป็นสถานที่ปราศรัยของนักการเมือง

15. เป็นตลาดนัดและตลาดได้รุ่ง ให้ประชาชนได้มาดำเนินธุรกิจการค้าภายในวัด โดยเก็บค่าบริการเพื่อบำรุงวัด

ประเวศ วะสี (2540 : 18-20) ได้เสนอบทบาทของวัดไว้ ดังนี้

1. วัดเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ดังนั้นถ้าวัดเข้มแข็งจะทำให้โครงสร้างของชุมชนเข้มแข็งด้วย เนื่องจากสมาชิกในชุมชนมีศีลธรรมที่ดีงาม ถ้าวัดลอยตัวออกจากโครงสร้างของสังคมในชุมชน จะทำให้ชุมชนอ่อนแอ และส่งผลให้สถาบันอื่น ๆ รวมทั้งสถาบันศาสนาอ่อนแอไปด้วย

2. วัดกับการจัดการศึกษา การศึกษาในระบบจากโรงเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา กว่า 30,000 โรงเรียน ยังไม่สามารถผลิตคนที่มีความเข้มแข็งทางปัญญาและศีลธรรม ในส่วนที่ขาดนี้วัดสามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถพัฒนาคนให้เต็มศักยภาพได้ ก็จะเป็นประโยชน์แก่สังคมอย่างแท้จริง

3. การบริหารจัดการวัด วัดเป็นทรัพยากรที่ทรงคุณค่าแก่สังคม ดังนั้นระบบบริหารจัดการที่จะก่อประโยชน์สูงสุดแก่สังคมตามอุดมการณ์แห่งพระพุทธศาสนา จึงมีผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งเจ้าอาวาส คณะสงฆ์ รัฐบาล และผู้ที่เกี่ยวข้องให้ความร่วมมือกันในการจรโลงพระศาสนาเพื่อสังคมต่อไป

4. วัดกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พระสงฆ์และวัดเป็นต้นแบบในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชน

พระมหาอุทัย ญาณวโร (มาณี ไชยธีรานุกูลศิริ. 2541 : 5-6) ได้กล่าวถึงบทบาทสำคัญของศาสนาที่ถือเป็นเอกลักษณ์ของตนและทำให้ศาสนาดำรงมาได้อย่างยาวนานดังนี้

1. ศาสนาในฐานะเป็นองค์กรทางศีลธรรม เป็นบทบาทที่เด่นชัดที่สุดของศาสนาที่มีต่อสังคม ศาสนาเริ่มต้นด้วยการสร้างประมวลหลักศีลธรรม บางส่วนหลักศีลธรรมได้กลายเป็นกฎหมาย แต่บางส่วนของศาสนาต้องการให้ศาสนาดำเนินการเช่น เรื่องการปลูกฝังจิตสำนึก การรู้จักควบคุมตนเอง และหลักจริยธรรมในความสัมพันธ์ทางสังคม

2. ศาสนาในฐานะองค์กรช่วยเหลือสังคม เนื่องจากศาสนาเป็นผู้รับผิดชอบในการปลูกฝังความสำนึกทางศีลธรรม ศาสนาจึงเป็นองค์กรเอกชนที่เข้ามาช่วยเหลือสังคม เช่น การจัดหาวัดถุ การรณรงค์แก้ปัญหาสังคม เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยมีพื้นฐานจากการมีคุณธรรมของประชาชน ศาสนาจึงเป็นตัวกลางเฉลี่ยความผาสุกทางสังคมโดยไม่ต้องอาศัยกฎหมายบังคับ

3. ศาสนาในฐานะผู้ให้จุดหมายแห่งชีวิต ทั้งนี้เพราะรัฐและสังคมจะสามารถช่วยเหลือบุคคล (ปัจเจกบุคคล) ให้มีความสุขสมบูรณ์ได้เพียงส่วนหนึ่งเท่านั้นสังคมไม่สามารถที่จะทำให้ทุกคนบรรลุจุดหมายแห่งชีวิตที่แท้จริงได้ นั่นคือ “วิถีการปฏิบัติเพื่อให้ถึงความดับทุกข์โดยสิ้นเชิง”

สมคิด จิระทัศนกุล (2543 : 23 – 24) ได้กล่าวถึงวัดในสถานะที่เป็นศูนย์กลางของสังคม ว่ามีความสำคัญและมีบทบาทหน้าที่สรุปได้ดังนี้

1. วัดในฐานะตัวแทนความเจริญและความมั่นคงของแผ่นดิน เพราะการสร้างวัดทุกครั้งต้องใช้กำลังทรัพย์และกำลังกายจำนวนมาก ยุคสมัยใดที่มั่นคงและมีความเจริญ ก็อาจวัดได้จากจำนวนวัดในแผ่นดินนั้น ๆ เช่น อาณาจักรอยุธยา หรือรัตนโกสินทร์ตอนต้นยุคสมัยรัชกาลที่ 3 ฯลฯ

2. วัดในฐานะสถาบันผู้สืบทอดศาสนาให้ยั่งยืน เพราะวัดเป็นสถานที่เดียวที่เป็นที่ตั้งและที่รวมแห่ง “ไตรรัตน์” อันเป็นหลักสำคัญที่สุดในทางพุทธศาสนา คือ พระพุทธ (พระพุทธรูป) พระธรรม (พระไตรปิฎก- พระธรรมคัมภีร์) และพระสงฆ์

3. วัดในฐานะสถานที่ให้การศึกษา เพราะเป็นแหล่งเดียวที่ให้ความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมแก่บุตรหลานของชนทุกระดับในสังคมแบบดั้งเดิมของไทย

4. วัดในฐานะที่พึ่งทางกายและใจของสังคม เพราะวัดมีพระภิกษุผู้ซึ่งเป็นภาพลักษณ์ของผู้มีคุณธรรม ผู้สันโดษ เป็นผู้นำของสังคม ทั้งเป็นผู้มีความรู้ความสามารถจึงได้รับความเชื่อถือยอมรับของสังคมในทุก ๆ เรื่องที่ต้องการปรึกษาหารือ หรือช่วยเหลือทั้งในเชิงชี้แนะ สั่งสอน และเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

5. วัดในฐานะศูนย์รวมของศิลปกรรม เพราะวัดถูกจรโลงขึ้นด้วยกระแสศรัทธาจากสังคมที่มีต่อศาสนา ดังนั้นศิลปกรรมด้านต่าง ๆ จึงได้รับการถ่ายทอดออกมาอย่างสร้างสรรค์งดงามเต็มเปี่ยมไปด้วยความหมายที่ล้วนสื่อทั้งในเชิงนามธรรมและรูปธรรม

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าวัดเป็นศูนย์กลางของสังคม เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรม และเป็นศูนย์รวมกิจกรรมตามประเพณีทุกอย่าง เป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของไทย และเป็นศูนย์กลางของศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ ซึ่งล้วนแต่มีคุณค่า วัดมีบทบาทและความสำคัญดังกล่าวจึงจัดควรให้วัดเป็นอีกหนึ่งในเส้นทางการท่องเที่ยวของจังหวัดมุกดาหาร

8. วัดกับชาวอีสาน

ภาคอีสานนั้นได้ชื่อว่าเป็นภาคที่ร่ำรวยด้วยวัฒนธรรมและประเพณี โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับวัดมีมากกว่าภาคใด ๆ ของประเทศ ทั้งนี้เพราะชาวอีสานมีลักษณะเฉพาะที่เน้นความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาและประเพณีพื้นบ้านที่เป็นประเพณีที่ทำให้ชาวบ้านได้มาทำบุญที่วัดร่วมกันเป็นประจำทุก ๆ เดือนของปี ซึ่งทำให้ผู้คนได้ใกล้ชิดกับวัด มีโอกาสได้ฟังเทศน์ ฟังธรรม และมีโอกาส

พบปะคุ้นเคยกัน ลักษณะเด่นทางวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวัดของชาวอีสานคือ ฮีตสิบสอง หรือประเพณีสิบสองเดือนของอีสานนั่นเอง ฮีตสิบสอง มาจากคำ 2 คำ คือ ฮีต กับ สิบสอง ฮีต มาจากคำว่า จาริต หมายถึงสิ่งที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนกลายเป็นประเพณีที่ค้ำจุน ชาวอีสาน เรียกว่า จาฮีต หรือฮีต สิบสองเดือนต่าง ๆ ในหนึ่งปี ฮีตสิบสองจึงหมายถึงประเพณีที่ประชาชนชาวอีสาน ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาในโอกาสต่าง ๆ ทั้งสิบสองเดือนในแต่ละปีประเพณีทั้งสิบสองเดือนที่ชาวอีสานถือปฏิบัติกันมานั้นล้วนเป็นประเพณีที่ส่งเสริมให้คนในชุมชนได้ออกมาร่วมกิจกรรมพบปะสังสรรค์กันเพื่อความสุขสนุกสนานรื่นเริงและเพื่อความสามัคคีมีความรักใคร่กันของคนในท้องถิ่นซึ่งเป็นการ สืบทอดสิ่งที่ค้ำจุนมาจวบจนปัจจุบันประเพณีอีสานส่วนใหญ่จะมีเอกลักษณ์แตกต่างจากประเพณีภาคอื่น ๆ ฮีตสิบสอง มีความสำคัญต่อชาวอีสานอย่างมากเนื่องจากชาวอีสานส่วนใหญ่จะมีอาชีพเกษตรกรรมจึงมีความเชื่อและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร โดยเฉพาะการทำนาซึ่งถือเป็นอาชีพหลักชาวอีสานจึงให้ความสำคัญกับการทำนา เริ่มตั้งแต่การทำบั้งไฟขอฝนจากพญาแถนในเดือนหกเพื่อจะเริ่มฤดูกาลทำนาหรือไม่ว่าจะเป็นการทำบุญคูณลานข้าว เพื่อความเป็นสิริมงคลเมื่อนำข้าวขึ้นยุ้ง เป็นต้น นอกจากนี้ชาวอีสานยังให้ความเคารพและเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามีศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจวิถีชีวิตของชาวอีสานจึงมีความสัมพันธ์กันระหว่างความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและการทำมาหากิน ดังจะเห็นได้จากฮีตทั้งสิบสองเดือนนั่นเอง ที่สำคัญได้แก่

1. เดือนอ้าย บุญเข้ากรรม บุญเข้ากรรมเป็นกิจกรรมของสงฆ์ เมื่อถึงเดือนอ้าย พระสงฆ์จะต้องเข้ากรรม ซึ่งเป็น พิธีที่เรียกว่า “เข้าปริวาสกรรม” โดยให้พระภิกษุผู้ต้องอาบัติ (กระทำผิด) ได้สารภาพต่อหน้าคณะสงฆ์ เพื่อเป็นการฝึกจิตสำนึกถึงความบกพร่องของตนเอง และมุ่งประพฤตินให้ถูกต้องตามพระวินัย พิธีเข้าปริวาสกรรมจะเป็นข้างขึ้นหรือข้างแรมก็ได้ โดยกำหนดไว้ 9 ราตรี พระภิกษุสงฆ์ที่ต้อง การเข้าปริวาสกรรมต้องไปพักอยู่ในสถานที่สงบ ไม่มีผู้คนพลุกพล่าน(อาจจะเป็นบริเวณวัดก็ได้โดยมีกุฏิชั่วคราวเป็นหลักๆ พระภิกษุสงฆ์ที่เข้าปริวาสกรรมคราวหนึ่งๆ จะมีจำนวนเท่าใดก็ได้ แต่ต้องบอกไว้ก่อนว่าตนเองจะเข้ากรรม และเมื่อถึงเวลาออกกรรมจะมีพระสงฆ์ 20 รูป มารับออกกรรม พิธีทำบุญเข้ากรรมหรือเข้าปริวาสกรรมของพระภิกษุสงฆ์นี้ ไม่ถือว่าเป็นการล้างบาปแต่จะถือว่าเป็นการพิจารณาตนว่าจะไม่กระทำผิดอีก ส่วนกิจของชาวพุทธศาสนิกชนในบุญเข้ากรรมนี้ คือการหาข้าวของเครื่องอุปโภคบริโภคถวายพระ ซึ่งถือว่าจะได้บุญมากกว่าการทำบุญตักบาตรทั่วไป

2. เดือนยี่ บุญคูณลาน การทำบุญคูณลานจะทำกันเมื่อได้เก็บเกี่ยวข้าวแล้ว ชาวอีสานจะเห็นความสำคัญของข้าวเป็นอย่างมาก ในพิธีนี้จะมีการนิมนต์พระสงฆ์ไปเทศน์ที่ลานนวดข้าว (ลานนวดข้าวของชาวอีสานในสมัยก่อนมักจะทำขึ้นในลานข้างบ้าน หรือข้างทุ่งนาและมักจะทำให้มูลของควายมาลาดพื้นแล้วตากให้แห้งจะได้พื้นที่เรียบ) มีการทำบุญตักบาตรเลี้ยงพระ

ประพรมน้ำพระพุทธรณ์แก่ชาวบ้าน ลานนวดข้าว ที่นา ต้นข้าว และบริเวณใกล้ลานนวดข้าว ถือว่าเป็นสิริมงคลแก่การเกษตรกรรม ทำให้ข้าวในนาอุดมสมบูรณ์ ซึ่งเชื่อว่า เจ้าของจะอยู่เย็นเป็นสุข ฝนจะตกต้อง ตามฤดูกาล ข้าวกล้าจะงอกงามและได้ผลดีในปีต่อไป เมื่อเสร็จพิธีทำบุญคุณลานแล้วชาวบ้านจึงจะขนข้าวใส่ยุ้ง และเชิญขวัญข้าวคือพระแม่โพสพไปยังยุ้งข้าวและทำพิธีสู่ขวัญข้าวสู่ขวัญกล้าข้าว (ฉางข้าว) เพื่อเป็นสิริมงคลต่อไป ประเพณีปัจจุบันแทบจะหาไม่ได้แล้ว เพราะชาวอีสานได้ทำนากันน้อยลง และนำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ เช่น การใช้เครื่องนวดข้าวแทนการนวดด้วยมือหรือใช้สัตว์นวด (ทำให้ไม่ต้องมีลานนวดข้าว) และมักทำรวมกัน เรียก บุญคุ้ม หรือ บุญคุ้มข้าวใหญ่ คนทั้งหมู่บ้านมาทำบุญร่วมกัน โดยมีการปลูกปะรำขึ้นในบริเวณวัด หรือศาลากลางบ้าน โดยจะนำข้าวเปลือกมารวมกันตามแต่ศรัทธา ผู้ที่นำมาเชื่อว่าจะทำให้การทำไร่ทำนาจะมีความอุดมสมบูรณ์ ฟ้าฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล ในตอนเย็นพระสงฆ์จะเจริญพระพุทธมนต์ กลางคืนอาจมีการคบงันบ้าง ตอนเช้าถวายภัตตาหารบิณฑบาต เทศนาฉลองสู่ขวัญลาน พระสงฆ์อนุโมทนา ประพรมน้ำมนต์ พอเสร็จพิธีข้าวเปลือกที่นำมารวมกันก็จะมอบให้วัด

3. เดือนสามบุญข้าวจี บุญข้าวจีเป็นการทำบุญในช่วงเทศกาลวันมาฆบูชา ข้าวจี คือ ข้าวเหนียวหนึ่งให้สุกแล้วทำเป็นก้อนโตประมาณเท่าไข่เป็ด ขนาดใหญ่เลียบไม้ย่างไฟให้เกรียม ทาไข่ไก่หรือไข่เป็ดแล้วย่างให้สุกอีกครั้ง โดยชาวบ้านจะมาร่วมกันทำบุญตักบาตรในตอนเช้า ตอนค่ำจะมีการเวียนเทียนรอบพระอุโบสถ ซึ่งการทำบุญข้าวจีนี้ชาวบ้านอาจจะไปรวมกันที่วัด หรือต่างคนต่างจัดเตรียมข้าวจีไปเองแล้วนำไปถวายพระภิกษุสามเณรที่วัด มีการไหว้พระรับศีลพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์และตักบาตรด้วยข้าวจี แล้วยกไปถวายพร้อมภัตตาหารอื่น ๆ เมื่อพระฉันเสร็จแล้วมีการฟังเทศน์ฉลองข้าวจีและรับพร การทำบุญข้าวจีเป็นอาหารถวายทานมีผู้นิยมทำกันมาก เชื่อว่าได้กุศลมาก เป็นกาละทานอย่างหนึ่ง ซึ่งมูลเหตุที่มีการทำบุญข้าวจีเนื่องมาจากสมัยพุทธกาลมีนางทาสชื่อปุลณทาสีได้นำขนมแบ่งข้าวจี (แบ่งทำขนมจิ้น) ถวายแด่พระพุทธเจ้าและพระอานนท์ แต่จิตใจของนางก็คิดว่าขนมแบ่งข้าวจีเป็นเพียงอาหารพื้น ๆ ของทาสที่ต่ำต้อย พระพุทธองค์คงไม่ฉัน พระพุทธองค์ทรงทราบวาริจิตของนางปุลณทาสี ก็ทรงสั่งให้พระอานนท์ปูอาสนาและทรงประทับนั่งและเสวยข้าวจีตรงนั้นทันที เป็นเหตุให้นางปุลณทาสีเกิดความปีติยินดีอย่างที่สุด เมื่อเสวยเสร็จพระองค์ก็ได้ทรงแสดงธรรมให้นางปุลณทาสีฟัง หลังจากฟังแล้วนางก็ได้บรรลุโสดาบันติผล เพราะเหตุนี้ชาวอีสานจึงถือเป็นนิมิตหมายในการทำบุญข้าวจีหลังฤดูเก็บเกี่ยวเพื่ออานิสงส์ทำนองนั้น และพากันทำบุญข้าวจีถวายพระมาโดยตลอด โดยเฉพาะในช่วงเดือนสามจะมีการทำข้าวจีถวายพระมาจวบจนปัจจุบัน (การทำข้าวจีของชาวอีสานในช่วงเดือน 3 นั้นเป็นช่วงที่อากาศหนาวเย็น ดังนั้นการจีข้าวในช่วงนี้ชาวบ้านก็จะได้รับไอร้อนจากการนั่งล้อมวงกันจีข้าวอีกด้วย) การทำข้าวจีของชาวอีสานนั้นปัจจุบันส่วนใหญ่จะใช้ข้าวเหนียวที่หนึ่งสุกแล้วมาปั้นเป็นก้อน แล้วนำไปย่างบนไฟอ่อน ๆ บางคนอาจใช้ไข่เหลืองทาเพื่อให้มีสีที่น่ารับประทาน หรือใส่น้ำอ้อยที่ใส่ข้าวจี จี ภาษาอีสานหมายถึง ปิ้งหรือย่าง

4. เดือนสี่ บุญพะเหวด (บุญพระเวสสันดรหรือบุญมหาชาติ) คำว่าพะเหวด เป็นสำเนียงของชาวอีสาน ที่มาแผลงมาจากคำว่า พระเวส ซึ่งหมายถึง พระเวสสันดร การทำ บุญพะเหวด เป็นการทำบุญและฟังเทศน์เรื่องพระเวสสันดรชาดกหรือเทศน์มหาชาติซึ่งมีจำนวน 13 กัณฑ์ ทั้งนี้เพื่อเป็นการรำลึกถึงพระเวสสันดรผู้ซึ่งบำเพ็ญเพียรอันยิ่งใหญ่ด้วยวิธีบริจาคทาน หรือ ทานบารมีในชาติสุดท้าย หรือมหาชาติของพระพุทธองค์ก่อนที่จะมาเสวยชาติและตรัสรู้เป็น พระพุทธเจ้า งานบุญพะเหวด เป็นงานบุญที่ยิ่งใหญ่ของชาวอีสานนิยมทำกันทุกหมู่บ้าน ด้วยความ เชื่อว่าหากได้ฟังเทศน์มหาชาติครบทั้ง 13 กัณฑ์จบภายในวันเดียวนั้น อานิสงส์จะลดบันดาลไฟไป เกิดในศาสนาของพระศรีอริยเมตไตรย ซึ่งเป็นดินแดนแห่งความสุขตามพุทธคติ

ภาพประกอบ 8 การแห่ผ้าพะเหวดของชาวดำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร

ปัจจุบันงานบุญพะเหวดยังหาดูได้ทั่วไปเกือบทุกจังหวัดในภาคอีสาน แต่ได้ลด ความใหญ่โตของงานลงบ้าง ไม่ใช่เป็นงานที่ยิ่งใหญ่เหมือนในอดีต แต่ก็ยังมีบางจังหวัดที่ได้จัดงาน นี้อย่างยิ่งใหญ่ เช่นที่จังหวัดร้อยเอ็ดถือเป็นงานประเพณีของจังหวัด ภายในงานจะมีขบวนแห่พระ เวสสันดรหลายขบวน และมีการทำขนมจีน (ชาวอีสานเรียกข้าวปุ้น) มากมายมาเลี้ยงแขกบ้านแขก เมือง

5. เดือนห้า บุญสงกรานต์ เป็นการทำบุญวันขึ้นปีใหม่ของไทยแต่โบราณ นิยม ทำในเดือนห้าเริ่มตั้งแต่วันที่ 13 เมษายนถึงวันที่ 15 เมษายน คำว่า “สงกรานต์” เป็นคำสันสกฤต แปลว่า ผ่านหรือเคลื่อนย้ายเข้าไป ในที่นี้หมายถึงพระอาทิตย์ที่ผ่าน หรือเคลื่อนย้ายเข้าไปในจักรราศี หนึ่งเป็นเดือนที่เริ่มต้นปีใหม่ การทำบุญสงกรานต์จะมีพิธีสงฆ์น้ำพระพุทธรูป พระสงฆ์ ผู้ใหญ่ ผู้เฒ่า ผู้แก่ รวมทั้งจะมีการทำพิธีบายศรีสู่ขวัญพระพุทธรูปและพระสงฆ์ ตามละแวกหมู่บ้านต่าง ๆ

นอกจากนี้ชาวบ้านจะทำบุญตักบาตรก่อดพระเจดีย์ทราย และมีการละเล่นสาดน้ำกันอย่างสนุกสนาน ตลอดทั้ง 3 วัน และบางหมู่บ้านจะมีการแห่พระพุทธรูปไปรอบ ๆ หมู่บ้านเพื่อให้ชาวบ้านได้สรงน้ำกันอย่างทั่วถึง ปัจจุบันงานบุญสงกรานต์ของชาวอีสานได้เปลี่ยนไปจากเดิมเป็นอย่างมาก ในตัวเมืองใหญ่ๆมักมีการเล่นน้ำกันอย่างรุนแรง มีการใช้แป้ง น้ำแข็งหรือสีกด้วย แต่ประชาชนอีสานในชนบท โดยเฉพาะคนเฒ่าคนแก่ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมแบบดั้งเดิมไว้ คือมีการสรงน้ำพระพุทธรูปทั้งที่วัด และพระพุทธรูปที่บ้าน พระสงฆ์ จากนั้นจะไปสรงน้ำขอพรจากคนเฒ่าคนแก่ที่ตัวเองให้ความเคารพ พ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ ฯลฯ ในช่วงงานนี้ชาวอีสานที่ไปทำงานต่างถิ่นจะกลับบ้านเพื่อร่วมทำบุญและพบปะกับญาติพี่น้อง

6. เดือนหก บุญบั้งไฟ หากกล่าวถึงบุญบั้งไฟแล้วคนส่วนใหญ่คงจะนึกถึงจังหวัดยโสธรหรืออุรธานี ซึ่งมีการจัดงานนี้อย่างยิ่งใหญ่ การทำบุญบั้งไฟเป็นงานสำคัญอีกงานของชาวอีสาน โดยจัดกันก่อนฤดูทำนา ด้วยความเชื่อว่าเป็นการขอฝนเพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ข้าวกล้าในนาอุดมสมบูรณ์ ประชาชนอยู่อย่างมีความสุข ในงานจะมีการแห่บั้งไฟและจุดบั้งไฟ เพราะเชื่อว่าเป็นการส่งสัญญาณขึ้นไปบอกพญาแถนให้ส่งน้ำฝนลงมา ระหว่างที่มีการจุดบั้งไฟชาวบ้านจะมีการแข่งซึ่งจะสนุกสนานมาก และการทำบุญบั้งไฟนี้นับเป็นการชุมนุมครั้งสำคัญของคนในท้องถิ่น ที่มาร่วมกันจัดงานด้วยความรื่นเริงสนุกสนานเต็มที่ มีการพูดจาถกหรือนำสัญลักษณ์เรื่องเพศมาล้อเลียนในขบวนแห่บั้งไฟ โดยไม่ถือว่าเป็นเรื่องหยาบคายการ และมีการประลองบั้งไฟกันว่าบั้งไฟใครจะขึ้นสูงกว่ากัน ส่วนบั้งไฟใครที่จุดแล้วไม่ขึ้นจะมีการทำโทษด้วยการจับเจ้าของบั้งไฟไปโยนบ่อโคลนงานบุญบั้งไฟนี้จะตรงกับประเพณีในเทศกาลเดือนหกอีกอย่างหนึ่งคือบุญวันวิสาขบูชา ชาวบ้านจะทำบุญและฟังเทศน์กันในตอนกลางวันกลางคืนจะมีการเวียนเทียน ซึ่งก็ทำเช่นเดียวกับประชาชนในภาคอื่น ๆ ปัจจุบันงานบุญบั้งไฟยังหาได้ทั่วไปในจังหวัดภาคอีสาน ซึ่งจะมีการจัดงานตั้งแต่งานเล็กๆไปจนถึงงานระดับจังหวัด จังหวัดที่มีการจัดงานใหญ่โตจนเป็นที่รู้จักกันทั่วคือ จังหวัดยโสธรและจังหวัดอุรธานี

7. เดือนเจ็ด บุญซำฮะ ซำฮะ เป็นภาษาอีสาน หมายถึง การทำความสะอาด เหมือนกับคำภาษาไทยกลางว่า ซำระ ประเพณีนี้เป็นการทำบุญเพื่อชำระล้างสิ่งที่ไม่ดีเป็นเสนียดจัญไร อันจะทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ บ้านเมือง ซึ่งถือว่าเป็นการปิดเป่าความชั่วร้ายให้ออกจากหมู่บ้าน การทำบุญซำฮะนี้ชาวบ้านจะพากันเก็บกวาดบ้านเรือนให้เรียบร้อย เป็นการทำความสะอาดครั้งยิ่งใหญ่ในรอบปี สิ่งที่ไม่ดีทั้งหลายให้จจัดออกไป เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของทุกคน ในหมู่บ้านมูลเหตุที่มีการทำบุญซำฮะเนื่องมาจากในสมัยพุทธกาลมีโรคทำ (อหิวาตกโรคระบาดมีผู้คนล้มตายกันเป็นจำนวนมาก พระพุทธเจ้าจึงได้เสด็จมาโปรดทำให้เกิดฝนห่าใหญ่มาชำระบ้านเมือง) มีการสวดปัดล้างความและประพรมน้ำมนต์ตามหมู่บ้านและชาวบ้านเพื่อเป็นสิริมงคลด้วย

การจัดงานบุญนี้เพื่อเป็นการระลึกถึงผู้มีพระคุณในการที่จะทำให้บ้านเมืองสงบสุข

8. เดือนแปด บุญเข้าพรรษา การเข้าพรรษาเป็นกิจของพระภิกษุสามเณรที่จะต้องอยู่ประจำในวัดใดวัดหนึ่งตลอด 3 เดือน กำหนดเอาตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำเดือนแปดถึงวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 11 ห้ามมิให้พระภิกษุสามเณรไปพักแรมคืนที่อื่น เนื่องจากฤดูนี้เป็นฤดูแห่งการเกษตรกรรม การห้ามพระภิกษุสามเณรเดินทางด้วยเหตุผลส่วนหนึ่งอาจมาจากการไม่ต้องการให้พระภิกษุสามเณรไปเหยียบย่ำพืชผลที่ชาวบ้านได้เพาะปลูกไว้ การทำบุญเข้าพรรษาเป็นประเพณีทางศาสนาโดยตรงจึงคล้ายกับภาคอื่น ๆ ในประเทศไทย ในพิธีจะมีการทำบุญตักบาตรถวายภัตตาหารแก่พระภิกษุสามเณร มีการฟังธรรมเทศนา ชาวบ้านจะหล่อเทียนใหญ่ไว้ถวายเป็นพุทธบูชา และจะเก็บไว้ตลอดพรรษาการทำเทียนถวายวัด ในช่วงเทศกาลเข้าพรรษานี้มีความเชื่อแต่โบราณว่า หากใครทำเทียนไปถวายวัดเมื่อเกิดชาติใหม่ผู้นั้นจะได้เสวยสุขในสวรรค์ อานิสงส์ของการถวายเทียนนั้นหากมิได้ขึ้นสวรรค์แต่เกิดบนโลกมนุษย์ ผู้นั้นจะมีความเฉลียวฉลาด มีสติปัญญาไหวพริบเลิกละ ประดุจแสงเทียนอันสว่างไสว

ปัจจุบันเกือบทุกจังหวัดในภาคอีสานได้จัดให้มีงานแห่เทียนเข้าพรรษา โดยนำเทียนมาแกะสลักอย่างสวยงามประกอบกันเป็นเรื่องราว แล้วจัดแห่รอบหมู่บ้านหรือตัวเมืองก่อนนำไปถวายวัดจังหวัดที่มีการจัดงานยิ่งใหญ่คือ จังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งจะมีขบวนแห่เทียนพรรษาที่ได้แกะสลักอย่างวิจิตรบรรจงไปรอบตัวเมือง เพื่อให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวได้ชมความงดงามของเทียนเข้าพรรษา และยังได้ประกวดขบวนแห่เทียนพรรษาด้วย งานแห่เทียนเข้าพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี ถือเป็นงานที่สำคัญงานหนึ่งของประเทศมีนักท่องเที่ยวจากทั่วทุกภาค และจากต่างประเทศมาร่วมชมความงดงามของเทียนพรรษามากมาย

9. เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งจะจัดขึ้นวันแรม 14 ค่ำเดือน 9 ชาวบ้านจะพากันทำข้าวปลาอาหารคาวหวาน และข้าวต้มมัด พร้อมหมากพลูที่ห่อใส่ใบตองแล้ว นำไปวางไว้ที่โคนต้นไม้ในบริเวณวัดและรอบ ๆ บ้าน (ที่เรียกว่าข้าวประดับดินคงเป็นเพราะเอาห่อข้าวและเครื่องเคียงไปวางไว้บนดิน) เพื่อให้ญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้วหรือผีบ้านผีเรือนมากิน เพราะเชื่อว่าในช่วงเดือนเก้านี้ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว จะได้รับการปลดปล่อยให้ออกมาท่องเที่ยวได้ ในพิธีบุญข้าวประดับดินชาวบ้านจะวางข้าวประดับดินไว้ พร้อมจุดเทียนบอกกล่าว (บางคนก็จะร้องบอกเฉย ๆ) ให้มารับเอาอาหารและผลบุญนี้ (การออกไปวางข้าวประดับดิน จะออกไปวางตอนเช้ามืดประมาณตี 2 ตี 3) จากนั้นชาวบ้านจะนำเอาอาหารและสิ่งของไปทำบุญตักบาตรถวายทานแก่พระภิกษุ สามเณร ในพิธีจะมีการสมทานศีลฟังเทศน์และกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลไปให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว

10. เดือนสิบ บุญข้าวสาก เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย โดยจะมีการทำสลากให้พระจับเพื่อที่จะได้ถวายของตามสลากนั้น เป็นการทำบุญที่ต่อเนื่องจากพิธีบุญข้าวประดับดินใน เดือน 9 เพราะถือว่าเป็นการส่งเปรตหรือผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ที่ได้ออกมาท่องเที่ยวให้กลับสู่แดนของคนในเดือน 10 นี้ ชาวบ้านจะนำข้าวปลาอาหารและสิ่งของไปทำบุญที่วัดในตอนเช้า โดยนำห่อข้าวสาก (เหมือนกับห่อข้าวประดับดิน) ไปวางไว้บริเวณวัดพร้อมจุดเทียนและบอกให้ญาติมิตรผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว มารับอาหารและผลบุญที่อุทิศให้ มีการฟังเทศน์ฉลองข้าวสากและกรวดน้ำไปให้ ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ชาวบ้านจะนำเอาข้าวสากที่พระสวดเสร็จแล้วกลับไปที่บ้านด้วย โดยเอาไปวางไว้ตามทุ่งนาและรอบ ๆ บ้านเพื่อให้ผีบ้านผีเรือน เจ้าที่เจ้าทางหรือผีที่ไร้ญาติขาดมิตร ได้มารับส่วนบุญ

11. เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา บุญออกพรรษาจัดทำในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 เป็นการทำบุญที่สืบเนื่องมาจากบุญเข้าพรรษาในเดือน 8 ที่พระภิกษุสามเณรได้เข้าพรรษาเป็นเวลานานถึง 3 เดือน ดังนั้นในวันที่ครบกำหนด พระภิกษุสามเณรเหล่านั้นจะมารวมกันทำพิธีออกวัสสาปวารณาคือเปิดโอกาสให้มีการว่ากล่าวตักเตือนกันได้ วันนี้จะเป็วันที่พระภิกษุสามเณรจะได้มีโอกาสมาชุมนุมกันอย่างพร้อมเพรียงที่วัด ซึ่งชาวบ้านถือว่าเป็นวันสำคัญ และเป็นระยะที่ชาวบ้านหมดภาระในการทำไร่ทำนา อากาศในช่วงนี้จะเย็นสบายจึงถือโอกาสมาร่วมกันทำบุญ มีการตักบาตรถวายภัตตาหารแก่พระภิกษุสงฆ์ รับศีลสวดมนต์ฟังเทศน์และถวายผ้าจ่านาพรรษา ตอนค่ำจะมีการจุดประทัดไฟในบริเวณวัดและหน้าบ้าน บางท้องถิ่นจะมีการถวายปราสาทผึ้ง หรือต้นผาสาครผึ้ง (สำเนียงอีสาน) เพื่อเป็นพุทธบูชา จังหวัดที่มีงานบุญถวายปราสาทผึ้งที่ยิ่งใหญ่คือ จังหวัดสกลนครจะมีขบวนแห่ปราสาทผึ้งซึ่งเป็นปราสาทจำลองที่แกะสลักอย่างวิจิตรบรรจงมาจากขี้ผึ้ง (คล้าย ๆ เทียน) ไปรอบ ๆ ตัวเมืองให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวได้ชมความงดงาม บางท้องถิ่นที่อยู่ใกล้บริเวณแม่น้ำจะมีการแข่งเรือ เพื่อความสนุกสนานและสามัคคีร่วมกันในตอนกลางวัน ส่วนในตอนกลางคืนจะมีการไหลเรือไฟ (ส่องเฮือไฟ) เพื่อเป็นการบูชาคารวะพระแม่คงคา จังหวัดที่มีชื่อในเรื่องงานไหลเรือไฟคือจังหวัดนครพนม ซึ่งมีการประกวดเรือไฟสวยงาม โดยการเอาไม้ไผ่มาต่อกันเป็นแพแล้วประดับตกแต่งให้เป็นเรื่องราวด้วยโคมไฟ (เดิมนิยมใช้ตะเกียงน้ำมันก๊าดหลายพันอันประดับเรือ ปัจจุบันอาจมีบ้างส่วนใช้แบตเตอรี่กับหลอดไฟแทน) เพื่อนำเสนอต่อผู้ชมที่รอชมริมฝั่งแม่น้ำโขง

12. เดือนสิบสอง บุญกฐิน บุญกฐินเป็นการถวายผ้าจีวรแก่พระสงฆ์ซึ่งจำพรรษาแล้ว เริ่มตั้งแต่ วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 จนถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 มูลเหตุที่มีการทำบุญกฐินนั้น มีเรื่องเล่าว่า มีพระภิกษุจำนวนหนึ่ง ได้เดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้า โดยระหว่างการเดินทางนั้นเป็นช่วงฝนตก และระยะทางไกลจึงทำให้ผ้าจีวรของพระภิกษุเหล่านั้นเปียกน้ำเปรอะเปื้อนโคลนไม่สามารถหาผ้าผลัดเปลี่ยนได้ พระพุทธเจ้าได้เห็นถึงความยากลำบากนั้น จึงมีพุทธบัญญัติให้ภิกษุ

แสวงหาผ้าและรับผ้ากฐินได้ตามกำหนด ชาวบ้านจึงได้จัดผ้าจีวรนำมาถวายพระภิกษุในช่วงเวลาดังกล่าวกลายเป็นประเพณีทำ บุญกฐินมาจนถึงปัจจุบัน ก่อนการทำบุญกฐินเจ้าภาพจะต้องจองวัด และกำหนดวันทอดกฐินล่วงหน้า มีการเตรียมผ้าไตรจีวรพร้อมเครื่องอัฐบริขารและเครื่องไทยทาน มีการบอกบุญแก่ญาติมิตร ตอนเช้าในพิธีจะแห่ขบวนกฐินเพื่อนำไปทอดที่วัดและแห่กฐินเวียนประทักษิณ 3 รอบ จึงทำพิธี ถวายผ้ากฐิน นอกจากนี้อาจมีการทำบุญจุลกฐิน (กฐินเล่น ซึ่งเป็น การทำผ้าไตรจีวรจาก ปุยฝ้ายแล้วนำไปทอดให้เสร็จภายใน 24 ชั่วโมงนับแต่เวลาเริ่มทำเพราะเชื่อว่า จะ 'ได้บุญมาก') ปัจจุบันชาวอีสานที่ไปทำมาหากินต่างถิ่น มักจะรวมตัวกันตั้งกองกฐินเพื่อนำกลับไป ถวายที่วัดในหมู่บ้านตนเอง ซึ่งนอกจากจะเป็นการทำบุญแล้วยังได้กลับไปเยี่ยมครอบครัวและญาติ มิตรด้วย

12. ประเพณีทั้ง 12 เดือน ที่กล่าวมานี้ล้วนเป็นประเพณีหรืองานบุญที่มีลักษณะเด่น ทางวัฒนธรรมซึ่งเกี่ยวเนื่องกับวัดทั้งสิ้น ถือว่าเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องร่วมมือกันอย่างจริงจัง ตั้งแต่ เดือนอ้ายจนถึงเดือนสิบสองใครที่ไม่ไปช่วยงานบุญก็จะถูกสังคมตั้งข้อรังเกียจ และยังไม่คบค้าสมาคมด้วย การร่วมประชุมทำบุญเป็นประจำเช่นนี้ จึงทำให้ชาวอีสานมีความสนิทสนมรักใคร่กัน ไม่เฉพาะแต่ในหมู่บ้านของตนเท่านั้น แต่ยังสร้างความสามัคคีกันในหมู่บ้านใกล้เคียงอีกด้วยประเพณีเหล่านี้จะเกี่ยวกับพุทธศาสนาและชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ที่ยังคงใช้ได้อยู่จนกระทั่งยุค ปัจจุบัน ฮิต 12 ได้ถูกดึงเข้ามาสู่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เช่น งานแห่เทียนเข้าพรรษา บุญบั้งไฟ บุญสงกรานต์ทำให้รูปแบบของประเพณีเปลี่ยนไปเพื่อให้สอดคล้องกับโครงสร้างทางสังคมที่ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไป ในส่วนของประเพณีที่ยังไม่ได้นำมาสู่การท่องเที่ยวและดูเหมือนการถือปฏิบัติจะ น้อยลง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าประเพณีเหล่านั้นไม่สอดคล้องกับรูปแบบโครงสร้างของสังคมปัจจุบัน เช่น บุญเข้ากรรม, บุญคูณลาน, บุญข้าวจี, บุญช่าชะ, และบุญข้าวประดับดิน เป็นต้น ดังตาราง 3 (อรศิริ ปาณินท์. 2533 : 12 – 16)

ตาราง 3 ตารางการใช้พื้นที่ของวัดในการจัดประเพณีหรืองานบุญต่าง ๆ

เดือน	งานบุญ	สถานที่ที่ใช้ในวัด	กลุ่มผู้ใช้	หมายเหตุ
เดือนอ้าย	เป็นงานบุญเข้ากรรม	โบสถ์ พื้นที่รอบโบสถ์	พระสงฆ์ผู้เข้าพิธี ชาวบ้านในหมู่บ้าน	
เดือนยี่	ทำบุญคุณลาน	โบสถ์ วิหาร ลานวัด	ชาวบ้านในหมู่บ้าน	
เดือนสาม	บุญข้าวจี	โบสถ์ ลานวัด	ชาวบ้านในหมู่บ้าน	
เดือนสี่	บุญพะเหวด	ศาลาการเปรียญ ลานวัด	ชาวบ้านหลาย ๆ หมู่บ้าน	มีงานแห่ผ้าพะ เหวด
เดือนห้า	บุญสงน้ำ	ลานวัด โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ	ชาวบ้านในหมู่บ้าน	มีงานประเพณี เกี่ยวเนื่องน่าสนใจ
เดือนหก	บุญวิสาขบูชา (บุญบั้งไฟ)	โบสถ์ บริเวณวัด พื้นที่รอบวัด	ชาวบ้านหลาย ๆ หมู่บ้าน	มีงานแห่ มีการจุดบั้งไฟ
เดือนเจ็ด	บุญช่าชะ	โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ	ชาวบ้านในหมู่บ้าน	
เดือนแปด	บุญเข้าพรรษา	โบสถ์ ลานวัด วิหาร ศาลาการเปรียญ	ชาวบ้านหลาย ๆ หมู่บ้าน	มีการแห่เทียน พรรษา มีการถวายผ้าอาบ น้ำฝน มีประเพณี เกี่ยวเนื่องที่ น่าสนใจ
เดือนเก้า	บุญข้าวประดับ ดิน	โบสถ์ ลานวัด ศาลาการเปรียญ บริเวณวัด	ชาวบ้านในหมู่บ้าน	

ตาราง 3 (ต่อ)

เดือน	งานบุญ	สถานที่ที่ใช้ในวัด	กลุ่มผู้ใช้	หมายเหตุ
เดือนสิบ	บุญข้าวสาก	โบสถ์ ลานวัด ศาลาการเปรียญ	ชาวบ้านในหมู่บ้าน	
เดือน สิบเอ็ด	บุญออกพรรษา	โบสถ์ ลานวัด บริเวณวัด ศาลาการเปรียญ	ชาวบ้านหลาย ๆ หมู่บ้าน	มีประเพณีเกี่ยว เนื่องที่น่าสนใจ เช่นแห่ปราสาทผึ้ง แข่งเรือ
เดือน สิบสอง	บุญกฐิน	ลานวัด โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ	ชาวบ้านในหมู่บ้าน	

14. บทบาทของวัดกับการท่องเที่ยว

วัด เป็นศูนย์กลางของชุมชนในสังคมไทยมาตั้งแต่อดีต อิทธิพลของพุทธศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดวิถีชีวิตของคนไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นแหล่งรวมงานศิลปกรรมที่มีค่าเช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ และจิตรกรรมฝาผนัง และความรู้สาขาต่าง ๆ มากมาย นับเป็นมรดกล้ำค่าและเสมือนเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นชาติไทย ปัจจุบันวัดมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม คือเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทศาสนสถาน ที่มีศิลปวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรมและความเจริญของชาติที่สามารถย้อนกลับไปได้ในด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี วรรณกรรม ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม รวมทั้งเชื่อมโยงความเป็นมาของชุมชน ทำให้มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศนิยมมาท่องเที่ยววัดกันเป็นจำนวนมาก (รสิกา อังกูร. 2543 : 1)

การเดินทางไปตามวัดต่าง ๆ ถือเป็นเรื่องปกติของคนไทย พุทธศาสนิกชนมีหน้าที่ให้การส่งเสริม อุปถัมภ์พระพุทธศาสนา โดยการทำบุญถวายปัจจัยถวายภัตตาหาร หรืออื่น ๆ ที่ช่วยทำนุบำรุงศาสนาในสมัยโบราณเชื่อกันว่าหากผู้ใดสามารถทำบุญ 9 วัดใน 1 วัน ผู้นั้นจะได้บุญกุศลมาก ดังนั้นการเดินทางไปวัดจึงเป็นกิจที่ชาวพุทธทำอยู่เป็นประจำในปัจจุบันพุทธศาสนิกชนนิยมเดินทางไปทำบุญเช่นทอดกฐินหรือผ้าป่าสามัคคีตามวัดต่าง ๆ ที่อยู่ห่างไกลจากที่พักอาศัยจึงถือได้ว่าการเดินทางไปทำบุญเป็นการเดินทางท่องเที่ยวได้เช่นกัน การเดินทางไปท่องเที่ยวตามวัดต่าง ๆ นอกจากจะมีจุดประสงค์เพื่อทำบุญแล้วการได้ชมศิลปะแบบต่าง ๆ ที่มีความเป็นเอกลักษณ์และเรียนรู้วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในชุมชนละแวกวัดนั้นๆ ก็เป็นผลพลอยได้ตามมา การท่องเที่ยว

แห่งประเทศไทยก็ได้เล็งเห็นความสำคัญดังกล่าว จึงจัดให้วัดเป็นอีกหนึ่งในเส้นทางของการท่องเที่ยว

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

1. ความหมายของการท่องเที่ยว (Tourism)

หม่อมหลวงศุภ ชุมสาย (2527 : 6) กล่าวว่า การท่องเที่ยว หมายถึงการเดินทางพักผ่อนหย่อนใจเพื่อความสนุกสนาน ยังรวมไปถึงการเคลื่อนย้ายประชากรจากที่หนึ่งไปอีกที่หนึ่ง ทั้งภายในและระหว่างประเทศ เป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดความรู้ ความเพลิดเพลิน และความสัมพันธ์อันดีร่วมกัน

มุทิตา ปิ่นสุนทร (2542 : 6) กล่าวว่าถ้าไม่มีการเดินทางก็ไม่มีการท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อผ่อนคลายร่างกายและจิตใจจากกิจกรรมต่าง ๆ เป็นการเปลี่ยนบรรยากาศทางสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ มีการประกอบกิจกรรมที่สนุกสนาน ทั้งการกีฬา ทัศนศึกษา การรังสรรค์และการพักผ่อน และได้สรุปความหมายของการท่องเที่ยวได้ 3 ประการ คือ

1. การเดินทางจากถิ่นที่อยู่อาศัยไปยังที่อื่นชั่วคราว
2. การเดินทางด้วยความสมัครใจ
3. การเดินทางด้วยจุดมุ่งหมายใด ๆ ก็ได้ที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้

รายได้

สุรินทร์ คล้ายจินดา (สุกานดา ฟองย้อย. 2546 : 16) กล่าวว่า “การท่องเที่ยว” คือ พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์มากมายหลายมิติ ซึ่งเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างประชาชนผู้เป็นเจ้าของบ้าน นักท่องเที่ยว ธุรกิจท่องเที่ยว และรัฐบาล โดยกิจกรรมที่สนับสนุนเป็นอุตสาหกรรมบริการหลายสาขาที่มาผสมผสานกันตามกระบวนการสร้างแรงจูงใจและการต้อนรับ

สุกานดา ฟองย้อย (2546 : 16) “การท่องเที่ยว” หมายถึง การเดินทางด้วยความสมัครใจจากถิ่นที่อยู่อาศัยไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ความบันเทิง เยี่ยมญาติ หรือศึกษาหาความรู้ แต่ไม่ใช่เพื่อประกอบอาชีพเป็นหลักแหล่ง หรือไปพำนักเป็นการถาวร

องค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization หรือ WTO) ให้ความหมายของ “การท่องเที่ยว” ว่าหมายถึง การเดินทางใด ๆ ก็ตามเป็นการเดินทางตามเงื่อนไขสากล 3 ประการ ดังนี้

1. การเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว แต่ไม่ใช่ไปตั้งหลักแหล่งเป็นการถาวร

2. การเดินทางนั้นเป็นไปด้วยความสมัครใจ หรือความพึงพอใจของผู้เดินทางเอง ไม่ใช่เป็นการถูกบังคับ ไม่ใช่เพื่อทำสงคราม

3. เป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ตามที่ไม่ใช่ประกอบอาชีพหรือหารายได้ แต่เดินทางมาเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อเยี่ยมเยือนญาติมิตร เพื่อความเบิกบาน บันเทิง เริงรมย์ เพื่อเล่นกีฬาต่างๆ เพื่อการประชุมสัมมนา เพื่อศึกษาหาความรู้ และเพื่อติดต่อธุรกิจ

ในพจนานุกรม Webster's Third New International Dictionary (วรรณ วรรณานิช, 2539 : 5-6) ได้ให้ความหมายของคำว่า Tourism และ Tourist ไว้ดังนี้

Tourism หมายถึง การท่องเที่ยว หรือการเดินทางเพื่อความสำราญใจหรือ การบริหารธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

Tourist หมายถึง นักท่องเที่ยว หรือผู้ที่เดินทางจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง เพื่อไปหา สุขารมณ์ หรือเพื่อความรู้อีกเกี่ยวกับวัฒนธรรม แล้วกลับมา ณ จุดเริ่มต้น หรือท่องเที่ยว (กริยา)

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2545 : 11) ได้ให้ความหมายของ “การท่องเที่ยว” (Tourism) ว่าเป็นคำที่มีความหมายกว้างขวางครอบคลุมการเดินทางเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ การเล่นกีฬา การติดต่อธุรกิจ ตลอดจนเยี่ยมเยียนญาติพี่น้อง อาจกำหนดได้โดยเงื่อนไข 3 ประการ คือ

1. เดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังสถานที่อื่นเป็นการชั่วคราว
2. เดินทางด้วยความสมัครใจ
3. เดินทางด้วยจุดประสงค์ใดๆ ที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้

ฉลองศรี พิมลสมพงษ์ (2542 : 8) กล่าวว่า การท่องเที่ยวหมายถึงการเดินทางออกจากบ้านพักเป็นการชั่วคราว ระยะเวลาสั้น ๆ เพื่อความเพลิดเพลิน และพักผ่อนหย่อนใจ

McIntosh and Goeldner (สุรางรัตน์ ช่วยวงศ์ญาติ, 2547 : 12) กล่าวว่า การท่องเที่ยว หมายถึง ผลรวมของปรากฏการณ์ต่างๆ และความสัมพันธ์ที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่าง นักท่องเที่ยวกับธุรกิจและบริการต่าง ๆ รวมทั้งกับรัฐบาลประเทศเจ้าภาพ และประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องข้องอยู่ในกิจกรรมหรือกระบวนการดึงดูด ด้วยการให้การต้อนรับที่อบอุ่น เปี่ยมไมตรีจิตแก่นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน

จากความหมายของการท่องเที่ยวข้างต้น สรุปได้ว่า “การท่องเที่ยว” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Tourism หมายถึง การเดินทางจากถิ่นที่อยู่อาศัยไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราวที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้ ด้วยความสมัครใจ เพื่อศึกษาหาความรู้ ความสนุกสนาน พักผ่อนหย่อนใจ ตลอดจนการ เยี่ยมเยียนญาติพี่น้อง และการติดต่อธุรกิจ

2. องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

วรรณ วลัยวานิช (2539 : 19-23) ได้สรุปสาระสำคัญขององค์ประกอบของการท่องเที่ยวไว้ว่า องค์ประกอบของการท่องเที่ยว เป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศต่าง ๆ เพราะจะช่วยกระตุ้นให้เกิดอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว แล้วยังเกิดผลดีต่อนักท่องเที่ยวโดยทั่วไปด้วย มีองค์ประกอบที่สำคัญคือ

1. นักท่องเที่ยว เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของธุรกิจการท่องเที่ยวซึ่งประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

1.1 ลักษณะของนักท่องเที่ยว จำแนกออกตามลักษณะของเพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา รายได้ เชื้อชาติหรือสัญชาติ

1.2 การกระจายของนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาเป็นนักท่องเที่ยวจากที่ใดบ้าง จำนวนมากน้อยเท่าใด

1.3. กิจกรรมต่าง ๆ ของนักท่องเที่ยว เช่นเพื่อการประชุม การพักผ่อนหย่อนใจ การกีฬา การเจรจาทางธุรกิจ หรือการเยี่ยมญาติ

1.4. ฤดูกาลท่องเที่ยว

1.5 ทักษะคตินักท่องเที่ยว

2. สินค้าท่องเที่ยวหรือสถานที่ท่องเที่ยว เป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวไปเที่ยวแล้วเกิดความประทับใจ (Attraction) เพราะมีสิ่งที่มีคุณค่าด้านต่าง ๆ หลายอย่างที่ทำให้ความรู้ ความเพลิดเพลินแก่นักท่องเที่ยว เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าต่าง ๆ เช่น

2.1 คุณค่าทางวัฒนธรรม มีสิ่งที่น่าสนใจด้านโบราณคดี ประวัติศาสตร์ สถาบันทางการเมือง พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อนุสาวรีย์ สิ่งก่อสร้างใหม่ ๆ

2.2 วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนในประเทศนั้น ๆ เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะต่าง ๆ การละเล่นพื้นเมือง และหัตถกรรมต่าง ๆ

2.3 ทิวทัศน์หรือทัศนียภาพต่าง ๆ

2.4 สถานที่พักผ่อนหย่อนใจต่าง ๆ

2.5 ความประทับใจจากลมฟ้าอากาศ

3. การคมนาคมขนส่ง หมายถึงการเข้าถึงแหล่งที่ท่องเที่ยว ซึ่งต้องพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

3.1 รูปแบบของการคมนาคมขนส่ง

3.2 สภาพการเดินทาง ความสะดวก ปลอดภัย รวดเร็วและมีมาตรฐาน

3.3 จำนวน คุณภาพและมาตรฐานของยานพาหนะ

3.4 แบบแผนการเดินทางของนักท่องเที่ยว

3.5 บริเวณหรือสถานที่ให้บริการแก่ผู้โดยสาร หรืออุปกรณ์อำนวยความสะดวกในการใช้ยานพาหนะ

4. ข้อมูลข่าวสารและการบริการ เป็นเอกสารเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ของนักท่องเที่ยว เพื่อจูงใจให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวมากขึ้น ประกอบด้วย

- 4.1 การโฆษณาประชาสัมพันธ์เพื่อชักจูงให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยว
- 4.2 ส่งเสริมและให้ความรู้ใหม่ ๆ โดยเผยแพร่เอกสารการนำเที่ยวแก่ชุมชน
- 4.3 อบรมการนำเที่ยวหรือมัคคุเทศก์
- 4.4 รายละเอียดเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง
- 4.5 จัดทำแผนที่เส้นทางและแผนที่ท่องเที่ยวของสถานที่ท่องเที่ยวแต่ละแห่ง
- 4.6 การบริการด้านต่าง ๆ เช่น ที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว อาหารและเครื่องดื่ม

ของที่ระลึกและสินค้าพื้นเมือง บริการด้านสถานที่จอดรถ เป็นต้น

5. ความปลอดภัยและการอำนวยความสะดวกในด้านการเข้าเมือง ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่ธุรกิจการท่องเที่ยวจะต้องคำนึงถึงมากที่สุดซึ่งจะกระทำได้อย่างไร เช่น

- 5.1 การแนะนำเจ้าของท้องถิ่นให้ช่วยเหลือนักท่องเที่ยว
- 5.2 การแนะนำนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับเรื่องการป้องกันและระมัดระวังตน
- 5.3 กำหนดมาตรการต่าง ๆ เพื่อความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว
- 5.4 ขอความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ในการอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว

5.5 จัดหน่วยงานพิเศษเพื่อช่วยเหลือและให้บริการด้านต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยว

5.6 การอำนวยความสะดวกในด้านการเข้าเมือง ควรจะมีการอำนวยความสะดวก

เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจตั้งแต่ก้าวแรกที่เดินทางเข้าประเทศนั้น ๆ โดยให้ความสะดวกในเรื่องต่อไปนี้

- 1) ระเบียบพิธีการเข้าเมือง เช่นการทำวีซ่า และศุลกากร
- 2) การขนส่งกระเป๋าผู้โดยสาร
- 3) การบริการการขนส่งระหว่างท่าอากาศยาน หรือสถานีขนส่งกับที่พัก

6. องค์ประกอบด้านโครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ การไฟฟ้า การประปา การสื่อสาร สถานพยาบาลและโรงพยาบาลที่ทันสมัย สะดวก รวดเร็ว ปลอดภัย และคำรักษาอยู่ในอัตรา ยุติธรรม รวมทั้งความสามารถในการกำจัดขยะและสิ่งปฏิกูล

7. การสนับสนุนอื่น ๆ เป็นการเพิ่มความสะดวกสบายให้แก่นักท่องเที่ยว เช่น การเงินการธนาคาร ระเบียบต่าง ๆ สถานที่ศึกษา หรือแหล่งค้นคว้าทางด้านต่าง ๆ ความร่วมมือระหว่างประเทศ ตลอดจนความสุภาพอ่อนโยนและมีไมตรีต่อกัน

จะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวมีองค์ประกอบในแต่ละระบบย่อยอีกมากมาย ที่มีบทบาทและหน้าที่ที่แตกต่างกัน และมีความสัมพันธ์กัน นอกจากนี้ยังมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม นอกระบบเช่น ลักษณะทางกายภาพทั่วไปของแหล่งท่องเที่ยว ภูมิอากาศ ชุมชน กิจกรรมทางสังคม และกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่น ๆ ในพื้นที่ ระบบนิเวศ ป่าไม้ แหล่งน้ำและอากาศ ตลอดจนการบริหารและจัดการพื้นที่ท่องเที่ยว สิ่งแวดล้อมนอกระบบเหล่านี้อาจส่งผลต่อการท่องเที่ยวได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม การจัดการท่องเที่ยว จึงเป็นการกระทำอย่างมีเป้าหมายที่สอดคล้องกับหลักการ ทฤษฎี และแนวคิดที่เหมาะสม ยิ่งไปกว่านั้นต้องคำนึงถึงข้อจำกัดต่าง ๆ ของสังคมและสภาพแวดล้อม การกำหนดแนวทาง มาตรการ และแผนปฏิบัติการที่ดีต้องคำนึงถึงกรอบความคิดที่กำหนดไว้ มิฉะนั้นแล้ว การจัดการท่องเที่ยวจะดำเนินไปอย่างไรทิศทางและประสบความสำเร็จ

3. สิ่งแวดล้อมทางการท่องเที่ยว

ปัจจุบัน “สิ่งแวดล้อม” ได้รับความสนใจจากบุคคลทุกกลุ่มในสังคม โดยจะเห็นได้จากพัฒนาการ การยอมรับ และการได้รับความสนใจ จากสาธารณชนในทุกมุมมอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อสิ่งแวดล้อมเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับทั้งโดยตรง และโดยทางอ้อมกับการดำรงชีวิต ของมนุษย์ ทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และสังคม หรือส่วนที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตในหลากหลายรูปแบบอย่างไรก็ตาม เมื่อกล่าวถึงสิ่งแวดล้อมแล้ว บุคคลทั่วไปจะจินตนาการไปถึงเฉพาะปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น และตนเองได้สัมผัสทั้ง โดยประสบการณ์ตรงและจากการได้รับข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อสาขาต่าง ๆ แต่แท้จริงแล้ว เมื่อกล่าวถึงสิ่งแวดล้อม ในมุมมองของนักวิชาการ สิ่งแวดล้อมแล้ว สิ่งแวดล้อมจะหมายความรวมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกัน มีความสัมพันธ์ระหว่างกันในรูปแบบต่าง ๆ รวมทั้งอาจเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือเกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ ซึ่งเมื่อกล่าวถึงสิ่งแวดล้อมแล้ว อาจกล่าวได้ว่า สิ่งแวดล้อมมีความหมายที่ลึกซึ้ง มีขอบเขตกว้างขวาง และมีส่วนเกี่ยวข้องกับทุกสิ่งทุกอย่าง เพื่อให้เกิดความสะดวกในการศึกษาวิจัย การวางแผน การกำหนดนโยบาย ตลอดจนการดำเนินงานต่าง ๆ ทางด้านสิ่งแวดล้อมแล้ว นักวิชาการด้านสิ่งแวดล้อมได้จำแนกข้อสิ่งที่ควรคำนึงถึงเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม โดยประกอบด้วย 3 ส่วน คือ 1) ความเสื่อมโทรมของธรรมชาติ และทรัพยากรธรรมชาติ, 2) มลพิษสิ่งแวดล้อม และ 3) ปัญหาสังคม และวัฒนธรรม (วสิน อิงคพัฒนากุล. 2547 : Web Site)

จากรายละเอียดดังกล่าวข้างต้นอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจัดเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อม เช่นเดียวกัน เนื่องจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีส่วนเกี่ยวข้องกับทั้งโดยตรง และทางอ้อมกับความเสื่อมโทรม ของธรรมชาติ และทรัพยากรธรรมชาติ, มลพิษสิ่งแวดล้อม และปัญหาสังคม และวัฒนธรรม ดังนั้น เมื่อได้มี การประยุกต์หลักการทางสิ่งแวดล้อม เข้ากับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแล้ว อาจกล่าวได้ว่า องค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมทางการท่องเที่ยวประกอบด้วย 3 ส่วนสำคัญ คือ นักท่องเที่ยว ทรัพยากรการท่องเที่ยว และธุรกิจ การท่องเที่ยว

ภาพประกอบ 9 ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมทางการท่องเที่ยว

ทั้งนี้ องค์ประกอบแต่ละส่วนย่อมมีความสัมพันธ์ และมีอิทธิพลต่อกันเสมอ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. นักท่องเที่ยว เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของการท่องเที่ยว โดยมีความแตกต่างหลากหลายเกี่ยวกับเพศ อายุ อาชีพ รายได้ ระดับ การศึกษา สถานภาพสมรส ถิ่นพำนัก ฯลฯ เป็นผล ทำให้เกิดความแตกต่างในด้านพฤติกรรมนักท่องเที่ยว ทักษะ ทักษะ ความต้องการ การกระจายตัวของนักท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว ระยะเวลา และฤดูกาลท่องเที่ยว

2. ทรัพยากรการท่องเที่ยว จัดเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เกิดอุตสาหกรรมท่องเที่ยว โดยสามารถจำแนกทรัพยากรการท่องเที่ยวได้เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งทรัพยากรการท่องเที่ยวดังกล่าว มีความแตกต่างกันทั้งในจุดกำเนิด รูปลักษณ์ ศักยภาพ ข้อจำกัด

3. ธุรกิจการท่องเที่ยว ประกอบด้วยธุรกิจที่พัก/โรงแรม ธุรกิจนำเที่ยว ธุรกิจอาหารและเครื่องดื่ม ธุรกิจจำหน่ายสินค้า และของที่ระลึก ธุรกิจคมนาคมขนส่ง และธุรกิจนันทนาการ อย่างไรก็ตามนักท่องเที่ยว ทรัพยากรการท่องเที่ยว และธุรกิจการท่องเที่ยวเป็นเพียงปัจจัยภายในส่วนหนึ่งของระบบสิ่งแวดล้อมทางการท่องเที่ยวเท่านั้น เพราะแท้จริงแล้ว ระบบสิ่งแวดล้อม ทางการท่องเที่ยว ยังได้รับอิทธิพลจากองค์ประกอบ หรือปัจจัยภายนอกซึ่งประกอบด้วย ลักษณะทาง กายภาพ โครงสร้างพื้นฐาน สภาพเศรษฐกิจ และการลงทุน องค์กร และความร่วมมือภาครัฐ/เอกชน สภาพสังคม และวัฒนธรรมกฎหมายซึ่งมีอิทธิพลค่อนข้างสูงในการกำหนดรายละเอียดของการท่องเที่ยว เพื่อให้การท่องเที่ยวได้รับการพัฒนาอย่างยั่งยืนแล้วผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวควรให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมทางการท่องเที่ยว ทั้งในส่วนที่เป็นปัจจัย หรือองค์ประกอบภายใน และปัจจัยหรือองค์ประกอบภายนอก ดังนี้

1) กำหนดนโยบาย และแผนการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว ผลประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมที่จะเกิดขึ้นกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง กับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นักท่องเที่ยว โดยต้องสอดคล้องความรู้ และประสบการณ์ที่ดี และเหมาะสมตามพื้นฐานของนักท่องเที่ยว

2) สนับสนุนชุมชน และสาธารณชนในการมีบทบาท และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ บริหารจัดการ และได้รับผลประโยชน์จากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยมุ่งหวังการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคม ของชุมชน เป็นสำคัญ

3) ให้ความสำคัญกับการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวเท่าที่จำเป็น โดยยึดหลักการ พัฒนาที่ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่ ทั้งนี้ แหล่งท่องเที่ยว ประเภทธรรมชาติ นั้น ควรคำนึงถึงการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกประเภทถาวรวัตถุ โดยต้องหลีกเลี่ยงการก่อสร้างที่ขัดแย้งกับธรรมชาติรวมทั้งเปิด โอกาสให้นักท่องเที่ยว ได้รับความรู้จาก ธรรมชาติด้วยตนเองส่วนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นนั้นควรให้ ความสนใจเกี่ยวกับ ความเปราะบางของทรัพยากรการท่องเที่ยว นั้น ๆ โดยต้องหลีกเลี่ยงกิจกรรมที่ ขัดแย้งกับกิจกรรม การท่องเที่ยว

4) พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่เพื่อกระจายโอกาสการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมไปยังชุมชน ที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยว ทั้งนี้ต้องได้รับความร่วมมือจาก ชุมชนท้องถิ่น หน่วยงาน ภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว

5) ติดตามตรวจสอบความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับแหล่งท่องเที่ยว ทรัพยากร การท่องเที่ยว ชุมชนท้องถิ่นตลอดจนทัศนคติและความต้องการของนักท่องเที่ยว ทั้งนี้ ผลที่ได้รับจากการ ประเมินผล ติดตามตรวจสอบดังกล่าวจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการปรับเปลี่ยน และการกำหนด นโยบาย และแผนการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวให้มีความทันสมัยและเหมาะสม อยู่เสมอ

6) พัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว และสาขาวิชาชีพอื่นที่เกี่ยวข้องเพื่อรองรับการ ขยายตัวของ อุตสาหกรรมท่องเที่ยว โดยให้ความสำคัญกับการศึกษาในทุกระดับที่เกี่ยวข้องกับ อุตสาหกรรมท่องเที่ยว และกำหนดกลุ่มเป้าหมายทั้งในระดับรากหญ้า ระดับปฏิบัติงาน และใน ระดับผู้กำหนดนโยบาย

7) ส่งเสริมสนับสนุน และประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการท่องเที่ยวของประเทศไทยไปยังต่างประเทศ ทั้งนี้เพื่อสร้างโอกาสให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวที่สำคัญทั้งในระดับ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และในระดับโลก ทั้งนี้ ต้องให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อมในทุก ด้านเพื่อรองรับการขยายตัวของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

8) ควบคุมดูแล และป้องกันแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากร การท่องเที่ยว ปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อม และปัญหาสังคม ควบคู่กับการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ในด้านต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิตทั้งของชุมชนท้องถิ่น และนักท่องเที่ยว

4. ศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยว

ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในการที่จะมุ่งเทการวางแผนพัฒนา หรือส่งเสริมใด ๆ เพื่อให้การดำเนินการนั้น ๆ บรรลุความมุ่งหมาย และได้รับผลประโยชน์ตอบแทนอย่างมีประสิทธิภาพ “ศักยภาพ” หมายถึง ความสามารถหรือความพร้อมในตนเองของสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่จะเอื้ออำนวยต่อการพัฒนา การปรับปรุง การจัดการหรือการเข้าทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ฉะนั้น แหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งจึงมีศักยภาพหรือมีความสำคัญของตนเองแตกต่างกันออกไป การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ต่าง ๆ จึงจำเป็นต้องพิจารณาถึงความพร้อม ความสามารถของสถานที่ว่ามีมากน้อยเพียงใด สมควรต่อการพัฒนา ปรับปรุงอย่างไร ซึ่งหากมีแหล่งท่องเที่ยวอยู่เป็นจำนวนมากในพื้นที่นั้น ๆ จะต้องคัดเลือกเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ หรือความสามารถในการรองรับการพัฒนาได้สูงมาเป็นอันดับแรก ทั้งนี้เพื่อความเหมาะสมในข้อจำกัดด้านงบประมาณ ด้านเครื่องมือ เครื่องใช้ และบุคลากรเป็นสำคัญ (วิวัฒน์ชัย บุญยศักดิ์. 2532 : 42)

องค์ประกอบที่เป็นเครื่องบ่งชี้ศักยภาพแบ่งออกเป็น 4 อย่าง คือ

1. ปัจจัยหัวใจหลักของการท่องเที่ยว พิจารณาจากความสำคัญของสถานที่ตั้งและลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวนั้นต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวหลายด้าน เช่น ต้องการความสงบ เพื่อพักผ่อน ต้องการความสนุกตื่นเต้น ต้องการเป็นที่พึงพอใจ ต้องการหาประสบการณ์และความจริง ซึ่งแบ่งออกได้ 3 ชนิด คือ

1) ปัจจัยหัวใจด้านธรรมชาติ (Natural Assets) ได้แก่ ป่าไม้ หาดทราย ชาติทะเล น้ำตก เป็นต้น

2) ปัจจัยหัวใจด้านประวัติศาสตร์และศาสนา (Historical and Religions Assets) ได้แก่ แหล่งประวัติศาสตร์โบราณคดี อนุสาวรีย์ วัด พระราชวัง เป็นต้น

3) ปัจจัยหัวใจทางด้านกิจกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น (Contemporary Human Product) ได้แก่ งานประเพณี งานฝีมือ งานศิลปวัฒนธรรม ลักษณะการดำเนินชีวิต หรือวิถีชีวิต เป็นต้น

2. ปัจจัยประกอบ ได้แก่ คุณค่าดึงดูดใจของสภาพแวดล้อม ภูมิอากาศ ภูมิประเทศ และลักษณะภูมิทัศน์ที่มีเอกลักษณ์ สภาพเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งสะท้อนทำที่ พฤติกรรม และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน ภัยธรรมชาติและการเมือง

3. ปัจจัยที่สนับสนุนและสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ ที่พักและอาหารของนักท่องเที่ยว การติดต่อเข้าใจในภาษา การให้ข่าวสารและประชาสัมพันธ์ ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการบันเทิง และร้านค้าของที่ระลึก

4. ปัจจัยทางด้านโครงสร้างพื้นฐานและการคมนาคม จะต้องพิจารณาถึงโครงข่ายการคมนาคมทั้งทางบก ทางน้ำและทางอากาศ ที่สะดวกสบาย บริการสาธารณะ เช่น ไฟฟ้า การกำจัดสิ่งโสโครก ตลอดจนระบบสื่อสารคมนาคม (ธรรมศักดิ์ โรจนสุนทร. 2512 : 43- 44 ; อ้างอิงมาจาก จุฑามาศ ไชยสร. 2536 : 32 – 33)

วิวัฒน์ชัย บุญยศักดิ์ (2532 : 32-37) ได้เสนอหลักเกณฑ์การพิจารณาและกำหนดศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว โดยพิจารณาจากองค์ประกอบต่าง ๆ ดังนี้

1. คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ความสวยงาม ลักษณะเด่นในตัวเอง ความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ ความเป็นมา ความสำคัญทางลัทธิความเชื่อทางศาสนา บรรยากาศสภาพภูมิทัศน์ทางธรรมชาติ และวิถีชีวิตโดยรอบ

2. สภาพการเข้าถึง ได้แก่ สภาพเส้นทาง ลักษณะการเดินทาง ระยะทางจากตัวเมืองไปยังแหล่งท่องเที่ยว

3. สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ ที่พักแรม ร้านอาหาร – เครื่องดื่ม สถานบริการต่าง ๆ ระบบไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ สถานรักษาพยาบาล การรักษาความปลอดภัย เป็นต้น

4. สภาพแวดล้อม ได้แก่ สภาพทางกายภาพ สภาพอากาศ กลิ่น เสียง ควัน ระบบนิเวศ ของแหล่งท่องเที่ยวและบริเวณใกล้เคียง

5. ข้อจำกัดในการรับนักท่องเที่ยว เช่น ข้อจำกัดด้านพื้นที่ การบริการสาธารณูปโภค ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว

6. ความมีชื่อเสียงในปัจจุบัน ได้แก่ ความเป็นที่รู้จักแพร่หลายของแหล่งท่องเที่ยว จำนวนนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง

Mill and Morrison (1992 : 2001) กล่าวว่าแหล่งท่องเที่ยวจะต้องประกอบไปด้วยสิ่งดึงดูดใจ ซึ่งเป็นตัวดึงนักท่องเที่ยวให้เดินทางเข้ามาในพื้นที่ สิ่งอำนวยความสะดวกที่ให้บริการสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวขณะที่อยู่ในแหล่งท่องเที่ยว สาธารณูปโภคและการขนส่งที่ช่วยให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ และสุดท้ายคือการต้อนรับอย่างมีมิตรไมตรี

ชูสิทธิ์ ชูชาติ (2542 : 27) กล่าวถึงองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวว่าประกอบไปด้วย

1. สิ่งดึงดูดใจ สิ่งดึงดูดใจเกิดจากสถานที่และเหตุการณ์

2. สิ่งอำนวยความสะดวก เช่นระบบขนส่ง ระบบการสื่อสาร ระบบสาธารณูปโภค และสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ เช่นโรงแรม ร้านอาหาร

3. การเข้าถึง ต้องมีระบบการขนส่ง ประกอบด้วยเส้นทาง พาหนะ และผู้ประกอบการ

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542 : 45-46) กล่าวว่า การที่จะให้นักท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมทรัพยากรท่องเที่ยวใด ๆ ก็ตามขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 ประการ คือ

1. ทรัพยากรท่องเที่ยวจะต้องมีสิ่งดึงดูดใจ เช่น ความสวยงามของธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน สถานที่ทางประวัติศาสตร์

2. ทรัพยากรท่องเที่ยวจะต้องมีเส้นทางคมนาคมเข้าถึง เป็นปัจจัยสำคัญของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ต้องมีเส้นทางหรือโครงข่ายคมนาคมที่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวนั้น ตลอดจนสามารถเชื่อมโยงกันระหว่างแหล่งท่องเที่ยวกับบริเวณใกล้เคียง

3. ทรัพยากรท่องเที่ยวจะต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวก เป็นองค์ประกอบเพื่อให้นักท่องเที่ยวที่เข้ามาแหล่งท่องเที่ยวได้ประทับใจ เช่นที่พัก อาหาร การนำเที่ยว การแลกเปลี่ยนเงินตรา สินค้าที่ระลึก เป็นต้น

สรุปได้ว่า การพิจารณาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวจำเป็นต้องมีองค์ประกอบหลายอย่าง ทั้งในด้านลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว ความมีเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก โครงสร้างพื้นฐานและการคมนาคม ตลอดจนความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยว ที่ล้วนเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวได้

5. นโยบายการพัฒนาและการส่งเสริมการท่องเที่ยว

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฯ ฉบับที่ 10 (2550 – 2554) ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีอย่างก้าวกระโดด ความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีสารสนเทศ เทคโนโลยีชีวภาพ เทคโนโลยีวัสดุ และนาโนเทคโนโลยี สร้างความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมทั้งในด้านโอกาสและภัยคุกคาม จึงจำเป็นต้องเตรียมพร้อมให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีดังกล่าวในอนาคต โดยจะต้องมีการบริหารจัดการองค์ความรู้ อย่างเป็นระบบ รวมถึงการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมผสมผสานร่วมกับจุดแข็งในสังคมไทย อาทิ การสร้างความเชื่อมโยงเทคโนโลยีกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างคุณค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการ มีการบริหารจัดการลิขสิทธิ์ สิทธิบัตรและทรัพย์สินทางปัญญาอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรมแก่ชุมชน

2. การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้สมดุลและยั่งยืน

2.1 แนวทางการปรับโครงสร้างการผลิต เพื่อเพิ่มผลิตภาพและคุณค่าของสินค้าและบริการบนพื้นฐานความรู้และความเป็นไทย โดยใช้กระบวนการพัฒนาคลัสเตอร์และห่วงโซ่อุปทาน รวมทั้งเครือข่ายชุมชนบนรากฐานของความรู้สมัยใหม่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมไทย เพื่อสร้างสินค้าที่มีคุณภาพและมูลค่าสูง มีตราสินค้าเป็นที่ยอมรับของตลาด เพื่อดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศ และส่งเสริมการลงทุนไทยในต่างประเทศ

2.2 พัฒนาการรวมกลุ่มอุตสาหกรรม สำหรับอุตสาหกรรมที่มีศักยภาพและโอกาสด้านการตลาดด้วยการสนับสนุนการพัฒนาเครือข่ายธุรกิจ โดยเฉพาะในสาขาอาหาร ยานยนต์ สิ่งทอ เสื้อผ้าสำเร็จรูป และการท่องเที่ยว รวมทั้งการขับเคลื่อนผู้ประกอบการพัฒนาคลัสเตอร์ (Cluster Development Agent) และติดตามประเมินผลการพัฒนาคลัสเตอร์ในภาคการผลิตและบริการภายใต้แนวทางการปรับโครงสร้างอุตสาหกรรม

2.3 การปรับโครงสร้างการบริการให้เป็นแหล่งสร้างรายได้หลักของประเทศ โดยพัฒนาการท่องเที่ยวไทยให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของภูมิภาค บนฐานความโดดเด่นและหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมและความเป็นไทย และพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจบริการที่มีศักยภาพเพื่อขยายฐานการผลิตและตลาด ธุรกิจบริการครอบคลุมระดับภูมิภาค บนฐานการสร้าง ความแตกต่างและความชำนาญเฉพาะด้านของบริการที่สำคัญ ได้แก่ ธุรกิจทางการศึกษา บริการด้านสุขภาพและสปา ธุรกิจการค้าส่งและการค้าปลีก ธุรกิจบริการทางการเงิน ธุรกิจบริการด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ธุรกิจการก่อสร้างและธุรกิจภาพยนตร์ไทย

2.4 การวิจัยตลาดการท่องเที่ยวในเชิงลึกเพื่อให้สามารถเชื่อมโยงระหว่างตลาด (Market Segmentation) กับรสนิยมและความต้องการสินค้าและบริการ (Product) ภายใต้แนวคิดของการพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีส่วนร่วมในการกระตุ้นและสร้างความเชื่อมโยงกับภาคการผลิตและบริการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นรูปแบบหนึ่งของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยจำเป็นต้องมีข้อมูลด้านการตลาดที่มาจาก การวิจัยในเชิงลึกเพื่อให้ได้ทราบถึงพลวัตของความต้องการ / ความคาดหวังของนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มที่มีต่อการท่องเที่ยว โดยเฉพาะกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ให้ความสนใจการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ วัฒนธรรมภูมิภาคและความเป็นไทยในบริบทที่เน้นให้ความสำคัญต่อนักท่องเที่ยว และการพัฒนาคุณภาพสินค้าและบริการอย่างเป็นระบบครบวงจร

การบริหารจัดการท่องเที่ยวกับการตลาด ในปี 2000 อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่ทำรายได้เข้าประเทศสูงขึ้น มิใช่ว่ามูลค่าจะเพิ่มขึ้น หากแต่ภาคการลงทุนอื่นซบเซา ทำให้การท่องเที่ยวมีความสำคัญขึ้น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยกำลังมีแนวคิด 1 จังหวัด 1 Package ที่จะนำไปสู่ “การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน” การท่องเที่ยวเป็นเรื่องเกี่ยวกับคน 3 กลุ่ม ในการ

ส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เป็นเอกภาพร่วมกัน นักท่องเที่ยว เป็นกลุ่มคนที่สำคัญ ดังนั้นการท่องเที่ยวจะต้องคำนึงถึง การตลาด คือ ขายในสิ่งที่คนพอใจ และการเข้าถึงสินค้าที่ง่าย รวดเร็ว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจะเข้าไปมีส่วนบริการน้อยที่สุดแต่จะทำหน้าที่เป็นผู้ประสาน และปล่อยให้พื้นที่ทั้งภาครัฐและเอกชนมาดำเนินการ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล นักธุรกิจโรงแรมในพื้นที่ วิทยุทัศน์ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยปี 2555 คือการก้าวไปสู่ “มาตรฐานโลก” ภายใต้เอกลักษณ์ไทย โดยไม่ให้ลักษณะความเป็นมาตรฐานโลกมาเปลี่ยนเอกลักษณ์ไทย ในยุคการค้าเสรีการท่องเที่ยวจำเป็นจะต้องสร้างความเข้มแข็งเพื่อก้าวไปสู่การค้าเสรี เพราะการแข่งขันจะสูงขึ้น ดังนั้นการสร้างความเป็นมาตรฐานสากลของการท่องเที่ยว จึงเป็นเรื่องสำคัญ คือ

1. แหล่งท่องเที่ยวสวยงาม
2. ชำรงเอกลักษณ์ความเป็นไทย
3. สิ่งแวดล้อมต้องปลอดภัย
4. มีความปลอดภัย
5. มาตรฐานทางการบริการ

มาตรฐานเหล่านี้กำลังจะใช้กับแหล่งท่องเที่ยวทุกแห่ง รวมไปถึงโรงแรม ร้านอาหาร เช่น มาตรฐาน Green leaf (ใบไม้สีเขียว) สำหรับโรงแรม ร้านอาหาร มีมาตรฐานที่กำหนด ดังนั้นการท่องเที่ยวจะมีประสิทธิภาพ ต้องคิดเป็น ทำเป็น ใช้เป็น คิดเป็น ใครคือผู้ร่วมคิดกับท่าน ร่วมคิดทุกฝ่าย ทำเป็น คือจะทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร มีการวางแผน ตรวจสอบประเมินผล สอดคล้องวัตถุประสงค์ ปรับการพัฒนา คือ ใช้การพัฒนาอย่างยั่งยืนมาใช้ เกิดประโยชน์สูงสุด ผลเสียน้อยที่สุด และคนรุ่นหลังได้ประโยชน์ การเรียนรู้จริงในสิ่งที่ได้รับมอบหมาย เพื่อริเริ่มได้ทันที รวดเร็ว แต่ต้องรอบคอบ เพราะการท่องเที่ยวจะกระทบกับสังคม สิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น เช่น Homestay อาจเกิดปัญหาความไม่รู้จักจริงในการจัดการที่ก่อให้เกิดผลกระทบด้านยาเสพติด/เพศสัมพันธ์ ดังนั้น Homestay พึงต้องระมัดระวัง ทุกสิ่งที่เกิดขึ้นจะต้องพูดถึง “ความรับผิดชอบ” ด้วยทั้งความภาคภูมิใจหากเกิดผลดี และรับผิดชอบต่อผลเสียที่เกิดขึ้นด้วย การท่องเที่ยวจึงเป็นสิ่งที่ควรพัฒนาอย่างระมัดระวังและคำนึงถึงทุกสิ่งทุกอย่างให้รอบคอบ เพื่อให้เกิดผลประโยชน์ในการพัฒนาท้องถิ่นและประเทศชาติอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

6. การมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว

ปัจจุบันอุตสาหกรรมท่องเที่ยว มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย และเพื่อสนับสนุนการฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งการสร้างภูมิคุ้มกัน และวางรากฐานระบบเศรษฐกิจและสังคมระยะยาว รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (นายสนธิชา คุดปลี้ม) ได้มีนโยบายให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยมอบหมายสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว จัดโครงการส่งเสริม สนับสนุน การมีส่วนร่วมขององค์กรปกครอง

ส่วนท้องถิ่น เพื่อพัฒนาด้านการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับศักยภาพและบทบาททางเศรษฐกิจของพื้นที่ โดยให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมที่จะวางรากฐานการพัฒนาเป็นสังคมและชุมชนที่เข้มแข็งมีระบบบริหารจัดการที่ดี อีกทั้งเป็นการส่งเสริมการค้า บริการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มการจ้างแรงงาน และกระจายรายได้สู่ชุมชน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ และพัฒนาธุรกิจบริการที่มีศักยภาพใหม่ ๆ ให้สอดคล้องกับศักยภาพของท้องถิ่น ซึ่งรวมถึงวิถีชีวิต สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีพื้นบ้าน ตลอดจนการส่งเสริมไทยเที่ยวไทย และการประสานความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านเพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีขีดความสามารถในการจัดบริการสาธารณะและการพัฒนารายได้ของตนเองเพิ่มขึ้น สามารถกำหนดมาตรฐานการให้บริการสาธารณะและมาตรฐานการจูงใจ ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพัฒนาบริการที่ดีขึ้นและเพื่อให้ท้องถิ่นและชุมชนมีบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเองตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้มีแนวทางการดำเนินงานด้านการพัฒนาการท่องเที่ยว ดังนี้

- 1) ศึกษา วิเคราะห์ จัดทำแผนปฏิบัติการด้านการส่งเสริมท่องเที่ยว และติดตาม ประเมินผล โดยให้มีแผนงาน โครงการที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่และสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดแบบบูรณาการ
 - 2) พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ โดยประสานงานกับหน่วยงาน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง และให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วม
 - 3) พัฒนากิจการการท่องเที่ยว โดยประสานงานกับหน่วยงาน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องและให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วม
 - 4) พัฒนาการบริการทางการท่องเที่ยว โดยประสานงานกับหน่วยงาน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง มีการสร้างเครือข่ายการบริการการท่องเที่ยวและให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วม
 - 5) พัฒนาการประกอบธุรกิจนำเที่ยว และมัคคุเทศก์ โดยการสร้างเครือข่ายกับ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง ให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วม
 - 6) วางแผนหาแหล่งเงินทุนในการจัดทำงบประมาณในการพัฒนา โดยกำหนดไว้ในแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นว่าจะใช้งบประมาณจากหน่วยใด จะขอรับการสนับสนุนจากรัฐบาลหรือไม่
- นอกจากนั้นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ดังนี้

- 1) การสำรวจ ค้นหาสถานที่และข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยว โดยการหา

แหล่งท่องเที่ยวใหม่ของชุมชน รวบรวมข้อมูล เส้นทาง ประวัติ และความสำคัญของสถานที่ ถ้าแหล่งเดิมกำลังทรุดโทรม ก็ซ่อมแซมให้คงเดิม

2) ร่วมกันวางแผนพัฒนาปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว สร้างจิตสำนึกร่วมกัน จัดทำแผนพัฒนา และปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือผนวกแผนดังกล่าว เข้าไว้ในแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยให้แผนพัฒนาในแต่ละสาขาของการพัฒนามีความเชื่อมโยงกัน และสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยว

3) จัดให้มีการดูแล รักษาความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว วางระบบในการดูแลรักษาความปลอดภัยในชีวิต ทรัพย์สิน และสุขอนามัยของที่พัก อาหาร และเครื่องดื่ม โดยการประสานงานกับหน่วยงานในพื้นที่และถือปฏิบัติตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

4) การบริการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ทั้งเรื่องไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ ระบบการจับเก็บหรือกำจัดขยะ ระบบบำบัดน้ำเสีย การจับเก็บผลประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ค่าผ่านทางเข้าชมในพิพิธภัณฑ์ หรือ สถานที่ท่องเที่ยวซึ่งอยู่ในความดูแลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การจัดทำของที่ระลึกโดยชุมชน และการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว เช่น มัคคุเทศก์นำเที่ยว ประจำท้องถิ่น บริการที่พักอาศัยแก่นักท่องเที่ยว ร้านจำหน่ายสินค้า เป็นต้น

5) การจัดทำโฆษณาประชาสัมพันธ์ และการตลาดการท่องเที่ยว โดยเผยแพร่ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวแก่สาธารณชนผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ นิตยสาร หนังสือพิมพ์ จดหมาย แผ่นพับ หอกระจายข่าว อินเทอร์เน็ตตำบล เป็นต้น

บริบทของวัดในจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

จังหวัดมุกดาหารมีประชากรนับถือศาสนาพุทธร้อยละ 96.8 ศาสนาคริสต์ ร้อยละ 3 ศาสนาอิสลาม ร้อยละ 0.2 มีศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ประชาชนจังหวัดมุกดาหารยึดมั่นและสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมอย่างเหนียวแน่นและต่อเนื่อง จังหวัดมุกดาหาร มีวัดจำนวน 318 แห่งและอารามหลวง 1 แห่ง สำนักสงฆ์ 151 แห่ง ที่พักสงฆ์ 130 แห่ง มีพระภิกษุ 1,516 รูป สามเณร 623 รูป มีรายชื่อวัดต่าง ๆ ดังนี้ (สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดมุกดาหาร. 2548 : 1-34)

ตาราง 4 ข้อมูลวัดในจังหวัดมุกดาหาร

ชื่ออำเภอ	รายชื่อวัด
อำเภอเมือง	วัดด่านฆ้อง วัดโมลีมงคลวนาวาส วัดสว่างอารมณ์ วัดหนองกระโช่ วัดเหล่าหลวง วัดกุดแซ่ วัดมหาวนาราม วัดเวฬุวนาราม วัดไผ่ล้อม วัดอรัญญะวาสี วัดป่าคำน้ำบัน วัดมูจลินทร์ วัดราษฎร์สามัคคี วัดราษฎร์อำนวยการ วัดศรีบัวบาน วัดสว่างชมพู วัดคำเขื่อง วัดคำเม็ก วัดคำอาฮวน วัดป่าสามัคคี วัดโพธิ์ศิลา วัดมัลลย์วิทย์ วัดภูมุกดาวาส วัดศรีชมชื่น วัดหินขัน วัดเหมืองป่า วัดอรัญญิกาวาส วัดอัมพวัน วัดธรรมบาล วัดมณีรัตนาราม วัดราษฎร์บำรุง วัดสว่างบูรณ วัดอรัญญิกาวาส วัดจันทระประดิษฐาราม วัดไชยवास วัดนาจาน วัดโนนสะอาด วัดป่าเทพสิทธิทานุสรณ์ วัดศรีชมชื่น วัดศรีทองธรรม วัดศรีสะอาด วัดสิงห์คีรีวัน วัดภูถ้ำช้าง วัดโพธิ์ศรีแก้ว วัดมุกดาวาส วัดป่าบำเพ็ญธรรม วัดศรีมงคลใต้วัดป่าหนองบุดคา วัดภูหินเรือ วัดศรีมงคลเหนือ วัดคำสายทอง วัดศรีมุกดาหาร วัดอรุณรังสี วัดบรรพตมโนรมย์ วัดบึงอุทัย วัดป่าศิลาวิเวก วัดศรีบุญเรือง วัดศรีสุมังค์วนาราม
อำเภอกำชะอี	วัดจิตตสามัคคี วัดป่าสุภิตาราม วัดคัมภีร์โรจนุสรณ์ วัดโพธิ์ศรี วัดป่าวิเวกวัฒนาราม วัดป่าห้วยสิริจันทร์ วัดโพธิ์ไทร วัดโพธิ์ศรีแก้ว วัดศรีจอมพล วัดศรีสำราญ วัดข้าวสะพานภู วัดป่าแสนไว วัดศรีจอมแก้ว วัดศรีบุญเรือง วัดศรีอ้อมแก้ววัดโลกป่าหวาย วัดแจ้ง วัดชัยภูมิ วัดพุทธนคราภิบาล วัดโพธิ์ศรีวิทยาลัย วัดอัมพวัน วัดชัยเสก (ชัยเสกมงคล) วัดภูเขาวง วัดจุฬาวิเวก วัดศรีโพธิ์ไทร วัดศรีวิชัยญา วัดศรีสะอาดสงคราม วัดสว่างเวฬุวัน วัดสามัคคีธรรม วัดจันทโทวาส วัดรววิหาร วัดเวฬุวัน วัดศรีชมพู วัดศรีรัตนาราม วัดอินทสวาสดี วัด ศรีโพนทอง(วัดศรีโพธิ์ทอง) วัดศรีจอมมณี

ตาราง 4 (ต่อ)

ชื่ออำเภอ	รายชื่อวัด
อำเภอกำชะอี	วัดสามัคคี(สามัคคีธรรม) วัดอัมมิกาวาส วัดโพนสว่าง วัดศรีฐาน วัดประดิษฐาราม วัดศรีโพธิ์ไทร วัดศรียะตะพาน วัดศรีสุมงคล วัดศรีอุบล (ศรีอุบลวนาราม) วัดยอดแก้ว วัดศรีนวนบุปผาราม วัดศรีสะอาด วัดโสการาม
อำเภอคอนตาล	วัดท่าคอนตาล วัดทุ่งสว่างวัฒนาราม วัดปานิคมกฤษณานุสรณ์ วัดมัชฌิมาวาส วัดเวินไชยมงคล วัดนาตาลศีลาวาส วัดอรุณรังสี วัดบูรพานอก วัดโพธิ์คำ วัดเทพชุมนุม วัดเกษมสุข วัดศาลาดิเวียร วัดกุฎาหอมถาวราราม วัดอัมพวัน วัดอรัญญาวาส วัดสว่างวาราม วัดศาลาวิเวก วัดเอนกชาติ วัดรุกขวนาราม วัดสุวรรณาราม วัดกุฎงสายนิมิตไมตรี วัดสระบัว วัดคามวาสี วัดศรีสว่างธรรมาราม วัดอินทรนิมิต วัดภูถ้ำ วัดป่าหนองบอน วัดนาทมวนาวาส วัดศรีบุญสงฆ์ วัดนามนาราม วัดโนนสวาท วัดสว่างอารมณ์ วัดศรีมณี วัดห้วยทราย วัดสวนตาล วัดสมดีนอก วัดศรีสุริยาราม วัดสมดีใน วัดมุจลินทร์ วัดโพนสว่าง วัดท่าห้วยคำ วัดศรีดาจันทร์ วัดศรีจันทร์ วัดธรรมรังสี วัดเหล่าแหลมทองวนาราม วัดศรีฐานธรรมิการาม
อำเภอนิคมคำสร้อย	วัดป่าข่า วัดพุทโธธัมมโร วัดสว่างวงศ์ วัดสุทธิธรรมรังษิยานุสรณ์ วัดอรัญญาวาส วัดกุฎาผักกูด วัดทรายไหลแล้ง วัดนาอุดมวนาราม วัดเวฬุวัน วัดสุวรรณธาราม วัดบุญญานุสรณ์ วัดคำแสนสุข วัดป่าคำสร้อย วัดกุฎาแฝง วัดศรีลาวิเวก วัดสุภาภรณ์นิคมธรรมาราม วัดสุรัตน์าราม วัดภูหล่มชุม วัดสุริโยบาท วัดเหล่าต้นขม วัดมงคลนิมิตวัดโมลีมงคลวนาวาส วัดหนองกระไซ้ วัดเหล่าหลวง
อำเภอดงหลวง	วัดบุบผาราม วัดกกกอก วัดกกตูม วัดแก้งนาง วัดข้าวสูง วัดป่าถ้ำผา ภูธรรม วัดหินกอง วัดปากช่อง วัดกุฎาผึ้ง วัดศรีบุญเรือง วัดข้อม พัฒนา วัดศรีจำปา วัดโพธิ์ศรี วัดจอมศรี วัดโพธิ์ชัย วัดบ้านใหม่ วัดศรีสะอาด วัดป่าภูถ้ำนาก วัดพระพุทธรบาทดงหลวง วัดกุฎาพริ้ว วัดมะนาว วัดโพธิ์ศรีแก้ว วัดศรีบุญเรือง วัดศรีมงคล วัดโพธิ์ชัย

ตาราง 4 (ต่อ)

ชื่ออำเภอ	รายชื่อวัด
อำเภอห้วยน้ำใหญ่	วัดมโนภิรมย์ วัดถ้ำภูลูกวัน วัดศรีเจริญ วัดนิคมเกษตร วัดทรายทองวัด โพนทอง วัดสมสะอาด วัดนิเวศวิหาร วัดเบญจพรณวนาราม วัดป่าปางขาม วัดอัมพวัน วัดสว่างปงเชือก วัดบวรพินิจชัย วัดป่าวิเวกวัด พระศรีมหาโพธิ์ วัดมโนศิลาและวัดศรีสะอาด
อำเภอหนองสูง	วัดโพนสว่าง วัดพิจิตรสังฆาราม วัดนิมพลีวัน วัดนรवारาม วัดการุณทรवास วัดราษฎร์สามัคคี วัดวิศิษฐ์ชยาราม วัดศรีนันทาราม วัดสุวรรณาราม วัดธรรมรังสี วัดโพธิ์ศรีพันธ์ วัดศรีสุวรรณาราม วัดอรัญญวาสี วัดกลางสนาม วัดคอยสิงห์ วัดไตรภูมิ วัดถ้ำจำปากัน ตลีลาวาส วัดพุทธรูปโพธิ์ศรี วัดละดาวัลย์ วัดจันทาราม วัดบรรพตคีรี วัดประสิทธิ์ทรงธรรม วัดผาพะยอม วัดผาน้ำหายาคติพิยาราม วัดมัจฉันตการาม วัดโสมมนัสสถาน วัดอรุณสว่าง

ตาราง 5 วัดที่มีวัตถุโบราณหรือวัดที่มีแหล่งท่องเที่ยว

ที่	วัด	สถานที่		ประเภท		หมายเหตุ
		ตำบล	อำเภอ	มีวัตถุ โบราณ	แหล่ง ท่องเที่ยว	
1	ศรีมงคลใต้	มุกดาหาร	เมือง	✓		พระเจ้าองค์หลวง
2	ศรีมงคลเหนือ	มุกดาหาร	เมือง	✓		สิม
3	ศรีบุญเรือง	มุกดาหาร	เมือง	✓		พระพุทธสิงห์สอง
4	ศรีสุขมั่งคั่ง	มุกดาหาร	เมือง	✓	✓	สิม/เจดีย์/เรือมณฑล
5	ยอดแก้วศรีวิชัย	มุกดาหาร	เมือง	✓		พระพุทธรูปใหญ่
6	ภูมโนรมย์	ศรีบุญเรือง	เมือง	✓	✓	รอยพระพุทธบาท
7	ศรีมณฑา	โพนทราย	เมือง	✓	✓	หอแจก
8	ศรีมหาโพธิ์	ห้วยน้ำใหญ่	ห้วยน้ำใหญ่	✓	✓	สิม/อาคารทรงฝรั่งเศส
9	ป่าวิเวก	ห้วยน้ำใหญ่	ห้วยน้ำใหญ่	✓	✓	พระพุทธรูปปาง ไสยาสน์

ตาราง 5 (ต่อ)

ที่	วัด	สถานที่		ประเภท		หมายเหตุ
		ตำบล	อำเภอ	มีวัตถุ โบราณ	แหล่ง ท่องเที่ยว	
10	โบสถ์สองคอน	ห้วยน้ำใหญ่	ห้วยน้ำใหญ่	✓	✓	แหล่งท่องเที่ยว
11	มโนภิรมย์	ชะโนด	ห้วยน้ำใหญ่	✓	✓	สิม/พระนาง
12	ลัญจิกวัน	ชะโนด	ห้วยน้ำใหญ่	✓	✓	หอระฆัง/เจดีย์
13	โพธิ์ศรี	ดงหลวง	ดงหลวง	✓		สิม/ศาลาอนกประสงค์
14	บุปผาราม	หนองบัว	ดงหลวง	✓		คชสารไม้โบราณ
15	ศรีมงคล	หนองบัว	ดงหลวง	✓		สิม/หอฉันท์
16	โพธิ์ชัย	หนองบัว	ดงหลวง	✓		สิม
17	โพธิ์ศรีแก้ว	หนองแคน	ดงหลวง	✓		สิม
18	พระพุทธบาท	พังแดง	ดงหลวง	✓	✓	รอยพระพุทธบาท
19	ภูคำพร้าว	พังแดง	ดงหลวง	✓		เจดีย์
20	บ้านพังแดง	พังแดง	ดงหลวง	✓		สถาปัตยกรรมไท กะโสี
21	ถ้ำผาป่อง	กกตูม	ดงหลวง	✓	✓	เจดีย์
22	มัจฉิมาวาส	คอนตาล	คอนตาล	✓	✓	กลองมโหระทึก
23	เวินไชย	คอนตาล	คอนตาล	✓	✓	เสมาหินทราย
24	สำนักสงฆ์ น้อย	บ้านซ่ง	คำชะอี	✓	✓	พระพุทธรูปโบราณ
25	วัดศรีษะตะพาน	หนองเอี่ยน	คำชะอี	✓		สิมโบราณ
26	บ้านดุมหวาน	โพนงาม	คำชะอี	✓		
27	โพธิ์ศรีบ้านดงกู่	น้ำเที่ยง	คำชะอี	✓		สิมพื้นบ้าน
28	สำนักแม่ชีแก้ว	คำชะอี	คำชะอี	✓	✓	เจดีย์ศรีไตรรัตน นุสรณ์
29	ป่าวิเวกวัฒนา ราม	คำชะอี	คำชะอี	✓	✓	เจดีย์บุ่งทองจิตติ

ตาราง 5 (ต่อ)

ที่	วัด	สถานที่		ประเภท		หมายเหตุ
		ตำบล	อำเภอ	มีวัตถุโบราณ	แหล่งท่องเที่ยว	
30	ป่าสุกัถทาราม	คำชะอี	คำชะอี	✓	✓	พระธาตุพนมจำลอง
31	พิจิตรสังฆาราม	โนนยาง	หนองสูง	✓		ธรรมมาสน์เสาเดียว
32	นรवारาราม	โนนยาง	หนองสูง	✓		สิมโบราณ
33	ถ้ำจำปากันตสีลาวาส	หนองสูง	หนองสูง	✓	✓	พระพุทธรูป
34	ศรีนันทาราม	บ้านเป่า	หนองสูง	✓		สิมโบราณ
35	บรรพตคีรี	หนองสูงใต้	หนองสูง	✓	✓	เจดีย์เขมปัตเจดีย์
36	พุทธโธรมมธโร	โชคชัย	นิคมคำสร้อย	✓	✓	พระพุทธรูป(หลวงพ่อธรรมจักร)
37	กุหลุมขุม	โชคชัย	นิคมคำสร้อย		✓	
38	ศรีวิชัย	กกแดง	นิคมคำสร้อย	✓		
39	พุทธอุทยานภูสร้าง	โชคชัย	นิคมคำสร้อย	✓		

(สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดมุกดาหาร. 2549)

แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. ทฤษฎีหลัก

1.1 ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม

ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม เป็นทฤษฎีแม่บทในจำนวนทฤษฎีทั้งหลาย ในทฤษฎีนี้มี 2 ทฤษฎีรวมกันอยู่คือ ทฤษฎีโครงสร้างนิยม (Social Structure) ของแรดคลิฟฟ์ บราวน์ (Radcliffe – Brown) และทฤษฎีหน้าที่นิยม (Fuctionalism) ของบรอนิสลอค มาลินอสกี (Bronislow Malinoski) มักจะนำมาใช้ในการวิจัย ทฤษฎีนี้จะเน้นการคงอยู่และการสืบเนื่องของโครงสร้างและเสถียรภาพทางสังคม โดยโครงสร้างของสังคมอาจจัดเป็นระบบได้หลายระบบ แต่ละระบบก็จะมีหน้าที่ต่างๆ ความเจริญหรือความเสื่อมของสังคมก็ขึ้นอยู่กับหน้าที่และโครงสร้างนี้เอง ถ้าโครงสร้างเพิ่มส่วนประกอบมากขึ้น ส่วนประกอบเหล่านั้นปฏิบัติหน้าที่แตกต่างหรือเฉพาะเรื่อง เฉพาะด้าน ไม่เหมือนกับส่วนที่แยกออกมา ก็เรียกว่าสังคมมีความเจริญเติบโต ถ้าส่วนต่างๆ ของโครงสร้างหดหายไปโดยไม่ปฏิบัติหน้าที่อันจำเป็น สังคมนั้นก็เสื่อมลง สรุปทฤษฎีนี้ได้ ดังนี้ (สัญญา สัญญา วิวัฒน์. 2543 : 26-51)

1) สังคมมนุษย์ประกอบด้วยโครงสร้าง ส่วนต่าง ๆ ของโครงสร้างสังคมปฏิบัติหน้าที่ อันเป็นประโยชน์แก่การดำรงอยู่ของสังคม

2) ความมั่นคงของสังคมมนุษย์ขึ้นอยู่กับดุลยภาพในการปฏิบัติหน้าที่ของส่วนต่าง ๆ ในโครงสร้างสังคม

3) ยิ่งโครงสร้างสังคมมีความแปลกแยกมาก (Differentiation) ยิ่งมีความเจริญมาก

4) สาเหตุที่ทำให้สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอาจมาจากภายในสังคมหรือมาจากภายนอกสังคม ก็ได้

5) สังคมสมัยใหม่มีลักษณะอารมณ์เป็นกลาง (Affective Neutrality) มีความสัมพันธ์อย่างเฉพาะเจาะจง (Specificity) ยึดหลักสากล (Universalism) ในการประเมินค่าการกระทำของบุคคล ยึดความสำเร็จ (Achievement) ในการประเมินผลงานของบุคคล และบุคคลมุ่งกระทำเพื่อประโยชน์ตน ในขณะที่สังคมแบบประเพณี มีลักษณะใช้อารมณ์รักชอบ (affectivity) ใช้หลักตัวบุคคล (Particularize) ในการประเมินค่าการกระทำของบุคคล ยึดหลักเชื้อสาย (Ascription) ในการบรรจุแต่งตั้งเข้าสู่ตำแหน่ง และบุคคลมุ่งกระทำการเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน (Collectivity)

6) คนที่ทำหน้าที่สำคัญของสังคม จะเป็นผู้มีอำนาจและเป็นคนชั้นสูง

7) อาชีพที่ต้องมีการศึกษาฝึกอบรมยาวนาน จะได้รับค่าตอบแทนสูง

บรอนิสลอฟ มาลินอสกี (งามพิศ สัตย์สงวน. 2532 : 32-33) เสนอว่า โครงสร้างก็คือสถาบันของสังคมที่เกิดมาจากความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ มาลินอสกีเชื่อว่ามนุษย์ในทุกสังคมมีความต้องการพื้นฐานทางจิตใจ และหน้าที่หลักของวัฒนธรรม คือการตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานของมนุษย์หรือเปรียบเสมือนเครื่องมือในการตอบสนองความต้องการพื้นฐาน 3 ด้านของมนุษย์ คือ

- 1) ความต้องการพื้นฐานทางร่างกาย (Basic and Psychological Needs) เป็นความต้องการเบื้องต้น เช่น ต้องการอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค การพักผ่อน และการสืบพันธุ์
- 2) การต้องการด้านสังคม (Instrument Needs) เป็นความต้องการความร่วมมือกันของสมาชิกสังคมเพื่อแก้ปัญหาพื้นฐาน เช่น การแบ่งงานกันทำ การแจกจ่ายอาหาร การผลิตสินค้า การบริการและการควบคุมสังคม
- 3) ความต้องการทางจิตใจเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Needs) เป็นความต้องการของมนุษย์เพื่อความมั่นคงทางจิตใจ โดยทั่วไปเวทมนต์คาถาทำหน้าที่ที่ทำให้คนรู้สึกอบอุ่นใจ เพราะงานบางอย่างที่มนุษย์ทำค่อนข้างลำบากและไม่สามารถคาดการณ์ได้ว่าจะเกิดผลอย่างไรทำให้เกิดความไม่มั่นใจ จึงต้องพึ่งศาสนา และ ไสยศาสตร์ เพื่อให้เกิดความมั่นใจมากขึ้น มาลินอสกีย้ำว่า วัฒนธรรมทุกด้านมีหน้าที่ที่ต้องทำคือตอบสนองความต้องการมนุษย์ด้านใดด้านหนึ่งหรือทั้ง 3 ด้าน แนวความคิดดังกล่าวจึงเป็นหลักสำคัญในการนำมาใช้วิเคราะห์พฤติกรรมของคนในสังคมทั้งหมดของแต่ละวัฒนธรรม

ข้อเด่นของทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม เป็นการพัฒนาระเบียบวิธีวิจัยภาคสนามในการศึกษาวัฒนธรรมเฉพาะท้องถิ่นและการเข้าถึงทัศนคติของคนในชุมชนในแง่มุมต่าง ๆ ด้วยการเน้นการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในการศึกษาวิจัยในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ในการวิจัยเรื่องการศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละด้าน ที่มีบทบาทหน้าที่สัมพันธ์เชื่อมโยงต่อกัน จึงต้องนำทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมมาเป็นกรอบในการวิจัยในครั้งนี้

1.2 ทฤษฎีการการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Infusionism)

การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม เป็นปัจจัยที่ผลักดันให้วิถีชีวิตมนุษย์เปลี่ยนแปลงไป จากเดิมการที่มนุษย์ใช้ชีวิตความเป็นอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวเป็นสังคม มีการติดต่อสื่อสารการแลกเปลี่ยนสินค้าทำให้การซึมซับนำเอาวัฒนธรรมที่ตนไปสัมผัสก่อให้เกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมแล้วเกิดถ่ายทอดจากสังคมหนึ่งไปอีกสังคมหนึ่งโดยมีนักทฤษฎีอธิบายถึง การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ไว้ดังนี้

จี. เอลเลียท สมิท (G, Elliot Smith) วิลเลียม เจ เพอร์รี่ (William J, Perry) และ ริเวอร์ส (W.H.R, Rivers) ชาวอังกฤษ (ยศ สันติสมบัติ. 2548 : 25) ได้มีความเห็นว่าอียิปต์ เป็นต้นกำเนิดอารยธรรมชั้นสูงสุดที่ทำให้เกิดการแพร่กระจายไปยังนานาประเทศทั่วโลกด้วยการค้า ทำให้เกิดความรู้ ศิลปวิทยาการแพร่กระจายไปยังภูมิภาคอื่น ๆ ทั่วโลก ฟริตซ์ แกรบ (Fritz Graeb) และวิลเฮล์ม ชมิทซ์ (Wilhelm Schmidt) ชาวเยอรมันและออสเตรีย มีความเห็นว่าจุดศูนย์กลางของ วัฒนธรรมมิได้มีเพียงจุดเดียวแต่มีหลายจุดแล้วแต่ละจุดแพร่กระจายวัฒนธรรมของตนเองออกไป โดยรอบเป็นวงกลม (Culture Circle หรือ Kulturkreis) เป็นวงรอบทางวัฒนธรรม โดยทั้งสองกลุ่ม มีความเห็นว่ามนุษย์ส่วนใหญ่ในสังคมมักไม่ค่อยมีความคิดสร้างสรรค์ ไม่รู้จักคิดค้นสิ่งใหม่ของตนเอง คอยแต่เลียนแบบ หรือหยิบยืมทางวัฒนธรรม

คลาร์ก วิสเลอร์ (Clark Wissler) อัลเฟรด โคลเบอร์ (Alfred Kroeber) ชาวอเมริกา (นียบรรณ วรรณศิริ. 2540 : 99 - 100) กล่าวว่า วัฒนธรรม แพร่กระจายจากศูนย์กลาง หรือต้นกำเนิดไปยังเขตภูมิศาสตร์เดียวกันและยุคสมัยที่ใกล้เคียงกันที่เกิดการยอมรับในสังคม การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมสามารถไปได้ทุกที่ไม่มีอุปสรรคทางภูมิศาสตร์ โดยที่คนสามารถ สร้างวัฒนธรรมได้เพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของตน การศึกษาการแพร่กระจายทาง วัฒนธรรมสามารถใช้หลักและวิธีการดังนี้

- 1) หลักภูมิศาสตร์และรอยแผนที่ คูสถานที่อยู่ต่อทางวัฒนธรรมซึ่งจะเกิด วัฒนธรรมแบบผสมผสาน
- 2) ใช้ประวัติศาสตร์สืบค้น ช่วยให้รู้ความเป็นมาและสนับสนุนการตีความ
- 3) การขุดค้นทางโบราณคดี เพื่อให้สิ่งที่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน สามารถบอกถึง พฤติกรรมของคน หรือผู้ที่สร้างเรื่องราวในยุคสมัย
- 4) คูวิวัฒนาการของวัฒนธรรม ว่ามีขั้นตอนการเจริญเติบโตอย่างไร

จากวิธีการทั้ง 4 ข้อ สามารถนำมาศึกษาการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมทำให้เราทราบ ความเป็นมาของวัฒนธรรมว่าเป็นวัฒนธรรมเดียวกันหรือไม่ และยังสามารถนำไปสู่การแบ่งวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมใดเป็นแม่บทของอีกวัฒนธรรมเพื่อหาต้นกำเนิด

สรุปได้ว่า การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นได้จากปัจจัยและสาเหตุที่เป็นตัวคอย ผลักดันหรือกระตุ้น เช่น คนเราเกิดการย้ายถิ่นฐานแล้วนำเอาวัฒนธรรมตัวเองติดตัวไปด้วยเผยแพร่ ไปยังชุมชนที่ตัวเองอาศัยอยู่ หรือไม่ก็ไปกับการแลกเปลี่ยนสินค้า ทำให้วัฒนธรรมผสมผสาน เชื่อมโยงหากันได้แล้วในที่สุดก็ทำให้วัฒนธรรมในชุมชนนั้นเกิดขึ้นเกิดความเข้มแข็งในสังคม

1.3 ทัศนวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology)

ทัศนวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) เป็นการศึกษากระบวนการปรับตัวของ สังคมเข้ากับสภาพแวดล้อม ซึ่งแต่ละสังคมจะมีกระบวนการปรับตัวที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับว่าต่างมี

ปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างไร สำคัญของทฤษฎีนิเวศวัฒนธรรม คือสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศมีความสัมพันธ์อย่างยิ่งกับรูปแบบและวิวัฒนาการของวัฒนธรรมในสังคมละส่งผลกระทบซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออก วัฒนธรรมจึงเป็นเครื่องมือให้มนุษย์ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม (Julian Steward. 1977 ; อ้างอิงมาจากทักษิณา ไกรราช. 2549 : 21)

แนวคิดทางนิเวศวัฒนาวัฒนธรรมจึงพิจารณาตั้งแต่ความแตกต่างของสังคมดั้งเดิมและสังคมที่พัฒนา การปรับตัวของมนุษย์จึงเป็นกระบวนการที่ยังคงอยู่อย่างต่อเนื่องและเป็นปัจจัยสำคัญในการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม ซึ่งนักมานุษยวิทยาในกลุ่มทฤษฎีวัฒนธรรมหลายคนได้พยายามอธิบายการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมในสังคม แต่ก็ไม่สามารถกำหนดชี้ชัดลงไปได้ว่าลักษณะประเพณีวัฒนธรรมแบบใดมีอิทธิพลต่อการอยู่รอดของสังคมอย่างแท้จริง (ทักษิณา ไกรราช. 2549 : 22)

เนื่องจากปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เป็นเงื่อนไขหลักในการกำหนดกระบวนการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวของสังคมวัฒนธรรมซึ่งมีความสัมพันธ์อย่างยิ่งต่อวิวัฒนาการวัฒนธรรมของสังคม ดังนั้นทฤษฎีนิเวศวัฒนธรรมจึงเป็นทฤษฎีหนึ่งที่ต้องนำมาอธิบายปรากฏการณ์ “การพัฒนาศักยภาพวัดจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

2. แนวคิด

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Culture Tourism) คือการเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นโบราณสถาน ศาสนสถาน รวมทั้งการเดินทางเพื่อชมวิถีชีวิต เทศกาล งานประเพณีและศิลปวัฒนธรรมของชุมชนในท้องถิ่นต่าง ๆ ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อบุคคลในชุมชนนั้น ๆ โดยให้เกิดขึ้นน้อยที่สุดหรือไม่ให้เกิดขึ้นเลยหากเป็นไปได้ ทางด้านเจ้าบ้านหรือชุมชนท้องถิ่นก็สมควรที่จะรักษาวัฒนธรรมพื้นบ้านดั้งเดิมไว้ไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือดัดแปลงศิลปวัฒนธรรมเพื่อตอบสนองนักท่องเที่ยว แต่ถ้าหากมีความจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เข้ากับยุคสมัย และเพื่อไม่ให้เกิดความยึดถือก็สามารถทำได้แต่ต้องไม่ให้เสียรูปแบบดั้งเดิมหรือความหมายที่เป็นหัวใจสำคัญของวัฒนธรรมนั้น ๆ ซึ่งหากไม่รักษาไว้จะก่อให้เกิดการสูญเสียคุณค่าทางวัฒนธรรมในที่สุด (รัฐทิติยา หิรัญยาค. 2544 : 15)

การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Culture Tourism) เป็นกลไกที่แยก “นักท่องเที่ยว” ออกจาก “นักท่องเที่ยว” ได้อย่างชัดเจน ตั้งแต่อาชีพ ฐานะทางเศรษฐกิจ โลกทัศน์ รสนิยม และความสนใจที่ค่อนข้างไปทางการศึกษา ทำให้อายากรู้จักเห็นความแตกต่าง และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของสถานที่ที่ไปพบเห็น เพื่อเปรียบเทียบกับบ้านเมืองของตน สะท้อนถึงความเป็นนักคตินักจัดการที่แสวงประสบการณ์เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตมากกว่าจะสนุกอย่างเดียวเหมือนกับนักท่องเที่ยว

ทั้งหลายที่เอาความพึงพอใจของตนเองเป็นที่ตั้ง โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบอย่างหนึ่งอย่างใดชุมชนหรือประเทศที่ตนไปเที่ยว (บริษัทมรดกโลกจำกัด. 2537 : 5)

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542 : 5) กล่าวว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งให้ความรู้และความภาคภูมิใจที่มุ่งเน้นเสนอลักษณะวัฒนธรรมประวัติศาสตร์ โบราณคดี และสถานที่ต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นจากความเกี่ยวเนื่องกับความเป็นอยู่ของสังคม

สังศรี วงษ์เวช (2545 : 19) กล่าวว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวหาความรู้เพิ่มเติมโดยไม่ต้องเข้าเรียนในชั้นเรียน นักท่องเที่ยวจะได้ทั้งความรู้ทางด้านวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ และยังสามารถเพลิดเพลินสนุกสนาน ผ่อนคลายไปในตัว ที่สำคัญการท่องเที่ยวประเภทนี้จะช่วยทำให้นักท่องเที่ยวประทับใจ ซาบซึ้งในสิ่งต่าง ๆ ที่พบเห็นแล้วเกิดความคิดไปสู่การอนุรักษ์บำรุงรักษาวัฒนธรรมประเพณี และสภาพแวดล้อมให้อยู่คู่กับแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ

รุ่งรัตน์ หัตถกรรม (2545 : 12) การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นการเดินทางเพื่อศึกษาเรียนรู้ถึงวิถีชีวิต สภาพสังคม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และสถานที่ต่าง ๆ และการเข้าไปสัมผัสและชื่นชมประเพณี งานฉลอง งานเทศกาล งานมหรหรรรม งานแสดงศิลปะที่เกี่ยวกับความเป็นอยู่ของสังคมทั้งในแง่มานุษยวิทยาและสังคมวิทยา

จากความหมายของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมดังกล่าวสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นการเดินทางไปศึกษาหาความรู้ทางวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ในแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นโบราณสถาน ศาสนสถาน รวมทั้งการเดินทางเพื่อชมวิถีชีวิต เทศกาล งานประเพณีและศิลปวัฒนธรรมของชุมชนในท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่งได้ทั้งความรู้ความเข้าใจสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมได้รับประสบการณ์ใหม่ ๆ ความเพลิดเพลินสนุกสนาน และการผ่อนคลายไปในตัว

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ชูเกียรติ นพเกตุ (2542 : 75 – 76) สิ่งที่ต้องคำนึงถึงในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดผลสำเร็จ คือต้องทราบความต้องการและความสามารถในการใช้บริการของนักท่องเที่ยว ความสะดวกในการเดินทางเข้าถึง และความสามารถที่จะรับได้ของสถานที่

มนัส สุวรรณ (2538 : 128) กล่าวถึงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวว่าการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดผลสำเร็จนั้น ต้องมีสิ่งที่จะต้องนำมาประเมินประกอบการตัดสินใจในการพัฒนา ได้แก่ ความต้องการของนักท่องเที่ยว ความสามารถในการใช้บริการของนักท่องเที่ยว ความสะดวกในการเดินทางและการเข้าถึง และความสามารถที่จะรับได้ของพื้นที่ ทั้งเชิงกายภาพ เชิงนิเวศวิทยา และทางสังคม

นิคม จารุมณี (2536 : 68) กล่าวถึงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวว่าการที่จะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นพื้นที่ไม่น่าสนใจเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้นั้น

จะต้องคำนึงถึงจุดสำคัญในด้านสภาพแวดล้อมทั้งทางกายภาพและภูมิภาค ตำแหน่งที่ตั้ง หรือชื่อเสียงของสถานที่ที่กระจายออกไปสู่โลกภายนอก

สันติ ชุติณฐาร (สันติ ชุติณฐาร. 2537 : 47 ; อ้างอิงมาจากรุ่งรัตน์ หัตถกรรม. 2545 : 15) กล่าวว่าการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว คือการพัฒนาพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งที่มีความเหมาะสม มีศักยภาพให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว โดยมีปัจจัยที่ต้องคำนึงที่สำคัญ คือ

1. การชักจูงดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่นั้นเพิ่มจำนวนมากขึ้น

2. การปรับปรุงพัฒนาพื้นที่ให้สามารถรองรับและให้บริการตอบสนองความต้องการแก่นักท่องเที่ยวที่จะเดินทางมาท่องเที่ยวได้อย่างเพียงพอ

รัฐทิศา หิรัณยหาค (2544 : 15) ได้ให้แนวทางในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ 9 ประการดังนี้

1. ส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวที่มีต่อเศรษฐกิจในสังคม

2. การพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ และความต้องการของชุมชนว่าต้องการให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในชุมชนมากน้อยเพียงใด

3. วิธีการและความถี่ในการโฆษณาประชาสัมพันธ์ทางการท่องเที่ยว ควรได้รับความเห็นชอบจากประชาชนในท้องถิ่น เพราะจะเป็นเครื่องวัดว่าท้องถิ่นนั้น ๆ ต้องการนักท่องเที่ยวประเภทใด จำนวนเท่าใด

4. ควรมีความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน ในการพยายามที่จะทำให้ท้องถิ่นเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สมบูรณ์และมีคุณภาพ

5. ในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว ไม่ควรให้มีผลกระทบต่อประชาชนในท้องถิ่น ผู้เกี่ยวข้องในการวางแผนจึงต้องมีความระมัดระวังในเรื่องนี้ เพื่อที่จะรักษาวัฒนธรรมของท้องถิ่นให้คงอยู่

6. เงินทุน แรงงาน รวมทั้งนักบริหารทางการท่องเที่ยวควรมาจากชุมชนเจ้าของท้องถิ่น เพื่อที่ท้องถิ่นจะสามารถควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการได้

7. ควรเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม และงานเทศกาลที่จัดขึ้นเพื่อนักท่องเที่ยว

8. เรื่องราวและงานเทศกาลที่จัดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยว จะต้องสะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และสภาพทางภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น

9. ก่อนที่จะลงมือพัฒนาการท่องเที่ยว ควรพยายามขจัดปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนให้เรียบร้อย

สรุปได้ว่า การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ การวางแผนพัฒนาที่
 จะต้องขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ และความต้องการของชุมชนว่าต้องการให้เกิดความเปลี่ยนแปลงใน
 ชุมชนมากน้อยเพียงใด โดยประชาชนในท้องถิ่นต้องเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อแสดงความคิดเห็นและ
 แจ้งระดับความต้องการพัฒนาสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และต้องอาศัยความร่วมมือ
 จากภาครัฐและเอกชนในการพยายามที่จะทำให้ท้องถิ่นเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สมบูรณ์และมีคุณภาพ
 เพื่อให้สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ ขณะเดียวกันท้องถิ่นก็ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของตนเองและ
 ได้รับความประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมในปัจจุบันและยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่องในอนาคต
 ผู้วิจัยใช้แนวคิดและทฤษฎีเหล่านี้เป็นกรอบแนวคิดเพื่อการศึกษาแนวทางการพัฒนา
 ศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

นักวิจัยหลายท่านได้ศึกษาเรื่องที่เกี่ยวข้องและมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาศักยภาพ
 ของวัดและการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ดังนี้

อรศิริ ปาณินท์ และคณะ (2533 : 229 - 234) จัดทำคู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
 ทางด้านกายภาพประเภทวัด เล่มที่ 3 วัดในภาคอีสาน วัดอุประสงค์หาแนวทางการอนุรักษ์ พัฒนา
 และปรับปรุงด้านกายภาพของวัดในพื้นที่ภาคอีสาน ซึ่งมีศักยภาพในการท่องเที่ยวสูง และมี
 เป้าหมายที่จะเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดและแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ โดยเสนอวัดซึ่งมี
 ศักยภาพการท่องเที่ยวสูง 4 ประเภท ได้แก่ วัดพระธาตุ วัดป่า วัดพื้นบ้าน และวัดร่วมสมัย ซึ่งจะเน้น
 ความสำคัญหรือจุดดึงดูดในวัดแต่ละประเภทพบว่า วัดพระธาตุ เน้นความสำคัญที่องค์พระเจดีย์ ซึ่ง
 เป็นศูนย์รวมความเคารพศรัทธาของประชาชน วัดป่า เน้นความสำคัญของพระสงฆ์ ผู้ก่อตั้งสำนัก
 หรือวัด และเน้นลักษณะเฉพาะของธรรมชาติที่ก่อให้เกิดความวิเวกที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม
 วัดร่วมสมัย เป็นวัดซึ่งมีการออกแบบสถาปัตยกรรมร่วมสมัยของภาคอีสาน มีทั้งในเมืองและวัดป่า
 จะเน้นความสำคัญของสถาปัตยกรรมร่วมสมัยที่เกิดขึ้นใหม่ เป็นจุดดึงดูดความสนใจ ถ้าเป็นวัดป่า
 จะไม่เน้นความสำคัญของสถาปัตยกรรมแต่จะเน้นความสำคัญหลักของวัด วัดพื้นบ้าน ไม่มีการเน้น
 ความสำคัญ แต่สิมหรือโบสถ์พื้นบ้านจะมีลักษณะเฉพาะ ในด้านรูปทรง และความรู้สึกด้านจิตใจ
 ต่อสภาพแวดล้อม เป็นคุณลักษณะเฉพาะที่ดึงดูดความสนใจ

จุฑามาศ ไชยสร (2536 : 235-250) ได้ทำการวิจัยการศึกษาศักยภาพของแหล่ง
 ท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีจุดมุ่งหมายเพื่อทำการสำรวจข้อมูลและ
 ศึกษารายละเอียดและศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งในจังหวัดแม่ฮ่องสอน รวมทั้งการจัด

ลำดับความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวและวางแผนเพื่อพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอน การวัดศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งจากตัวแปรที่สำคัญคือ ความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว และสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว ปัญหาการท่องเที่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่สำคัญคือ ปัญหาทางด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ปัญหาสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการในแหล่งท่องเที่ยว และปัญหาการขาดจิตสำนึกในการรักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว ควรมีการวางแผนพัฒนาต่าง ๆ เช่น การปรับปรุงสภาพภายในแหล่งท่องเที่ยวให้สะอาด มีระเบียบคงสภาพสมดุลทางสิ่งแวดล้อมไว้ให้มากที่สุด ให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม ควรพัฒนาด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการในแหล่งท่องเที่ยวอย่างเร่งด่วน เช่น การปรับปรุงถนน การสร้างสุขา การจัดที่จอดรถ การจัดตั้งศูนย์พยาบาล การจัดหาขนระรองรับขยะ การจัดร้านจำหน่ายอาหารและสินค้าพื้นเมืองรวมทั้งของที่ระลึก การจัดทำแผ่นพับประชาสัมพันธ์ การจัดดูแลนักท่องเที่ยวให้ได้รับความปลอดภัย เป็นต้น

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และคณะ (2540 : 80 - 85) ได้ศึกษาความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนาของคนไทย : การปลูกฝังอบรมและคุณภาพชีวิต พบว่าสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทางด้านความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนา คือวัดและชุมชน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนา บทบาทที่วัดและชุมชนปฏิบัติได้แก่

1. มีบทบาทต่อนักศึกษามหาวิทยาลัย โดยเปิดโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และส่งเสริมชมรมพุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัย
2. จัดกิจกรรมส่งเสริมความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนาแก่เยาวชนที่วัดอย่างสม่ำเสมอ
3. พระสงฆ์ช่วยสอนวิชาที่สอดแทรกพระพุทธศาสนาในโรงเรียนในทุก
ระดับชั้น
4. พัฒนาชุมชนให้มีคุณภาพทางพุทธศาสนา

เนาวรัตน์ พลายน้อย และคณะ (2538 : 102 - 106) ได้ทำการวิจัยพฤติกรรมการท่องเที่ยวภายในประเทศของนักท่องเที่ยวภายในประเทศของนักท่องเที่ยวไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อประมาณจำนวนนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศในรอบปี พ.ศ. 2537 เพื่อศึกษาพฤติกรรมในการท่องเที่ยวและความต้องการท่องเที่ยวในอนาคตของนักท่องเที่ยวชาวไทย และเพื่อติดตามผลการใช้สื่อที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยพัฒนาขึ้นใช้ในกิจกรรมการตลาดท่องเที่ยวภายในประเทศ สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้ พฤติกรรมการท่องเที่ยวของครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับภูมิภาคที่อาศัยการตั้งบ้านเรือนอยู่ พฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่อยู่ในเมืองมีรายได้ประจํามีฐานะดี การศึกษาสูงกว่าคนไทยโดยเฉลี่ยทุกๆ ไปมักจะมีพฤติกรรมการท่องเที่ยวที่ทันสมัย

ท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนใช้ข้อมูลข่าวสารประกอบการตัดสินใจท่องเที่ยว มักพักตามโรงแรมมีแนวโน้มใช้บริการนำเที่ยวมากกว่ากลุ่มอื่น มีความคาดหวังคุณภาพ บริการ และมาตรฐานจากแหล่งท่องเที่ยวค่อนข้างมาก อีกกลุ่มเป็นผู้ที่อยู่ในชนบทที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม รับจ้างหรือใช้แรงงานสำเร็จการศึกษาในระดับที่ไม่สูงนัก เดินทางท่องเที่ยวแบบพินบ้าน ที่มีวัตถุประสงค์หลักของการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมญาติเป็นหลักรองลงมาคือ เพื่อกิจกรรมทางศาสนา และกิจกรรมทางสังคมอื่นๆ สถานที่พัก หรือที่รับประทานอาหารจึงมักเป็นที่บ้านญาติข้อมูลข่าวสารไม่มีความจำเป็นมากนักเพราะมักจะท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวใกล้ๆ บ้านเพื่อนหรือญาติ การไปเยี่ยมญาติหรือเพื่อนทำให้สามารถพักผ่อนได้นานวัน เพราะสามารถประหยัดค่าใช้จ่ายไปได้มาก บางครั้งกลุ่มนี้ใช้วิธีการพักผ่อนบรรดโดยสารที่เช่าเหมาไป วัตถุประสงค์การเดินทางไปเที่ยว คือการพักผ่อน เยี่ยมญาติ และปฏิบัติกรรมทางศาสนา เช่น ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า แหล่งท่องเที่ยวที่ไปเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ ศูนย์การค้า ตลาดในเมือง วัด ภูเขา น้ำตก ทะเล และเกาะ นักท่องเที่ยวเพศหญิงไปท่องเที่ยวเพื่อการเยี่ยมญาติ และไปประกอบกิจกรรมทางศาสนาสูงกว่า ร้อยละของนักท่องเที่ยวเพศหญิงที่เดินทางโดยการจัดขององค์กร มูลนิธิหรือวัดมีมากกว่านักท่องเที่ยวเพศชาย อายุกับพฤติกรรมการท่องเที่ยว กลุ่มอายุน้อยจะไปทัศนศึกษา กลุ่มกลางคนจะไปประชุมสัมมนา และกลุ่มผู้มียาจะไปปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา

พิสิษฐ บุษย์ไทย และทรงคุณ จันทจร (2540 : 69) ได้ทำการวิจัยศาสนาพุทธ : สถานภาพบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมอีสาน พบว่า พระสงฆ์เป็นหลักสำคัญในการเผยแพร่หลักพุทธศาสนาแก่ประชาชน นอกจากนี้ยังมีบทบาทในการพัฒนาสังคมทั้งในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาสังคม การพัฒนาการศึกษา การพัฒนาด้านสุขภาพอนามัย และการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเชี่ยวชาญของพระสงฆ์แต่ละรูปที่สั่งสมมาจากประสบการณ์ การศึกษาเล่าเรียน การทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง

เพ็ญศรี เจริญวานิช และนิติพล ภูตะโชติ (2541 : 53- 65) ได้ทำการศึกษา การพัฒนาตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : กรณีศึกษาแหล่งท่องเที่ยวใน 5 จังหวัด คือ ขอนแก่น นครราชสีมา บุรีรัมย์ เลย และอุบลราชธานี วัตถุประสงค์ทางการศึกษา ถึงการรับรู้ ทัศนคติ และความคิดเห็นที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสม วิธีที่เหมาะสมต่อการพัฒนาตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยศึกษาจากประชากร 3 กลุ่ม คือ เจ้าหน้าที่ด้านการท่องเที่ยวในหน่วยงานของภาครัฐ ผู้บริหารหรือตัวแทนของสถานประกอบการที่ทำธุรกิจนำเที่ยว และนักท่องเที่ยว ผลการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่รู้จักการท่องเที่ยว ชอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ถึงแม้ว่าไม่ทราบความหมายที่ชัดเจน แต่ส่วนใหญ่ให้ความคิดเห็นต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศถูกต้อง มีโอกาสทางการตลาดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รูปแบบที่

เหมาะสมส่วนใหญ่ คือ การท่องเที่ยวเพื่อศึกษารวมชาติและศึกษาศิลปวัฒนธรรม กิจกรรมที่เหมาะสม คือ เที่ยวงานประเพณี การชมการแสดงศิลปะพื้นบ้าน วิธีการที่เหมาะสมต่อการพัฒนาตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การทำประชาสัมพันธ์มากขึ้น และช่วยอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญมากที่สุดในการพัฒนาตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การขาดเจ้าหน้าที่ในการดูแลแนะนำนักท่องเที่ยวและการขาดการดูแลเอาใจใส่จากรัฐ

มาณี ไชยธีรานุวัตรศิริ และคณะ (2541 : 48 - 50) ได้ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ กรณีศึกษาในภาคกลาง และภาคตะวันออก พบว่าบทบาทของพระสงฆ์ตามบริบทของพระพุทธศาสนายังคงเป็นเช่นเดิม ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย แต่พระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ ต้องศึกษาเล่าเรียนธรรม ปฏิบัติธรรม เจริญภาวนา เมื่อแตกฉานถึงแก่นของศาสนาแล้ว จึงทำบทบาทเผยแผ่ธรรม สั่งสอนและชี้แนะให้ประชาชนรู้เท่าทันสังคม ทันโลก และมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการศึกษา

พระมหาชัยนัท อรรถบุตร (2542 : 37-38) ได้วิจัยแรงจูงใจในการเข้าวัดของคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ : กรณีศึกษาวัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เข้าวัด 1 ครั้งหรือน้อยกว่าต่อเดือน แรงจูงใจส่วนใหญ่คือการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา แรงจูงใจภายนอกคือ ความศรัทธาต่อเจ้าอาวาสและความต้องการวัดคุ้มครอง ความมุ่งหมายส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นด้านพิธีกรรมมากกว่าเช่น การถวายสังฆทาน การทำบุญตามวันสำคัญทางศาสนา และงานพิธี เช่นงานบวช งานศพ

เพ็ญพร ถิตย์ประดิษฐ์ (2542 : 111 – 115) ได้วิจัยปัญหาการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการศึกษาพบว่า แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดกาฬสินธุ์ทั้ง 22 แห่งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมส่วนใหญ่มีสภาพทรุดโทรม ขาดการดูแลรักษา ไม่มีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบ ปัญหาราคาอาหารในแหล่งท่องเที่ยวแพง ปัญหาการเสนอขายสินค้าในแหล่งท่องเที่ยวห้อมล้อมนักท่องเที่ยวก่อให้เกิดความรำคาญต่อนักท่องเที่ยวไม่สนใจที่จะมาท่องเที่ยวในจังหวัดกาฬสินธุ์ เส้นทางคมนาคมที่เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในสภาพดีเข้าถึงได้โดยสะดวก นักท่องเที่ยวที่มีเที่ยวส่วนใหญ่มาจากจังหวัดกาฬสินธุ์ รองลงมาคือจังหวัดต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดกาฬสินธุ์คือชอบบรรยากาศเพราะมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่น่าสนใจ

เกษสุดา งามขวา (2543 : 70) ได้วิจัยพระธาตุคุม: แนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว มีวัตถุประสงค์ทางการศึกษาภูมิหลังของวัดพระธาตุคุมลักษณะและคุณค่าทางศิลปกรรมของพระธาตุคุม คุณค่าแหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมและสภาพปัญหาการจัดสภาพภูมิสถาปัตยกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ผลการวิจัยพบว่า วัดพระธาตุคุม

เป็นวัดที่มีโบราณสถานที่สำคัญคือ พระธาตุคูม “พระธาตุคูม” เป็นปราสาทขอมที่สร้างด้วยอิฐเป็นปราสาทหลังเดียว ช่วงเวลาสร้างประมาณ พ.ศ. 1560- 1630 และได้เสนอแนวทางแก้ไขปัญหาลิ่งแวดล้อมศิลปกรรมพระธาตุคูม การดูแลปรับปรุงสภาพแวดล้อมโดยการจัดสภาพภูมิสถาปัตยกรรมที่เหมาะสม มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยเพื่อเสริมสร้างความสง่างามและสร้างความดึงดูดใจแก่ผู้พบเห็น หรือนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมแหล่งโบราณสถานแห่งนี้ ให้เกิดความประทับใจในสิ่งแวดล้อมที่ได้พบเห็น และเพื่อส่งเสริมให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดสกลนครให้เป็นที่รู้จักแก่บุคคลทั่วไป ได้เสนอแนะการอนุรักษ์โบราณสถานและสภาพแวดล้อมของกรมศิลปากรว่า ควรขยายวัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

รติกา อังกูร และคณะ (2543 : 48 – 54) ได้วิจัยการศึกษาความพร้อมของวัดในเขตกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนา โดยผ่านการนำชมศิลปวัฒนธรรมในวัดเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ด้านลักษณะทางกายภาพ วัดส่วนใหญ่มีการดูแลสภาพแวดล้อมให้อยู่ในสภาพดี มีความพร้อมในเรื่องสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ มีสิ่งที่มีคุณค่าเป็นเอกลักษณ์ของวัด ส่วนใหญ่พระสงฆ์จะทำหน้าที่ในการนำชมวัดและนำชมศิลปวัฒนธรรมในวัด การเผยแพร่พระพุทธศาสนาควบคู่กับการนำชมวัดยังมีน้อย เนื่องจากมีข้อจำกัดในเรื่องภาษาและทักษะในการถ่ายทอด

สุภาภรณ์ หาญทอง (2543 : 98 - 113) ได้วิจัยศึกษาภาพการจัดการท่องเที่ยวจังหวัดพัทลุงผลการวิจัยพบว่าจังหวัดพัทลุงมีศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวค่อนข้างต่ำ เนื่องจากขาดหน่วยงานหลักที่จะรับผิดชอบด้านการจัดการท่องเที่ยว ขาดการบริหารจัดการที่ดี ปัญหาอุปสรรคที่สำคัญคืองบประมาณที่ไม่เพียงพอ จำนวนบุคลากรไม่เพียงพอทั้งงานและขนาดพื้นที่รับผิดชอบ การขาดการประสานงานจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ข้อเสนอแนะจากงานวิจัยนี้ได้แก่ การจัดหน่วยงานเข้ามารับผิดชอบงานและให้ความสำคัญกับการจัดการท่องเที่ยวของจังหวัด ควรมีการพัฒนาบุคลากรในด้านการปฏิบัติงาน ด้านการให้ความรู้ในด้านการท่องเที่ยวตลอดจนการจัดเก็บข้อมูลการท่องเที่ยวให้พร้อมและสะดวกในการเรียกใช้ ให้มีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้มากขึ้น

เนตรชนก นันท์ (2544 : 68 - 73) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม กรณีศึกษาชุมชนวัดพระบาทห้วยต้ม อำเภอเถลี จังหวัดลำพูน พบว่าองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวของวัดห้วยต้มมีจุดแข็ง 2 ด้านคือ ด้านสิ่งดึงดูดใจและด้านความสะดวกในการเข้าถึง และมีจุดอ่อนในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและขาดการให้บริการข้อมูล มีแนวทางในการจัดการ 4 ด้าน คือ การจัดโครงสร้างองค์การการท่องเที่ยว การจัดการด้านบุคลากร การจัดระบบการดำเนินงาน และการจัดรายการนำเที่ยวที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

พระมหาวิชาญ เลี้ยวเส็ง (2544 : 170- 174) ได้ศึกษาเกี่ยวกับพุทธศิลป์กับการท่องเที่ยว : ศึกษาบทบาทของวัดในการอนุรักษ์พุทธศิลป์เพื่อการท่องเที่ยว ผลการศึกษาพบว่า วัดเป็นที่รวมของฝีมือเชิงช่างและมรดกทางวัฒนธรรม การมาเที่ยวชมพุทธศิลป์จึงได้คุณค่าทั้งทางด้านการพักผ่อน การแสวงหาความรู้และการแสวงบุญ วัดที่เข้าไปศึกษามีพุทธศิลป์ที่มีคุณค่าโดดเด่นแตกต่างกันออกไป มีประโยชน์ทางการใช้สอยเพื่อกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ทุกวัดได้ดูแลรักษาพุทธศิลป์ในวัดให้คงอยู่ในสภาพเดิมหรือใกล้เคียงกลมกลืนกับสภาพเดิมมากที่สุด โดยไม่ได้ให้ความสำคัญในเชิงเศรษฐกิจใด ๆ แนวทางการปรับปรุงวัดเพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพโดยไม่สูญเสียเอกลักษณ์ของความเป็นศาสนสถานที่ศักดิ์สิทธิ์

รัฐทิติยา หิรัญหาด (2544 : 80 - 85) ได้ศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว กรณีศึกษาหมู่บ้านหนองขาว อำเภอบางแพ จังหวัดกาญจนบุรี พบว่าบ้านหนองขาวมีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในด้านคุณค่าทางการศึกษา การสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน และการประชาสัมพันธ์การเป็นแหล่งท่องเที่ยว แต่ขาดศักยภาพด้านความพร้อมของบุคลากรและสาธารณูปโภคขั้นสูง โดยมีแนวทางในการเพิ่มศักยภาพของหมู่บ้านคือให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการเองและมีองค์กรภายนอกให้การสนับสนุนและควรจัดตั้งคณะกรรมการดูแลการท่องเที่ยวในหมู่บ้านโดยเฉพาะ

ศศิธร ยิ้มศิริ (2546 : 102 – 115) ได้วิจัยการพัฒนาการท่องเที่ยวในเขตเทศบาลเมืองภูเก็ตและพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่าภูเก็ตมีจุดขายหลักทางการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวจากภายนอกประเทศ เป้าหมายหลักในการเดินทางมาท่องเที่ยวคือการพักผ่อนและสนุกสนานกับแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ในขณะที่แหล่งท่องเที่ยวในเขตเทศบาลเมืองภูเก็ตและพื้นที่ที่เกี่ยวข้องยังไม่ได้รับการพัฒนาให้ได้มาตรฐานที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มากขึ้นได้เป้าหมายหลักสำหรับการพัฒนาที่จะต้องทำอย่างเร่งด่วนคือ การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว การทำนุบำรุงขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นรวมทั้งมาตรฐานความปลอดภัย และความสะอาด แนวทางการพัฒนาเสนอแนะไว้ 5 แนวทางคือ 1) การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่หลากหลาย 2) การปรับปรุงสภาพแวดล้อม ภูมิทัศน์ และองค์ประกอบโดยรวมของแหล่งท่องเที่ยวให้มีความร่มรื่น สวยงาม และปลอดภัย 3) จัดระบบเส้นทางท่องเที่ยวและการสัญจรให้เหมาะสมโดยจัดทำโครงข่ายของเส้นทางท่องเที่ยว 4) ปรับปรุงระบบการประชาสัมพันธ์และการเผยแพร่ข้อมูลให้กว้างขวางและทั่วถึงมากขึ้น 5) ทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องให้ร่วมมือกันพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง

เสกสรรค์ ขงวนิชย์ และคณะ (2546 : 28 - 31) ได้วิจัยการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประชากรและกลุ่มตัวอย่างแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม อย่างแรก คือ เจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐบาลและผู้ประกอบธุรกิจ กลุ่มที่สอง คือ นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวตาม

สถานที่ต่าง ๆ จังหวัดที่ทำการศึกษาคือ กาฬสินธุ์ ขอนแก่น มหาสารคาม หนองบัวลำภู อุดรธานี หนองคาย สกลนคร นครพนม และมุกดาหาร ผลการวิจัยมีดังนี้ การศึกษารูปแบบของแหล่งที่พักแรมที่สนับสนุนการท่องเที่ยวกรณีจังหวัดหนองคาย พบว่าจังหวัดหนองคายมีที่พักแรมประเภท โรงแรม รีสอร์ท เกสต์เฮาส์ และบังกะโล ผู้เข้าพักแรมเสนอความคิดเห็นในเรื่องทำเลที่ตั้งที่พักแรมที่เหมาะสมมากที่สุด คือ การเลือกทำเลให้ที่พักแรมตั้งอยู่ในเมืองและใกล้สถานบริการต่าง ๆ รองลงมาคือ ทำเลใกล้กับแหล่งท่องเที่ยว และบริเวณชานเมือง ลักษณะของที่พักเพื่อสุขภาพและโฮมสเตย์ หรือที่พักระยะยาว สถานที่ท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวนิยมมากที่สุดสำหรับผู้เดินทางมายังจังหวัดหนองคาย คือ ตลาดสินค้าอินโดจีน ท่าเสด็จ รองลงมาคือวัดโพธิ์ชัย สะพานมิตรภาพไทย-ลาว ศาลาแก้วกู่และหาดจอมมณี จากผลการวิจัยดังกล่าว ตั้งข้อสังเกตได้ว่า วัดโพธิ์ชัยเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพุทธเป็นหนึ่งในสถานที่ท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวนิยมมากที่สุด ธุรกิจบริการอาหารที่สนับสนุนการท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็น อาหารพื้นเมืองซึ่ง แสดงถึงเอกลักษณ์และความเป็นอยู่ของชุมชน การพัฒนาตลาดสินค้าของที่ระลึกเพื่อการท่องเที่ยว พบว่าของที่ระลึกเป็นพวกสิ่งเตือนความทรงจำให้นักท่องเที่ยวระลึกถึงแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น ได้แก่ ผ้าฝ้าย ผ้าไหม เสื้อผ้าไหมพรม เครื่องเงิน ผลิตภัณฑ์จากป่าไผ่ผลไม้ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาเที่ยวในช่วงวันหยุดหรือวันหยุดเทศกาล การออกแบบพัฒนาสื่อเพื่อการส่งเสริมการโฆษณาและการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว พบว่า สื่อด้านป้ายบอกทางมีการเคลื่อนย้ายชำรุดทำให้นักท่องเที่ยวสับสนในการเดินทาง สื่อสิ่งพิมพ์ประเภทโปสเตอร์และแผ่นพับมีจำนวนน้อยมาก จะพบเห็นเฉพาะในสำนักงานเกี่ยวข้องกับท่องเที่ยวและห้างร้านโรงแรมขนาดใหญ่ การศึกษาการจัดการและการพัฒนาการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ พบว่า ลาว กัมพูชา และเวียดนาม มีแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูง มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น นักท่องเที่ยวส่วนมากจะใช้ประเทศไทยเป็นจุดเริ่มต้นของการเดินทาง เพราะประเทศไทยมีระบบการคมนาคม ไม่ว่าจะทั้งอากาศ ทางบกหรือทางรถไฟที่สะดวกสบายและเชื่อมต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน นักท่องเที่ยวสามารถเลือกแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ โบราณสถาน วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชนได้ตามที่ต้องการ

สุชาดา รัตนภูมิพงษ์ (2546 : 104 – 106) ได้วิจัยวัฒนธรรมชุมชนในฐานะที่เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว : ศึกษากรณีแหล่งโบราณคดีบ้านปราสาท ตำบลธารปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวัฒนธรรมดั้งเดิมและวัฒนธรรมปัจจุบันของชุมชนบ้านปราสาทในการส่งเสริมการท่องเที่ยว ผลการวิจัยพบว่าชาวบ้านปราสาทมีวัฒนธรรมดั้งเดิมซึ่งปรากฏตามหลักฐานทางโบราณคดีทำให้บ้านปราสาทเป็นแหล่งท่องเที่ยวและทำหน้าที่เป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว และมีวัฒนธรรมปัจจุบันคือด้านการผลิต ความเชื่อ การอยู่ร่วมสัมพันธ์กันเป็นวัฒนธรรมรองทำหน้าที่ส่งเสริมและสนับสนุนการท่องเที่ยวในชุมชน การพัฒนาการท่องเที่ยวต้อง

อาศัยพื้นฐานทางวัฒนธรรมเป็นหลัก ดังนั้นชาวบ้านจึงให้ความสำคัญในการอนุรักษ์และสืบสาน วัฒนธรรมที่ดั้งเดิมโดยเน้นให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน

พรศุณี อินชะรัตน์ (2547 : 181 - 189) ได้วิจัยศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการ โบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวจังหวัดตรัง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการ โบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวจังหวัดตรัง โบราณสถานที่ทำการศึกษา มี 10 แห่ง คือ วัดถ้ำพระพุทธ ถ้ำเขาปิณฑะ วัดเขาพระ วัดพุทธสิหิงค์ วัดภูเขาทอง วัดคลองน้ำเจ็ด ถ้ำเขาสამบาท พิพิธภัณฑ ์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี และศาลหลักเมือง (เมืองเก่าควนธานี) โดยศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา สถานที่ตั้ง ลักษณะสภาพแวดล้อม ความสัมพันธ์กับชุมชน และแนวทางการจัดการเพื่อการท่องเที่ยว ผลการวิจัยพบว่าสภาพ โบราณสถานมีความพร้อมที่จะให้บริการแก่นักท่องเที่ยวเนื่องจากสภาพสิ่งแวดล้อม จุดเด่นด้าน ศิลปกรรมและธรรมชาติที่สวยงาม มีความปลอดภัย การคมนาคมสะดวก มีการจัดภูมิทัศน์รอบ ๆ อย่างสวยงาม แนวทางการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวที่ผู้วิจัยพบว่าหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบ ไม่มี ความรู้ในการดำเนินการที่ถูกต้อง เช่น การใช้สื่อประชาสัมพันธ์ที่ไม่เหมาะสม งบประมาณในการ จัดการแต่ละด้าน มีไม่เพียงพอควรมีการจัดการวางแผนงานในการจัดการ โบราณสถานเพื่อการ ท่องเที่ยวในทุกด้าน โดยจัดทำเป็นโครงการเช่น โครงการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวทาง วัฒนธรรม โครงการจัดทำเว็บไซต์เที่ยวเมืองตรัง โครงการท่องเที่ยวในรูปแบบ one day tour โครงการปรับปรุงเส้นทางคมนาคม โครงการอนุรักษ์โบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว และควรให้ ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

กรณีย์ ถนอมกุล (2548 : 509 – 524) ได้วิจัยพฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของ นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในจังหวัดสกลนคร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะประชากรศาสตร์ การ รับรู้ข่าวสารและรูปแบบการดำรงชีวิตที่มีผลต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของนักท่องเที่ยวที่มี เที่ยวในจังหวัดสกลนคร ในการวิจัยนี้ การท่องเที่ยวเชิงพุทธ หมายถึงการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับ สถานที่ทางพุทธศาสนา และรวมถึงการมาท่องเที่ยวในงานประเพณีหรือกิจกรรมทางพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุระหว่าง 51 – 60 ปี สมรสแล้ว มีรายได้ต่อเดือนน้อยกว่า 5,000 – 10,000 บาท และมีจุดประสงค์การเดินทางคือการมาท่องเที่ยว มีงานอดิเรกคือการท่องเที่ยว กิจกรรมทำบุญตามวัด ใช้บ้านเป็นสถานที่พักผ่อน ชอบอาหารไทย ศึกษาธรรมะด้วยการอ่านหนังสือธรรมะ คิดว่าตนเองเป็นคนรักสงบ เข้าร่วมพิธีกรรมทาง ศาสนาเพื่อให้จิตใจสงบ คิดเห็นเกี่ยวกับการทำบุญ บริจาคทานเพื่อช่วยเหลือสังคม คิดเห็นเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของจังหวัดสกลนคร เหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรมะ เดินทางโดยรถยนต์ ส่วนตัว ระยะเวลาในการท่องเที่ยวในจังหวัดสกลนคร 1-2 วัน พักแรมที่บ้านญาติ เลือกวัดพระธาตุ เขิงชุมวรวิหารเป็นแหล่งท่องเที่ยวมากที่สุด และการกราบสักการะพระพุทธรูปเป็นรูปแบบการ

ท่องเที่ยวเชิงพุทธมากที่สุด เพศ อายุ สถานภาพการสมรส ระดับการศึกษา จุดประสงค์การเดินทาง ที่แตกต่างกันมีผลต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวในจังหวัดสกลนคร การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร กิจกรรม ความสนใจ และความคิดของนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในจังหวัดสกลนครมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรม การท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดสกลนคร

ทรงคุณ จันทจร (2549 : 52 – 56) ได้วิจัยการศึกษาและพัฒนากการท่องเที่ยวทาง วัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจองค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรม ที่ สามารถนำมาเป็นข้อมูลในการพัฒนากการท่องเที่ยวในภาคอีสาน โดยเน้นจังหวัดมหาสารคามเป็น ศูนย์กลางการท่องเที่ยว ผลการวิจัยพบว่าการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางศิลปะและวัฒนธรรมภาค อีสาน ทำได้โดยใช้ยุทธศาสตร์ MICE กระตุ้นให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยว ใช้การประชุมสัมมนา การแสดงสิ่งประดิษฐ์ การประชุมใหญ่ระดับนานาชาติ และการจัดแสดงนิทรรศการ ควรให้ สถาบันอุดมศึกษา และส่วนราชการเป็นแกนนำ เพราะจังหวัดมหาสารคามมีสถาบันอุดมศึกษา ภาครัฐมากที่สุดในภาคอีสาน กิจกรรมต้องสามารถนำเสนอจุดขายที่เด่นของสถาบันหรือองค์กร เน้นการวางแผนร่วมกันอย่างต่อเนื่องตลอดปี และควรวางแผนจัดการท่องเที่ยวให้กระจายไป ทุกอำเภอเพื่อให้ประชาชนในชุมชนได้รับประโยชน์และมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการจำหน่ายสินค้าแก่นักท่องเที่ยว ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัยครั้งนี้คือ การเน้นการท่องเที่ยวสำหรับกลุ่มนักวิชาการ ข้าราชการ นักศึกษา ควรจัดการท่องเที่ยวช่วงสั้น 1 – 2 วัน เน้นให้กลุ่มนักวิชาการ ข้าราชการ นักธุรกิจ ควรมี package การท่องเที่ยวให้เลือกอย่างหลากหลาย เน้นการใช้จ่ายครบวงจรของ นักท่องเที่ยว เริ่มตั้งแต่การเดินทาง การพักรวมแบบท้องถิ่น โรงแรมที่พัก สินค้าพื้นเมือง การแสดงวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ควรจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวของจังหวัดมีทุกเดือน และ ควรคำนึงถึงฤดูกาลที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยวแต่ละประเภท นอกจากนี้ควรส่งเสริมการท่องเที่ยว กับประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

สิริยุพา รุ่งเรืองศักดิ์ (1990 : ไม่มีเลขหน้า) ได้วิจัยการวิเคราะห์ประสิทธิภาพ ของวัดไทยพุทธและสถาบันพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า การจัดการปัญหาเศรษฐกิจ โดยเฉพาะปัญหาความยากจน ปัญหานี้สิน ปัญหาผลิตไม่ได้ตามต้องการ และปัญหาอื่น ๆ ของชาวนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของ ประเทศไทย ซึ่งวัดพระสงฆ์ได้นำเอาขนบธรรมเนียมประเพณีมาเป็นกรอบแนวคิดในการส่งเสริม และพัฒนาโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วม โดยสังเกตจากชุมชนต่าง ๆ คือ บ้านกะค้อ จังหวัดสุรินทร์ บ้านโนนเมือง จังหวัดนครราชสีมา บ้านท่าสว่าง จังหวัดสุรินทร์จากการศึกษาพบว่าชุมชนตัวอย่าง เหล่านี้ประสบผลสำเร็จในด้านผลิต ความต้องการขั้นพื้นฐาน การสุขภาพดี ทำให้ชุมชนมี มาตรฐานการพัฒนายิ่งขึ้น

ทัศนีย์ บัวระภา (2549 : 108 – 113) ได้วิจัยการพัฒนาตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และวัฒนธรรมแบบยั่งยืนของกลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสาร มีจุดมุ่งหมายเพื่อสำรวจและศึกษาพฤติกรรม และความพึงพอใจและความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีต่อรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบยั่งยืน รวมทั้งศึกษาแนวทางการพัฒนาตลาดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยั่งยืนในกลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสาร ผลการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อองค์ประกอบด้านแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมคือ มีแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ มีความสมบูรณ์ของศิลปวัฒนธรรมประเพณีและกิจกรรมที่สืบทอดกันมา การพัฒนาการสร้างจิตสำนึกทางการท่องเที่ยวอยู่ในระดับน้อย คือ ไม่มีการห้ามไม่ให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวโดยตรง เพื่อที่จะไม่รบกวนระบบนิเวศหรือสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ ไม่มีเส้นทางศึกษาธรรมชาติหรือวัฒนธรรมโดยการขี่จักรยาน ไม่มีการให้ข้อมูลข่าวสารหรือสร้างความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวก่อนออกเดินทาง พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบยั่งยืน พบว่า ลักษณะการเดินทางของนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสารส่วนใหญ่เป็นการเดินทางแบบส่วนตัวและใช้รถยนต์ส่วนตัว ไม่ได้พักค้างแรม ผู้ที่พักค้างแรมส่วนใหญ่จะพักแรมที่โรงแรมในตัวจังหวัด นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เคยเดินทางมาแล้วมากกว่า 1 ครั้ง เหตุผลส่วนใหญ่คือ เพื่อพักผ่อน / เยี่ยมญาติ/ เพื่อน รูปแบบการท่องเที่ยวคือการนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ถัดมาเป็นการชมโบราณสถานศิลปวัฒนธรรม และสุดท้ายคือการชมวิถีชีวิตชนบท ความได้เปรียบเสียเปรียบในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในกลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสาร ได้แก่ความเข้มแข็งในด้านศักยภาพของพื้นที่ มีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น มีความเข้มแข็งในป่าชุมชนการเกษตรการเป็นแหล่งโบราณสถาน มีวิถีชีวิตด้านวัฒนธรรม มีความสามารถในการเป็นแหล่งศึกษาดูงาน มีกลุ่มคนเข้ามาประชุมในพื้นที่มากทั้งระดับนานาชาติ ระดับชาติ ระดับท้องถิ่น มีหน่วยงานของรัฐให้การสนับสนุน มีทุนทางวัฒนธรรมของบุคคลในท้องถิ่น กิจกรรมประเพณีในท้องถิ่น มีความโดดเด่นทางศาสนา มีพระนักปฏิบัติหลายองค์ที่มีชื่อเสียง มีวิถีชีวิตพื้นถิ่น อาหารพื้นเมืองที่น่าสนใจ เป็นต้น

ชุตินา จตุรวงษ์ (2516 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยสถาปัตยกรรมวัดพุทธทรงพม่าในพม่าตอนบนและไทยเหนือ : ชีวิตประวัติของ มีเนื้อหาดังนี้ งานวิจัยในอดีตที่เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมของวัดมักจะเน้นที่ลักษณะงานดั้งเดิมด้านสุนทรียะ แต่ในงานวิจัยครั้งนี้จะใช้วิชาการด้านสังคมศาสตร์มาเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์สถาปัตยกรรมของวัดพม่าในพม่าตอนเหนือ (ค.ศ. 1853 - 1885) และในภาคเหนือของประเทศไทย ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 และ ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 โดยมองผ่านประวัติชีวิตของต้นไม้ ต้นไม้เป็นผู้ให้วัสดุในการก่อสร้างวัดและต้นไม้ก็มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับศาสนา เศรษฐกิจ และวิถีทางการเมืองของประชาชนชาวพม่า ต้นไม้ ตามวิถีความเชื่อแบบพุทธของชาวพม่าเชื่อว่าผีไม้ ซึ่งสามารถบันดาลผลดีแก่มนุษย์ตามที่ร้องขอ ให้ความคุ้มครองป้องกันและความเจริญรุ่งเรืองแก่ชีวิต

ลัทธิการนับถือต้นไม้ได้เชื่อมโยงวัดที่สร้างด้วยไม้สัก กับ ผิพื้นไม้ แม่ธรณี และผีฟ้า ป่าของไม้สักได้แปร
 รูปมาเป็นวัด วัดของพระเจ้าแผ่นดินเป็นสัญลักษณ์ของป่าและต้นไม้ อันเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธเจ้า
 ต้นโพธิ์และต้นสักมีความเกี่ยวข้องกับการเมืองและเศรษฐกิจของพม่าตอนบน ต้นโพธิ์และเขาพระสุเมรุ
 เป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงศูนย์กลางแห่งความศักดิ์สิทธิ์ที่สะท้อนให้เห็นในรูปแบบและตำแหน่งที่ตั้งของ
 พระที่นั่งสี่หะ พระราชวังและกรุงมณฑลเลย สิ่งปลูกสร้างเหล่านี้เป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระเจ้า
 แผ่นดินเป็นศูนย์รวมของราชอาณาจักรแทนโลกมนุษย์ แทนจักรวาล และทำให้เห็นเป็นรูปธรรมได้โดย
 โครงการรวมศูนย์อำนาจของพระเจ้ามินดง นอกจากนี้ไม้สักยังเป็นเครื่องมือในการรวมศูนย์อำนาจทาง
 การเมือง เศรษฐกิจ การควบคุมคณะสงฆ์และวัดวาอารามของสงฆ์ เพื่อจัดหารายได้เพื่อทำนุบำรุง
 พระพุทธศาสนาและราชอาณาจักร เนื่องด้วยคุณภาพและคุณค่าของไม้สัก ไม้สักจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที
 นำไปสู่สงครามระหว่างอังกฤษกับพม่าถึงสามครั้ง เป็นเหตุให้กษัตริย์มินดงต้องสูญเสียพม่าส่วนล่างซึ่งอยู่
 ใกล้กับภาคเหนือของไทยแก่อังกฤษ และพุทธศาสนากลายเป็นเครื่องมือการรวมตัวของคนในชาติ วัดใน
 ตอนเหนือของพม่าเป็นส่วนหนึ่งของพุทธการเมืองของพระเจ้ามินดง ธุรกิจการค้าไม้สักในภาคเหนือของ
 ไทยเป็นต้นตอของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและทางเศรษฐกิจในภาคเหนือและนำพม่าตอนใต้ให้มา
 ใกล้ชิดกับไทยในภาคเหนือ ปรากฏการณ์เหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นในรูปแบบของวัดแบบพม่าในเชียงใหม่
 และลำปาง ซึ่งสร้างโดยพ่อค้าไม้สักที่ย้ายจากพม่าตอนใต้มาสู่บริเวณนี้

แนวทางการพัฒนาตลาดการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสาร ควรกำหนดจุดกา
 ขยายทางการท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยกำหนดเส้นทางท่องเที่ยวให้ครบ 3
 จังหวัดเพื่อให้แบ่งส่วนการตลาด จากจังหวัดขอนแก่นให้กระจายไปยังจังหวัดใกล้เคียง กำหนด
 เส้นทางท่องเที่ยวตามประเภทของแหล่งท่องเที่ยวเช่น เส้นทางท่องเที่ยวแหล่งอารยธรรมขอม
 เส้นทางท่องเที่ยวแหล่งผ้าไหม เส้นทางท่องเที่ยวชุมชนโบราณและ เส้นทางนมัสการเกจิอาจารย์
 ในขณะเดียวกันก็มุ่งเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมควบคู่ไปพร้อม
 กัน เพื่อตอบสนองความพอใจของนักท่องเที่ยวและสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของชุมชนท้องถิ่น

2. งานวิจัยต่างประเทศ

วิลเลียม และวาร์ ชาลี (Chailes, William and Var. 1976) ได้วิจัย Planning For
 Tourism Development ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวชม
 แบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มธรรมชาติ ได้แก่ ความงามทางธรรมชาติ และสภาพภูมิอากาศ
 (2) กลุ่มสังคม ได้แก่ งานประเพณี สินค้าพื้นเมือง งานแสดงสินค้าเอกลักษณ์ของพื้นบ้าน
 (3) กลุ่มทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ โบราณสถาน ลักษณะเด่นทางประวัติศาสตร์ (4) ความบันเทิง
 และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ได้แก่ ร้านขายสินค้า ด้านการพักผ่อน ด้านการศึกษา ด้านสุขภาพ
 สถานบันเทิง (5) โครงสร้างพื้นฐานด้านอาหารและที่พัก

โรเบิร์ต และเฮลเบอร์ (Robert and Helber. 1980) ได้วิจัย Tourism : Principles, Practies, Philosophies ผลจากการวิจัยพบว่าตัวกระตุ้น (Motivator) ให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวเกิดขึ้นมี 4 ประการคือ (1) ตัวกระตุ้นทางกายภาพ (Physical Motivators) เป็นตัวกระตุ้นเพื่อผ่อนคลายทางกายภาพ หรือเพื่อร่างกายเช่น การไปพักผ่อนร่างกาย การไปตากอากาศชายหาด เป็นต้น (2) ตัวกระตุ้นทางวัฒนธรรม (Culture Motivators) เป็นตัวกระตุ้นที่ทำให้เกิดการเดินทางเพื่อการเรียนรู้วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ของผู้คน (3) ตัวกระตุ้นทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Motivators) เป็นตัวกระตุ้นที่ทำให้เกิดการเดินทางไปเยี่ยมญาติ เพื่อน หรือพบคนอื่น ๆ (4) ตัวกระตุ้นด้านฐานะและชื่อเสียง (Status and Prestige Motivators) เป็นตัวกระตุ้นที่ต้องการยกฐานะของตนเองให้สูงขึ้นเป็นการเดินทางไปประกอบธุรกิจในต่างประเทศ หรือไปศึกษาต่อ

เกรดี คาร์ลา ดิกกี (Carla Deicke, Grady. 1995) ได้วิจัยการตอบสนองของชาวพุทธต่อการพัฒนาสู่ความทันสมัยที่เกิดขึ้นในประเทศไทย :กรณีพระป่าอันนุรักษ์ธรรมชาติ พบว่าพุทธศาสนาเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจของไทย แนวคิดในลักษณะนี้เป็นแนวคิดที่เป็นไปในลักษณะเดียวกันกับที่เกิดขึ้นในการพัฒนาสู่ความทันสมัยและการปฏิบัติในการพัฒนาของประเทศในโลกรี่สาม เช่นเดียวกัน ในช่วงหลายปีที่ผ่านมาหลังจากเสร็จสิ้นสงครามโลกครั้งที่ 2 นโยบายต่าง ๆ ที่มุ่งหมายเพื่อพัฒนาสู่ความทันสมัยได้ถูกโจมตีว่าทำให้เกิดความเสียหายทางสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาเหล่านี้มิได้ช่วยพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดยดูได้จากโครงการต่าง ๆ ที่ได้ดำเนินการไปแล้ว ทั้งนี้ เกิดจากแนวคิดของชาวตะวันตกที่มุ่งเน้นที่การให้ผลผลิตสูงและการบริโภค โดยไม่คำนึงถึงในแง่ความ ดำรงอยู่ของสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมด้านอื่น ๆ งานวิจัยนี้ผู้วิจัยมุ่งเน้นที่ชุมชนชาวพุทธกับการปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อม เป็นการตอบสนองต่อความยากลำบากที่เป็นผลกระทบจากการพัฒนาสู่ความทันสมัย กับระบบจริยธรรม และจิตวิญญาณซึ่งยึดเป็นหลักในการปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแสดงให้เห็นจากวัตรปฏิบัติของพระป่าในประเทศไทย

ถาน ลีเชน (Tan, Leshan. 1995) ได้วิจัยพุทธเถรวาทกับเศรษฐกิจหมู่บ้าน : การศึกษาเปรียบเทียบในมณฑลสิบสองปัน ในเขตภาคตะวันตกเฉียงใต้ของจีน และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สรุปได้ว่าพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทยังคงมีผู้นับถือและปฏิบัติอยู่ โดยเฉพาะในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่พม่า ไทย ลาว และกัมพูชาเท่านั้น ยังมีผู้นับถือพุทธเถรวาทตามแนวชายแดนของจังหวัด ยูนนานของจีน กลุ่มชนที่นับถือพุทธเถรวาทที่ใหญ่ที่สุดในจีนคือกลุ่มไตลื้อในสิบสองปันนา ในเขตยูนนานตอนใต้ ซึ่งได้เริ่มนับถือพุทธศาสนาประมาณ คริสต์ศตวรรษที่ 13 ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พุทธศาสนาเถรวาทเป็นศาสนาที่ประดิษฐานขึ้นอย่างมั่นคง ได้รับการเลื่อมใสศรัทธาและอุปถัมภ์จากมหากษัตริย์และรัฐบาล ในทางตรงกันข้ามพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศจีนได้รับ

ขัดขวางจากการโฆษณาชวนเชื่อที่ไม่ให้เชื่อถือในศาสนาและถูกทำลายโดยรัฐบาลในช่วงปฏิวัติของพวกหัวรุนแรงตั้งแต่ปี ค.ศ. 1950 จากการกดขี่ทางการเมือง การแทรกแซงทางวัฒนธรรมของชาวจีนฮั่น และการกระตุ้นของเศรษฐกิจการตลาดได้ส่งผลต่อเอกลักษณ์พิเศษของความเป็นพุทธเถรวาทของสังคมชาวไตลื้อในสิบสองปันนา ในการเปรียบเทียบกับพุทธเถรวาทในเอเชียอาคเนย์ พุทธเถรวาทแบบไตลื้อมีลักษณะเป็นแบบชาวบ้านเป็นอันมาก เช่น ความหมายของคำว่า นิพพาน ซึ่งโดยหลักในทางพุทธแล้วคือ จุดมุ่งหมายสูงสุดในการปลดปล่อยตนเองจากวัฏจักรแห่งการเวียนว่ายตายเกิด แต่ชาวไตลื้อเข้าใจว่า นิพพานคือสรรคขั้นสูงสุดและเป็นที่ดีที่สุดสำหรับอยู่อาศัย

มีนะกนิต มีนะกนิต (Menakanit, 1999) ได้วิจัยวัดหลวงในเขตตัวเมือง : วัดโพธิ์ กรุงเทพฯ ซึ่งมีเนื้อหา ดังนี้ การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับคนและสถานที่ในสถานการณ์ชีวิตจริงเป็นการตรวจสอบวัดหลวงแห่งหนึ่ง ที่รู้จักกันในนามวัดโพธิ์ซึ่งตั้งอยู่ที่กรุงเทพฯ ประเทศไทย คุณค่าของวัดทั้งในด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและสถาปัตยกรรม ทำให้วัดโพธิ์เป็นวัดที่สำคัญที่สุดในประเทศไทยที่ยังมีพระภิกษุอยู่ประจำวัด วัดนี้ถูกสร้างขึ้นให้เป็นวัดของชุมชน ในตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 ต่อมาได้กลายเป็นวัดของเมืองในสมัยรัชกาลที่ 1 การวิจัยนี้มีจุดประสงค์ 4 ประการคือ เพื่อศึกษาวิวัฒนาการด้านบทบาทของวัดโพธิ์สำหรับชุมชนเมืองกรุงเทพฯ เพื่อศึกษาบทบาทของเจ้าหน้าที่ในการบริหารจัดการวัด เพื่อศึกษาถึงเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังการเปลี่ยนแปลงทั้งในทางบวกและทางลบ และ เพื่อทำข้อเสนอแนะเพื่อแก้ไขปัญหาค่าที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางลบ ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาในแง่มุมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านกายภาพ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองและอุดมการณ์ เพื่อทำความเข้าใจถึงขบวนการเปลี่ยนแปลงของวัด ข้อมูลหลักได้จากการสังเกตและการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ข้อมูลรอง ได้จากเอกสาร แผนที่ รูปภาพ และรายการโทรทัศน์ ผลการวิจัยพบว่า วัดโพธิ์เริ่มจากการได้รับการอุปถัมภ์จากพระเจ้าแผ่นดินและดูแลรักษาโดยภิกษุสงฆ์และชุมชนในท้องถิ่น ต่อมาได้กลายเป็นเขตพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์สนับสนุนโดยคนไทยและชาวต่างชาติ และกลายเป็นมรดกแห่งชาติ ปัจจุบันวัดโพธิ์ได้รับการดูแลรักษาโดยพระภิกษุและองค์กรของรัฐ ปัญหาที่เกิดขึ้น คือ (1) ระบบทุนนิยมและการท่องเที่ยวได้นำไปสู่บทบาทของผู้เชี่ยวชาญซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างบทบาททางศาสนาดั้งเดิม บทบาททางสังคมวัฒนธรรมของพระภิกษุกับวัด (2) การอุปถัมภ์ได้เปลี่ยนจากพระเจ้าแผ่นดินมาเป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ซึ่งก่อให้เกิดผลทางลบต่อการบำรุงรักษา เพราะว่าขณะที่พระภิกษุพยายามจะปรับปรุงวัดเพื่อเอาใจนักท่องเที่ยวโดยไม่มีความรู้ในการซ่อมแซม (3) สถานภาพที่สูงเกียรติของพระภิกษุทำให้เจ้าหน้าที่กรมศิลปากรไม่กล้าเข้ามากำกับดูแล ข้อเสนอแนะสำหรับแผนการบำรุงรักษาและการบริหารจัดการนักท่องเที่ยว ตามแนวพุทธ ว่าวัดตามแนวพุทธควรจะมีลักษณะเป็นอย่างไร โดยพิจารณาถึงข้อจำกัดและความเป็นไปได้ภายในบริบทของชุมชนในเมืองของไทย

ไซ, ฟิลิป ไฟเฟน (Xie. 2001) ได้วิจัยการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ไหหลำ ประเทศจีน (Authenticating cultural tourism: Folk villages in Hainan, China) จากการวิจัยพบว่า การไปเที่ยวที่ไหหลำ เป็นการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ที่แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมประจำเผ่าที่สืบทอดต่อกันมา ในขณะที่เดียวกันก็มีการพิจารณาว่ามีความเหมาะสมกับการลงทุนหรือไม่ นักวิจัยได้ทำการวิจัยโดยแสดงให้เห็นว่า เกาะไหหลำเป็นสถานที่เยี่ยมไปด้วยวัฒนธรรมอันเก่าแก่ โดยมีจุดมุ่งหมายหลักคือการนำเอาวัฒนธรรมของชนเผ่าลี ในเกาะไหหลำ ประเทศจีน พัฒนาให้เป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คนที่เข้ามามีบทบาทสำคัญคือ รัฐบาล นักลงทุน นักท่องเที่ยว และกลุ่มชนพื้นเมือง โดยเปรียบเทียบกับมาตรฐานการพัฒนา ปี ค.ศ. 1989 เกี่ยวกับ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับสินค้า วิวัฒนาการทางวัฒนธรรม ตัวการที่เก็บริกษาวัฒนธรรมควมมีเสริภาพของชนเผ่า และการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมีข้อขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่าง ๆ แม้ว่าวัฒนธรรมหลายอย่างค่อนข้างจะสมบูรณ์และสวยงาม มีเอกลักษณ์ แต่นักลงทุนบางคนมีความคิดเห็นขัดแย้งกับความตึงเครียดในกลุ่มนักลงทุน เนื่องจากรัฐบาลสนใจเรื่องเสริภาพของประชาชนมากกว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ฝ่ายนักลงทุนเข้าใจในเจตนาของชนเผ่าคิดไปว่าพวกเขาต้องการงานและเงิน แต่พวกเขาต้องการรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมของพวกเขามากกว่า งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า สิ่งที่ดีอยู่แล้วไม่ควรจะไปให้ใครประเมินค่าเพื่อทำให้เกิดความสนใจ อีกทั้งเกาะไหหลำนี้ ควรยึดความเป็นธรรมชาติและเอกลักษณ์ของตนเองไว้ ไม่ควรยึดมาตรฐานพื้นฐานการพัฒนา

กุลเดน, มาร์เลน พี (Guelden. 2005) ได้ทำการวิจัยการเข้าทรงของผีบรรพบุรุษในเขตภาคใต้ของไทย : การแสดงโนรา สัญลักษณ์ของชาวดำในเขตที่ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ โดยทำการวิจัยที่จังหวัดปัตตานี สงขลาและพัทลุงระหว่างปี ค.ศ. 2000 - ค.ศ. 2003 ผลการวิจัยพบว่า นับแต่ ค.ศ. ที่ 1970 การเข้าทรงรูปแบบใหม่ได้ปรากฏขึ้นในเขตชุมชนเมืองของประเทศไทยและร่างทรงได้ตอบสนองปัญหาความต้องการของลูกค้าในยุคปัจจุบัน ในขณะที่ประเทศได้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญจากสังคมเกษตรไปสู่สังคมเศรษฐกิจอุตสาหกรรมแบบโลกาภิวัตน์ ในขณะที่เดียวกันก็เป็นช่วงที่เกิดความอ่อนแอทางพุทธศาสนาของรัฐ ก่อให้เกิดกลุ่มอิสระย่อย ๆ ทางศาสนาขึ้นหลายกลุ่มในทางใต้สุดของประเทศ หนึ่งในรูปแบบของการเข้าทรงที่เก่าแก่ที่สุดได้ช่วยแก้ปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และศาสนา โนราเป็นการละเล่นประเภทฟ้อนรำ ซึ่งเกิดขึ้นสำหรับเป็นสื่อในการสื่อสารกับบรรพบุรุษในบริเวณรอบทะเลสาบสงขลา เมื่อหลายศตวรรษที่ผ่านมา สมาชิกของชุมชนโนรา ถือว่าเขาเองเป็นคนเชื้อสายไทย นับถือศาสนาพุทธเถรวาท และมีความจงรักภักดีต่อพระเจ้าอยู่หัวและประเทศชาติ แต่พิธีกรรมทางโนรา ได้รับอิทธิพลจากความเชื่อในเรื่องการนับถือผี พรหมณ์ เต่า อิสลามและความเชื่ออื่น ๆ ถึงแม้ว่าจำนวนประชากรของชาวโนราจะมีน้อย แต่การแสดงของโนราก็ทำให้เกิดความสำคัญเกี่ยวกับสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวดำ คำถามหลักของผู้วิจัยคือ การแสดงของร่างทรงแบบดั้งเดิม อย่างเช่น โนรา นี้ มีส่วนในการ

สร้างสรรค์ประเทศไทยในปัจจุบันในศตวรรษที่ 2000 อย่างไร โดยความเชื่อของผู้วิจัยเชื่อว่า โนราเป็นสัญลักษณ์ของคนไทยทางใต้ ซึ่งสนับสนุนโดยรัฐบาลกลางที่ถือว่าโนราเป็นหนึ่งในสัญลักษณ์ของชาติ อย่างไรก็ตามก็ยังคงมีความตึงเครียดเมื่อโนรายังคงรักษาไว้ซึ่งความแบ่งแยกขณะเดียวกับที่ผสมผสานเข้ากับส่วนกลาง ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ ได้ถูกวิเคราะห์โดยใช้กรอบแนวคิดทฤษฎี 3 กรอบ คือ กรอบแนวคิดเกี่ยวกับชาตินิยมและเอกลักษณ์ กรอบแนวคิดเกี่ยวกับศาสนาและกรอบแนวคิดเกี่ยวกับเพศ ผู้วิจัยเชื่อว่า มีการแข่งขันระหว่างเพศ เพราะพบว่าเพศหญิงได้เพิ่มจำนวนในการเข้าร่วมพิธีกรรมมากขึ้น ในด้านศาสนาผู้วิจัยพบว่า โนราเป็นระบบความเชื่อที่เกิดประโยชน์แก่ชุมชนในชนบทและได้รับการยอมรับทางสังคมจากการที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา มาเป็นเวลายาวนาน

ยัค วาห์ ชาน (Chan. 2005) ได้วิจัยธุรกิจการค้าขายและการท่องเที่ยว ในลาวไกล เวียดนาม กรณีศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างจีน- เวียดนาม และการพัฒนาชายแดน งานวิจัยนี้จับบอถึงความสัมพันธ์ระหว่างเวียดนามและจีน ทางวัฒนธรรม การเมือง ซึ่งแสดงให้เห็นแน่ชัดว่าสังคมได้มีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างชาวเวียดนามและจีน ในแง่เศรษฐกิจ การค้า และการท่องเที่ยว ในบริเวณชายแดนของจีนและเวียดนาม ซึ่งนำไปสู่ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ การพัฒนาสภาพแวดล้อมและเศรษฐกิจได้มีการฟื้นฟูขึ้นมาตั้งแต่ปี 1990 ได้มีการขยายขอบเขตในการติดต่อ ในขณะที่ศึกษาพบว่าการค้าระหว่างพรมแดนขยายตัวอย่างรวดเร็ว ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การร่วมงาน การใช้กลยุทธ์ และหนทางในการพัฒนาความสัมพันธ์ ซึ่งได้รับความร่วมมือจากรัฐ มีการสร้างมิตรภาพและความสัมพันธ์ที่ดี ลดความซับซ้อนยุ่งยากในการแข่งขัน สิ่งสำคัญที่สุดในการพัฒนาเศรษฐกิจและเศรษฐกิจประสบความสำเร็จจะต้องมีเป้าหมาย มีทัศนคติ มุมมองจากจุดเริ่มต้นด้วยกัน นอกจากนี้ต้องศึกษาเรียนรู้มานุษยวิทยา และวัฒนธรรมที่นำไปสู่ความทันสมัยต่อไป

อลิสัน ยีน อสปินัล (Aspinall, Alison Jean. 2006) ได้วิจัยการเปลี่ยนแปลง : การสนับสนุนทางสังคมกับการท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยเมืองที่มีการพัฒนาการท่องเที่ยวและคุณภาพชีวิตของผู้คนในเมืองที่มีการท่องเที่ยวเป็นตัวอย่างในการวิจัย การวิจัยนี้มีเป้าหมายคือต้องการทราบว่า การท่องเที่ยวมีผลต่อผู้คนในสังคมอย่างไร โดยตรวจสอบสถานะสังคมก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลง วิชานีพนธ์นี้จะประเมินค่าความเหมาะสมในการตัดสินใจในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต โดยมีจุดประสงค์ที่สำคัญคือ ประเมินคุณภาพชีวิตจากการท่องเที่ยว ประเมินสิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ จากการท่องเที่ยว และประเมินความพึงพอใจจากการพัฒนาการท่องเที่ยว ผลการวิจัยสรุปได้ว่าชุมชนในชนบทอาจมีศักยภาพการท่องเที่ยวที่น้อยกว่าสังคมเมือง และมีขีดจำกัดเกี่ยวกับสังคมและยังพบว่าคุณภาพชีวิตก็ดีกว่า การประเมินเกี่ยวกับสังคม การประเมินไม่อาจนำมาใช้ได้ เพราะเรื่องอย่างนี้ขึ้นอยู่กับจิตใจด้วย

โรบิน มิทซ์ (Mitz, Robyn. 2006) ได้วิจัยการพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยว ผลจากการสำรวจ โดยเฉพาะจากการสำรวจการท่องเที่ยวในชุมชน จากการเก็บข้อมูลจากบุคคลที่มีส่วนร่วมทั้งกลุ่มเล็กและกลุ่มใหญ่ ผลลัพธ์ที่ได้มีทั้งผลดีและผลเสีย การที่ชุมชนมีรากฐานที่มั่นคง แข็งแรง ควบคู่กับการพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวไปด้วย จะเป็นแนวทางที่มีประโยชน์และเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพในการท่องเที่ยวต่อไป

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้นำข้อมูลเหล่านี้มาเป็นแนวทางในการศึกษา การกำหนดวิธีการใช้ในการศึกษา แนวทางการสร้างแบบสอบถาม เพื่อให้ได้ข้อมูลและให้ผลการวิจัยมีความถูกต้องและสมบูรณ์มากขึ้น

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Methodology) โดยมีการศึกษาเบื้องต้น (Primary Research) จากการศึกษาค้นคว้า และรวบรวมเอกสารทางวิชาการ ตำรา และบทความจากวารสารต่าง ๆ ที่เป็นหลักการ แนวความคิด และทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เช่น แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม นโยบายการจัดการท่องเที่ยวของจังหวัดมุกดาหาร ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัดและการท่องเที่ยว ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดกรอบแนวคิด และแนวทางในการศึกษา การศึกษาข้อมูลภาคสนาม (Field Study) ผู้วิจัยได้มุ่งศึกษาถึงศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหารในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การศึกษาในครั้งนี้มีผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ในประเด็นหลักของการศึกษา คือ เจ้าอาวาสของวัดต่าง ๆ ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอ หรือประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัด ผู้นำในท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้ประกอบการนำเที่ยว และนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในจังหวัดมุกดาหาร นอกจากนั้นผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากเอกสาร ตำราต่าง ๆ และงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาประกอบการวิเคราะห์หาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยผู้วิจัยได้แบ่งเป็นหัวข้อการศึกษาไว้ดังต่อไปนี้

1. ขอบเขตของการวิจัย
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล
5. การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ขอบเขตของการวิจัย

1. ด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาการวิจัยไว้ดังนี้

- 1.1 ศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหารด้านการท่องเที่ยว
- 1.2 แนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยวทาง

วัฒนธรรม

2. ด้านวิธีวิจัย

ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ

3. ด้านระยะเวลา

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยใช้เวลาในการศึกษาตั้งแต่เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2550 ถึงเดือน มีนาคม 2551

4. ด้านพื้นที่ในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เกณฑ์การเลือกพื้นที่วิจัยดังนี้

- 4.1 เป็นวัดที่มีพระเจดีย์ที่สำคัญ
- 4.2 เป็นวัดที่มีวิหารที่มีลักษณะเด่น สวยงาม
- 4.3 เป็นวัดที่มีโบสถ์ หรือ สิม ที่เก่าแก่ มีลักษณะเด่น
- 4.4 เป็นวัดที่มีศาลาการเปรียญ หรือ หอแจกที่มีลักษณะเด่น สวยงาม
- 4.5 เป็นวัดที่มีพระพุทธรูปเก่าแก่คู่บ้านคู่เมือง มีขนาดใหญ่ มีชื่อเสียง
- 4.6 เป็นวัดที่เคยเป็นสถานที่จำพรรษาของพระอาจารย์ที่เคยมีชื่อเสียง และพระที่มี

ชื่อเสียงในปัจจุบัน

- 4.7 เป็นวัดที่มีกิจกรรมเด่นที่มีลักษณะเฉพาะ
- 4.8 เป็นวัดที่มีสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติที่งดงามเป็นเอกลักษณ์

ตาราง 6 แสดงรายชื่อวัดที่ใช้เป็นขอบเขตพื้นที่วิจัย

ลำดับ ที่	ชื่อวัด	ศักยภาพการท่องเที่ยว							
		พระเจดีย์	วิหาร	สิม/โบสถ์	ศาลาการเปรียญ	ทิวทัศน์	กิจกรรมเด่น	พระสงฆ์ที่มี ชื่อเสียง	พระพุทธรูป ศักดิ์สิทธิ์/อื่นๆ
1	ศรีมงคลใต้		✓	✓					✓
2	ศรีมณฑา				✓				
3	มโนภิรมย์		✓	✓					✓
4	ป่าวิเวกวัดนาราม	✓			✓		✓	✓	
5	บรรพตคีรี	✓						✓	
6	ลัญจิกวัน	✓		✓					✓
7	ภูห่มขุม					✓	✓		
8	พุทธโธธัมมะระโร		✓			✓	✓		✓
9	นรवारาม			✓			✓		
10	ถ้ำพระผาปอง	✓			✓	✓			✓
11	ภูมโนรมย์	✓				✓			✓
12	เวินไชยมงคล	✓				✓			✓

5. ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ทำการศึกษานี้ ได้แก่ วัดทั้งหมดในจังหวัดมุกดาหาร ผู้วิจัยได้สุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงใน 2 ลักษณะคือ กลุ่มตัวอย่างที่เป็นพื้นที่ศึกษาและกลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชาชนที่ให้ข้อมูล สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นพื้นที่ศึกษาได้นำเสนอรายละเอียดในหัวข้อ 1.4 ขอบเขตด้านพื้นที่การวิจัย สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชาชนที่ให้ข้อมูลได้แบ่งดังต่อไปนี้

5.1 กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเชิงลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลในด้านนโยบายการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของภาครัฐ การประสานงานในการจัดงานเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว การวางแผนเพื่อการประชาสัมพันธ์ทางการท่องเที่ยว และการให้บริการสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในปัจจุบัน จำนวน 45 คน ประกอบด้วย ผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยว จำนวน 1 คน

นายกองค์การบริหารส่วนตำบล	จำนวน 6 คน
ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัด/อำเภอ	จำนวน 2 คน
ผู้อาวุโสและบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ	จำนวน 12 คน
เจ้าอาวาสของวัดต่าง ๆ	จำนวน 12 รูป
ผู้ใหญ่บ้านในเขตที่ตั้งวัดจำนวน 12 วัด	จำนวน 12 คน

5.2 กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเชิงลึกในการปฏิบัติเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในวัดต่าง ๆ ของวัดในจังหวัดมุกดาหาร ในด้านสภาพการเข้าถึง ด้านความปลอดภัย ด้านสภาพแวดล้อม ด้านคุณค่าทางการศึกษา และการให้บริการ ตลอดจนปัญหาอุปสรรคและข้อจำกัดในการจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม รวมทั้งข้อเสนอแนะอื่น ๆ ที่มีประโยชน์ต่อการแนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม จำนวน 24 คน ประกอบด้วย พระลูกวัด หรือ คณะกรรมการวัด 12 วัด จำนวน 24 คน

5.3 กลุ่มบุคคลทั่วไป (General Informants) เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป เกี่ยวกับศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจำนวน 36 คน ประกอบด้วยนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวตามวัด 12 วัด จำนวน 36 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการวิจัย ดังนี้

1. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non Participant Observation) เป็นการสังเกตสภาพทั่วไปของวัด ซึ่งได้แก่ สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว การเดินทางเข้าถึง และสิ่งอำนวยความสะดวก รวมทั้งบริเวณใกล้เคียง ตลอดจนกิจกรรมของวัดเป็นข้อมูลพื้นฐานและเพื่อตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร

2. แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) ใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้และกลุ่มนักท่องเที่ยว เพื่อรวบรวมข้อมูลวัดจากกลุ่มตัวอย่างให้สอดคล้องกับความมุ่งหมาย โดยกำหนดประเด็นในการสัมภาษณ์และสนทนากับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลอย่างกว้าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลในเชิงลึกและให้เป็นธรรมชาติมากที่สุด

3. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) เป็นประเด็นคำถามที่ผู้วิจัยใช้สำหรับการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลอย่างกว้าง และสามารถที่จะสัมภาษณ์เจาะลึกได้ทันที โดยมีแนวสัมภาษณ์ ดังนี้

3.1 นโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยว

3.2 นโยบายการพัฒนาศักยภาพของวัดเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

3.3 นโยบายการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว

3.4 ความคิดเห็นในเรื่องจุดเด่นของวัดที่สามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยว

3.5 ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

3.6 ปัญหา อุปสรรค ในการที่จะพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

4. แบบสำรวจ (Basic Survey) ใช้สำรวจพื้นที่ที่จะศึกษา เกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐาน โครงสร้างพื้นฐาน สิ่งอำนวยความสะดวก การเข้าถึง ความน่าสนใจและความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยว จากสภาพการณ์ที่ได้พบเห็นแล้วบันทึกลงในแบบสำรวจ

นอกจากนี้เครื่องมือที่ผู้วิจัยใช้ในการรวบรวมข้อมูล บันทึกข้อมูล ได้แก่

1. แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม ใช้บันทึกข้อมูลที่ได้จากการสังเกต การสนทนา และการสัมภาษณ์ ประเด็นข้อคิดเห็นต่าง ๆ ที่ได้จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ตลอดจนข้อสังเกต ข้อสงสัยและการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้วิจัยเอง

2. กล้องถ่ายภาพและเทปบันทึกเสียง สำหรับบันทึกข้อมูลและเหตุการณ์ที่สำคัญ เพื่อนำมาทบทวนทำความเข้าใจระหว่างการวิเคราะห์

การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลที่ผู้วิจัยใช้ในการวิจัยประกอบด้วย ข้อมูลจากเอกสาร ข้อมูลจากการสำรวจ ข้อมูลจากการสังเกต ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม

1. ข้อมูลจากเอกสารที่กล่าวถึง

1.1 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับจังหวัดมุกดาหาร

1.2 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับวัดในพุทธศาสนา

1.3 ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยว

1.4 บริบทของวัดในจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

1.5 แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. ข้อมูลจากการสำรวจ เพื่อสำรวจข้อมูลพื้นฐาน ศักยภาพหลักของแหล่งท่องเที่ยว ศักยภาพประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

3. การสังเกต เพื่อเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลจากเอกสาร และจากการสัมภาษณ์ให้มีความเข้าใจได้แจ่มชัดขึ้น

4. การสัมภาษณ์ ใช้วิธีการสัมภาษณ์ทั้งชนิดที่มีโครงสร้าง (Structured Interview) และชนิดไม่มีโครงสร้าง (Un-Structured Interview) เป็นการเก็บข้อมูลในเชิงลึกโดยใช้ทั้งกับกลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติและกลุ่มบุคคลทั่วไป ในประเด็นที่เกี่ยวกับศักยภาพวัดจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยว และแนวทางในการพัฒนาศักยภาพวัดเพื่อการท่องเที่ยว

5. การสนทนากลุ่ม (Focus Group) เป็นการสนทนาแบบเจาะจงกับผู้ให้ข้อมูลในกลุ่มต่าง ๆ เกี่ยวกับแนวทางพัฒนาศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

การจัดกระทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

1. การจัดกระทำข้อมูล

1.1 นำข้อมูลต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลมาตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลจากเครื่องมือทุกประเภทที่ใช้ ถ้าพบว่ามีข้อมูลของเครื่องมือใดที่มีคำตอบไม่ชัดเจน ไม่ถูกต้อง หรือไม่เหมาะสม ผู้วิจัยจะต้องเก็บรวบรวมข้อมูลนั้นเพิ่มเติม

1.2 นำข้อมูลที่ได้มาจัดเป็นหมวดหมู่ตามความมุ่งหมายของการวิจัยในแต่ละข้อ และจัดหมวดหมู่ของข้อมูลตามกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั้ง 3 กลุ่มตามประเภทของเครื่องมือที่ใช้

1.3 สรุปข้อมูลจากเครื่องมือที่ใช้ โดยใช้แบบสรุปที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

2.1 วิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรม

2.2 วิเคราะห์ตามความมุ่งหมายของการวิจัย โดยการเขียนแบบพรรณนาวิเคราะห์

3. ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล โดยวิธีการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) และตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยใช้วิธี Investigator โดยการนำข้อมูลกลับไปให้ผู้ให้ข้อมูลอ่าน หรือกลับไปถามผู้ให้ข้อมูลซ้ำอีก เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริง

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยในเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรม สรุปให้ตรงประเด็นตามความมุ่งหมายของการวิจัย และนำเสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในครั้งนี้ผู้วิจัยมีความมุ่งหมาย 2 ประการ คือ เพื่อศึกษาศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหารด้านการท่องเที่ยว และเพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ขอบเขตพื้นที่ศึกษา คือวัดและสำนักสงฆ์ในจังหวัดมุกดาหาร ดังรายละเอียดที่ได้นำเสนอในบทที่ 3 หัวข้อ 1.4 ขอบเขตด้านพื้นที่พื้นที่ศึกษาแล้ว โดยได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารจากการสำรวจ สังเกต และวิธีการสัมภาษณ์ คนในพื้นที่ นักท่องเที่ยว ผู้อาวุโส ผู้รู้ของชุมชนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์และนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังต่อไปนี้

1. ศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหารด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
2. แนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยว

ทางวัฒนธรรม

ศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหารด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

1. วัดศรีมงคลใต้

ที่ตั้ง วัดศรีมงคลใต้ ตั้งอยู่ที่ชุมชนศรีมงคลใต้ หมู่ที่ 1 บริเวณริมถนนเลียบบแม่น้ำโขง ตำบลมุกดาหาร อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร

ความเป็นมา เป็นวัดเก่าแก่สร้างขึ้นมาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย เป็นวัดที่สร้างมานานพร้อมกับการสร้างเมืองมุกดาหาร ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2285 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. 2331 (กรมการศาสนา. 2539 : 390) มีเรื่องเล่าว่า เมื่อปี พ.ศ. 2310 หลังจากที่เจ้าจันทร์สุริยวงศ์ เจ้าเมืองโพธิ์นสิม (กันทรบุรี บริเวณพระธาตุอิงฮัง แขวงสะหวันนาเขต ประเทศลาว) ถึงแก่กรรมแล้ว เจ้าจันทกนิริได้เป็นเจ้าเมืองสืบต่อมา และได้อพยพผู้คนซึ่งเป็นบรรพบุรุษของชาวมุกดาหารจากบ้านโพธิ์นสิมเพื่อจะมาตั้งเมืองขึ้นใหม่ วันหนึ่งนายพรานจากเมืองโพธิ์นสิมได้ข้ามแม่น้ำโขงมาล่าสัตว์ตรงปากห้วยบังมุก (บริเวณด่านตรวจคนเข้าเมืองในปัจจุบัน) ได้พบต้นตาลต้นหนึ่งมีเจ็ดยอดและกองอิฐปรักหักพังอยู่ในบริเวณนั้น แล้วนำไปเล่าให้เจ้าจันทกนิริฟัง เจ้าจันทกนิริก็ได้พาพรรคพวกมาตรวจดูเห็นกองอิฐปรักหักพังอยู่ในบริเวณนั้น สันนิษฐานว่าคงเป็นบ้านเมืองมาก่อน และทำเลดีเหมาะสมที่จะตั้งบ้านเรือน จึงควบคุมไพร่พลหักร้างถางพงเพื่อสร้างบ้านสร้างเมืองขึ้นใหม่ตรงปากห้วยบังมุก ขณะที่ท้าวจันทกนิริกำลังควบคุมไพร่พล หักร้าง

ถางพงไถ่ดินตาลเจ็ดยอด ก็ได้พบพระพุทธรูปสององค์อยู่ใต้ต้นโพธิ์ องค์ใหญ่เป็นพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูน มีลักษณะสง่างาม องค์เล็กเป็นพระพุทธรูปหล่อด้วยเหล็กอย่างดี จึงพากันกราบไหว้พระพุทธรูปทั้ง 2 องค์ขอพรให้ช่วยปกป้องรักษาป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ อย่างได้มารบกวนขณะที่ทำการสร้างบ้านแปลงเมือง ต่อมาเจ้าจันทกนิริและชาวมุกดาหารจึงได้พากันสร้างวัดขึ้นในบริเวณนี้เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่เมือง ขนานนามวัดที่สร้างขึ้นนี้ว่า “วัดศรีมงคล” หรือ “วัดศรีมงคล” ส่วนชาวบ้านเรียกว่า “วัดเหนือ” เพราะอยู่ทางทิศเหนือของเมือง ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้มีการสร้างวัดธรรมยุติกนิกายขึ้นทางเหนือของตำบลศรีมงคลเหนืออีก และเรียกวัดที่ตั้งขึ้นว่า “วัดศรีมงคลเหนือ” และให้เรียกวัดศรีมงคลเดิมว่า “วัดศรีมงคลใต้” มาจนถึงปัจจุบัน (กรมการศาสนา. 2544 : 138)

ภาพประกอบ 10 วัดศรีมงคลใต้ จังหวัดมุกดาหาร

วัดศรีมงคลใต้ปัจจุบันเป็นพระอารามหลวง เป็นที่ประดิษฐานพระเจ้าองค์หลวงซึ่งเป็นพระพุทธรูปเก่าแก่และศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดมุกดาหารมาแต่แรก จึงเป็นศูนย์กลางการจัดงานประเพณีและพิธีกรรมในวันสำคัญทางศาสนา เช่นวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา และวันอาสาฬหบูชา ประชาชนจะเวียนเทียนรอบอุโบสถ เป็นวัดที่ใช้กระทำพิธีต๋ม่น้ำพิพัฒน์สัตยาประจำปีของเมืองมุกดาหาร เป็นที่ตั้งของสำนักงานเจ้าคณะจังหวัดมุกดาหาร และเป็นสำนักพระพุทธศาสนาจังหวัดมุกดาหาร

แผนที่จังหวัดมุกดาหารแสดงพื้นที่ที่วิจัย

ภาพประกอบ 11 แผนที่แสดงพื้นที่ที่วิจัย

▲ ที่ตั้งวัด

1 วัดศรีมงคลใต้	2 วัดศรีมณฑา	3 วัดมโนภิรมย์
4 วัดลัญจิกวัน	5 วัดรอยพระพุทธบาทภูมโนรมย์	6 วัดถ้ำผาป้อง
7 วัดบรรพตคีรี	8 วัดพุทธโธธรรมโร	9 วัดนรवारาราม
10 วัดภูห่มขุม	11 วัดป่าวิเวกวัฒนาราม	12 วัดเวินไชยมงคล

ศักราชหลักที่เป็นสิ่งจูงใจที่สำคัญของวัด

1. พระเจ้าองค์หลวง เป็นพระพุทธรูปที่เก่าแก่ และศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดมุกดาหารมาตั้งแต่อดีต มีประชาชนเลื่อมใสศรัทธามานานนับชั่วอายุคน เป็นพระพุทธรูปปาง

มารวิชัย ฉาบอิฐถือปูน หน้าตักกว้าง 2.20 เมตร สูง 2 เมตร และสูงจากฐาน 3 เมตร เป็นศิลปะแบบ ล้านช้าง สันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลมาจากตระกูลช่างสมัยพระไชยเชษฐาธิราช ผู้ครองเมืองลาว

ภาพประกอบ 12 พระเจ้าองค์หลวง วัดศรีมงคลใต้ จังหวัดมุกดาหาร

1.1 สภาพในอดีต จากการสัมภาษณ์พระราชมุกดาหารคณี (หลวงตายอด) เจ้าอาวาสและเจ้าคณะจังหวัดมุกดาหาร และการค้นคว้าทางเอกสารต่าง ๆ ทราบว่า เมื่อปี พ.ศ. 2310 หลังจากที่เจ้าจันทร์สุริยวงศ์ เจ้าเมืองโพนสิม (คันทรบุรี บริเวณพระธาตุอิงฮัง แขวงสะหวันนาเขต ในประเทศลาว) ถึงแก่กรรมแล้ว เจ้าจันทกนิริได้เป็นเจ้าเมืองสืบต่อมา และได้อพยพผู้คนซึ่งเป็น บรรพบุรุษของชาวมุกดาหารจากบ้าน โพนสิมเพื่อจะมาตั้งเมืองขึ้นใหม่ ขณะที่เจ้าจันทกนิริกำลัง ควบคุมไพร่พล หักร้างถางพงไถ่ถนาคดเจ็ดยอด ก็ได้พบพระพุทธรูปสององค์อยู่ใต้ต้นโพธิ์ องค์ ใหญ่เป็นพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูน มีลักษณะสง่างาม องค์เล็กเป็นพระพุทธรูปหล่อด้วยเหล็กอย่างดี จึงพากันกราบไหว้พระพุทธรูปทั้ง 2 องค์ขอพรให้ช่วยปกป้องรักษาป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ อย่างไม่ม รบกวนขณะที่ทำการสร้างบ้านแปลงเมือง ต่อมาเจ้าจันทกนิริและชาวมุกดาหารจึงได้พากันสร้างวัด ขึ้นในบริเวณนี้ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่เมือง ขนานนามวัดที่สร้างขึ้นนี้ว่า “วัดศรีมงคล” ต่อมา เจ้าจันทกนิริเห็นว่าพระพุทธรูปทั้ง 2 องค์นั้นตากแดดตากฝนอยู่เป็นการไม่สมควร จึงสร้างวิหารขึ้น ในบริเวณวัดพร้อมกับอัญเชิญพระพุทธรูปทั้งสององค์ขึ้นไปประดิษฐานบนวิหารของวัด ปรากฏว่า พระพุทธรูปองค์เล็กเกิดปาฏิหาริย์กลับลงไปอยู่ใต้ต้นโพธิ์ ณ ที่เดิม เมื่ออัญเชิญขึ้นมาใหม่ก็กลับลงไป อยู่ใต้ต้นโพธิ์ดังเดิมอีกถึง 3-4 ครั้ง จนในที่สุดก็ค่อยๆจมหายลงไปใต้ดินในที่สุดก็ถูกกระแสน้ำเซาะ ตลิ่งพังลงไปใต้ม่าน้ำโขง ส่วนพระพุทธรูปองค์ใหญ่ได้อัญเชิญขึ้นไปประดิษฐานอยู่บนวิหารวัด

ศรีมุงคุณ และขนานนามให้ว่า “พระเจ้าองค์หลวง” เป็นพระประธานของวัดศรีมุงคลไต้ เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองมาตลอดและเป็นพระประธานในพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาในอดีตอีกด้วย

1.2 สภาพปัจจุบัน พระเจ้าองค์หลวงนี้เป็นพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ในวิหารวัดศรีมุงคลไต้ เป็นที่รู้จักของชาวพุทธศาสนิกชนชาวไทยและลาวในปัจจุบันมาก ที่เลื่องลือในด้านความศักดิ์สิทธิ์และพุทธานุภาพ กลุ่มครองใ้ให้อยู่เย็นเป็นสุขแคล้วคลาดจากภัยอันตรายทั้งปวงตลอดทั้งช่วยคลบนคาลให้สมความมุ่งมาดปรารถนาในชีวิตตามสิ่งที่พึงประสงค์ ยังคงเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง และเป็นพระประธานในพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาสำหรับข้าราชการในปัจจุบัน ซึ่งจัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ของทุกปี ความศักดิ์สิทธิ์และปาฏิหาริย์ของพระเจ้าองค์หลวง ชาวบ้านมักนิยมนบนหรือขอให้หลวงพ่อช่วยเช่นการสอบบรรจุ การสมัครงาน การสอบ การเดินทาง การทำธุรกิจ รวมทั้งการคัดเลือกทหาร(จับใบดำ ใบแดง) เมื่อประสบความสำเร็จก็มาทำบุญ หรือแก้บน ส่วนใหญ่เป็นผลไม้ ดอกไม้ ธูปเทียน และขันธ 5 (มหาพิพัฒน์พงษ์ สิริบุญโญ. 2551 : สัมภาษณ์)

2. วิหารวัดศรีมุงคลไต้ สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2313 พร้อมกับการสร้างเมืองมุกดาหาร เพื่อเป็นที่ประดิษฐาน “พระเจ้าองค์หลวง” พระคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดมุกดาหาร ได้มีการบูรณะซ่อมแซมมาหลายครั้ง ครั้งสุดท้ายเมื่อ พ.ศ. 2530 โดยเปลี่ยนกระเบื้องมุงหลังคาและทาสีผนังทั้งหมด

2.1 สภาพในอดีต เป็นวิหารขนาดใหญ่ ก่ออิฐถือปูน เป็นศิลปะแบบลาวตั้งอยู่บนฐานไม้สูงนัก หลังคาเป็นหลังคาจั่วซ้อนกันสองชั้น ป้านลมเป็นนาคสะดุ้งตกแต่งด้วยใบระกาและหางหงส์ หน้าจั่วตกแต่งด้วยลายปูนปั้นรูปเทพนมและลวดลายเครือเถา มีสาหร่ายรวงผึ้งบริเวณเหนือช่องทางเข้า ด้านหน้าเป็นเสากลมขนาดใหญ่เรียงรายกันสี่ต้นหัวเสาเป็นปูนปั้นรูปกบิลขุ่น ทาสีทอง และผนังด้านข้างมีคันทวยไม้แกะสลักเป็นลายดอกไม้สวยงาม เชิงบันไดทางขึ้นวิหารด้านหน้ามีทวารบาลปูนปั้นรูปร่างแปลกทางซ้าย รูปปั้นข้างมีลักษณะแปลกตาทางขวา บานประตูเป็นไม้แกะสลัก เหนือประตูเป็นซุ้มปูนปั้นขนาดใหญ่ เป็นรูปสัตว์ในเทพนิยายเป็นศิลปะแบบเวียดนามที่ผสมผสานอย่างน่าสนใจ หน้าต่างเจาะเป็นรูปสี่เหลี่ยม มีเฉพาะที่ผนังด้านข้างเท่านั้น

2.2 สภาพปัจจุบันยังคงเหลือร่องรอยความเจริญรุ่งเรืองด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม ทางวัดได้ทำพิธีไหว้ใหม่ทั้งหลังเพื่อความโดดเด่น สวยงาม น่าเลื่อมใส และยังใช้เป็นสถานที่ในการประกอบพิธีสำคัญ ๆ ของจังหวัดเช่น ใช้กระทำพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาประจำปีของเมืองมุกดาหาร พิธีสาบานตนของผู้สมัครรับเลือกตั้ง และใช้เป็นสถานที่ในการพุทธาภิเษกพระพุทธรูป เป็นต้น ภายในวิหารยังเป็นที่ประดิษฐานพระเจ้าองค์หลวง รูปหล่อของเจ้าอาวาสวัดในยุคต่าง ๆ มีบริเวณที่เลี้ยงเชืชมชี่ ส่วนบริเวณจุดธูปเทียนบูชาพระจัดไว้ทางบันไดทางขึ้นหน้าพระวิหาร

ภาพประกอบ 13 วิหารวัดศรีมงคลใต้ จังหวัดมุกดาหาร

3. พระอุโบสถหรือสิม เป็นพระอุโบสถหรือสิมขนาดเล็ก เป็นสิมโปรง คือสิมซึ่งไม่ทำผนังปิดมิดชิด นิยมปิดเฉพาะด้านหลังพระประธาน แปลนเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ฝาผนังโปรงทั้งสามด้าน ชาวบ้านเรียกว่า “สิมโปรง” เป็นศิลปะแบบอีสาน ที่บ่งบอกเอกลักษณ์ในทางสถาปัตยกรรมพื้นบ้านได้เป็นอย่างดี มีความเรียบง่าย ขนาดเล็กตอบสนองเพียงประโยชน์ใช้สอยและถูกต้องตามพุทธปรัชญาที่มุ่งเน้นให้รู้จักใช้ชีวิตอย่างสมถะรู้อยู่ – รู้มี – รู้ดี – รู้พอ (หน่วยอนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดมุกดาหาร. ม.ป.ป. : 13)

ภาพประกอบ 14 โบสถ์หรือสิมวัดศรีมงคลใต้ (สิมโปรง)

3.1 สภาพในอดีต พระอุโบสถหรือสิม เป็นสิมที่แสดงถึงสมณะสถาปัตยกรรมอย่างแท้จริง ที่แปลกคือหันหน้าไปทางทิศตะวันตก มีพระประธานประดิษฐานบนฐานชุกชี ก่อคิดผนังเป็นศิลปะแบบลาว ด้านข้างช่วงพระประธานก่ออิฐสูงเป็นคอกเพื่อบังองค์พระ หลังคาเป็นจั่วชั้นเดียว เครื่องมุงเดิมเป็นแป้นเกร็ด(กระเบื้องไม้) ต่อมาถูกเปลี่ยนเป็นสังกะสี ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นกระเบื้อง

3.2 สภาพปัจจุบัน มีการบูรณะซ่อมแซมใหม่ทั้งหมดแต่ยังคงรูปแบบเดิม มีการเปลี่ยนเครื่องมุงจากสังกะสีเป็นกระเบื้อง ปูพื้นด้วยกระเบื้อง มีการทาสีใหม่ ด้านข้างพระประธานมีพระพุทธรูปไม้ศิลปะแบบลาวขนาดอยู่ มีเสมาหินทราย บันไดเป็นปูนปั้นรูปสัตว์ผสม ใช้เป็นสถานที่ในการประกอบพิธีอุปสมบท มาจนถึงปัจจุบัน

4. บรรยากาศและสภาพภูมิทัศน์ บริเวณด้านหน้าของวัดศรีมงคลใต้เป็นลำแม่น้ำโขง ติดกับศาลเจ้าแม่สองพี่น้อง ที่ชาวเมืองมุกดาหารถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องรักษาให้อยู่เย็นเป็นสุขและด่านตรวจคนเข้าเมือง เป็นบริเวณช่วงที่แม่น้ำโขงกว้างที่สุดในประเทศไทยประมาณ 1.7 -1.8 กม. ที่มองเห็นทิวทัศน์ของสองฝั่งโขงที่สวยงามมากในตอนเช้าอากาศเย็นสบายมองเห็นพระอาทิตย์ขึ้นด้านแผ่นดินลาว ช่วงเย็นจะมีความร่มรื่นจากเงาไม้ใหญ่ และในตอนกลางคืนเดือนเพ็ญเต็มดวงจะเห็นดวงจันทร์มองคล้ายมีดวงไฟขนาดใหญ่ลอยอยู่เหนือฝั่งประเทศลาว สอดรับกับสายน้ำโขงที่ทอดยาวโค้งกว้างไกลออกไปทั้งทางทิศเหนือและทิศใต้ ช่วงฤดูฝนและต้นฤดูหนาวน้ำในแม่น้ำโขงจะเอ่อสูงมีสีขุ่นแดงคล้ายสีอิฐมอญ ในฤดูแล้งน้ำลดและใสสะอาดมากขึ้น จะมองเห็นหาดทรายขาวเป็นบริเวณกว้าง

ภาพประกอบ 15 บรรยากาศและสภาพภูมิทัศน์ บริเวณด้านหน้าของวัดศรีมงคลใต้

4.1 สภาพในอดีต บริเวณหน้าวัดเป็นลานดินกว้าง ๆ ใช้เป็นที่จอดรถ รถเข็น ขายน้ำ และเพิงเล็ก ๆ ขายอาหาร และสำหรับจัดงานมหรสพเฉลิมฉลองในงานประเพณีต่าง ๆ เช่น งานลอยกระทง งานแข่งเรือออกพรรษา เป็นต้น โดยจัดทำรั้วกั้นริมคั้งไว้เท่านั้น

4.2 สภาพปัจจุบัน มีการก่อสร้างอรัณยารามบริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขงชั้นบนเป็นลานคอนกรีตปูลาดเรียบสะอาดตลอดแนวริมแม่น้ำโขง มีเขื่อนกั้นริมคั้งสวยงาม พื้นที่กลางลานปลูกต้นไม้เรียงราย มีที่นั่งพักผ่อน และบางส่วนจัดเป็นลานจอดรถสำหรับนักท่องเที่ยว ชั้นล่างได้ปรับเป็นชั้นใต้ดินของตลาดอินโดจีน มีสินค้าต่าง ๆ มากมายหลายประเภทวางขายตลอดแนว แต่อยู่ในอาคารดูแลของสำนักงานเทศบาล ในช่วงเย็นชาวเมืองจะมาเดินเล่น พักผ่อน ออกกำลังกาย พบปะกัน ในบริเวณนี้ เพราะอากาศไม่ร้อน มีแสงแดดอ่อนส่องเข้าทางด้านหน้าวัดเพิ่มความสวยงามให้กับวิหารเป็นอย่างยิ่ง

ศักยภาพประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

1. การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว เป็นวัดที่อยู่ในตัวเมืองเดินทางไปถึงโดยสะดวกตั้งอยู่ติดกับด่านตรวจคนเข้าเมืองจังหวัดมุกดาหาร อยู่บริเวณตลาดอินโดจีน
2. ลักษณะการเดินทาง จาก บขส. จังหวัดสามารถเดินทางไปวัดด้วยรถโดยสารสายรอบเมืองสายวิทยาลัยการอาชีพ - หอแก้ว หรือนั่งรถสามล้อชมเมืองมาเรื่อยๆ มีระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร หรือถ้ามารถยนต์ส่วนตัวจากจังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดกาฬสินธุ์ จะมาตามถนนชยางกูร ผ่านหน้าโรงพยาบาลมุกดาหาร ไปจนถึงสี่แยกหน้าศาลากลางแล้วขวาเข้าไปจนถึงด่านตรวจคนเข้าเมือง วัดศรีมงคลใต้จะอยู่ตรงข้ามกับด่านตรวจคนเข้าเมืองจังหวัดมุกดาหาร
3. สิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ มีป้ายบอกทางเข้าสู่วัดที่ชัดเจน มีสถานที่จอดรถในบริเวณวัด สามารถจอดได้เฉพาะรถเล็ก รถตู้ และรถยนต์ส่วนตัวเท่านั้น วันธรรมดาให้จอดฟรีไม่เสียค่าบริการ ส่วนวันเสาร์และวันอาทิตย์จะมีคณะกรรมการวัดมาคอยเก็บค่าบริการการจอดรถ และดูแลความปลอดภัย วันธรรมดาจอดฟรีไม่มีการเก็บค่าธรรมเนียม มีบริการสุขา 1 หลัง 10 ห้อง แต่ไม่ได้แยกห้องน้ำชาย - หญิงไว้อย่างชัดเจน การบริการห้องสุขาไม่เก็บค่าบริการนอกจากนักท่องเที่ยวบริจาคตามศรัทธา จะมีตู้สำหรับหยอดเหรียญตรงหน้าห้องน้ำ ในวันปกติมีผู้มาใช้ไม่มากนักทั้งที่จอดรถและห้องสุขา แต่ถ้าเป็นวันหยุดจะมีผู้มาใช้มาก
4. ที่พัก ไม่มีที่พักภายในวัด แต่สามารถหาที่พักในบริเวณใกล้เคียงได้สะดวกตั้งแต่วัดระดับ 3 ดาว ถึงระดับ 5 ดาว เช่น โรงแรมฮั่วน้ำ โรงแรมบรรทมเกษม โรงแรมพลอยพาเลข โรงแรมมุกดาหารแกรนด์ไฮเต็ล เป็นต้น
5. การบริการสาธารณูปโภค มีไฟฟ้า ประปา มีใช้อย่างสะดวก การเดินทางติดต่อกันภายในวัดมีถนนและลานคอนกรีตโดยตลอด มีที่นั่งขะมูลฝอยและสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ

6. ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว มีสายตรวจออกตรวจตราดูแลเป็นประจำ ในวันหยุดหรือวันเสาร์-วันอาทิตย์จะมีคณะกรรมการวัดมาดูแลการนำรถเข้าจอดและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยวบริเวณลานจอดรถ

7. ร้านอาหาร – เครื่องดื่ม มีร้านอาหารและเครื่องดื่มมากมายทั้งอาหารพื้นเมืองที่ทำจากปลาแม่น้ำโขง อาหารเวียดนาม และอาหารไทย ภายในวัดมีเพียงขายอาหารง่าย ๆ เช่น ก๋วยเตี๋ยว อาหารตามสั่ง และ น้ำชา กาแฟ เท่านั้น

8. สินค้าและของที่ระลึก โดยส่วนใหญ่สามารถหาซื้อของที่ระลึกได้ที่ตลาดอินโดจีนที่อยู่ติดกับวัดศรีมงคลใต้ ไม่ว่าจะเป็นอาหาร เช่น หมูยอ มะขามหวาน มะม่วงแช่อิ่ม หรือเป็นหัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น หมอนขิด ผ้ามัดหมี่ ผ้าไหม ผ้าขาวม้า นอกจากนี้ยังมีสินค้าที่ผ่านแดนจากฝั่งลาว มาวางขายมากมาย ในบริเวณวัดไม่มีวางขาย ยกเว้นช่วงที่มีพิธีพุทธาภิเษก จะมีการวางแผงบูชาพระรุ่นต่างๆ ที่ทำพิธี ในช่วงที่ผู้วิจัยออกเก็บข้อมูลมีพิธีปลุกเสกองค์จำลองคามรามเทพ รุ่นมงคลราชันย์ ซึ่งเป็นรุ่นพิเศษ จัดทำโดยวัดพระพุทธบาทบุรุษ อำเภอกำชะอี จังหวัดมุกดาหาร จัดทำเพื่อเป็นการฉลองเมืองมุกดาหารมีอายุครบ 237 ปี จึงมีแผงสำหรับเช่าบูชาพระจำลอง องค์พระพิฆเนศ รวมทั้งแผงอัครกอบพระ สร้อย การปิดทอง รวมทั้งของมงคลต่าง ๆ เป็นต้น

9. การประชาสัมพันธ์ จากการสังเกต การจัดทำเอกสารประชาสัมพันธ์ ทั้งในส่วนที่เป็นเอกสารแนะนำ โปสเตอร์ประชาสัมพันธ์ มีน้อยมาก ในวัดยังไม่มีเอกสารแนะนำเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของวัด และเรื่องราวของพระเจ้าองค์หลวงเลย

10. ความพร้อมด้านบุคลากร จากการสังเกตของผู้วิจัยและจากการสัมภาษณ์พระภิกษุในวัด สรุปได้ว่าวัดมีนโยบายในการต้อนรับผู้ที่มาท่องเที่ยว แต่การจัดบุคลากรยังไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน มีคณะกรรมการวัดที่จัดตั้งขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกในการรักษาความปลอดภัยของรถที่นักท่องเที่ยวนำมาจอดบริเวณวัดเท่านั้น สำหรับการนำชมศิลปวัฒนธรรมภายในวัดการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับวัด ให้กับผู้มาเยี่ยมชมยังไม่มี ไม่เป็นระบบที่ชัดเจน หากมีกลุ่มผู้มาเยี่ยมชมหรือผู้สนใจทั่วไป ตลอดจนนักเรียน นักศึกษา กลุ่มข้าราชการต่าง ๆ สนใจที่จะทราบประวัติความเป็นมาของวัด ตลอดจนต้องการศึกษา ฟังธรรมและปฏิบัติธรรมและได้มีการติดต่อมาล่วงหน้า วัดก็จะจัดพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่เผยแพร่ธรรม หรือพระสงฆ์ที่มีความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของวัด หรือคณะกรรมการวัด หรือผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของวัด มาเป็นผู้นำชมศิลปวัฒนธรรม ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของวัดและเผยแพร่พระพุทธศาสนาเตรียมไว้ให้ นอกจากนี้ผู้มาเยี่ยมชมชาวต่างชาติที่สนใจใคร่รู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของวัด ตลอดจนพุทธธรรมต่าง ๆ ถ้าติดต่อมาล่วงหน้า ทางวัดก็จะเชิญผู้ที่พูดภาษาต่างประเทศไว้สำหรับการให้ความรู้และสนทนาธรรมกับผู้มาเยี่ยมชมชาตินั้น ๆ ด้วย

สถานการณ์ด้านการท่องเที่ยว

สภาพในอดีต คนที่มาวัดส่วนใหญ่นอกจากมาทำบุญตามประเพณีแล้วยังมาเพื่อสักการะพระเจ้าองค์หลวงเป็นหลัก ส่วนใหญ่จะเป็นช่วงวันพระ หรือช่วงใกล้เปิดเทอมจะมีผู้มาสักการะมากเป็นพิเศษ ส่วนใหญ่จะเป็นคนในชุมชนในเขตเทศบาล รายได้ส่วนใหญ่จึงได้จากการทำบุญของคนที่มาสักการะ

สภาพปัจจุบัน คนที่มาวัดนอกจากมาทำบุญตามประเพณีและสักการะพระเจ้าองค์หลวงแล้ว ยังมาศึกษาประวัติความเป็นมา และรูปแบบของสถาปัตยกรรมภายในวัด มาพักผ่อนหย่อนใจ มาชมทัศนียภาพสองฝั่งโขง มาหาซื้อของที่ระลึก มาใช้บริการที่จอดรถ และบริการสูขานักท่องเที่ยวมีทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ จากการสัมภาษณ์พระมหาพิพัฒน์พงษ์ สิริบุญโญ (มหาพิพัฒน์พงษ์ สิริบุญโญ, 2551 : สัมภาษณ์) พบว่าในวันธรรมดานักท่องเที่ยวจะมีจำนวนน้อยมากส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวจะมามากในช่วงวันหยุด โดยเฉพาะวันหยุดติดต่อกันหรือวันหยุดนักขัตฤกษ์ แต่จะมากเป็นพิเศษในช่วงเทศกาลต่าง ๆ เช่นวันสงกรานต์ วันออกพรรษา รายได้ของวัดนอกจากการบริจาคทำบุญแล้วส่วนหนึ่งก็ได้จากการมาใช้บริการที่จอดรถ และบริการสูขาของวัด

การบริหารจัดการการท่องเที่ยว เนื่องจากวัดเป็นพระอารามหลวงแห่งเดียวในจังหวัดจึงมีผู้เข้ามาเยี่ยมชมศึกษาหาความรู้ภายในวัด และใช้เป็นสถานที่รับรองแขกบ้านแขกเมืองอยู่เสมอ วัดจึงมีการดูแลสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ให้เป็นสัดส่วน มีการปลูกต้นไม้ ทั้งไม้ดอกไม้พุ่มในกระถางวางไว้เป็นระยะ ๆ และไม้ยืนต้นที่ให้ร่มเงา แก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมจากการสังเกตและการสัมภาษณ์พระในวัดสรุปได้ว่า ทางวัดไม่มีการวางกฎระเบียบหรือการจัดระบบในการเยี่ยมชมวัดไว้เลย ให้นักท่องเที่ยวทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามความสนใจโดยสะดวกเพราะถือว่าเป็นจิตสำนึกของผู้ที่มีเยี่ยมชมอยู่แล้ว และวัดได้ใช้วิธีติดป้ายประกาศและบอกกล่าวด้วยวาจาแก่ผู้มาเยี่ยมชมหากพบเห็นการปฏิบัติที่ไม่ถูกต้อง ตัวอย่างคำสัมภาษณ์บางส่วน

“ไม่ได้วางระเบียบไว้ ส่วนใหญ่ผู้ที่เข้ามาเยี่ยมชมวัดจะทราบการปฏิบัติตัวดีอยู่แล้ว เช่น ต้องถอดรองเท้าก่อนเข้าโบสถ์ ต้องแต่งกายสุภาพ จุณรูปเทียนในบริเวณที่มีป้ายบอก”

“ไม่ต้องมีการจัดระเบียบอะไร แต่เคารพสถานที่ก็พอ”

(พระมหาปริษา เหล่าแด, 2550 : สัมภาษณ์)

สภาพปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว

จากการสัมภาษณ์พระมหาพิพัฒน์พงษ์ สิริบุญโญ (มหาพิพัฒน์พงษ์ สิริบุญโญ, 2551 : สัมภาษณ์) และการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่

1. ไม่มีที่นั่งพักผ่อนในบริเวณวัด ทำให้นักท่องเที่ยวนั่งพักผ่อนตามต้นไม้หรือปูเสื่อนั่งตามสวนหย่อมในบริเวณวัด
2. ความสกปรกของวัดที่เกิดจากนักท่องเที่ยวทิ้งขยะไม่เป็นที่ ทั้งในบริเวณ

วัด และในพระวิหาร เนื่องจากถึงขะมีน้อย

3. ห้องสุขาไม่สะอาดเท่าที่ควร เนื่องจากทำความสะอาดวันละครั้งเท่านั้น
4. การไม่เคารพต่อสถานที่ และการไม่รู้จักกาลเทศะของนักท่องเที่ยว ยังมีนักท่องเที่ยวบางคนที่ไม่ปัสสาวะในห้องสุขา แต่ยืนปัสสาวะบริเวณข้างกำแพงวัด
5. ไม่มีร้านขายดอกไม้ รูปเทียนบูชาพระ วัดส่วนใหญ่ จะมีร้านขายดอกไม้ รูปเทียนอยู่บริเวณด้านหน้าวัด โบสถ์ พระวิหารและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ บางวัดจัดดอกไม้ รูปเทียนไว้ให้โดยมีตู้ให้บริจาคเงินตามกำลังศรัทธา ทำให้นักท่องเที่ยวที่ต้องการบูชาพระและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในวัดไม่มีที่ซื้อดอกไม้ และไม่ได้รับความสะดวก
6. ไม่มีเอกสารแนะนำ ประชาสัมพันธ์ของวัด นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมส่วนใหญ่ไม่ทราบประวัติความเป็นมาของวัด รูปแบบของสถาปัตยกรรมภายในวัด ตลอดจนโบราณวัตถุต่าง ๆ ว่ามีความสำคัญอย่างไร บุคลากรที่จะให้ความรู้ของพระเจ้าองค์หลวง ทำให้ไม่มีความรู้เท่าที่ควร
7. แผนผังแสดงจุดต่าง ๆ หรือป้ายแนะนำในบริเวณวัดไม่มี จึงทำให้นักท่องเที่ยวที่มั่งง่ายและขาดจิตสำนึกทำพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เช่นการปัสสาวะข้างกำแพงวัดหรือบริเวณที่มีต้นไม้เพราะหาห้องสุขาไม่พบ
8. ใบเชิชมซีไม่เป็นระเบียบ บางหมายเลขไม่อยู่ตามช่อง และขาดหายไป ตู้ไม้เสียงเชิชมซี บางหมายเลขขาดหายไป

2. วัดศรีมณฑา

ที่ตั้ง วัดศรีมณฑา ตั้งอยู่ที่บ้านคำฮี หมู่ที่ 7 ตำบลโพนทราย อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร

ความเป็นมา เป็นวัดที่สร้างขึ้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2432 (กรมการศาสนา. 2539 : 391) เป็นวัดสังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ไม่มีหลักฐานชื่อผู้ตั้งวัดและที่มาของชื่อวัด เป็นอีกวัดหนึ่งที่ยังคงความเก่าโบราณสถาน ให้คงทนมาจนถึงปัจจุบันมานานนับ 10 ปี นอกจากนี้ยังมีสิ่งที่น่าสนใจคือน้ำที่หลวงปู่ดี วงสุปัญญา (กงนะ) เกจิอาจารย์สายวิปัสสนากรรมฐาน พระอาจารย์ของฯพณฯ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัช ในสมัยนั้นได้สร้างศาลาการเปรียญ แบบวิจิตรพิสดาร ด้วยไม้ทั้งหลังโดยไม้ดอกตะปู เป็นศาลาทรงจูปาณณิ มีจตุรมุขทั้ง 4 ทิศ หลังคามุงกระเบื้อง 4 ชั้น หลังคาสี่เหลี่ยมย่อมุม แต่งครอบหลังคาตลอดลายพญานาคเสาเป็นไม้ขนาดใหญ่ จำนวน 52 ต้น หัวยาวเสาดั้งแกะสลักด้วยลวดลายโบราณ บัวคว่ำบัวหงาย ลักษณะเด่นอีกอย่างคือ หลังคาเป็นเครื่องไม้ประกอบกับลักษณะการเข้าเดือยทั้งหมด โดยออกแบบตามจินตนาการเองแบบไทยมอญมีขนาดใหญ่ที่สุดในจังหวัดมุกดาหาร ด้วยแบบที่จดจำมาจากการที่เดินทางธุรกิจ วิปัสสนากรรมฐาน วิเวกรุกมุลไปยังเขตไทย –

พม่า – และมอญ เป็นที่น่าเลื่อมใสศรัทธาบรรดาศิษย์ยานุศิษย์ทุกคนทั่วประเทศ พระที่จำพรรษาที่วัดแห่งนี้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีดังนี้

1. พระดี กงนะ (บ้านคำฮี) เจ้าอาวาส 2504
2. พระพัน กงนะ (บ้านคำฮี) เจ้าอาวาส 2504 - 2521
3. พระพิมพ์ (บ้านแก่นเต่า) เจ้าอาวาส 2521 - 2523
4. พระบัว กงนะ (บ้านคำฮี) เจ้าอาวาส 2523 - 2528
5. พระใส (บ้านคำฮี) เจ้าอาวาส 2528
6. พระสุเทพ ไชยลี (บ้านคำฮี) เจ้าอาวาส 2543 – ปัจจุบัน

ปัจจุบันมีพระจำพรรษา 3 รูป กุฎี 2 หลัง ศาลา 1 หลัง (สำนักงานจังหวัด

มุกดาหาร. 2548 : 45)

ศักยภาพหลักที่เป็นสิ่งจูงใจที่สำคัญของวัด

หอแจก หรือศาลาการเปรียญ เป็นศาลาที่สร้างด้วยไม้ทั้งหลัง เสา โครงสร้างและชิ้นส่วนของตัวศาลาล้วนเป็นไม้ขนาดใหญ่ เป็นสถาปัตยกรรมแบบไทยและมอญ หลังคามีลักษณะเหมือนวัดในภาคเหนือตอนบนและพม่า คือเป็นหลังคาสี่เหลี่ยมย่อมุม มุงกระเบื้องดินเผาทรงปั้นหยา ซ้อนเป็นชั้นสี่ชั้นลดหลั่นกัน แต่ละด้านของหลังคาจั่วประดับสวยงามมาก สันหลังคมาเป็นปูนปั้นรูปพญานาค เधिงหลังคาทุกชั้นประดับไม้ฉลุลายอย่างอ่อนช้อยที่มีความวิจิตรตรงงามอย่างมาก เสาทำด้วยต้นไม้ขนาดใหญ่ มี 52 ต้น หน้าบัน และเป็นซ้ายเป็นไม้แกะสลักเป็นลวดลายพรรณพฤกษา หัวเสาแต่งด้วยลายบัวคว่ำบัวหงาย เป็นศาลาที่มีสถาปัตยกรรมแบบไทยและมอญ มีขนาดใหญ่ที่สุดในจังหวัดมุกดาหาร สร้างเสร็จ เมื่อปี พ.ศ. 2489 สภาพในอดีต ศาลาแห่งนี้มีความเป็นมาที่น่าสนใจ คือ ศาลาแห่งนี้สร้างโดยพระภิกษุ 2 พี่น้องคือพระพัน กงนะ และพระดี กงนะ ซึ่งเป็นชาวบ้านคำฮี ท่านได้บรรพชาเป็นสามเณรจาริกไปทั่วภาคอีสานและได้เรียนรู้การสร้างศาลาแบบนี้มาจากจังหวัดขอนแก่น จากนั้นท่านได้มาจำพรรษาที่วัดที่ญาติโยมพากันสร้างขึ้นทางทิศใต้ของหมู่บ้าน แต่เกิดอาพาธบ่อย ๆ จึงย้ายมาอยู่บริเวณวัดศรีมณฑาปัจจุบัน เพราะมีที่ดินเดิมอยู่แล้ว ในปี พ.ศ. 2480 ได้ปรึกษาหารือชาวบ้านคำฮีและชาวบ้านใกล้เคียงเกี่ยวกับการสร้างศาลาหลังนี้ขึ้นในขณะที่ยายหลวง กงนะ เป็นผู้ใหญ่บ้าน ได้พากันตัดต้นไม้ขนาดใหญ่มาเพื่อทำเป็นเสาศาลาซึ่งมีมากถึง 52 ต้น แต่ละต้นมีขนาดเสาเท่ากับ 60 X 60 เซนติเมตร ในการก่อสร้างศาลานั้นมีชาวบ้านหนองหอย บ้านโพหนองทราย และบ้านแก่นเต่ามาช่วยชักลากเสา และสำหรับดินกระเบื้องมุงหลังคาไปซื้อมาจากฝั่งลาว แผ่นละ 4 สตางค์ โดยใส่เรือมาขึ้นท่าที่บ้านบางทรายก่อนที่จะใส่เกวียนเงินมาที่บ้านคำฮี พระดีและพระพัน เป็นผู้เขียนลวดลายและวางแผนการก่อสร้างทั้งหมด โดยมีพระภิกษุและสามเณรเป็นลูกมือ ขุดเจาะสลักลวดลาย คือพระสิงห์ กงนะ พระเสื่อ กงนะ พระบิน(บ้านแก่นเต่า) พระเถิง คำปาน พระลั้ง กงนะ สามเณรเชียงสี บ้านหนองหอย และชาวบ้านบางส่วนใช้เวลาก่อสร้างนานถึง 7 ปี 7

เดือน 7 วันจึงเสร็จสมบูรณ์ในปีพ.ศ. 2489 และจัดให้มีการฉลองศาลาใหญ่ โดยใส่สลากฎีกาบอกบุญ 100 หมู่บ้าน ได้ข้าวเปลือกมาแล้วขายได้ทั้งสิ้น 700 บาท สำหรับทำการฉลองอยู่ 2 วัน 2 คืน

ภาพประกอบ 16 หอแจก (ศาลาการเปรียญ) วัดศรีมณฑา จังหวัดมุกดาหาร

สภาพปัจจุบัน ศาลาการเปรียญ (หอแจก)จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าวัดศรีมณฑาแห่งนี้ ทรวดโถงมลงมากบางส่วนได้สร้างเสาคอนกรีตเสริมไว้กับการทรุดลงมา แต่ก็ยังใช้ในการประกอบพิธีทางศาสนา เช่นงานบุญต่าง ๆ นอกจากนี้ยังใช้เป็นศาลาเอนกประสงค์ของวัดเพื่อจัดอบรม ประชุม หรือให้ความรู้ด้านการเกษตร หรือด้านสาธารณสุขแก่ชาวบ้านในหมู่บ้าน ปัจจุบันขึ้นทะเบียนไว้ในหน่วยอนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดมุกดาหาร และหน่วยอนุรักษ์โบราณสถานของกรมศิลปากรแล้ว (พระที จิตติญาโน. 2550 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 17 (ซ้าย)ลวดลายหัวเสา (ขวา) หลังคาวัดศรีมณฑา จังหวัดมุกดาหาร

แนวโน้มในอนาคต ศาลาการเปรียญแห่งนี้ได้เข้าโครงการบูรณซ่อมแซมให้แข็งแรงคงไว้ซึ่งรูปแบบเดิม จากหน่วยอนุรักษ์โบราณสถานของกรมศิลปากรแล้วเพื่อให้เป็นมรดกของชุมชนสืบต่อไปชั่วลูกชั่วหลาน (พระที จิตติญาโน. 2550 : สัมภาษณ์)

ศักยภาพประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

1) การเข้าถึง และสภาพเส้นทาง สามารถเดินทางไปเยี่ยมชมวัดได้สะดวก มีเส้นทางเข้าที่สำคัญ ได้แก่

(1) ออกจากตัวจังหวัดไปตามถนนสายเลียงเมือง ไปจนถึงหน้าวิทยาลัยการอาชีพนวมินทรราชูทิศ มุกดาหาร แล้วเลี้ยวขวาผ่านหน้าโรงเรียนจุฬารัตนราชวิทยาลัยไปอีกประมาณ 3 กิโลเมตร ก็จะถึงบ้านคำฮี จะมีป้ายบอกทางเข้าวัดไว้อย่างชัดเจน

(2) ออกจากตัวเมืองไปตามทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 212 ไปจนถึงทางแยกเข้าโรงงานน้ำตาลสหเรืองแล้วเลี้ยวซ้ายเข้าไปผ่านบ้านหนองหอยประมาณ 5 กิโลเมตร ก็จะถึงบ้านคำฮี วัดจะอยู่ทางซ้ายมือมีป้ายบอกทางเข้าวัดไว้อย่างชัดเจน

(3) ขึ้นรถประจำทางสายมุกดาหาร – นครพนมลงที่บ้านโคกสูงตรงทางเข้าโรงงานน้ำตาลสหเรือง แล้วต่อมอเตอร์ไซด์รับจ้างเข้าไป

2) สิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ เป็นวัดที่อยู่ใกล้เมือง มีป้ายบอกทางเข้าสู่วัดที่ชัดเจน สามารถเดินทางเข้าเยี่ยมชมได้ทุกวันไม่มีการเก็บค่าธรรมเนียม ชาวบ้านมีอศยาศัยคิมาภบริเวณวัดกว้างขวางสะดวกสบาย สถานที่จอดรถไม่ได้จัดไว้เป็นสัดส่วนชัดเจน มีต้นไม้ใหญ่ร่มรื่นใช้เป็นที่พักผ่อนก็สะดวก ปัจจุบันทางวัดจะเปิดโอกาสให้พ่อค้า แม่ค้า และชาวบ้านเข้ามาขายสินค้า โดยเปิดเป็นตลาดนัดขายสินค้าทุกประเภท ในบริเวณวัดทุกวันจันทร์

3) ที่พัก ไม่มีที่พักภายในวัด เพราะเป็นวัดเล็ก ๆ และอยู่ใกล้เมือง นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะเดินทางเข้ามาเยี่ยมชม แล้วก็กลับออกไป

4) การบริการสาธารณูปโภค ภายในวัดมีห้องน้ำห้องสุขาไว้บริการนักท่องเที่ยว 1 หลัง 10 ห้อง แยกเป็นห้องน้ำชาย-หญิงไว้ชัดเจน สะอาดและเพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว

5) ระบบไฟฟ้า ประปา ทุกครัวเรือนมีไฟฟ้าใช้โดยการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคเป็นหน่วยงานที่ให้บริการ ประปาทุกครัวเรือนมีใช้อย่างสะดวก แต่การติดต่อกันภายในบริเวณวัดยังไม่สะดวกเพราะเป็นสนามหญ้าและลานดิน โลง ๆ ในช่วงที่มีฝนตกจะเปียกและเป็นโคลน

6) ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว ชาวบ้านมีอัธยาศัยดีมาก เป็นเจ้าบ้านที่ดี จึงมีความปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยวมาก

7) ร้านอาหาร – เครื่องดื่ม ไม่มีจัดขายในบริเวณวัด ยกเว้นวันจันทร์ซึ่งเป็นวันตลาดนัด วันธรรมดามีขาย ในหมู่บ้านซึ่งมีขายเฉพาะอาหารประเภทก๋วยเตี๋ยวเท่านั้น ซึ่งยังไม่มีบริการรับรองจากหน่วยงานที่คอยควบคุมดูแลในเรื่องนี้

8) สินค้าและของที่ระลึก จากการสัมภาษณ์นายเสา โยมโພ້ຍ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคำฮี ให้สัมภาษณ์ว่าสินค้าและของที่ระลึกไม่ได้มีไว้จำหน่าย ส่วนใหญ่เจ้าอาวาสจะแจกให้ฟรีเป็นด้วยมงคล หรือค้าถักเจ็ดสีที่ท่านเจ้าอาวาสทำขึ้นมาเอง สำหรับผู้ที่มาร่วมทำบุญ ผู้ที่ถวายปัจจัย รวมทั้งผู้ที่แจ้งความจำนงไว้ล่วงหน้าว่าจะเข้ามาเยี่ยมชมเป็นหมู่คณะ

9) การประชาสัมพันธ์ ทางสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคตะวันออก เชียงเหนือเขต 4 สำนักงานจังหวัด และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด เป็นผู้ดำเนินการประชาสัมพันธ์ โดยผ่านสื่อต่าง ๆ เช่นแผ่นโปสเตอร์แนะนำสถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัด แผ่นพับ ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับวัดได้จากสำนักงานจังหวัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด หรือสอบถามเส้นทางจากชาวบ้าน แต่ยังไม่มีการจัดทำป้ายแสดงประวัติความเป็นมาของวัด ไว้ให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาเองโดยตรง

10) ความพร้อมด้านบุคลากร จากการสังเกตของผู้วิจัยและจากการสัมภาษณ์พระภิกษุในวัด สรุปได้ว่าวัดมีนโยบายในการต้อนรับผู้ที่มาท่องเที่ยว แต่การจัดบุคลากรยังไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน เพราะในวัดก็มีพระน้อยบางช่วงมีเพียง 1 รูปเท่านั้น บางปีไม่มีพระมาจำพรรษาอยู่เลยการเข้าชมวัด ให้เข้าชมได้เองโดยสะดวก ถ้าต้องการทราบข้อมูลเพิ่มเติมก็สอบถามพระในวัดหรือชาวบ้านที่อยู่ในหมู่บ้าน ถ้ามาเป็นหมู่คณะ เช่นกลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไป กลุ่มนักเรียน นักศึกษา กลุ่มข้าราชการต่าง ๆ ที่สนใจอยากทราบประวัติความเป็นมา และรายละเอียดรูปแบบสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ของวัด ต้องติดต่อมาล่วงหน้า ทางวัดจะจัดคณะกรรมการวัดหรือผู้รู้มาให้ความรู้และบรรยายสรุปให้ฟัง

สถานการณ์ด้านการท่องเที่ยว

สภาพในอดีต วัดศรีมณฑาเป็นวัดที่หลวงปู่ดี วงสุปัญญา (กงนะ) ซึ่งเป็นเกจิอาจารย์สายวิปัสสนากรรมฐานสร้าง เป็นพระอาจารย์ของฯพณฯ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัช และมิสลาการเปรียญรูปแบบวิจิตรพิสดาร เป็นสถาปัตยกรรมแบบไทยและมอญ มีขนาดใหญ่ที่สุดในจังหวัดมุกดาหาร ทำให้ได้รับความสนใจจากคนในชุมชน และแวะเวียนเข้าไปเยี่ยมชม แต่ก็ไม่มากเท่าที่ควรมาเป็นหมู่คณะก็จะประมาณ 2 เดือนต่อครั้ง

สภาพปัจจุบัน จากช่วงปี 2548 เป็นต้นมาจังหวัดมุกดาหารมีนโยบายให้วัดศรีมณฑาเป็นวัดหนึ่งในแผนการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม จึงมีการประชาสัมพันธ์ทั้งภายในท้องถิ่นและภายนอกในสื่อต่าง ๆ เช่นแผ่นพับ แผ่นโปสเตอร์ประชาสัมพันธ์ และตามเว็บไซต์ของหน่วยงานต่าง ๆ ในจังหวัดมุกดาหาร ทำให้ปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวมากขึ้น ทั้งมาเป็นกลุ่มย่อย เป็นครอบครัว และเป็นหมู่คณะ ผู้วิจัยได้พูดคุยกับนางผอย ปิติชาติชาวบ้านคำฮีพบว่านักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวส่วนใหญ่เข้ามาเพื่อศึกษารูปแบบของสถาปัตยกรรมภายในวัด ถ้ามา 2-3 คนหรือเป็นครอบครัวกิจกรรมที่มักกระทำคือการเดินสำรวจดูสถาปัตยกรรมเองแล้วจะขึ้นไปกราบพระพุทธรูปบนศาลา ถ้ามาเป็นกลุ่มเป็นหมู่คณะจะมีผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หรือเจ้าอาวาสให้การต้อนรับและให้ข้อมูล รายได้จากการท่องเที่ยวส่วนใหญ่ก็มาจากการที่นักท่องเที่ยวทำบุญลงในกล่องรับบริจาค นอกจากนั้นการเดินทางมาทำบุญ มาศึกษาหาความรู้แล้วทุกวันจันทร์คณะกรรมการหมู่บ้าน ยังให้พ่อค้าแม่ค้ามาเปิดตลาดนัดขายของประจำสัปดาห์ ก็จะมีคนมาเที่ยวและมาทำบุญมากขึ้น

การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว

ยังไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ทางวัดไม่มีการวางกฎระเบียบหรือการจัดระบบในการเยี่ยมชมวัดไว้เลย ให้นักท่องเที่ยวทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามความสนใจโดยสะดวกเพราะถือว่าเป็นจิตสำนึกของผู้ที่มีเยี่ยมชมอยู่แล้ว ไม่มีการติดป้ายประกาศใด ๆ ไว้เลย

สภาพปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว

นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวส่วนใหญ่เข้ามาเพื่อศึกษารูปแบบของสถาปัตยกรรมภายในวัด แต่บุคลากรที่ให้ความรู้มีน้อย และทางวัดยังไม่มีการจัดทำป้ายแสดงประวัติความเป็นมาของวัด ไว้ให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาเองโดยตรงทำให้ไม่ได้ความรู้เท่าที่ควร

3. วัดมโนภิรมย์

ที่ตั้ง วัดมโนภิรมย์ อยู่ที่บ้านชะโนด หมู่ที่ 1 ตำบลชะโนด อำเภอน้ำโง จังหวัดมุกดาหาร มีพื้นที่ ประมาณ 3 ไร่ ทิศเหนือจดลำห้วยชะโนด ทิศตะวันออกจดแม่น้ำโขง ทิศตะวันตกและทิศใต้จดหมู่บ้าน (กรมการศาสนา. 2539 : 362)

ความเป็นมา วัดมโนภิรมย์ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย เดิมเรียกว่า วัดบ้านชะโนด ตามหลักฐานจารึกบอกว่า สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2230 ซึ่งตรงกับสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พร้อมกับการตั้งบ้านชะโนด และเมืองมุกดาหาร โดยมีท้าวคำสิงห์ และญาติพี่น้องรวมทั้งบริวาร ที่อพยพมาจากประเทศลาวได้สร้างวัดแห่งนี้ ณ บริเวณปากห้วยชะโนด ซึ่งไหลไปบรรจบแม่น้ำโขง แต่เดิมเป็นป่ารกมีต้นชะโนดซึ่งมีลักษณะคล้ายต้นตาลขึ้นอยู่มากมาย ชาวบ้านจึงเรียกกันว่า “วัดบ้านชะโนด” ต่อมาภายหลังจึงมีชื่อเป็นทางการว่า “วัดมโนภิรมย์” ในสมัยเริ่มแรกสร้างวัดนั้น เสนาสนะต่าง ๆ ยังคงไม่สมบูรณ์ มีแต่กุฏิของพระภิกษุสงฆ์และศาลาโรงธรรมสำหรับปฏิบัติศาสนกิจ บางประการเท่านั้น ต่อมาภายหลังปี พ.ศ. 2269 ชุมชนจากฝั่งลาวเห็นว่าบ้านชะโนดมีความมั่นคง และมีที่ทำกินอย่างเหลือเฟือจึงได้อพยพตามมาอีก วัดก็เติบโตขึ้นโดยลำดับ ในปี พ.ศ. 2284 ท้าวเมืองโคตร ผู้นำชุมชนในสมัยนั้นได้นำบุตรชายชื่อ “หอ” และหลานชายชื่อ “กัสปะ” เข้ามาบวช ณ วัดมโนภิรมย์จนอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ก็อุปสมบทเป็นพระภิกษุ และได้ไปเรียนต่อที่เวียงจันทน์ ประเทศลาวจนสอบไล่ได้บาลีสูงสุดและได้รับพระราชทานสมณะศักดิ์เป็นพระอุปัชฌาย์หอ และพระครูกัสปะ ซึ่งเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของเจ้ามหาชีวิตลาวและชาวลาวเป็นอย่างมาก ต่อมา ได้กลับมาอยู่ที่บ้านเกิดคือบ้านชะโนด เจ้ามหาชีวิตลาวก็ได้ทรงโปรดเกล้าฯพระราชทานเครื่องก่อสร้างและช่างหลวงอีก 3 คนมาสร้างโบสถ์และวิหารวัดมโนภิรมย์ ซึ่งตรงกับพ.ศ. 2296 โดยมีช่างหลวงจากราชสำนักเวียงจันทน์เป็นผู้ออกแบบด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม ใช้เวลาก่อสร้าง 3 ปีจึงแล้วเสร็จ นับได้ว่าเป็นวัดที่งดงามโดดเด่นที่สุดในละแวกนั้น ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. 2445 ต่อมาปี พ.ศ. 2447 วัดมโนภิรมย์ถูกไฟไหม้ กุฏิ วิหาร ศาลาการเปรียญ พระพุทธรูป ตู้พระไตรปิฎก ตลอดจนของมีค่าต่าง ๆ ถูกไฟเผาจนหมด ชาวบ้านจึงได้พร้อมใจกันข้ามแม่น้ำโขงไปบ้านท่าสะโน เพื่อนิมนต์พระบุญ นันทวโร ซึ่งเป็นผู้ที่มีความสามารถทางด้านศิลปกรรมอยู่มาก มาเป็นผู้นำในการซ่อมแซมปฏิสังขรณ์วัดมโนภิรมย์ โดยคงไว้ซึ่งศิลปะดั้งเดิมเป็นหลักแต่บางอย่างก็ไม่สามารถทำให้เหมือน รูปแบบเดิมได้ทั้งหมด คงเหลือแต่รอยจารึกและเค้าโครงของความสวยงามที่แสดงออกถึงการผสมผสานกันอย่างลงตัวของฝีมือช่างหลายสกุลในหลายยุคหลายสมัย ที่บ่งบอกวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานได้เป็นอย่างดี ในบริเวณวัดนี้ได้ก่อสร้างเสนาหักบ้านและอนุสาวรีย์ท้าวคำสิงห์ผู้ก่อตั้งบ้านชะโนดไว้ด้วย ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าท้าวคำสิงห์ ผู้นำชาวบ้านอพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านชะโนดแห่งนี้ไม่ใช่ผู้นำระดับชาวบ้านธรรมดา เพราะความเชื่อเกี่ยวกับการตั้งเสนาหักบ้านหลักเมืองนั้นเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องในศาสนาพราหมณ์ ซึ่งมีแต่เจ้านายเท่านั้นที่ประกอบพิธีกรรมนี้ได้ ต่อมาในปี พ.ศ. 2458 ท่านพระนันทวโร (บุญ) ท่านได้ไปสร้างวัดลัญจิกวัน ซึ่งห่างจากวัดมโนภิรมย์ไปทางเหนือ 231 วา เดิมเป็นสถานที่บำเพ็ญสมณธรรมของท่านหอ (อัญญาหอ) จากนั้นท่านก็ได้ไปจำพรรษาที่วัดลัญจิกวัน ปัจจุบันวัดมโนภิรมย์ยังคงเป็นศูนย์กลางของชาวบ้านชะโนดเหมือนที่เคยเป็นมาแม้ว่าพระสงฆ์ที่จำพรรษาจะมีมากบ้างน้อยบ้างตามกาลเวลา แต่ชาวบ้านชะโนดยังคงเลื่อมใส

ศรัทธาวัดคู่บ้านคู่เมืองของเขามาจนถึงปัจจุบัน (สุรศักดิ์ ศรีศักดิ์ และสุพจน์ พันธจารุณี. ม.ป.ป. : 1-7)

ศักราชหลักที่เป็นสิ่งจูงใจที่สำคัญของวัด

1) วิหารวัดมโนภิรมย์ วิหารวัดมโนภิรมย์มีลักษณะเป็นอาคารใหญ่ก่ออิฐถือปูน สถาปัตยกรรมแบบล้านช้าง ตั้งอยู่บนฐานที่ไม่สูงนัก มีหลังคาชั้นเดียว สร้างในสมัยพระอุปัชฌาย์ห่อ และพระครูกัสปะ ซึ่งเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของเจ้ามหาชีวิตลาวและชาวลาวเป็นอย่างมาก ต่อมาได้กลับมาอยู่ที่บ้านเกิดคือบ้านชะโนด เจ้ามหาชีวิตลาวก็ได้ทรงโปรดเกล้าฯพระราชทานเครื่องก่อสร้างและช่างหลวงอีก 3 คนมาสร้าง โบสถ์และวิหารวัดมโนภิรมย์ ซึ่งตรงกับพ.ศ. 2296 โดยมีช่างหลวงจากราชสำนักเวียงจันทน์เป็นผู้ออกแบบด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม ใช้เวลาก่อสร้าง 3 ปีจึงแล้วเสร็จนับได้ว่างดงามโดดเด่นที่สุดในละแวกนั้น (สุรศักดิ์ ศรีศักดิ์ และสุพจน์ พันธจารุณี. ม.ป.ป. : 8 - 11)

สภาพในอดีต วิหารวัดมโนภิรมย์ เดิมหลังคาวิหารมุงด้วยกระเบื้องดินเผา ด้านหน้ามีเสารองรับจั่วสี่ต้น แต่ละต้นมีกิลิปบัวหัวเสาทาสีทอง หน้าจั่วแหลมชัน และงอนขึ้นหน้าบัน เป็นไม้สลักลายต่าง ๆ มีซุ้มประตูด้านหน้าหนึ่งซุ้ม ประดับด้วยลายปูนปั้นประดับกระจกลี เป็นรูปหน้ากาลหรือยักษ์ นาคหลายเศียร และนกหิมพานต์ มีความอ่อนช้อยงดงามวิจิตรตระการตา ระเบียงด้านหน้าเขียนภาพลายรดน้ำปิดทองลายเครือเถา และผนัง ด้านข้างวิหารมีคันทวยที่ใหญ่มาก ก้ำตั้งแต่ฐานวิหารไปจนถึงชายคา ทำด้วยไม้แกะสลักลายดอกไม้ ลายเมฆ ระบายสีจากฝีมือช่างชาวบ้าน แต่ก็มีที่สวยงามแบบศิลปะอีสาน มีบันไดทางขึ้นวิหารสามทางคือ บันไดทางด้านหน้า ตรงประตูวิหารทำเป็นรูปสัตว์ในเทพนิยายมีตัวเป็นมังกรหัวเป็นยักษ์หมอบเฝ้าอยู่หนึ่งคู่ สำหรับบานประตูเป็นไม้หนา มีขนาดใหญ่มาก เหนือประตูเป็นหน้าบันอยู่ได้ซุ้มปูนปั้นขนาดใหญ่ ทางขึ้นอีกสองด้านอยู่ทางด้านข้างของวิหารราวบันไดทางขึ้นวิหารทั้งด้านซ้ายและขวา เป็นปูนปั้นทำเป็นรูปจรเข้ หน้าต่างมีเฉพาะที่ผนังด้านข้างเท่านั้น โดยเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมใส่ลูกกรงกลิ้ง ที่เรียกว่า ลูกมะหวด ข้างละสามช่อง ผนังภายนอกด้านหน้าวิหารมีภาพจิตรกรรมเก่า ภายในวิหารประดิษฐานพระประธาน เป็นพระก่ออิฐถือปูนเป็นศิลปะแบบลาว องค์พระประธานเป็นรูปนาคปรก ตัวนาคทำเป็นลายปูนปั้น นอกจากนั้น ยังประดิษฐานพระองค์แสน และพระงา และพระพุทธรูปขนาดต่าง ๆ ทั้งที่เป็นไม้ศิลปะแบบชาวบ้านและพระที่หล่อจากโลหะ หลายร้อยองค์

ภาพประกอบ 18 วิหารวัดมโนภิรมย์ จังหวัดมุกดาหาร

ภาพประกอบ 19 (ซ้าย)ลายนูนปั้นบริเวณทางขึ้นด้านหน้า (กลาง) ชุ่มเหนือประตูเข้าวิหาร
(ขวา)คันทวยรอบ ๆ วิหาร วัดมโนภิรมย์

สภาพปัจจุบัน วิหารวัดมโนภิรมย์ เดิมหลังคาวิหารมุงด้วยกระเบื้องดินเผา ด้านหน้ามีเสารองรับจั่วสี่ต้น แต่ละต้นมีกลีบบัวหัวเสา มีร่องรอยทาสีทองซึ่งลบเลือนไปมากแล้วคงเหลือแต่ช่วงบนตั้งแต่บัวหัวเสาลงมาที่ยังเหลือร่องรอยของสีทองให้เห็น คันทวยที่ค้ำ และภาพจิตรกรรมบริเวณผนังภายนอกด้านหน้าวิหารภาพเลือนไปมากแล้ว ภายในวิหารยังประดิษฐานพระประธาน พระองค์แสน พระงา และพระพุทธรูปขนาดต่าง ๆ เดิมมีหลายร้อยองค์ ปัจจุบันเหลืออยู่ไม่กี่สิบองค์ เพราะถูกโจรกรรม และบางส่วนถูกนำไปเก็บไว้ที่วัดถ้ำภูจุกวัน ซึ่งทางวัดกำลังจัดทำทะเบียนและ

จัดหาตู้เพื่อเก็บรักษาไว้ปัจจุบันวิหารวัดมโนภิรมย์ได้ขึ้นทะเบียนเป็นอาคารอนุรักษ์ซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลของกรมศิลปากร จึงไม่มีการจัดกิจกรรมในรูปแบบใด ๆ มีเพียงการให้บริการนักท่องเที่ยวได้เข้าเยี่ยมชมเท่านั้น

2) พระองค์แสนและพระงา

พระองค์แสนเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย พระองค์แสน เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยศิลปะเชียงแสน เป็นพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะอ่อนช้อยงดงามมาก รูปทรงกลมกลึงเรียวยาวส่วน มีฐานชั้นเดียว หน้าตักกว้างประมาณ 2 ศอก สูง 2 ศอกเศษ สร้างด้วยทองสัมฤทธิ์บนยอดเกศประดับด้วยแก้วผลึกใส ซึ่งมีความงดงามมากเหมือนเพชรน้ำค้างที่โปร่งใส เป็นแก้วผลึกตามธรรมชาตินิยมนำมาสร้างเป็นพระพุทธรูปขนาดต่าง ๆ เมื่อก่อนมีมากในประเทศลาว ความหมายของชื่อพระองค์แสน สันนิษฐานว่าเป็นคำเรียกตามมาตราชั่งโบราณซึ่งหนัก 10 หมั้น เท่ากับ 1 แสน หรือ 100 ชั่ง หรือเท่ากับ 120 กิโลกรัมของเครื่องชั่งเมตริกปัจจุบัน เมื่อเกิดไฟไหม้วัดในปี พ.ศ. 2447 พระองค์แสนที่มีขนาดไม่ใหญ่มากจึงนำหน้าไฟออกมาได้ หลังจากมีการบูรณะซ่อมแซมวัดเสร็จแล้วพระองค์แสนก็ถูกนำไปประดิษฐานไว้ที่วิหารวัดมโนภิรมย์เหมือนเดิม เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองให้ชาวพุทธได้กราบไหว้บูชา เพราะเชื่อว่าเป็นพระที่ศักดิ์สิทธิ์มากเคยถูกโจรกรรมไปหลายครั้ง แต่สามารถนำกลับมาได้ทุกครั้ง ปัจจุบันชาวบ้านยังนิยมมากกราบไหว้ขอพรในเรื่องต่าง ๆ เช่น การสอบต่าง ๆ การไปหางานทำ การหาของที่หายไปให้ได้คืนมา คนที่ประสบความสำเร็จก็จะกลับมาทำบุญเป็นส่วนใหญ่ไม่ใช่การแก้บน (นิรันดร์ รัตนระนา. 2543 : 11 – 14)

พระงา เรียกชื่อให้เต็มว่า พระพุทธรูปงาช้าง เป็นพระพุทธรูปที่สร้างด้วยงาช้างแกะสลักเป็นพระพุทธรูปเรียงซ้อนกัน 8 องค์โดดเด่นทางด้านงานแล้วเล็กกลมกล้นไปทางปลายงา งาช้างโตขนาด 2 มือโอบรอบ สูงตามยาว 2 ศอกเศษ สร้างโดยพระอุปัชฌาย์บุ นันทวโร ที่แกะสลักขึ้นจากงาช้างเคน ซึ่งเป็นช้างพลายที่พลัดมาตามน้ำและได้มีผู้นำมาถวายวัด พระสงฆ์และชาวบ้านจึงได้ช่วยกันเลี้ยงไว้จนสิ้นอายุขัย งาช้างข้างหนึ่งปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร ส่วนอีกข้างอยู่ที่วัดมโนภิรมย์ พระอุปัชฌาย์บุ นันทวโร จึงได้แกะสลักพระปางมารวิชัยเรียงกันขึ้นไปตามความยาวของงา จำนวน 8 องค์ ชาวบ้าน ชะโนดเรียกกันว่า “พระงา” เคยถูกโจรกรรมไปหลายครั้ง แต่ผู้ขโมยต้องนำกลับมาได้ทุกครั้ง (นิรันดร์ รัตนระนา. 2543 : 17 – 19)

ภาพประกอบ 20 (ซ้าย)พระงา (ขวา)พระองค์แสน ในวิหารวัดมโนภิรมย์

3) โบสถ์ โบสถ์หรือที่ชาวอีสานทั่วไปเรียกว่าสิม เป็นอาคารขนาดเล็กใช้ทำสังฆกรรม เช่น บวชพระ ในปัจจุบันชาวบ้านมักจะสับสนเรียกวิหารเป็นโบสถ์ และเรียกโบสถ์ หรือสิมว่า พัทธสีมา

ภาพประกอบ 21 (ซ้าย)โบสถ์วัดมโนภิรมย์ (ขวา) พระประธานวัดมโนภิรมย์ จ.มุกดาหาร

สภาพในอดีต โบสถ์วัดมโนภิรมย์เป็นอาคารศิลปะแบบขอม หน้าหน้าโบสถ์ไปทางทิศตะวันตก มีพระประธานเป็นปูนปั้นปางมารวิชัยที่มีลักษณะคล้ายพระสังกัจจายประดิษฐานอยู่ในซุ้มเรือนแก้วปูนปั้นบนฐานก่ออิฐถือปูน ด้านข้างทั้งสองมีพระสาวกเป็นปูนปั้นทั้งหมดเป็นศิลปะแบบชวาบ้าน ปัจจุบัน โบสถ์วัดมโนภิรมย์หลังเดิมถูกรื้อทิ้งแล้วสร้างใหม่ตามแบบสมัยนิยม แต่ยังคงหน้าไปทางทิศตะวันตก และยังคงเหลือพระประธานเป็นปูนปั้นปางมารวิชัยที่มีลักษณะคล้ายพระสังกัจจายประดิษฐานอยู่ในซุ้มเรือนแก้วปูนปั้นบนฐานก่ออิฐถือปูน เป็นพระประธานเหมือนเดิม (พระอธิการหนูสิน. 2550 : สัมภาษณ์)

4) ศาลาการเปรียญ เป็นอาคารชั้นเดียวตั้งอยู่ใกล้วิหาร เป็นอาคารโล่งก่ออิฐถือปูน ยกพื้นสูงกว่าระดับพื้นดิน หลังคาทรงกึ่งปั้นหมามีจั่วเล็กซ้อนอยู่ด้านบน เป็นลักษณะสถาปัตยกรรมแฝงไว้ด้วยอิทธิพลของตะวันตกคาดว่าสร้างในสมัยที่ฝรั่งเศสเข้ามามีอิทธิพลแถบอินโดจีน สังเกตได้จากซุ้มประตูด้านหน้าช่วงบนที่มีลักษณะโค้ง เหนือซุ้มประตูภาพวาดสิรูปช้างถวายดอกไม้ ซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์ของดินแดนลาวหรือดินแดนล้านช้าง ด้านหลังของอาคารก่อเป็นผนังทึบมีพระพุทธรูปปูนปั้นปางไสยาสน์ขนาดเล็กนอนตะแคงไปทางขวาเหนือรอยพระพุทธรูปบาทจำลองที่ประทับรอยในแนวระนาบไปกับผนัง ซึ่งรอยพระพุทธรูปโดยทั่วไปจะระนาบกับพื้น ซึ่งหาดูได้ยาก ฝีมือทั้งหมดมีความเรียบง่ายและสวยงามตามแบบศิลปกรรมท้องถิ่นอีสาน สภาพในอดีต เดิมมุงกระเบื้องแต่ปัจจุบันมุงด้วยสังกะสี ปัจจุบันได้ขึ้นทะเบียนเป็นอาคารอนุรักษ์โดยกรมศิลปากรแล้ว และกำลังดำเนินการบูรณะใหม่ให้คงรูปแบบเดิมแต่เปลี่ยนหลังคาเป็นกระเบื้อง (เสริม ใจช่วง. 2550 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 22 ศาลาการเปรียญวัดมโนภิรมย์ จังหวัดมุกดาหาร

ศักยภาพประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

- 1) การเข้าถึง และสภาพเส้นทาง สามารถเดินทางไปเยี่ยมชมวัดได้สะดวก ไปตามถนนหมายเลข 223 สกลนคร – นาแก ถึงสามแยกหลักกิโลเมตรที่ 210 เลี้ยวขวาเข้าทางสาย 212 ทางไปอุบลราชธานี แล้วเลี้ยวซ้ายเข้าทางอำเภอห้วยน้ำใหญ่ เมื่อสุดถนนลาดยาง เลี้ยวขวาไปตามทางลูกรังจะผ่านหน้าวัดลัญจิกวัน เลี้ยวซ้ายตรงมุมถนนข้างวัดลัญจิกวันแล้วตรงไปเล็กน้อย วัดมโนภิรมย์จะอยู่ทางด้านซ้ายมือของริมแม่น้ำโขง
- 2) สิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ เป็นวัดที่มีป้ายบอกทางเข้าสู่วัดที่ชัดเจน สามารถเดินทางเข้าเยี่ยมชมได้ทุกวัน ไม่มีการเก็บค่าธรรมเนียมนิยม โดยมีท่านเจ้าอาวาสปัจจุบันเป็นผู้นำชม บางครั้งก็มีชาวบ้านที่อยู่ใกล้บริเวณวัดเป็นผู้นำชม มีอรรถาศัยดีมาก บริเวณวัดกว้างขวาง สะดวกสบาย มีบริการสุขา 1 หลัง 5 ห้อง
- 3) ที่พัก ยังไม่มีที่พักในวัด และในหมู่บ้าน นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะเดินทางเข้ามาเยี่ยมชม แล้วก็ออกไป
- 4) การบริการสาธารณูปโภค มีห้องสุขาไว้บริการ 1 หลัง 5 ห้อง
- 5) ระบบไฟฟ้า ประปา มีใช้อย่างสะดวก แต่การติดต่อกันภายในบริเวณวัดยังไม่สะดวกเพราะเป็นสนามหญ้าและลานดิน โลง ๆ ในช่วงที่มีฝนตกจะเปียกและเป็นโคลน
- 6) ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว ชาวบ้านมีอรรถาศัยดีมาก เป็นเจ้าบ้านที่ดี จึงมีความปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยวมาก
- 7) ร้านอาหาร – เครื่องดื่ม ในวันธรรมดา หาซื้อได้ภายในหมู่บ้าน ในช่วงฤดูแล้ว ในบริเวณริมเขื่อนหน้าวัดจะมีพ่อค้า แม่ค้ามาตั้งแผงขายทุกวัน เพราะจะมีคนมาเที่ยวหาคนในแม่น้ำโขงมาก
- 8) สินค้าและของที่ระลึก จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ไม่มีสินค้าหรือของที่ระลึกจำหน่ายในวัดเลย จากการสอบถามชาวบ้านชะโนดพบว่าสินค้าและของที่ระลึกจะขายตามเทศกาลต่าง ๆ แต่ขายบริเวณริมแม่น้ำโขงตรงหาดบ้านชะโนดซึ่งอยู่บริเวณหน้าวัด ในวัดจะมีเพียงด้ายมงคลไว้ผูกข้อมือเพื่อเป็นสิริมงคลเท่านั้น
- 9) การประชาสัมพันธ์ ทางสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคตะวันออก เชียงเหนือเขต 4 สำนักงานจังหวัด และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด เป็นผู้ดำเนินการประชาสัมพันธ์ โดยผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น แผ่นโปสเตอร์แนะนำสถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัด แผ่นพับ ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับวัดได้จากสำนักงานจังหวัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด หรือสอบถามเส้นทางจากชาวบ้าน ปัจจุบันยังไม่มีการจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์แนะนำวัด ประวัติของวัด ไว้จำหน่ายให้นักท่องเที่ยวโดยตรง

10) ความพร้อมด้านบุคลากร

จากการสังเกตของผู้วิจัยและจากการสัมภาษณ์พระอธิการหนูสิน เจ้าอาวาสวัดมโนภิรมย์ สรุปได้ว่าวัดมีนโยบายในการต้อนรับผู้ที่มาท่องเที่ยว แต่การจัดบุคลากรยังไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน การเข้าชมวัด ให้เข้าชมได้เองโดยสะดวก ถ้าต้องการทราบข้อมูลเพิ่มเติมก็สอบถามพระในวัด หรือผู้เฒ่าผู้แก่ที่อยู่ข้างวัดก็ได้ สำหรับโบสถ์และวิหารจะปิดไว้ ถ้าต้องการเข้าจึงจะเปิดให้ดู กุญแจจะอยู่ที่เจ้าอาวาสเท่านั้น หรือถ้าแจ้งมาก่อนก็จะฝากกุญแจไว้กับผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เพราะบ้านอยู่ใกล้วัด (พระอธิการหนูสิน. 2551 : สัมภาษณ์) ถ้ามาเป็นหมู่คณะ เช่นกลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไป กลุ่มนักเรียน นักศึกษา กลุ่มข้าราชการต่าง ๆ ที่สนใจอยากทราบประวัติความเป็นมา และรายละเอียดรูปแบบสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ของวัดต้องติดต่อมาล่วงหน้า ทางวัดจะจัดคณะกรรมการวัด หรือผู้รู้มาให้ความรู้และบรรยายสรุปให้ฟัง

สถานการณ์ด้านการท่องเที่ยว

สภาพในอดีต จากคำบอกเล่าของคุณตาเสริม ใจช่วง มรรคทายกบอกว่าวัดมโนภิรมย์ เป็นวัดที่มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานที่เป็นศูนย์กลางของชาวบ้านชะโนดและบ้านท่าสะโนประเทศลาว จะมีคนเดินทางมาเที่ยวประจำส่วนใหญ่จะมีทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะช่วงหน้าแล้ง หรือช่วงสงกรานต์จะมีคนมาเที่ยวมาก เพราะนอกจากจะมาวัดแล้วยังมาเที่ยวบริเวณหาดบ้านชะโนด ซึ่งจะมีหาดทรายขาวที่ยาวเหยียดสวยงาม เหมาะสำหรับการมาเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจและเล่นน้ำคลายร้อน และในช่วงก่อนออกพรรษาจะมีการแข่งเรือของวัดต่าง ๆ ในละแวกนี้ ส่วนวัดมโนภิรมย์ก็มีเรือเข้าแข่งเหมือนกัน (เสริม ใจช่วง. 2550 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 23 ชายหาดบ้านชะโนดบริเวณหน้าวัดมโนภิรมย์ จังหวัดมุกดาหาร

สภาพปัจจุบันสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 4 สำนักงานจังหวัด และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด จังหวัดมุกดาหารมีนโยบายให้วัดมโนภิรมย์ เป็นวัดหนึ่งในแผนการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม จึงมีการประชาสัมพันธ์ ทั้งภายในท้องถิ่นและภายนอกตามสื่อต่าง ๆ เช่น แผ่นพับ แผ่นโปสเตอร์ประชาสัมพันธ์ และตามเว็บไซต์ของหน่วยงานต่าง ๆ ในจังหวัดมุกดาหาร ทำให้ปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวมากขึ้น กิจกรรมการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ การเข้าชม ศึกษาประวัติความเป็นมาวัด ศึกษารูปแบบของสถาปัตยกรรมภายในวัด และเคารพสักการะพระพุทธรูปภายในวัด จากการสัมภาษณ์ พระอธิการหนูสิน เจ้าอาวาสวัดมโนภิรมย์ ท่านให้สัมภาษณ์ว่า รายได้จากการท่องเที่ยวส่วนใหญ่ก็ได้จากการที่นักท่องเที่ยวบริจาคไว้ที่ตู้รับบริจาค ซึ่งไม่มากนักแค่พอจ่ายค่าน้ำค่าไฟ ทางวัดไม่มีนโยบายในการเก็บค่าเข้าชม หรือไม่มีวัดอุ้มงคสำหรับให้เช่าบูชา จะให้มากให้น้อยหรือไม่ให้เลยก็ได้แต่ศรัทธา อยากเดินเที่ยวเองก็ได้ถ้าอยากรู้อะไรเพิ่มเติม ถามพระในวัด (พระอธิการหนูสินฐ์ ปัญญาโว. 2550 : สัมภาษณ์)

สภาพปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว

จากการสัมภาษณ์พระอธิการหนูสินฐ์ เจ้าอาวาสวัดมโนภิรมย์ และการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว ที่สำคัญ ได้แก่

- 1) นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวส่วนใหญ่เข้ามาเพื่อชมความงดงามของวิหารวัดมโนภิรมย์ และ ศึกษารูปแบบของสถาปัตยกรรมภายในวัด แต่บุคลากรที่ให้ความรู้มีน้อย และทางวัดยังไม่มีการจัดทำป้ายแสดงประวัติความเป็นมาของวัด ไว้ให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาเอง โดยตรงทำให้ไม่ได้ความรู้เท่าที่ควร
- 2) ไม่มีร้านขายดอกไม้ รูปเทียนบูชาพระ ทำให้นักท่องเที่ยวที่ต้องการบูชาพระ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในวัด ไม่มีที่ซื้อดอกไม้ และไม่ได้รับความสะดวก
- 3) การไม่เคารพต่อสถานที่ และการไม่รู้จักกาลเทศะของนักท่องเที่ยว ยังมีนักท่องเที่ยวบางคนเข้าไปขูดองค์พระงา หรือหยิบจับลวดลายต่าง ๆ บริเวณราวบันไดทางขึ้นด้านหน้าตรงประตูวิหารที่เป็นรูปสัตว์ในเทพนิยายมีตัวเป็นมังกรหัวเป็นยักษ์ และราวบันไดทางขึ้นวิหารทั้งด้านซ้ายและขวา เป็นปูนปั้นทำเป็นรูปจระเข้ ทำให้ลวดลายต่าง ๆ หลุดร่วงหรือแตกหัก
- 4) ไม่มีป้ายประชาสัมพันธ์ หรือเอกสารแนะนำประชาสัมพันธ์ของวัด ทำให้นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมส่วนใหญ่ไม่ทราบประวัติความเป็นมาของวัด รูปแบบของสถาปัตยกรรมภายในวัด ตลอดจนโบราณวัตถุต่าง ๆ ว่ามีความสำคัญอย่างไร
- 5) การเข้าชมและกราบสักการะพระงา และพระองค์แสน ที่เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในพระวิหารทำได้ไม่สะดวก เพราะวิหารไม่ได้เปิดทิ้งไว้ทุกวัน แต่ล็อกกุญแจไว้

ผู้ที่ต้องการเข้าชมและกราบพระ ต้องขออนุญาตจากท่านเจ้าอาวาสเท่านั้น เพราะท่านเป็นผู้ที่รักษากฎเกณฑ์ ถ้าท่านติดนิมนต์และนักท่องเที่ยวไม่ได้แจ้งไว้ล่วงหน้าก็จะไม่สามารถเข้าไปในวิหารได้

6) บุคลากรที่จะให้ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบสถาปัตยกรรม ประวัติความเป็นมาของวัดประวัติของพระเงา และพระองค์แสน มีน้อยมากถ้าเจ้าอาวาสไม่อยู่ก็จะทำให้ไม่ได้ความรู้เท่าที่ควร

7) นักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวมีน้อยบางวันไม่มีเลย ทำให้วิหารไม่ได้เปิดทุกวันทำให้ไม่ได้ทำความสะอาดไว้ ภายในวิหารจึงมีกลิ่นอับ บางจุดมีมูลนกและค้างคาว

4. วัดลัญจิวัด

ที่ตั้ง วัดลัญจิวัด ตั้งอยู่ที่บ้านชะโนด หมู่ที่ 2 ตำบลชะโนด อำเภอห้วยน้ำใหญ่ จังหวัดมุกดาหาร ตั้งอยู่ริมฝั่งขวาแม่น้ำโขงห่างจากตัวเมืองมุกดาหารไปตามลำแม่น้ำโขงทางทิศเหนือ 18 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากพระธาตุพนม อำเภอธาตุพนม ตามริมฝั่งโขงลงมาทางทิศใต้ 33 กิโลเมตร

ความเป็นมา วัดลัญจิวัด สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2458 สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในชุมชนโบราณมีอายุร่วม 300 ปี (ถึง พ.ศ. 2533) โดยพระนันทวโร (บุ) ฌ บริเวณป่าโนนรัง ซึ่งห่างจากวัดเดิม (วัดมโนภิรมย์) ไปทางเหนือ 231 วา เดิมเป็นป่ามีชาวกบฏนบปรักหักพังสันนิษฐานว่าเป็นวัดร้าง และโบสถ์น้ำเก่าแก่ไม่ทราบประวัติว่าสร้างขึ้นในสมัยใด มีเพียงพระพุทธรูปที่ชำรุดและป่าขึ้นปกคลุมอยู่ทั่วไป เป็นสถานที่บำเพ็ญสมณธรรมของท่านหอ (อัญญาหอ) อยู่ก่อนแล้ว พระนันทวโร(บุ) ได้มองเห็นเป็นที่เหมาะสมจึงสร้างวัดขึ้น และได้ปลูกต้นตาลไว้รอบ ๆ วัด จึงมีชื่อว่าวัดลัญจิวัด แปลว่า สวนตาลหนุ่ม อันเป็นความหมายถึงสวนตาลที่พระเจ้าพิมพิสารถวายแก่พระพุทธเจ้า ณ กรุงราชคฤห์ในสมัยพุทธกาลอีกด้วย แต่ชาวบ้านเรียกวัดนี้ว่า วัดป่าตาล ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. 2468 ในสมัยพระครูโสภาสธรรมกิจ เจ้าอาวาสรูปที่ 6 มี โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เปิดสอน ปี พ.ศ. 2520 เปิดศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ปี พ.ศ. 2521 ปัจจุบันพระครูโสภาสธรรมกิจได้มรณภาพแล้ว และยังไม่ได้แต่งตั้งเจ้าอาวาสขึ้นมาใหม่ มีพระภิกษุจำพรรษาอยู่ 1 รูป

ศักยภาพหลักที่เป็นสิ่งจูงใจที่สำคัญของวัด ในช่วงที่ พระครูบุ ผู้สร้างวัดนี้เป็นเจ้าอาวาส ได้มีการสร้างถาวรวัตถุเป็นจำนวนมาก ได้แก่

1. สิมหรือโบสถ์ เป็นสิมโบราณขนาดเล็ก ฐานเตี้ย แปลนรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ก่ออิฐถือปูนมีผนังก่อทับด้านหลังพระประธานเพียงด้านเดียว อีกสามด้านเปิดโล่ง หลังคาจั่วลดชั้นมุงด้วยกระเบื้องดินเผา ผนังด้านนอกมีประติมากรรมปูนดำภาพนารายณ์ทรงครุฑอยู่ตรงกลาง มีเทวดาและอสูรอยู่ขนาบข้าง พระประธานในสิมเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย เป็นปูนปั้นปิดทอง ลักษณะเป็นศิลปะแบบท้องถิ่นลาว มีรูปปั้นปัญญาวัคคีย์นั่งพนมมืออยู่รอบด้านซึ่งแปลกกว่าที่อื่น ผนังด้านในประดับด้วยจิตรกรรมฝาผนัง (ฮูปแต้ม) ฝีมือช่างท้องถิ่น เป็นเรื่องทศชาติ (พระเจ้าสิบชาติ)

นอกจากนั้นยังมีภาพกินรี ยักษ์ ท้าวเวสสุวรรณ เป็นต้น

ภาพประกอบ 24 โบสถ์วัดลัญจิกวัน จังหวัดมุกดาหาร

ภาพประกอบ 25 พระประธานในโบสถ์ วัดลัญจิกวัน จังหวัดมุกดาหาร

2. วิหาร เจดีย์ รอยพระพุทธบาทจำลอง สระโบกขรณีจำลอง และสังเวชนียสถานจำลอง วิหารวัดลัญจิกวัน เดิมบริเวณที่เป็นวิหารมีเพียงพระพุทธรูปปางตรัสรู้ และปางมารวิชัยประดิษฐานอยู่กลางแจ้ง ไม่มีหลังคา ต่อมาทางวัดได้สร้างวิหารคลุม เมื่อปี พ.ศ. 2510 เป็นวิหารก่ออิฐถือปูนตั้งอยู่บนฐานที่ไม่สูงนัก หลังคาชั้นเดียว หน้าจั่วเป็นภาพปูนปั้นรูปมณฑป ภายในวิหารมีพระประธานและมีรูปปั้นพระแม่ธรณีบีบมวยผม รูปปั้นแสดงภาพตอนมารผจญ ภาพนรกขุมต่างๆ รวมทั้งตู้เก็บเครื่องอัฐบริขารของอดีตเจ้าอาวาส และวัดอุโมงค์ต่าง ๆ ที่ทางวัดเคยจัดทำขึ้น

ภาพประกอบ 26 วิหารวัดลัทธิกวัน จังหวัดมุกดาหาร

ภาพประกอบ 27 ประติมากรรมภายในวิหารวัดลัทธิกวัน จังหวัดมุกดาหาร

เจดีย์ในวัดลัทธิกวัน เป็นพระธรรมเจดีย์ รูปทรงจำลองพระธาตุพนมองค์เดิม ขนาดกว้างด้านละ 2 วา 2 สอก สูง 6 วา 2 สอก ภายในเจดีย์บรรจุพระไตรปิฎก จากวัดมโนภิรมย์ ที่เหลือจากไฟไหม้พร้อมคัมภีร์ต่าง ๆ เจดีย์องค์นี้มีชื่อว่า พระธรรมเจดีย์ ยอดเจดีย์เคยหักพังลงมาพร้อมกันกับที่องค์พระธาตุพนมล้ม ปัจจุบันได้บูรณะขึ้นมาใหม่ มีภาพสลักทั้งสี่ด้านแต่ละด้านมีภาพบุคคลยืนตรงกลาง สองข้างสลักเป็นรูปเสารเรียงกัน ประดับดอกไม้ มีกำแพงขนาดเล็กครอบองค์พระเจดีย์ และอิฐเก่าขององค์พระเจดีย์ยังกองไว้นอกกำแพงข้าง ๆ สิม (นายบพิตร คะปัญญา. 2550 : สัมภาษณ์)

ช่วงที่ผู้วิจัยออกเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่าบริเวณองค์พระเจดีย์ และลานรอบ ๆ องค์พระเจดีย์ ขาดการดูแลประตูทางเข้าที่เป็นประตูเหล็กมีสนิมเกาะกินเปิดออกยาก มีตะไคร่น้ำ เกาะและมีต้นไม้เล็ก ๆ งอกขึ้นอยู่ทั่วไปในองค์พระเจดีย์ และลานรอบ ๆ

ภาพประกอบ 28 พระเจดีย์ วัดลัญจิวัดวัน จังหวัดมุกดาหาร

รอยพระพุทธรบาทจำลอง สระโบกขรณีจำลอง และสังเวชนียสถานจำลอง ด้านเหนือ และด้านใต้ของสิมมีอาคารเล็ก ๆ ลักษณะคล้ายมณฑป ภายในประดิษฐานรอยพระพุทธรบาทจำลอง สระโบกขรณีจำลอง และสังเวชนียสถานจำลอง ได้แก่ สถานที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และ ปรีณิพพาน

ภาพประกอบ 29 (ซ้าย)รอยพระพุทธรบาทจำลอง และ(ขวา)สังเวชนียสถานจำลอง

ศักยภาพประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

1. การเข้าถึงและสภาพเส้นทาง สามารถเดินทางไปเยี่ยมชมวัดได้สะดวก จากจังหวัดมุกดาหารไปจังหวัดนครพนมโดยทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 212 แล้วเลี้ยวซ้ายเข้าทางอำเภอหัวน้ำใหญ่ ไปแก่งกะเบา เมื่อถึงสามแยกให้เลี้ยวขวาไปตามถนนลูกรังวัดลัญจิววันจะอยู่ทางด้านซ้ายมือ
2. สิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ เป็นวัดที่มีป้ายบอกทางเข้าสู่วัดที่ชัดเจน สามารถเดินทางเข้าเยี่ยมชมได้ทุกวันไม่มีการเก็บค่าธรรมเนียม สามารถเดินเข้าชมหรือกราบไหว้พระพุทธรูปต่าง ๆ ในวัดได้เลย ในส่วนของพระวิหารถ้าต้องการเข้าชมต้องขออนุญาตจากเจ้าอาวาสก่อนเพราะปิดล็อกกุญแจไว้ไม่ได้เปิดให้เข้าชม หรือต้องการข้อมูลเพิ่มเติมก็สอบถามจากเจ้าอาวาสหรือชาวบ้านที่อยู่ใกล้บริเวณวัดก็ได้ มีอรรถาศัยดีมาก บริเวณวัดกว้างขวางมาก มีห้องสุขาไว้บริการ 1 หลัง จำนวน 10 ห้อง มีแผนผังแสดงบริเวณวัดไว้อย่างชัดเจน
3. ที่พัก ไม่มีที่พักในวัด และในหมู่บ้าน ถ้าจะพักจะจัดให้พักที่ศาลาการเปรียญ โดยขออนุญาตจากเจ้าอาวาสก่อน แต่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินทางเข้ามาเยี่ยมชม แล้วก็ออกไป
4. การบริการสาธารณูปโภค จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า มีห้องสุขาไว้บริการ 1 หลังจำนวน 10 ห้อง แต่เนื่องจากมีผู้เข้ามาเที่ยวชมและมาทำบุญในแต่ละวันค่อนข้างน้อยจึงไม่ได้เปิดทำความสะอาด ในแต่ละห้องจึงมีเศษใบไม้ มีดินเหนียวออกขึ้น และก๊อกน้ำบางห้องก็ถูกปิดตายเปิดไม่ได้
5. ระบบไฟฟ้า ประปา มีใช้อย่างสะดวก แต่การติดต่อกันภายในบริเวณวัดยังไม่สะดวก เพราะเป็นสวนป่า เป็นสนามหญ้าและลานดินโล่ง ๆ ในช่วงที่มีฝนตกจะเปียกแฉะ และอับชื้นมาก
6. ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว จากการสังเกตของผู้วิจัยเนื่องจากวัดมีบริเวณที่กว้างขวางมาก และมีต้นไม้ใหญ่ๆ มากมาย ประกอบกับพระ เณรมีน้อย คือมีเจ้าอาวาสองค์เดียวเท่านั้น ถ้าเดินชมไม่ระวังอาจรันทกล้ม หรือถูกสัตว์มีพิษกัดได้ แต่ชาวบ้านมีอรรถาศัยดีมาก
7. ร้านอาหาร – เครื่องดื่ม บริเวณด้านข้างของวัดมีร้านค้าเล็ก ๆ เปิดขายของชำหาซื้อได้โดยสะดวก
8. สินค้าและของที่ระลึก จากการสัมภาษณ์รักษาการเจ้าอาวาส พบว่าทางวัดได้เคยจัดทำวัตถุมงคล ซึ่งมีทั้งผ้ายันต์ ธง แหวน พระพิมพ์และรูปเหมือนของเจ้าอาวาส ขึ้นมาไว้ให้เช่าบูชาอยู่ในวิหาร แต่ในปัจจุบันไม่ได้เปิดให้เช่าบูชาแล้ว (พระสมคิด. 2550 : สัมภาษณ์)
9. การประชาสัมพันธ์ นักท่องเที่ยวสามารถสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับวัดได้จากสำนักงานพระพุทธศาสนา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด หรือสอบถามเส้นทางจากชาวบ้าน ปัจจุบัน

ยังไม่มีการจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์แนะนำวัด ประวัติของวัดไว้บริการและไม่มีผู้ที่ทำหน้าที่ให้ข้อมูลต่าง ๆ โดยตรง

10. ความพร้อมของบุคลากร จากการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้าน ชะโนด หมู่ 2 สรุปได้ว่าบุคลากรในวัดไม่พร้อม เพราะมีจำนวนน้อยมาก เพียง 1 รูปเท่านั้น ถ้าเทียบกับพื้นที่บริเวณวัดแล้ว การจะพัฒนาในด้านต่าง ๆ ก็คงทำได้ยาก การดูแลคงไม่ทั่วถึง (บพิตร คณะปัญญา. 2550 : สัมภาษณ์)

สถานการณ์ด้านการท่องเที่ยว

สภาพในอดีต ในสมัยของพระครูโอภาส ธรรมกิจเป็นเจ้าอาวาส วัดลัญจิวัดวันเป็นวัดที่เป็นศูนย์พัฒนาคุณธรรมของอำเภอห้วยน้ำใหญ่ เป็นที่ตั้งของสำนักงานเจ้าคณะอำเภอจึงมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเยี่ยมชมและเข้ามากราบนมัสการเจ้าอาวาสทุกวัน โรงเรียนต่าง ๆ ที่อยู่โดยรอบนำนักเรียนเข้ามาปฏิบัติธรรม ข้าราชการ และพนักงานของบริษัทต่าง ๆ ได้เข้ามาศึกษาพัฒนาจิตเป็นประจำทุกปี สำหรับการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเมื่อศึกษาพบว่าการเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวยังมีน้อยมาก

สภาพปัจจุบัน ในปี พ.ศ. 2549 ภายหลังจากที่พระครูโอภาส ธรรมกิจ เจ้าอาวาสมรณภาพวัดลัญจิวัดวันก็ซบเซาลงไปมาก พระที่เคยอยู่จำพรรษาก็ไปจำพรรษาที่วัดอื่นเช่นวัดป่าวิเวก เป็นต้น ศูนย์พัฒนาคุณธรรมประจำอำเภอก็ไม่ได้รับการสานต่อ นักท่องเที่ยวก็น้อยลงแทบไม่มีคนเข้าไปเที่ยววัดก็เกือบจะเป็นวัดร้าง นักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นคนในท้องถิ่นที่เคยเข้าไปกราบไหว้สักการะพระพุทธรูปและพระเจดีย์ ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับกรเข้าไปเที่ยวที่วัดมโนภิรมย์ที่อยู่ใกล้เคียงกันแล้วจัดว่ายังมีน้อยมาก

การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว

จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ทางวัดและชุมชนยังไม่มีการวางกฎระเบียบหรือการจัดระบบในการเยี่ยมชมวัดไว้เลย ให้นักท่องเที่ยวที่สนใจเข้ามาเยี่ยมชมหรือกราบสักการะพระเจดีย์ พระประธาน หรือชมสิ่งต่าง ๆ ภายในวัดก็เดินชมได้เองเลย ตามความสนใจโดยสะดวกหรือต้องการข้อมูลต่าง ๆ เพิ่มเติมก็สอบถามจากชาวบ้านหรือผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 ที่อยู่ใกล้ ๆ วัด หรือต้องการติดต่อขอพักก็ติดต่อที่รักษาการเจ้าอาวาสด้วยตนเอง

สภาพปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว

จากการสังเกตของผู้วิจัย พบว่า สภาพบริเวณวัดโดยรอบขาดการดูแลมีทั้งหญ้าและต้นไม้ขึ้นปกคลุม คล้ายกับเป็นวัดร้าง พระเจดีย์ โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ ศาลาที่ประดิษฐานรอยพระพุทธบาทจำลอง สระโบกขรณีจำลอง และสังฆเวศนียสถานจำลอง มีสภาพค่อนข้างทรุดโทรมขาดการดูแล องค์พระเจดีย์มีคราบที่เกิดจากตะไคร่น้ำ โบสถ์ วิหาร สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ มีฝุ่นละอองเกาะจับ บางที่มีทั้งนกหนูมาทำรัง ทำให้มองดูแล้วสกปรกไม่น่าสนใจ ทำให้นักท่องเที่ยวให้ความ

สนใจน้อยมาก แทบจะไม่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมเลย ในส่วนที่เป็นศาลาการเปรียญ เป็นวิหาร ปิดไม่ให้เข้าชม บริเวณวัดส่วนใหญ่ขาดการดูแลเพราะมีพระน้อยมาก และหน่วยงานอื่น ๆ ยังไม่ได้เข้าไปช่วยดูแลแต่อย่างใด

5. วัดรอยพระพุทธบาทกุมโนรมย์

ที่ตั้ง วัดรอยพระพุทธบาทกุมโนรมย์ ตั้งอยู่บนกุมโนรมย์ บ้านเขามโนรมย์ ตำบลนาสีนวน อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย อยู่ห่างจากตัวเมืองไปทางทิศใต้ตามถนนสายตัดใหม่ สายบ้านโนรมย์ – คำอาสวน ประมาณ 5 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 100 ไร่ อยู่ในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติมุกดาหาร

ภาพประกอบ 30 วัดรอยพระพุทธบาทกุมโนรมย์ จังหวัดมุกดาหาร

ความเป็นมา เป็นวัดเก่าแก่ กล่าวกันว่าคนของท่านขุนศาลาและพระอาจารย์บุญนันทวโร เจ้าอาวาสวัดมโนภิรมย์ บ้านชะโนด และผู้สร้างวัดลัญจิวัด เป็นผู้สร้าง และถือเป็นที่สำคัญสำหรับจำพรรษาและปฏิบัติธรรมวิปัสสนากัมมัฏฐานของพระภิกษุ และได้สร้างพระธาตุรูปทรงแปดเหลี่ยมขึ้นหนึ่งองค์ พร้อมกับสร้างรอยพระพุทธบาทจำลองและพระอังคารเพ็ญ ที่เป็นพระพุทธรูปขนาดเล็ก ใว้องค์หนึ่งและสร้างกุฏิสำหรับพระสงฆ์อีกหนึ่งหลัง เมื่อปี พ.ศ. 2525 เจ้าคณะอำเภอเห็นว่า เป็นวัดร้างจึงได้มอบหมายให้รองเจ้าคณะอำเภอ พระครูอุดมธรรมรักษ์ (หลวงตายอด) ให้มีการบูรณะบำรุงรักษาและป้องกันการทำลายปัจจุบันเป็น โบราณสถาน และแหล่งพักผ่อนหย่อนใจแหล่งที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดมุกดาหาร ขณะนี้องค์การบริหารส่วนจังหวัดได้ปรับปรุงเส้นทางขึ้นพร้อมทั้งจัดจุดจอดรถ ศาลาชมวิวยุติธรรมเรียบร้อยแล้ว จากจุดนี้สามารถชมทิวทัศน์ของเมือง แม่น้ำโขง สะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่สอง และแขวงสะหวันนะเขต

ศักราชภาพหลักที่เป็นสิ่งจูงใจที่สำคัญของวัด

1. พระธาตุกุ่มโนรมย์ สร้างโดย พระอาจารย์บุญ นันทวโร เจ้าอาวาสวัดมโนภิรมย์ บ้านชะโนด สร้างขึ้นมาพร้อมกับการสร้างรอยพระพุทธรูปบาทจำลองและพระอังคารเพ็ญ เป็นพระธาตุทรงแปดเหลี่ยม มีเอวเป็นฐานหักเชิงรัศมีประมาณ 2.5 เมตร เป็นรูปทรงปติ แบ่งเป็น 3 ส่วน คือ เป็นปริศนาธรรม ตามความหมายส่วนแรก คือ นรกกุ่ม ส่วน ที่ 2 เป็นโลกกุ่ม ซึ่งมีมาก ส่วนที่ 3 เป็นสวรรค์กุ่ม องค์พระธาตุนี้มีความสูง ประมาณ 4.5 เมตร

ภาพประกอบ 31 พระธาตุกุ่มโนรมย์ วัดรอยพระพุทธรูปบาทกุ่มโนรมย์

2. รอยพระพุทธรูปบาทจำลอง และพระอังคารเพ็ญ รอยพระพุทธรูปบาทสร้างขึ้นมาพร้อมกับการสร้างพระธาตุกุ่มโนรมย์ เป็นรอยพระพุทธรูปขนาดเล็กสร้างจากหินทราย กว้าง 80 เซนติเมตร ยาว 1.80 เมตร สร้างลักษณะลอยตัวสูงจากพื้น 90 เซนติเมตร พระอังคารเพ็ญ เป็นพระพุทธรูปขนาดเล็ก สร้างขึ้นพร้อมพระธาตุและรอยพระพุทธรูปบาท เพื่อให้ครบองค์ คือ พระธาตุ พระพุทธรูป และรอยพระพุทธรูปบาท ตามความเชื่อของผู้สร้าง ความศักดิ์สิทธิ์และปาฏิหาริย์ของรอยพระพุทธรูปบาทและพระอังคารเพ็ญ ปัจจุบันมีผู้มาขอพรแล้วนำไปเสี่ยงโชค เมื่อประสบความสำเร็จก็มักจะนำพวงมาลัยดอกไม้สด ดอกบัว ผลไม้ต่าง ๆ มาถวาย และหยอดปัจจัยลงในตู้บริจาค (พระอธิการบุญเหลือ. 2550 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 32 (ซ้าย) รอยพระพุทธรูปจำลอง (ขวา) พระอังคารเพ็ญ
วัดรอยพระพุทธรูปทวมโนรมย์ จังหวัดมุกดาหาร

ศึกษาภาพประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

1. การเข้าถึงและสภาพเส้นทาง จากการสังเกตของผู้วิจัย พบว่าเส้นทางขึ้นไปยังวัด รอยพระพุทธรูปทวมโนรมย์เป็นทางขึ้นภูเขาลาดยางตลอดสาย รถเล็กสามารถขึ้นไปเยี่ยมชมวัดได้ โดยสะดวก ส่วนรถขนาดใหญ่อาจขึ้นได้ยากเพราะถนนค่อนข้างแคบและสูงชัน โดยเฉพาะหน้าฝน ถนนจะลื่น ไม่มีรถประจำทางขึ้นไปบนวัด ถ้าต้องการขึ้นเที่ยวชมต้องหารถมอเตอร์ไซค์รับจ้างขึ้นไปเอง
2. สิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ จากการสังเกตของผู้วิจัย พบว่าวัดมีป้ายบอกทางเข้าวัดที่ชัดเจน สามารถเดินทางเข้าเยี่ยมชมได้ทุกวันไม่มีการเก็บค่าธรรมเนียม บริเวณวัดกว้างขวางมีที่จอดรถสะดวกสบาย มีบริการสุขา 3 หลัง หลังละ 5 ห้อง บริเวณด้านหน้าพระอังคารเพ็ญและรอยพระพุทธรูปจำลองจะมีผู้เชื่อมชิตานายโชคชะตาไว้บริการ ซึ่งผู้ที่ต้องการเสี่ยงทำนายก็หยอดเงินเหรียญลงในช่องหยอดเหรียญตามกำลังศรัทธาเป็นการทำบุญ ก็จะมีเสียงให้พรจากเครื่องอัตโนมัติและไฟก็จะวิ่งไปหยุดตามหมายเลขต่าง ๆ ผู้ที่เสี่ยงทำนายก็ไปหยิบใบเชื่อมชิตาตามหมายเลขนั้นได้เลย
3. ที่พัก ไม่มีที่พักในวัด และในหมู่บ้าน ถ้าจะพักจะจัดให้พักที่ศาลาการเปรียญ แต่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินทางเข้ามาเยี่ยมชม หรือสนทนาธรรม แล้วก็กลับออกไป
4. การบริการสาธารณสุขมีห้องสุขาที่สะอาดไว้บริการอย่างเพียงพอแต่ขาดแคลนน้ำในบางฤดู

5. ระบบไฟฟ้า ประปา ไฟฟ้ามีใช้อย่างสะดวก ส่วนน้ำประปาเนื่องจากวัดตั้งอยู่บนยอดเขา ทำให้ขาดแคลนน้ำใช้ในฤดูแล้งตั้งแต่ช่วงเดือนกุมภาพันธ์ไปจนถึงเดือนพฤษภาคม ส่วนในฤดูฝนก็ใช้น้ำฝนในการอุปโภคบริโภค

6. ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ที่ตั้งของวัดวัดอยู่บนภูเขาสูง ทางขึ้นสูงชัน บริเวณโดยรอบกว้างขวาง มีต้นไม้และโขดหินอยู่ทั่วไป ถ้าเดินชมไม่ระวังอาจสะดุดหล่นบาดเจ็บได้ จากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวที่เคยมาเที่ยวชมวัดได้ความว่าการลักขโมยของหรือการสับเปลี่ยนรองเท้าในบริเวณวัดไม่มีเลย ชาวบ้านมีอัธยาศัยดีมาก (สัมภาษณ์ อนุรักษ์. 2550 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 33 (ซ้าย) ถนนทางขึ้นวัด (ขวา)ลานจอดรถในบริเวณวัดรอยพระพุทธบาทเขามโนรมย์

7. ร้านอาหาร – เครื่องดื่ม จากการสังเกตของผู้วิจัยในบริเวณวัดไม่มีร้านอาหารและเครื่องดื่ม หาซื้อได้ยาก เพราะอยู่ห่างไกลกับหมู่บ้าน ต้องซื้อขึ้นไปเอง

8. สินค้าและของที่ระลึก จากการสังเกตของผู้วิจัยยังไม่มีสินค้าหรือของที่ระลึกจำหน่ายในบริเวณวัดเลย

9. การประชาสัมพันธ์ นักท่องเที่ยวสามารถสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับวัดได้จากสำนักงานจังหวัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด หรือจากศูนย์บริการการท่องเที่ยวของจังหวัด ปัจจุบันยังไม่มีการจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์แนะนำวัด ประวัติของวัดไว้บริการโดยตรง จะมีประวัติของวัดติดไว้บริเวณที่บุชารอยพระพุทธบาทเท่านั้น ไม่ชัดเจน

10. ความพร้อมด้านบุคลากร

จากการสัมภาษณ์พระอธิการบุญเหลือ เจ้าอาวาสวัดรอยพระพุทธบาทเขามโนรมย์

สรุปได้ว่าวัดมีนโยบายในการต้อนรับผู้ที่มาท่องเที่ยว ตามนโยบายของทางจังหวัด ศาลาชมวิวด้านที่จอดรถ ห้องน้ำห้องสุขา และการจัดภูมิทัศน์ต่าง ๆ องค์การบริหารส่วนจังหวัดขึ้นมามีจัดทำ ให้ แต่การจัดบุคลากรยังไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน การเข้าชมวัด ให้เข้าชมได้เองโดยสะดวก พระก็อยู่ ส่วนพระทำกิจของพระตามปกติ นักท่องเที่ยวก็อยู่ส่วนนักท่องเที่ยว บางคนบางคนมาแล้วก็ขึ้นไป ชมวิวที่หอชมวิวด้านก่อนกลับจึงมาจุดธูปกราบไหว้พระเจดีย์ พระอังคารเพ็ญและรอยพระพุทธรูปบาท บางคนก็มาชมวิวด้านพักผ่อน นั่งเล่น นอนเล่น แล้วก็กลับลงไปเลยโดยไม่ได้ขึ้นไปกราบไหว้พระเลย (พระอธิการบุญเหลือ. 2550 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 34 (ซ้าย)ศาลาชมวิวด้าน (ขวา) ทิวทัศน์ของเมืองมุกดาหารมองจากวัดรอยพระพุทธรูปบาท

สถานการณ์ด้านการท่องเที่ยว

สภาพในอดีต เป็นวัดที่พระสงฆ์ขึ้นมาจำพรรษาและปฏิบัติธรรมเท่านั้น ไม่ได้มุ่งเน้นให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวจะเข้ามาเพื่อทำบุญและปฏิบัติธรรมเป็นส่วนใหญ่

สภาพปัจจุบัน หลังจากที่สำนักงานจังหวัดมุกดาหารและองค์การบริหารส่วนจังหวัดมุกดาหารมีนโยบายที่จะปรับปรุงให้วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยมีโครงการปรับปรุงถนนเข้าสู่วัด จัดสร้างศาลาชมวิวด้าน จอดรถ และภูมิทัศน์บริเวณวัดให้สวยงาม จึงได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวมากขึ้นแต่เส้นทางขึ้นบางช่วงสูงชันรถนำเที่ยวขนาดใหญ่จึงไม่สามารถขึ้นไปได้ จึงมีเฉพาะรถขนาดเล็กและรถยนต์ส่วนตัวเท่านั้นที่ขึ้นได้โดยสะดวก จากการสังเกตของผู้วิจัยและจากการสัมภาษณ์เจ้าอาวาส พบว่านักท่องเที่ยวที่เดินทางขึ้นมาเที่ยวที่วัดรอยพระพุทธรูปบาทภูมิโนรมย์ จะขึ้นมาชมวิวด้านทิวทัศน์ของเมืองมุกดาหาร ที่มองเห็นแม่น้ำโขง สะพานข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่สอง แขวงสะหวันนะเขตประเทศลาว และพักผ่อนเป็นส่วนใหญ่ ขาดการเคารพในเรื่องของวัดบางครั้งก็

นำสิ่งมีนเมามาดื่มในบริเวณวัด สำหรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาจากที่อื่นมักเดินทางขึ้นมาชมวิวดูแล้วจึงมากราบไหว้พระเจดีย์ พระอังคารเพ็ญและรอยพระพุทธรูปบาทจำลอง ส่วนการขึ้นมาปฏิบัติธรรม

การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว

ยังไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน จากการสัมภาษณ์พระอธิการบุญเหลือ เจ้าอาวาสรูปได้ว่าทางวัดไม่มีการวางกฎระเบียบหรือการจัดระบบในการเยี่ยมชมวัดได้เลย ให้นักท่องเที่ยวทำกิจกรรมต่างๆ ตามความสนใจโดยสะดวกเพราะถือว่าเป็นจิตสำนักของผู้ที่มีเยี่ยมชมอยู่แล้ว ไม่มีการติดป้ายประกาศใด ๆ ewise นอกจากป้ายภายิตสอนใจต่าง ๆ อยากรู้ได้ความรู้ก็เดินดู อ่านและศึกษาเอาเอง (พระอธิการ บุญเหลือ. 2550 : สัมภาษณ์)

ตัวอย่างภายิตสอนใจในบริเวณทางขึ้นไปมัสการรอยพระพุทธรูปบาท พระอังคารเพ็ญ และพระธาตุกุมโนรมย์

“เสียใจไปนรก สุขใจไปสวรรค์ เย็นใจไปนิพพาน”

“จิตว่างเป็นบุญ จิตวุ่นเป็นบาป”

“ขี้มั่ว ไอ้สอซิ่น อายุยืนไว้โรคา ผิวพรรณงามโสภ เป็นเสน่ห์แก่ตนเอง”

“คืออยู่ที่ละ พระอยู่ที่ใจ ไม่หยุดไม่ถึงพระ ไม่ละไม่ถึงธรรม”

“พอใจตามมี ยินดีตามได้ เป็นสุขแล”

สภาพปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว

นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวส่วนใหญ่มักเข้ามาเพื่อชมวิวดูพักผ่อนหย่อนใจ ปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยวที่สำคัญคือพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยว เช่นการพูดคุยเสียงดังขาดการสำรวม การทิ้งถุงพลาสติก เศษอาหารไว้บริเวณศาลาชมวิวดู การนำเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ขึ้นมาดื่มในบริเวณวัด การมานั่งพลอดรักกันของวัยรุ่น และปัญหาขยะที่เกิดจากการทิ้งไม่เป็นที่

6. วัดถ้ำพระผาปอง

ที่ตั้ง วัดถ้ำพระผาปอง ตั้งอยู่ในถ้ำบนภูเขาสูง ที่บ้านขัวสูง ตำบลกกตม อำเภอดงหลวง อยู่ระหว่างรอยต่อ 4 จังหวัดคือทิศเหนือติดเขตอำเภอดงหลวง จังหวัดสกลนคร ทิศใต้ติดอำเภอดงหลวง จังหวัดกาฬสินธุ์ ทิศตะวันออกเฉียงเหนือติดอำเภอนาแก จังหวัดนครพนม และจังหวัดมุกดาหารอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของวัด ห่างจากตัวจังหวัดมุกดาหารประมาณ 80 กิโลเมตร

ความเป็นมา เดิมเป็นสถานที่ที่มีพระพุทธรูปเก่าแก่แต่โบราณ แต่หาหลักฐานที่แน่นอนไม่ได้ว่าผู้ใดนำมาประดิษฐานไว้ จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ที่บอกต่อ ๆ กันมามีว่า ถ้ำแห่งนี้มีพระพุทธรูปอยู่ห้องค์ องค์ใหญ่ประมาณ 1 ศอก และลดหลั่นกันลงมาถึงองค์ที่ 5 สูงประมาณ 20 เซนติเมตร เคยมีผู้มาสำรวจพบว่ามีตัวอักษรขอมอยู่ภายใต้ฐานของพระพุทธรูปองค์ใหญ่ แปลได้

ความว่า"หมื่นชัยสุทธินสาร" ต่อมาในปี พ.ศ. 2503 มีพระกัมมัฏฐานที่สำคัญรูปหนึ่งทราบวาทีกัถาพระ
 ฌาปองแห่งนี้มีพระพุทธรูปเก่าแก่แต่ไม่มีคนดูแลรักษา ท่านและนายทหารที่ขึ้นมาปราบปราม
 คอมมิวนิสต์ได้นำพระพุทธรูปลง ไปฝากไว้ที่วัดสะพานคำจังหวัดสกลนครจนหมดเหลือแต่เศียรพระ
 สถานที่แห่งนี้จึงเป็นที่เคารพสักการะของชาวบ้านเป็นอย่างมาก ปี พ.ศ. 2527 พระอาจารย์อุทัย
 ฌานุตตโม(ตึก) ท่านได้ทราบจากคำบอกเล่าของชาวบ้านข้างสูงว่าสถานที่นี้เคยมีพระพุทธรูปเก่าแก่
 จึงขึ้นมาสำรวจเห็นว่าเป็นที่เหมาะแก่การปฏิบัติภาวนา จึงพร้อมใจกันกับชาวบ้านข้างสูงขึ้นมาสร้าง
 เป็นที่พักภาวนาแต่เดิมมีเสาไม้และยกระดับขึ้นแล้วปูด้วยไม้กระดานกับผนังถ้ำเท่านั้น กุฏิที่พักก็เป็น
 กระต๊อบมุงหญ้าคาฝาใบตองสามสี่หลัง และจำพรรษาเรื่อยมา บริเวณใกล้เคียงถ้ำพระฌาปองก็มีถ้ำ
 อื่น ๆ เช่นถ้ำสหายใจแสง สุกใส ที่เคยเข้ามาอยู่เมื่อครั้งเข้าป่าไปเป็นคอมมิวนิสต์ และถ้ำแม่ลูกอ่อน
 ซึ่งเป็นถ้ำที่คอมมิวนิสต์ผู้หญิงมาออกลูก ระหว่างถ้ำเหล่านี้มีตาน้ำแร่ธรรมชาติ ปัจจุบันทางวัดได้ต่อ
 ท่อน้ำไปใช้สอยภายในวัดและชาวบ้านที่อยู่ใกล้เคียงมาขนน้ำไปไว้ดื่มในครอบครัว ทางเดินขึ้นมายัง
 ถ้ำพระฌาปองนั้นสูงและชันประมาณ 40 องศา จนกระทั่ง พ.ศ. 2530 คุณหญิงสุรีพันธุ์ มณีวัต
 ติดตามท่านพระอาจารย์อุทัย ฌานุตตโม(ตึก) ขึ้นมาที่ถ้ำพระฌาปองแห่งนี้ แต่ยังไม่มีการพัก คุณหญิง
 สุรีพันธุ์ จึงเป็นเจ้าภาพมาทอดผ้าป่าเพื่อสร้างกุฏิ และ ศาลาการเปรียญ พ.ศ. 2533 คุณเกรียงไกร
 จารุทวี ได้ถวายพระพุทธรูปหน้าตักเมตรเจ็ดสิบเซ็นเศษมาเป็นองค์พระประธานที่วัดถ้ำพระฌาปอง
 พ.ศ. 2536 สร้างพระพิมพ์สมเด็จพระจำลองขนาด 5 X 7 เมตรใหญ่ที่สุดในโลกขึ้นเป็นที่ระลึกให้คนบูชา
 ที่สร้างพระพิมพ์สมเด็จพระจำลอง เพราะท่านเคยได้รับปาฏิหาริย์จากพระสมเด็จพระโต พรหมรังสี ที่ได้มา
 จากพระอาจารย์เฟื่อง วัดธรรมสถิต จังหวัดระยอง เมื่อท่านมรณภาพลงก็ตกทอดมายังพระอาจารย์
 เจฟฟ์ ที่เป็นพระอุปฐาก และได้มอบให้พระครูโสภณขันตีพลากร(พระอาจารย์แจ้ว)ไว้บูชาสามองค์
 พระอาจารย์เล่าว่าในปี พ.ศ. 2535 พระอาจารย์ได้เดินทางไปสหรัฐอเมริกา พอกลับจากสหรัฐอเมริกา
 มาถึงวัดก็เกิดลมหมุนอย่างแรง กระโถน กาน้ำและสิ่งของต่าง ๆ ที่อยู่ในศาลาไม้เก่าในถ้ำพระนั้น
 ปลิวตกไปคนละทิศคนละทาง พระอาจารย์จึงได้ตั้งจิตอธิษฐานขอให้ท่านเจ้าคุณสมเด็จพระโตได้มาช่วย
 ให้ลมหยุดหมุน ปรากฏว่าลมพายุที่พัดหมุนอย่างแรงหยุดลงในทันใด เป็นที่น่าอัศจรรย์มาก ต่อมา
 ในปี พ.ศ. 2536 เป็นต้นมามีเงินมาเข้าวัดปีละหลายสิบล้านบาท จึงได้สร้างสิ่งต่าง ๆ ในวัดขึ้นเช่น
 ต่อเติมศาลาการเปรียญใหม่ในพ.ศ. 2537 แล้วเสร็จปี พ.ศ. 2539 สร้างพระอุทัยรัตนเจดีย์ แล้วเสร็จ ปี
 พ.ศ. 2538 ต่อมาจึงเป็นวิหารพระเจ็ดกษัตริย์ รวมทั้งพระพิมพ์สมเด็จพระจำลองขนาดใหญ่ มีตำนานที่
 เล่า ต่อ ๆ กันมาอย่างน่าสนใจว่าในวันดีคืนดีจะมีแสงลูกแก้วใหญ่เปล่งแสงเป็นประกายลอยจากถ้ำ
 บนภูเขาไปยังภูเขากิ่งทางฝั่งตะวันตกของถ้ำนี้ พระครูโสภณขันตีพลากรเจ้าอาวาสวัดนี้เล่าว่า
 ประมาณปี พ.ศ. 2532 ท่านมาอยู่ที่วัดนี้เป็นพรรษาที่ 2 ท่านเคยมองเห็นแสงสว่างลูกใหญ่กว่าตะเกียง
 เจ้าพายุเปล่งประกายรัศมีออกไปทางสี่เขี้ยวสวยงามและนวลตามากลอยขึ้นไปทางทิศตะวันตกของถ้ำ
 ซึ่งมีผู้เห็นพร้อมกันคือนายชื่น แก้วสุวรรณ ชาวบ้านข้างสูง ปัจจุบัน พระครูโสภณขันตีพลากร

(อาจารย์แจ้ว) เป็นเจ้าอาวาส (พระครูโสภณขันตีพลากร. 2548) ส่วนบริเวณวัดจัดเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ บนนภูเขา และบริเวณเชิงเขา บริเวณภูเขาเป็นส่วนของศาสนสถานคือ ศาลาการเปรียญหลังเดิม พระประธาน(พระพุทธศรีศกยติลกศิริ) เจดีย์อุทัยรัตนเจดีย์ วิหารพระพุทธสิริสัตราช (หลวงพ่ोजืด กษัตริย์) กุฏิพระและกุฏิเจ้าอาวาส บริเวณเชิงเขาเป็นลานจอดรถ พระพิมพ์สมเด็จพระเจ้าลองค์ใหญ่ที่สุดในโลก ศาลาปฏิบัติธรรมและเป็นที่พักอาศัยของเจ้าอาวาส

ศักยภาพหลักที่เป็นสิ่งจูงใจที่สำคัญของวัด

1. พระสมเด็จที่ใหญ่ที่สุดในโลก สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2542 เป็นพระพิมพ์สมเด็จจำลองขนาด 5X7 เมตร สร้างขึ้นไว้ให้ญาติโยมได้สักการบูชา อยู่บริเวณลานจอดรถริมทางเดินขึ้นวัดถ้าพระผาป่อง

ภาพประกอบ 35 พระพิมพ์สมเด็จที่ใหญ่ที่สุดในโลก

2. พระประธาน วัดถ้าพระผาป่อง มีพระประธานมีชื่อเรียกว่า พระพุทธศรีศกยติลกศิริ เป็นพระประธานที่มีฐานแปลกมากคือมีฐานตั้งเป็นดอกบัว อยู่บนศาลาการเปรียญ ซึ่งสร้างในบริเวณที่เป็นถ้าพระเดิม ที่มีลักษณะเป็นถ้ำขนาดใหญ่แต่มองทะลุขึ้นข้างบนได้ ชาวบนเรียกว่า ป่อง ซึ่งต่อมาจึงใช้ตั้งเป็นชื่อวัด คือวัดถ้าพระผาป่อง สร้างขึ้นในพ.ศ. 2536 - 2540 เป็นศาลาการเปรียญที่สร้างให้กลมกลืนกับถ้ำ ซึ่งสวยงามมาก บริเวณผนังถ้ำมีภาพแกะสลักนูนต่ำพระพิมพ์นเศ

ภาพประกอบ 36 (ซ้าย) พระพุทธศรีสภยติลกศิรี (ขวา) ระเบียงศาลาการเปรียญวัดถ้ำพระผาป่อง

3) อุทัยรัตนเจดีย์ และพระพุทธสิริสัตราช (หลวงพ่ोजี้ดกษัตริย์)

อุทัยรัตนเจดีย์ เป็นเจดีย์ ที่ ตั้งอยู่บนยอดเขา สร้างขึ้นในพ.ศ. 2537 – 2539 เป็นเจดีย์เหลี่ยมขนาดฐาน 7X7 เมตร สูง 19 เมตร เดิมสร้างขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาน้ำฝนที่หยดลงมาในบริเวณถ้ำที่สร้างเป็นศาลาการเปรียญ โดยสร้างครอบมป้องกันไว้ หลังจากสร้างแล้วปัจจุบันเป็นเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ พระอรหันต์ธาตุ และพระธาตุหลาย ๆ พระอาจารย์ในฝ่ายกัมมัฏฐาน พระผงสมเด็จ 84,000 องค์ แก้วมณี โชติ 10 ประการ และพระเก้าแก่อีกมากมาย (พระครูโสภณขันตี พลากร. 2548 : 90)

พระพุทธสิริสัตราช (หลวงพ่ोजี้ดกษัตริย์) เป็นพระพุทธรูปปางนาคปรก องค์พระมีลักษณะคล้ายศิลปะสมัยเชียงแสนหรือทางเวียงจันทน์ เป็นสัญลักษณ์แห่งฝนและความร่มเย็น โดยเฉพาะผู้มีคุณธรรมและบารมีธรรมอาจอธิษฐานขอฝน ขอน้ำให้บริบูรณ์ได้ (พระครูสิทธิวิราคม. 2549 : 7- 10) ท่านเจ้าอาวาสเล่าว่าหลวงพ่ोजี้ดกษัตริย์เป็นพระพุทธรูปคู่บุญบารมีของหลวงปู่สอ พันธุโล (พระครูภาวนากิจ โสภณ วัดป่าบ้านหนองแสง จังหวัดยโสธร) เป็นพระพุทธรูปที่สามารถสื่อความหมายกับหลวงปู่สอได้ ท่านจะทำอะไรจะไปไหนหรือจะมีเหตุการณ์อะไร พระพุทธรูปองค์นี้มักจะบอกหรือตักเตือนท่าน ในบางครั้งท่านจะเทศน์อบรมหลวงปู่สอเหมือนกับครูบาอาจารย์ที่หวังดีต่อลูกศิษย์ คราวที่ได้พระพุทธรูปมาใหม่ ๆ ลูกศิษย์หลวงปู่สอคิดจะเรียกพระพุทธรูปองค์นี้ว่า หลวงพ่อนาค แต่ไปตรงกับหลวงพ่อนาคบ้านแวง อำเภอบ้านผือ หลวงปู่จึงกราบเรียนถามท่านว่า

ชื่ออะไร ท่านบอกว่าท่านเป็นสังฆกรรม ให้เรียกชื่อท่านว่าหลวงพ่ोजืด กษัตริย์ หลวงพ่ोजืดกษัตริย์ องค์จริงของหลวงปู่สอมีขนาดฐานกว้างประมาณ 10 นิ้ว สูงประมาณ 15 นิ้ว เป็นพระพุทธรูปหล่อแบบโบราณเนื้อสัมฤทธิ์น้ำหนักประมาณ 10 กิโลกรัม อายุตามการสันนิษฐานของเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรประมาณ 800 ปี) เป็นพระพุทธรูปที่มีลักษณะแปลกคือเป็นพญางูใหญ่ 7 ตัว 7 หัว แผ่ปกคลุมองค์พระอยู่ โดยส่วนมากแล้วเราจะเห็นเป็นนาคตัวเดียว 7 หัวหรือ 5 หัว เท่านั้น หลวงพ่ोजืดกษัตริย์ที่สร้างขึ้นในวัดถ้ำพระผาบ่องเป็นองค์จำลองขนาดใหญ่ สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2541 – 2543 ร่วมกับหลวงปู่สอ พันธุโร เป็นพระขนาดหน้าตัก 99 นิ้ว สูง 7.5 เมตร มีการสร้างพร้อมวิหารด้วย โดยมี ม.ล. บัว กิติยากร เป็นประธานอุปถัมภ์ (พระครูโสภณขันตีพลากร. 2550 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 37 (ซ้าย) อุทัยรัตนเจดีย์ (ขวา) หลวงพ่ोजืดกษัตริย์ วัดถ้ำพระผาบ่อง
จังหวัดมุกดาหาร

4. พระอรหันต์ธาตุ พระธาตุของพระเกจิอาจารย์ฝ่ายกัมมัฏฐานในภาคอีสาน และภาษาชนเผ่าสมัยก่อนประวัติศาสตร์ จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า บริเวณศาลาฉันที่สร้างขึ้นตรงเชิงเขา ทางวัดได้เก็บรวบรวมพระอรหันต์ธาตุ พระธาตุของพระเกจิอาจารย์ฝ่ายกัมมัฏฐานในภาคอีสาน และภาษาชนเผ่าสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ไว้ให้ผู้คนได้ศึกษา เข้าเยี่ยมชมและกราบไหว้ เป็นจำนวนมาก สำหรับเครื่องมือเครื่องใช้สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ขุดพบที่บ้านบึงสา และวัดถ้ำผาบ่องได้รวบรวมไว้เพื่อจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ของวัดต่อไป

ภาพประกอบ 38 พระอรหันต์ธาตุ พระธาตุของพระฝ่ายกัมมัฏฐานในวัดถ้ำพระผาป่อง

ภาพประกอบ 39 เครื่องมือเครื่องใช้สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ขุดพบที่บ้านบึงสา และจัดไว้ที่
วัดถ้ำพระผาป่อง เตรียมไว้จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ของวัด

ศักยภาพประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

1. การเข้าถึง เป็นวัดที่อยู่บนยอดเขาสูงมีทางเดินขึ้น 2 ทาง คือ ทางบันได เป็นบันได 3 ช่วง แต่ละช่วงจะมีศาลาพักเป็นระยะ ๆ ได้แก่ ศาลาพุทธโศ ศาลาธรรมโม และศาลาสังฆโม โดยเป็นบันไดศิลาแลง และคอนกรีตเสริมเหล็ก รวมระยะทาง 500 เมตรที่ขึ้นเขาล้วน ๆ จากนั้นจะเป็นบันไดเหล็กประมาณ 159 ขั้น เป็นช่วงสุดท้ายที่จะเดินขึ้นวัดถ้ำพระผาป่อง รวมบันไดทั้งหมดตั้งแต่เชิงเขาขึ้นมา 789 ขั้น ตลอดทางจะร่มรื่นมาก และทางรถ เป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็กตลอดเส้นทางเป็นระยะทาง 800 เมตร รถยนต์เล็กสามารถวิ่งขึ้นได้แต่เป็นเส้นทางที่สูงชันมาก
2. สภาพเส้นทาง สามารถเดินทางไปยังชมวัดได้สะดวก มีเส้นทางเข้าที่สำคัญ 3 เส้นทาง ได้แก่

1) ออกจากจังหวัดมุกดาหารมาตามทางหลวงหมายเลข 2024 ถึงกิโลเมตรที่ 20 จะถึงทางแยกเลี้ยวขวาไปตามทางหลวงหมายเลข 2292 ถึงแยกก้านเหลืองคง เลี้ยวซ้ายไปตามทางหลวงหมายเลข 2287 เป็นถนนที่เชื่อมต่อไปยังอำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ ประมาณ 45 กิโลเมตร จะถึงทางแยกสู่อำเภอต่างอย จังหวัดสกลนคร เลี้ยวไปตามทางหลวงหมายเลข 2287 อีก 6 กิโลเมตร จะเป็นทางเขาวัด ซึ่งจะมองเห็นอุทัยเจดีย์บนยอดเขา ระยะทางประมาณ 90 กิโลเมตร

2) ออกจากจังหวัดมุกดาหารเดินทางไปตามทางหลวงหมายเลข 212 พอถึงกิโลเมตรที่ 31 จะถึงทางแยกเข้าอำเภอดงหลวง เลี้ยวซ้ายไปตามทางหลวงหมายเลข 2287 ผ่านอำเภอดงหลวง ไปถึงทางเข้าวัดถ้ำพระผาป่อง ระยะทางประมาณ 90 กิโลเมตร

3) ออกจากจังหวัดมุกดาหารมาตามทางหลวงหมายเลข 2024 ผ่านอำเภอกำชะอีถึงอำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์เลี้ยวขวาไปตามทางหลวงหมายเลข 2291 ถึงอำเภอเขาวงเลี้ยวขวาไปตามทางหลวงหมายเลข 2287 ถึงวัดถ้ำพระผาป่อง ระยะทางประมาณ 120 กิโลเมตร

4. สิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า วัดมีป้ายบอกเส้นทางเข้าสู่วัดไว้อย่างชัดเจน มีที่จอดรถกว้างขวางสะดวกสบาย ร่มรื่น สามารถเดินทางเข้าเยี่ยมชมได้ทุกวันไม่มีการเก็บค่าธรรมเนียม บริเวณวัดกว้างขวางสะดวกสบาย มีแผนผังแสดงบริเวณวัดไว้อย่างชัดเจน

5. ที่พัก จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าบริเวณวัดบนภูเขาที่มีที่พักที่เงียบสงบ เหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรมเป็นอย่างมากไว้คอยบริการ ถ้าจะเข้าพักต้องแจ้งเจ้าอาวาสให้ทราบก่อน

6. การบริการสาธารณูปโภค จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าทางวัด มีห้องน้ำ ห้องสุขาไว้บริการตั้งแต่บริเวณลานจอดรถ และวัดบนภูเขา น้ำดื่มเป็นน้ำแร่ตามธรรมชาติต่อท่อลงมาตามเส้นทางขึ้นเขาต่อก็อกน้ำไว้เป็นระยะ สามารถดื่มได้โดยสะดวก

ภาพประกอบ 40 ทางขึ้นวัดถ้ำพระผาป่อง จังหวัดมุกดาหาร

7. ระบบไฟฟ้า ประปา จากการสังเกตของผู้วิจัย ในวัดมีไฟฟ้าใช้ได้โดยสะดวก มาก ประปาใช้ประปาภูเขา ท่านเจ้าอาวาสเล่าว่า ท่านเจ้าอาวาสเล่าว่า น้ำในบริเวณวัดถ้าพระผาป่อง เป็นน้ำที่ต่อท่อลงมาจากภูเขา เป็นน้ำแร่ธรรมชาติ มีประโยชน์ต่อร่างกายมาก ชาวบ้านเชื่อว่า สามารถรักษาโรคต่าง ๆ ได้ เช่น โรคเบาหวาน โรคปวดข้อ ลดความดัน และโรคอื่น ๆ บางคนที่เป็นนิ้วพอเอาไปดื่มน้ำก็หลุดออกมาได้ บางคนที่เป็นโรคมะเร็งเป็นตุ่มคันเอาไปอาบก็หายได้ ใครที่ได้ดื่มน้ำจะติดใจดื่มน้ำที่ไหนก็ไม่เหมือนน้ำแห่งนี้ ปัจจุบันทางวัดได้บรรจุขวดและฆ่าเชื้อโรคด้วยรังสี แล้ววางจำหน่ายที่ศูนย์จำหน่ายสินค้าชุมชนบริเวณทางขึ้นวัดและใครมีภาชนะบรรจุน้ำมาเองเปิดก๊อกที่ต่อไว้ให้บริเวณลานจอดรถทางขึ้นเขาได้เองเลยไม่เสียค่าใช้จ่ายใด ๆ (พระครูโสภณขันตีพลการ. 2550 : สัมภาษณ์)

8. ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว จากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวสรุป ได้ว่าชาวบ้านมีอัธยาศัยดีมาก ไม่ปรากฏว่ามีกรรโชกชิงวิ่งราวกับผู้ที่มาท่องเที่ยว แต่ทางขึ้นวัดสูงชัน มากถ้าไม่ระวังอาจเกิดอุบัติเหตุรถตกเขาได้ ทางเดินขึ้นบันได มีหลายร้อยขั้น ต้องมีสุขภาพที่ดีจึงจะสามารถขึ้นได้ (เจ้าสิบเอกพงษ์ศักดิ์ สิงคบุตร. 2550 : สัมภาษณ์)

9. ร้านอาหาร – เครื่องดื่ม จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ร้านอาหารและเครื่องดื่ม มีไว้บริการที่ศูนย์จำหน่ายสินค้าชุมชน ตรงปากทางเข้าวัด ในส่วนที่ติดกับศาลาการเปรียญบริเวณเชิงเขา

10. สินค้าและของที่ระลึก ท่านเจ้าอาวาสเล่าว่า เป็นโครงการของวัดที่ส่งเสริมให้ชาวบ้านมีรายได้ โดยเปิดเป็นศูนย์จำหน่ายสินค้าชุมชนบริเวณทางเข้าวัด มีสินค้า OTOP และพรรณไม้สวย ๆ ประเภทกล้วยไม้ป่า ไม้ดอก ไม้ประดับต่าง ๆ และดอกไม้จำหน่ายให้กับผู้ที่สนใจ ในบริเวณนี้ยังมีบริการนวดเพื่อสุขภาพ และอบสมุนไพร แก่นักท่องเที่ยวด้วย ในส่วนของวัดก็ได้จัดทำพระบูชา ไว้ให้พุทธศาสนิกชนทั่วไปเช่าบูชาเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง ปัจจุบันมีพระพุทธรูป สัตตราช(หลวงพ่ोजัดกษัตริย์จำลอง) และพระพุทธรูปโกฏี ไว้ให้เช่าบูชา (พระครูโสภณขันตีพลการ.2550 : สัมภาษณ์)

11. การประชาสัมพันธ์ นักท่องเที่ยวสามารถสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับวัดได้จาก สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ที่ว่าการอำเภอคงหลวง ปัจจุบันยังไม่มีสื่อสิ่งพิมพ์แนะนำวัด ประวัติของวัด ไว้ให้นักท่องเที่ยวโดยตรง แต่นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวโดยได้รับคำบอกเล่าจากญาติพี่น้อง หรือเพื่อผู้บอกต่อ ๆ กันมา

12. ความพร้อมด้านบุคลากร

จากการสังเกตของผู้วิจัยและจากการสัมภาษณ์ เจ้าอาวาสวัดสรุปได้ว่าวัดให้การสนับสนุนการท่องเที่ยว ตามนโยบายของทางจังหวัด แต่การจัดบุคลากรยังไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน พระภิกษุ สามเณร มีน้อย ไม่ได้ให้บริการด้านการท่องเที่ยว

สถานการณ์ด้านการท่องเที่ยว

สภาพในอดีต วัดถ้ำพระผาป่อง เดิมเป็นสถานที่ปฏิบัติวิปัสสนาบนภูเขาสูงที่มีความสงบร่มรื่น มีพระกรรมฐานหลายองค์มาจำพรรษาอยู่ไม่ขาดระยะ จึงมีผู้เดินทางมาปฏิบัติธรรมกันอยู่มาก โดยเฉพาะผู้ที่มีตำแหน่งใหญ่โต มาพักปฏิบัติธรรมและเป็นเจ้าศรัทธาในการสร้างถาวรวัตถุและเสนาสนะต่าง ๆ

สภาพปัจจุบัน วัดถ้ำพระผาป่องปัจจุบันยังไม่เป็นที่รู้จักของชาวมุกดาหารมากนัก เนื่องจากอยู่ไกลจากตัวจังหวัดมากอยู่บริเวณรอยต่อของจังหวัดมุกดาหาร กาฬสินธุ์และสกลนคร และวัดอยู่ใกล้จังหวัดสกลนครและกาฬสินธุ์มากกว่าจังหวัดมุกดาหาร การเดินทางไปที่สะดวกมากกว่า รวมทั้งเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันก็เป็นชาวอำเภอต่างอย จังหวัดสกลนคร จึงเป็นที่ศรัทธาของชาวสกลนครมากกว่าชาวมุกดาหาร นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวส่วนใหญ่จึงมาจาก 2 จังหวัดนี้ จากการสังเกตและการพูดคุยกับท่านเจ้าอาวาส พบว่านักท่องเที่ยวจะแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มวัยรุ่นที่มีอายุไม่มาก จะเดินทางขึ้นไปเที่ยวบนวัดโดยมีกิจกรรมที่สำคัญคือพักผ่อนหย่อนใจ ชมวิว ศึกษาธรรมชาติ รวมทั้งไปสักการะพระอุทัยรัตนเจดีย์ หลวงพ่อเจ็ดกษัตริย์ และพระประธานในวัด ถ้าในฤดูฝนจะพากันเดินขึ้นไปเที่ยว ถ้าเป็นช่วงที่ฝนไม่ตกจะขึ้นเขาโดยรถมอเตอร์ไซด์ กลุ่มที่ 2 กลุ่มผู้ใหญ่จะไม่ได้เดินขึ้นเขาจะมาถึงแค่เชิงเขามัสการพระสมเด็จองค์ใหญ่ จากนั้นก็มาที่ศาลาการเปรียญเพื่อชมวัตถุโบราณยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่ทางวัดเก็บรวบรวมเตรียมจัดสร้างเป็นพิพิธภัณฑ์ กราบพระ ทำบุญ และปฏิบัติธรรม บริเวณศาลาการเปรียญที่อยู่บริเวณเชิงเขาเท่านั้น เพราะบนเขาสูงมากมีบันไดมากกว่า 700 ขั้น ซึ่งขึ้นลำบาก เจ้าอาวาสก็จำวัดและปฏิบัติศาสนกิจในศาลาการเปรียญบริเวณเชิงเขา ไม่ได้ขึ้นไปจำวัดบนภูเขา

การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว

จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวยังไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน นักท่องเที่ยวที่ต้องการขึ้นไปเยี่ยมชมวัด สามารถเดินขึ้นไปได้เลย ทั้ง 2 ทาง จะเดินขึ้นตามบันไดทางขึ้น หรือ ทางรถยนต์ก็ได้ หรือว่าจ้างรถมอเตอร์ไซด์จากหมู่บ้านขึ้นไปได้เองเลย ถ้าต้องการที่พักให้ติดต่อกับเจ้าอาวาสหรือคณะกรรมการของวัดที่อยู่บริเวณศูนย์จัดจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง

สภาพปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว

จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าสภาพปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยวที่สำคัญพอสรุปได้ดังนี้

1. ที่ตั้งของวัดตั้งอยู่บนภูเขาสูง สิ่งก่อสร้างสำคัญ ๆ อยู่บนยอดเขา ทำให้นักท่องเที่ยวขึ้นไปเยี่ยมชมได้อย่างยากลำบาก

2. ถนนที่ขึ้นสู่วัดบนเขาสูงชัน แคบ และลื่นถ้าไม่ชำนาญทาง หรือรถยนต์ไม่ดีพอ หรือขับไม่ระมัดระวังอาจเกิดอุบัติเหตุขึ้นได้
3. ทางขึ้นเขาถ้าเดินขึ้นทางบันไดจะมีระยะไกลมาก ต้องเดินขึ้นบันไดถึง 789 ขั้น ถ้าคนสูงอายุ หรือผู้ที่สุขภาพไม่แข็งแรงจะไม่สามารถเดินขึ้นถึงได้
4. ในบริเวณวัด รวมทั้งในหมู่บ้านหรือในศูนย์จำหน่ายสินค้าชุมชน ไม่ได้จัดดอกไม้ธูปเทียนไว้จำหน่าย ทำให้นักท่องเที่ยวที่ต้องการกราบไหว้พระไม่ได้รับความสะดวก
5. ทางวัดไม่มีบุคลากรไว้สำหรับการนำเที่ยว หรือให้ข้อมูลต่าง ๆ ได้ นอกจากท่านเจ้าอาวาส ซึ่งบางวันก็ไม่ได้อยู่วัดเพราะติดนิมนต์ ส่วนพระเณรที่อยู่ในวัดก็มีน้อย ส่วนใหญ่พอฉันเช้าเสร็จก็จะขึ้นปฏิบัติธรรมบนเขา จะแบ่งกันคอยอุปฐากท่านเจ้าอาวาสปัจจุบันที่สุขภาพไม่ค่อยแข็งแรง และจำวัดในศาลาฉันบริเวณเชิงเขา ในช่วงบ่ายพระภิกษุสามเณรก็จะเดินลงจากเขาเพื่อปิดกวาดทางเดินและฉันท่าน้ำปานะ ตอนเย็นก็เดินขึ้นไปจำวัดบนเขา ตอนเช้าก็จะเดินลงมาบิณฑบาตในหมู่บ้านและฉันภัตตาหารที่ศาลาฉัน ซึ่งจะฉันมือเดียวตอนเช้าเท่านั้น
6. คนในจังหวัดมุกดาหารส่วนใหญ่ยังไม่รู้จักวัดถ้าพระผาป่อง เพราะขาดการประชาสัมพันธ์ทั้งในระดับอำเภอ และระดับจังหวัด

7. วัดบรรพตคีรี (วัดภูจ้อก้อ)

วัดบรรพตคีรี (วัดภูจ้อก้อ) เป็นวัดสังกัดธรรมยุติกนิกาย เป็นวัดที่เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมที่เงียบสงบตั้งอยู่บนภูเขาสูงคือ ภูจ้อก้อตั้ง บริเวณที่ตั้งวัดเป็นภูเขาขนาดย่อมตั้งขึ้น โดดเด่นเพียงลูกเดียว ภูเขาภูนี้ยังมีป่าไม้เบญจพรรณและสัตว์ป่าอยู่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ ถือได้ว่าเป็นศาสนสถานที่สำคัญของชาวพุทธและชาวมุกดาหาร ที่ยังคงความยิ่งยงสง่างามเป็นที่พึงพอใจแก่พุทธศาสนิกชนให้สว่างแจ่มใสแห่งพระธรรมอย่างยั่งยืน

ที่ตั้ง ตั้งอยู่ที่ภูจ้อก้อ บ้านแวง ตำบลหนองสูงใต้ อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ห่างจากตัวอำเภอหนองสูงไปทางทิศใต้ ระยะทาง ประมาณ 19 กิโลเมตร

ความเป็นมา เล่ากันว่าประมาณปี พ.ศ. 2484 ได้มีอาจารย์ขาว พระครูดงจักษ์จากจังหวัดลำปาง เดินธุดงค์มาปักกลด เพื่อทำความเพียรแสวงหาโมกขธรรมอยู่ที่ถ้ำภูจ้อก้อแห่งนี้ ท่านได้ชักชวนชาวบ้านแวงและบ้านใกล้เคียง ซึ่งขณะนั้นในบ้านแวงมีผู้มาตั้งบ้านเรือนอยู่ประมาณ 20 – 30 หลังคาเรือน จัดสร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่ขึ้น โดยนำดินละคร (ปูนขาว) ผสมเข้ากับอิฐเนื่องจากไม่มีปูนซีเมนต์ เกศาของพระพุทธรูปทำจากหอย (ชาวบ้านเรียกหอยชนิดนี้ว่า “หอยสี”) สร้างประดิษฐานไว้บริเวณหน้าถ้ำ ผู้ที่มาร่วมสร้างพระพุทธรูปดังกล่าวในสมัยนั้น คือ หลวงปู่จาม มหาบุญโญ วัดป่าวิเวกวัดนารามบ้านห้วยทราย อำเภอกำชะอี จังหวัดมุกดาหาร ขณะนั้นท่านเพิ่งบวชใหม่หลังจากอาจารย์ขาวได้เป็นผู้นำสร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่ประดิษฐานไว้หน้าถ้ำและได้มีการจัดงานเฉลิม

ฉลองพระพุทธรูป เมื่อจัดงานฉลองเสร็จแล้ว ท่านก็ออกเดินธุดงค์จากไป โดยไม่ได้อยู่จำพรรษาเลย ต่อมาได้มีพระกัมมัฏฐานเดินธุดงค์มาจำพรรษาที่ถ้ำกู้อ้อมมาโดยตลอด อาทิ พระอาจารย์ สิงห์ทอง ธรรมวโร วัดป่าแก้วชุมพล จังหวัดสกลนคร หลวงพ่อคุณ จากจังหวัดอุบลราชธานี ฯลฯ ครั้นถึง พ.ศ. 2500 นางตาลและญาติชาวบ้านแวง ได้นิมนต์หลวงปู่หล้า เขมปัตโต ซึ่งขณะนั้นจำพรรษาอยู่ที่ถ้ำแก้ว บ้านโคกกลาง อำเภอคำชะอี จังหวัดนครพนม (ปัจจุบันคือ บ้านโคกกลาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร) พร้อมชาวบ้านแวงที่เป็นพระบวชใหม่ให้มาพำนักที่ถ้ำกู้อ้อม มาครั้งแรก ก็พักอยู่ในถ้ำ (ปัจจุบันได้ปรับปรุงตัดแปลงเป็นศาลาหอนั่ง) ได้ 4-5 คืน ญาติโยมชาวบ้านแวงจึงร่วมกันขึ้นสร้าง กุฏิชั่วคราวบนที่ราบหลังถ้ำขึ้น กุฏินี้พื้นปูด้วยฟาง กว้างประมาณ 2 เมตร ไม่มีระเบียง ทำบันไดพาด ขึ้นสู่ห้องนอนเลขที่เดียว (ปัจจุบันที่ตั้งกุฏิหลังนี้ อยู่บริเวณกุฏิที่ใช้รับ - ส่งโทรศัพท์ของวัด) บริเวณที่ราบบนหลังถ้ำนี้ เป็นป่ารก มีงูกะปะ เสือเหลือง เสือดำ อีเห็น ตะกวด และมีกระทิงเสือโคร่งอาศัยอยู่ หลวงปู่หล้า ได้ย้ายไปพำนักที่กุฏิหลังที่ 4 ซึ่งเป็นกุฏิหลังทางทิศตะวันตก ติดกันกับกุฏิหลังที่ 5 หลังทางทิศตะวันออก ที่ท่านพำนักในห้วงสุดท้ายแห่งชีวิต ก่อนที่จะละสังขารไปเมื่อ 19 มกราคม 2540 สิริรวมอายุได้ 84 ปี 11 เดือน 51 พรรษา หลังจากหลวงปู่หล้า เขมปัตโต ละสังขารแล้ว หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน (พระราชญาณวิสุทธิโสภณ) วัดป่าบ้านตาด จังหวัดอุดรธานี ผู้ที่หลวงปู่หล้า ให้การนับถือเป็นประจักษ์ครูบาอาจารย์พร้อมลูกศิษย์ทั้งหลาย มีมติให้สร้างเจดีย์สำหรับบรรจุอัฐิเครื่องบริวาร สำหรับเป็นเครื่องเตือนใจให้ชนรุ่นหลังได้รำลึกถึงบารมีธรรมคำสอนของหลวงปู่หล้า และจะเป็นที่สักการบูชาของพุทธศาสนิกชนทั่วไป ปัจจุบันมีพระอธิการสมคิด สุทธิจิตโต เป็นเจ้าอาวาส และมีพระจำพรรษาอยู่ 7 รูป

วัดบรรพตคีรีเป็นวัดที่เน้นการปฏิบัติศาสนกิจของพระภิกษุสายธรรมยุติเป็นหลัก โดยได้จัดอาณาบริเวณ ให้มีลักษณะที่แยกออกเป็น 3 ส่วน คือ

- 1) เขตปรก เป็นบริเวณที่ว่าง เฌยบ สงบ มีต้นไม้ให้ความร่มรื่น เป็นสถานที่สำหรับพระภิกษุกระทำกิจทางวิปัสณาธุระหรือปฏิกรรมฐานซึ่งบริเวณนี้จะอยู่ทั่ว ๆ ไปในบริเวณวัด มีกุฏิพระและบริเวณที่เดินจงกรม
- 2) เขตสังฆवास เป็นบริเวณที่ประกอบพิธีกรรมของพระภิกษุ มีศาลาการเปรียญ หอนั่ง เป็นสถาปัตยกรรมทางศาสนา
- 3) เขตพุทธาวาส เป็นสถานที่ตั้งเขมปัตโตเจดีย์ ซึ่งเป็นมีพิพธภัณฑ์ ที่ประดิษฐานพระธาตุ และเครื่องบริวารของหลวงปู่หล้า เขมปัตโต ไว้ให้ศึกษาและกราบไหว้ด้วย

ภาพประกอบ 41 (ซ้าย)ป้ายชื่อวัด (ขวา) หุ่นขี้ผึ้งของหลวงปู่หล้า วัดบรรพตคีรี จังหวัดมุกดาหาร

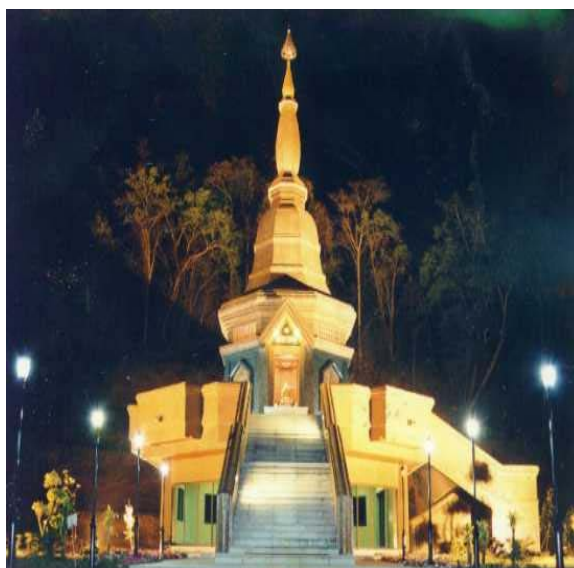
ภาพประกอบ 42 (ซ้าย) ภูเขาลองปู่หล้า (กลาง) เขมปัตตเจดีย์ (ขวา) ศาลาที่พักญาติโยม วัดบรรพตคีรี

ศักยภาพหลักที่เป็นสิ่งจูงใจที่สำคัญของวัด

1. เขมปัตตเจดีย์ และพิพิธภัณฑสถานหลวงปู่หล้า เขมปัตตเจดีย์ (เจดีย์หลวงปู่หล้า)
 เขมปัตตเจดีย์ เป็นเจดีย์ทรงระฆังคว่ำ สร้างภายหลังจากที่หลวงปู่หล้ามรณภาพ ตามคำปรารภของหลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน ที่ต้องการให้มีการก่อสร้างเจดีย์ถวายเป็นอนุสรณ์แด่หลวงปู่หล้า เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจให้สานุศิษย์ทั้งหลายได้รำลึกถึง บารมีธรรมคำสั่งสอน และเป็นที่สักการะของ

พุทธศาสนิกชนทั่วไป เริ่มก่อสร้างเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2540 มีความสูง 22.28 เมตร ออกแบบโดยคุณไชศรี ต้นศิริและมีคณะวิศวกรจากการรถไฟแห่งประเทศไทยเป็นทีมวิศวกรที่ปรึกษา องค์เจดีย์ทั้งภายนอกและภายในประดับด้วยโมเสกนำเข้าจากประเทศอิตาลี พื้นที่ใช้สอยแบ่งออกเป็นสองชั้นเชื่อมด้วยบันไดด้านข้าง ชั้นล่างเป็นห้องโถงเอนกประสงค์ ชั้นบนจัดเป็นห้องพิพิธภัณฑ์ แสดงประวัติ ผลงาน เครื่องใช้ส่วนตัวขององค์หลวงปู่หล้า และมีรูปปั้นหุ่นขี้ผึ้งของหลวงปู่หล้าอยู่กลางห้อง รอบนอกชั้นบนมีทางเดินโดยรอบ จัดแสดงชีวประวัติของหลวงปู่หล้า เป็นวัสดุดินเผาจากบ้านด่านเกวียน นครราชสีมา ประตูทางเข้าหลักทำด้วยทองแดง สร้างเสร็จเมื่อวันที่ 31 มกราคม 2542 ใช้ชื่อเจดีย์ว่า "เขมปัตตเจดีย์ หลวงปู่หล้า เขมปัตโต"

ภาพประกอบ 43 เขมปัตตเจดีย์ (เจดีย์หลวงปู่หล้า) จังหวัดมุกดาหาร

ภาพประกอบ 44 (ซ้าย) พระอัฐิธาตุหลวงปู่หล้า (ขวา) เครื่องใช้ของหลวงปู่หล้า
ในเขมปัตตเจดีย์ วัดบรรพตคีรี จังหวัดมุกดาหาร

พิพิธภัณฑสถานหลวงปู่หล้า อยู่บริเวณชั้นล่างของเขมปัตตเจดีย์ จัดแสดงประวัติ ผลงาน เครื่องใช้ส่วนตัวขององค์หลวงปู่หล้า และมีรูปปั้นหุ่นขี้ผึ้งของหลวงปู่หล้าอยู่กลางห้อง หลวงปู่หล้า เขมปัตโต เป็นพระเถรอาจารย์สายวิปัสสนากรรมฐาน ผู้มีจริยาวัตรอันงดงามเป็นศิษย์ยุคสุดท้ายของ หลวงปู่มั่น ภูริทัตตเถระ อุปสมบทเมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2488 ที่วัดโพธิสมภรณ์ จังหวัดอุดรธานี โดยมีเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์ (จุม พันธุโล) เป็นพระอุปัชฌาย์หลังจากบวชได้หนึ่งพรรษา ก็ออกเดินธุดงค์ด้วยเท้าเปล่าไปถวายตัวเป็นศิษย์ของหลวงปู่มั่น ที่วัดป่าบ้านหนองผือ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร โดยมีองค์หลวงปู่มหาบัว ญาณสัมปันโน อยู่ร่วมจำพรรษาด้วย จนกระทั่งหลวงปู่มั่นละสังขารในปี 2492 รวมเวลาที่อยู่กับหลวงปู่มั่นกว่า 4 ปี หลวงปู่หล้าเริ่มมาอยู่จำพรรษาที่วัดภูจ้อก้อในปี 2500 และอยู่เรื่อยมาจนกระทั่งมรณภาพด้วยโรคเส้นโลหิตในสมองแตก เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2539 รวมอายุ 84 ปี 11 เดือน 51 พรรษา

ศักยภาพประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

1. การเข้าถึงวัดและ สภาพเส้นทาง จากการสำรวจของผู้วิจัยทราบว่า การเดินทาง ไปวัดบรรพตคีรีสามารถเดินทางไปได้สะดวก มีเส้นทางเข้าที่สำคัญ 3 เส้นทาง ได้แก่

1) ออกจากจังหวัดมุกดาหารมาตามทางหลวงหมายเลข 2042 ผ่านอำเภอคำชะอี มาถึงอำเภอหนองสูงแล้วเลี้ยวซ้าย มาจนถึงแยกสถานีตำรวจภูธรตำบลหนองสูงใต้ แล้วเลี้ยวขวา จะเป็นเส้นทางลัดคู่อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด มาถึงตลาดขายสินค้าชุมชนบ้านหนองแวง ซ้ายมือจะมองเห็นป้ายบอกทางเข้าวัดได้ชัดเจน จะเป็นทางคอนกรีตขึ้นเขาประมาณ 1,800 เมตร จะถึงลานจอดรถและบริเวณที่เป็นโรงอาหารของวัด รวมระยะทางประมาณ 80 กิโลเมตร

2) ออกจากจังหวัดมุกดาหารมาตามถนนหมายเลข 212 ถึงอำเภอนิคมน้ำอ้อย เลี้ยวขวา มาตามทางหลวงหมายเลข 2370 ผ่านทางเข้าวัดภูเกล้า มาจนถึงแยกสถานีตำรวจภูธรตำบลหนองสูงใต้ แล้วเลี้ยวขวา จากนั้นก็เดินทางตามรายละเอียดในเส้นทางที่ 1 รวมระยะทางประมาณ 70 กิโลเมตร

3) เข้ามาทางจังหวัดร้อยเอ็ด ผ่านมาทางอำเภอโพนทอง อำเภอหนองพอก จะผ่านทางเข้าเจดีย์ชัยมงคล จังหวัดร้อยเอ็ด มาจนถึงทางแยกบ้านโคกหินกองเลี้ยวซ้ายมาตามเส้นทางคู่อำเภอหนองสูง ก่อนถึงบ้านแวงจะถึงตลาดสินค้าชุมชนบ้านหนองแวงเลี้ยวขวา เข้าสู่วัดบรรพตคีรี ระยะทางจากทางเข้าเจดีย์ชัยมงคล ถึงวัดบรรพตคีรีประมาณ 25 กิโลเมตร ถ้าจะขึ้นสักการะนมัสการและเยี่ยมชมเขมปัตตเจดีย์ มีทางขึ้น 2 ทาง คือ ขึ้นบันไดเหล็กที่สร้างคู่กับรางรถสำหรับขนของ ซึ่งเป็นทางลัดและชันมาก มีบันไดประมาณ 150 ขั้น ทางที่ 2 เป็นบันไดคอนกรีตจะเป็นเส้นทางที่ร่มรื่น ผ่านหอนั่น จากนั้นก็เดินขึ้นบันไดชมพรรณไม้และทัศนียภาพทางที่ สวยงามมากไปประมาณ 260 ขั้น ก็จะถึงบริเวณที่เป็นกุฏิสงฆ์และกุฏิหลังเดิมของหลวงปู่หล้า ที่พักของญาติโยมที่มาปฏิบัติธรรม และเขมปัตตเจดีย์

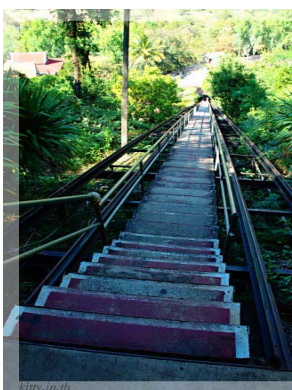
(1) สิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า วัดมีป้ายบอกทางเข้าสู่วัดที่ชัดเจน สามารถเดินทางเข้าเยี่ยมชมได้ทุกวันไม่มีการเก็บค่าธรรมเนียม มีสถานที่จอดรถมีรถเข้าจอดหมุนเวียนตลอดเวลา ทั้งรถส่วนตัว และ รถที่สถานีท่องเที่ยว

(2) ที่พัก จากการสัมภาษณ์แม่ชีที่อยู่ประจำในวัด ทราบว่า วัดมีที่พัก ที่ปฏิบัติธรรม บริเวณเชิงเขา 1 หลังพักได้ประมาณ 30 – 50 คน บนเขามิ 1 หลัง พักได้ประมาณ 50 – 70 คน

4) การบริการสาธารณูปโภค จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าทางวัดมีห้องน้ำ ห้องสุขา สำหรับไว้บริการญาติโยมบริเวณที่พักเชิงเขา 1 หลัง จำนวน 10 ห้อง บริเวณลานจอดรถ 1 หลัง 10 ห้อง และบนเขา บริเวณใกล้ที่พัก 1 หลัง 10 ห้อง

5) ระบบไฟฟ้า ประปา จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าทางวัดไฟฟ้าและน้ำประปาใช้ได้โดยสะดวกทั้งบริเวณเชิงเขา และบนเขา

6) ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านทราบว่าไม่เคยปรากฏว่ามีการทะเลาะวิวาทกันในบริเวณวัด แต่ถ้านักท่องเที่ยวไม่ขึ้นเขาตามบันไดทางขึ้นแต่เดินบริเวณที่เป็นป่า อาจถูกสัตว์มีพิษกัดต่อยได้เพราะเป็นป่ารกและมีงูชุกชุมมาก

ภาพประกอบ 45 (ซ้าย) บันไดเหล็กขึ้นลงด้านข้างรถรางสำหรับขนของขึ้นเขมปัตตเจดีย์
(กลาง) พระประธานบนหอนัน (ขวา) ทางเดินขึ้นไปชมเขมปัตตเจดีย์

7) ร้านอาหาร – เครื่องดื่ม จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าไม่มีบริการขายอาหารและเครื่องดื่มต่าง ๆ ในบริเวณวัด แต่มีตู้น้ำเย็น ๆ ไว้บริการเป็นระยะ ๆ

8) สินค้าและของที่ระลึก จากการสัมภาษณ์แม่ชีที่อาศัยประจำอยู่ในวัดทราบว่า สินค้าและของที่ระลึกของทางวัดปกติไม่มี แต่ในช่วงที่ทางวัดจัดงานทำบุญเนื่องในวันท้องถิ่นหลวงปู่หล้ามรณภาพ ซึ่งจะจัดขึ้นทุกปีในช่วงเดือนมกราคม ศิษยานุศิษย์ที่เคารพศรัทธาในองค์หลวงปู่หล้า จะจัดทำหนังสือ หรือแผ่นบันทึก ซี. ดี. หรือเทปบันทึกเสียง บันทึกกิจกรรมคำสอนของหลวงปู่

หล้า มาไว้แจกจ่ายผู้มาร่วมงาน ปัจจุบันในวันปกติทางวัดมียาสมุนไพรที่คองจากสมุนไพรที่ หลากหลายชนิดที่อยู่ในบริเวณภู่อ้ออไว้แจกหรือบริจาคให้ผู้สนใจนำไปใช้ดื่มเพื่อรักษาโรคต่าง ๆ เช่น มะเร็ง ความดัน เบาหวาน โรคปวดข้อ เหน็บชา และอื่น ๆ อีกมากมาย

9) การประชาสัมพันธ์ ทางสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาค ตะวันออกเฉียงเหนือเขต 4 สำนักงานจังหวัด และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด เป็นผู้ดำเนินการ ประชาสัมพันธ์โดยผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น แผ่น โปสเตอร์และนำเสนอสถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัด แผ่นพับ สามารถสอบถามข้อมูลการท่องเที่ยวจากศูนย์การท่องเที่ยว สำนักงานจังหวัด สำนักงานวัฒนธรรม จังหวัด สอบถามเส้นทางจากชาวบ้าน หรือค้นจากเว็บไซต์ ต่าง ๆ

10) ความพร้อมด้านบุคลากร จากการพูดคุยกับแม่ชีที่ปฏิบัติธรรมในวัดสรุปได้ว่า ในส่วนของพระเณร จะเน้นการปฏิบัติไม่ได้จัดไว้คอยบริการนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวจะ เดินขึ้นเที่ยวชมเอง

สถานการณ์ด้านการท่องเที่ยว

สภาพในอดีต วัดบรรพตคีรี เป็นวัดที่หลวงปู่หล้า เขมปัตโตเจ้าพรรษา มีชื่อเสียง ในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่มีหลวงปู่หล้า เขมปัตโต เป็นพระอาจารย์ผู้แนะนำให้การสั่งสอน มีวัตรปฏิบัติต่าง ๆ ตามแนวทางการปฏิบัติพระธรรมยุติกนิกาย ฝ่ายวิปัสสนาธุระ สายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เพื่อประโยชน์ในการบำเพ็ญสมณธรรมให้บรรลุธรรมขั้นสูงสุดโดยที่ท่านได้ปฏิบัติเป็น ตัวอย่างเคร่งครัด อย่างสม่ำเสมอจนทำให้เป็นแบบอย่างที่ดีของศิษย์ฝ่ายบรรพชิตของท่านทุกรูปได้ยึดตาม แนวในการปฏิบัติที่ท่านได้กำหนดไว้มิให้บกพร่องต่างพร้อย จนเป็นที่เลื่อมศรัทธาแก่ผู้พบเห็นข้อ ปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอยู่ป่าเขา ถ้ำ เจียมผาและที่เปลี่ยนห่างไกลจากหมู่บ้าน แนวการปฏิบัตินี้ เรียกว่า “ธุดงค์” หรือ “ธุดงค์วัตร” ธุดงค์วัตรนี้เป็นแนวปฏิบัติของพระวิปัสสนากรรมฐาน ไม่เหมือนกันพระธรรมวินัยเพราะถ้าหากล่วงเกินหรือประพฤติดีกก็เป็นโทษ เป็นอาบัติ ส่วนธุดงค์วัตร ถ้าพระสงฆ์ไม่ปฏิบัติตามก็ไม่เป็นอาบัติ แต่พระอริยสงฆ์ทั้งหลายได้ปฏิบัติ อย่างเคร่งครัด ตลอดมา ธุดงค์วัตร 13 ข้อมีดังนี้

- 1) ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร
- 2) ถือผ้าสามผืนเป็นวัตร
- 3) ถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร
- 4) ถือเที่ยวบิณฑบาตไปตามแถวเป็นวัตร
- 5) ถือนั่งอาสนะเดียว (นั่งมือเดียว) เป็นวัตร
- 6) ถือนั่งภาชนะอันเดียว นั่งในบาตรเป็นวัตร
- 7) ถือห้ามไม่รับบิณฑบาตที่เขานำมาถวายเมื่อภายหลังเป็นวัตร
- 8) ถืออยู่ป่าเป็นวัตร

- 9) ถืออยู่โคนไม้เป็นวัตร
- 10) ถืออยู่ที่แจ้งเป็นวัตร
- 11) ถืออยู่ป่าช้าเป็นวัตร
- 12) ถือการอยู่ในเสนาสนะที่เขาจัดให้อย่างไร ยินดีเท่านั้นเป็นวัตร
- 13) ถือไม่นอนเป็นวัตร

กิจวัตรที่สำคัญของพระวัตรบรรพตคิริ กิจวัตรสำคัญที่ถือ เป็นแนวปฏิบัติของพระวัตรบรรพตคิริ และอุบาสก อุบาสิกาที่มาปฏิบัติธรรมในวัดที่ปฏิบัติอยู่เป็นประจำคือการปฏิบัติตามแนวของพระป่าที่สำคัญคือ

- 1) ลงพระอุโบสถในอาวาสหรือที่ใด ๆ มีพระภิกษุตั้งแต่สี่รูปขึ้นไป ต้องประชุมกันลงฟังพระปาติโมกข์ ทุก 15 วัน (ครั้งเดือน)
- 2) บิณฑบาตเลี้ยงชีพตลอดชีวิต
- 3) ทำวัตรสวดมนต์ เช้า - เย็นทุกวัน เว้นแต่เจ็บไข้อาการหนัก จะทำวัตรสวดมนต์เอง ไม่ได้ประชุมรวมกันทำวัตรสวดมนต์เหมือนพระบ้าน
- 4) กวาดเสนาสนะ อาวาส ลานพระเจดีย์ ลานวัด และบริเวณใต้ต้นไม้ ถือเป็นกิจวัตรสำคัญ เป็นเครื่องมือขจัดความเกียจคร้านมักง่ายได้เป็นอย่างดี พระวินัยได้แสดงอานิสงส์ไว้ 5 ประการ คือ หนึ่งในห้าประการนั้นคือ ผู้กวาดเชื่อว่าเป็นผู้ดำเนินตามคำสั่งสอนของพระศาสดา เบื้องหน้าแต่ตายเพราะทำลายชั้นรั้วยอมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์
- 5) รักษาผู้ไทรครองคือ สังฆาฏิ จีวร และสบง
- 6) อยู่ปริวาสกรรม
- 7) ปลงผม โคนหมวด ตัดเล็บ
- 8) ศึกษาสิกขาบท และปฏิบัติอาจารย์
- 9) แสดงอาบัติคือ การเปิดเผยโทษที่ตนทำผิดพระวินัยที่เป็นลหุโทษ แก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งให้ทราบ และสัญญาว่าจะสำรวมระวังมิให้เกิดทำผิดเช่นนั้นอีก
- 10) พิจารณาปัจเจกขณะทั้งสี่ ด้วยความไม่ประมาท คือ พิจารณาสังขาร ร่างกาย จิตใจ ให้เป็นของไม่เที่ยงถาวรที่ติงามได้ยาก ให้เห็นเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เพื่อเป็นอุบายทางปัญญาอยู่ตลอดเวลาในอิริยาบถทั้งสี่ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน

จากแนวการปฏิบัติอย่างเคร่งครัดที่หลวงปู่หล้า ได้ปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีทำให้พุทธศาสนิกชนต่างเลื่อมใสศรัทธาเป็นที่เคารพนับถือของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดมุกดาหาร จังหวัดใกล้เคียงและในภาคต่าง ๆ จนได้รับการยอมรับว่าเป็นพระสายวิปัสสนากรรมฐานที่มีศิษย์มากอยู่ทั่วไปในภาคอีสาน พุทธศาสนิกชนที่ศรัทธาในองค์หลวงปู่จะเดินทางมาปฏิบัติธรรมและมากราบนมัสการ เขมปัตตเจดีย์ ส่วนใหญ่จะเป็นวันหยุดและช่วงเข้าพรรษา ปัจจุบันทางวัดร่วมกับสภาวัฒนธรรม

อำเภอหนองสูงและองค์การบริหารส่วนตำบลหนองสูงได้จัดให้มีงานบุญประจำปีขึ้นทุกปีซึ่งจะตรงกับวันที่ 18 – 19 มกราคมของทุกปี

สภาพปัจจุบัน ภายหลังจากที่หลวงปู่หล้ามรณภาพแล้ววัดบรรพตคีรีก็ยังเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนที่เลื่อมใสในองค์หลวงปู่หล้าเหมือนเดิม พระภิกษุและสามเณรที่จำพรรษาอยู่ในวัดก็ยังคงยึดวัตรปฏิบัติตามแนวของหลวงปู่หล้าเหมือนเดิม ประกอบกับหลวงตามหาบัวญาณสัมปันโน แห่งวัดบ้านดาด จังหวัดอุดรธานี ได้ให้มีการก่อสร้างเจดีย์ถวายเป็นอนุสรณ์แด่หลวงปู่หล้าเพื่อเป็นเครื่องเตือนใจให้สานุศิษย์ทั้งหลายได้รำลึกถึง บารมีธรรมคำสั่งสอน และเป็นที่สักการะของพุทธศาสนิกชนทั่วไป จึงยังมีผู้คนเดินทางมาท่องเที่ยวที่วัดนี้เป็นประจำไม่ขาดสาย แต่ลักษณะกิจกรรมจะเน้นทางการมากราบสักการะ เขมปัตตเจดีย์ นมัสการหุ่นจี๊ฟั้งของหลวงปู่หล้า เขมปัตโต ทำบุญในวันสำคัญ และเยี่ยมชมสิ่งต่าง ๆ ภายในวัด ไม่เน้นการมาปฏิบัติธรรมเหมือนเมื่อครั้งที่หลวงปู่หล้ายังมีชีวิตอยู่

การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว

จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวยังไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน นักท่องเที่ยวจะมีหลายรูปแบบส่วนใหญ่มาเที่ยวโดยมีจุดประสงค์เพื่อมาสักการะพระอัฐิธาตุของหลวงปู่หล้า และชมเขมปัตตเจดีย์ บนภูจ้อก้อ จะเดินขึ้นตามบันไดทางขึ้น หรือบันไดเหล็กได้เลยทุกวัน ถ้ามาเพื่อทำบุญตักบาตรเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัวต้องมาตั้งแต่เช้า พระจะฉันอาหารมื้อเดียวเวลาประมาณ 08.30 – 9.00 น. และถ้ามาเพื่อปฏิบัติธรรมก็แจ้งให้เจ้าอาวาสหรือแจ้งให้แม่ชีทราบก่อน

สภาพปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว

จากการสัมภาษณ์ท่านเจ้าอาวาสได้พบปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยวพอสรุปได้ดังนี้

1. นักท่องเที่ยวได้เดินทางมาท่องเที่ยวในวัดบรรพตคีรีมากขึ้น

บางครั้งส่งเสียงรบกวนการปฏิบัติธรรมของพระเณรในวัด

2. นักท่องเที่ยวบางคนมั่งง่ายเข้าไปใช้ห้องน้ำห้องสุขาในวัดแล้วไม่ทำความสะอาด ลืมราดน้ำ สร้างความสกปรก หรือทิ้งผ้าอนามัย ไว้ให้พระเณรในวัดเก็บกวาดทำความสะอาด

3. นักท่องเที่ยวทิ้งขยะไม่เป็นที่ และจำนวนขยะในแต่ละวันมีจำนวนมาก ไม่มีหน่วยงานใดเข้ามาดูแลในส่วนนี้ ต้องตกเป็นภาระแก่ทางวัดในการเก็บกวาดขยะและนำไปทิ้ง

4. หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งในระดับจังหวัดและระดับท้องถิ่นมีนโยบายที่จะให้วัดบรรพตคีรี เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัด แต่ยังไม่มีความสนใจจัดงบประมาณสนับสนุน หรือจัดบุคลากรเข้ามาดูแลพัฒนาอย่างจริงจัง (พระอธิการสมคิด สุทธิจิตโต. 2550 : สัมภาษณ์)

8. วัดพุทธโธธัมมะชะโร (วัดภูคานแต่)

ที่ตั้ง ตั้งอยู่ริมถนนชยางกูร ทางหลวงหมายเลข 212 บ้านชัยมงคล ตำบลโชคชัย อำเภอนิคมน้ำอ้อย จังหวัดมุกดาหาร สังกัดคณะสงฆ์ธรรมยุต ห่างจาก ตัวเมืองมุกดาหาร 15-16 กิโลเมตร ตรงหลักกิโลเมตรที่ 134 เลี้ยวขวาเข้าไปในบริเวณวัด ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ปางปฐมเทศนา มีธรรมจักรเปล่งรัศมีอยู่ด้านบน สามารถมองเห็นได้แต่ไกล

ความเป็นมา วัดพุทธโธธัมมะชะโร (วัดภูคานแต่) สร้างมาตั้งแต่ พ.ศ. 2483 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา พ.ศ. 2523 โดยมีเจ้าอาวาส เท่าที่ทราบนามดังนี้

รูปที่ 1 พระดี ฉันทโน พ.ศ. 2483 – 2493

รูปที่ 2 พระสุข สุขวิเวโก พ.ศ. 2494 – 2500

รูปที่ 3 พระอังคสาต พ.ศ. 2501 – 2509

รูปที่ 4 พระเทพสุทธิโมลี (สมพงษ์ ชันติโก) พ.ศ. 2510 – ปัจจุบัน

(กรมการศาสนา. 2539 : 348)

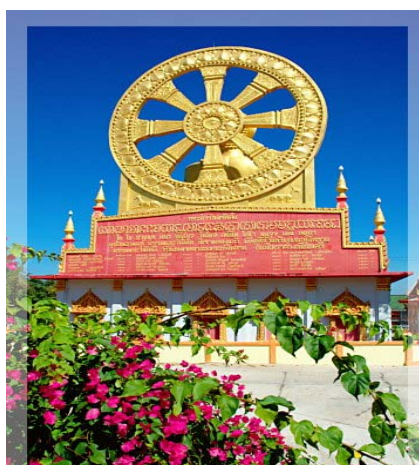
เดิมวัดพุทธโธธัมมะชะโร เป็นเพียงที่พักสำหรับพระธุดงค์กัมมัฏฐานสายหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต เพื่อเดินทางไปนมัสการพระธาตุพนมเป็นที่เปลี่ยวและสงัดจึงเหมาะแก่การทำสมาธิเพียร ต่อมาเมื่อประชาชนมีจำนวนมากขึ้น ได้ใช้เป็นที่ทำมาหากินและเลี้ยงสัตว์ในบางส่วน ประมาณ ปี พ.ศ. 2510 พระอาจารย์สมพงษ์ ชันติโก ได้ธุดงค์ผ่านมาเห็นเป็นที่เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม กัมมัฏฐาน ในสมัยนั้นเขตพื้นที่อำเภอนิคมน้ำอ้อย เป็นเขตที่ขาดการคมนาคม ขาดการศึกษา มีการ ส่องส่องของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์อยู่ จึงเป็นมูลเหตุให้ท่านสร้างวัดนี้ขึ้น กรอบกั้นที่ท่านรำลึกถึง คุณของบูรพาจารย์พระอาจารย์สี ธรรมชะโร ซึ่งเป็นคนอีสาน เมื่อมรณภาพก็ไม่มีโอกาสที่จะตอบแทนคุณ จึงดำริที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนอีสานเป็นการตอบแทนคุณของท่าน ทำให้ประชาชน ในเขตนี้มีที่พึ่งทางใจ ได้อบรมธรรมแก่ประชาชน ในวันพระ ก็มีผู้เข้ารักษาศีลอุโบสถปฏิบัติธรรม เริ่มแรกก็เป็นเพียงที่พักสงฆ์ของท่านกับที่พักโยมแม่ชี ประไพ บางโมรา ซึ่งเมื่อบวชแล้วก็ขอ ติดตามพระลูกชาย เริ่มมีการบวชกุลบุตรเพื่ออบรมกัมมัฏฐานสายหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต มากขึ้นทำให้ที่พักรับสงฆ์และที่ปฏิบัติธรรมมีไม่เพียงพอ ต้องสร้างเพิ่มขึ้น ส่วนตัวท่านเองได้พักที่ถ้ำสิงโตและได้ ขอดตั้งเป็นวัดป่านิคมพุทธโธธัมมะชะโร ให้การอบรมธรรมแก่ประชาชนในเขตอำเภอนิคมน้ำอ้อย พ.ศ. 2514 ได้สร้างปรับปรุงครั้งยิ่งใหญ่เพื่อถวายเป็นสักการะแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมายุ 5 รอบ (60 พรรษา) ท่านได้ เริ่มจัดการการศึกษาจากวัดโรงเรียนพระปริยัติธรรม การศึกษานอกโรงเรียน โรงเรียนประชาบาล สถานดูแลเด็กเล็ก ช่วยโรงพยาบาล ช่วยสถานีตำรวจหน่วยงานราชการต่าง ๆ ส่งเสริม พระพุทธศาสนาด้วยการออกเผยแผ่ธรรมทุกหมู่บ้านในเขตจังหวัดมุกดาหาร ออกสอนธรรมศึกษาแก่ โรงเรียนต่างๆ ในเขตอำเภอนิคมน้ำอ้อย ทำให้มีผู้รู้จักวัดพุทธโธธัมมะชะโรมากขึ้น โดยส่วนใหญ่

แล้วรู้จักในนามของ “วัดกุदानแต่” ปัจจุบันท่านเป็นเจ้าของคณะจังหวัด (ธรรมยุต) วัดพุทธโรธัมมะโร มีบริเวณวัดกว้างขวาง มีภูมิสถาปัตยกรรมที่สวยงาม มีพระพุทธรูปขนาดใหญ่ตั้งอยู่กลางแจ้ง เป็นศูนย์พัฒนาจิตใจของจังหวัด

ศักราชหลักที่เป็นสิ่งจูงใจที่สำคัญของวัด

1) หลวงพ่อธรรมจักร เป็นพระพุทธรูปองค์ใหญ่ปางปฐมเทศนา ศิลปะรัตนโกสินทร์ประยุกต์ ออกแบบโดยท่านพระอาจารย์สี ธัมมโร ที่เคยดำรงก่อสร้างที่วัดอโศการาม จังหวัดสมุทรปราการ เมื่อท่านพ่อลีละสังขารก็ไม่มีผู้ใดสานต่อเจตนารมณ์ พระอาจารย์สมพงษ์ ชันดีโก จึงได้ก่อสร้างเพื่อสานต่อเจตนารมณ์ของบูรพาจารย์กัมมัญฐานตามแบบที่ท่านพระอาจารย์สี ออกแบบไว้ทุกประการ หลวงพ่อธรรมจักร ประดิษฐานอยู่บนหลังคาอุโบสถ วัดพุทธโรธัมมะโร เป็นพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูน ปางปฐมเทศนา องค์พระสูงใหญ่มาก หันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก มองเห็นได้ชัดเจนแต่ไกล หน้าหลวงพ่อธรรมจักร มีรูปปั้นปัญญาวัคคีย์ ก่ออิฐถือปูน หันหน้าเข้าหาหลวงพ่อธรรมจักร ด้านหลังหลวงพ่อธรรมจักร เป็นธรรมจักรขนาดใหญ่ สูงเท่าองค์หลวงพ่อธรรมจักร มีพระคำรัสของพระพุทธเจ้า สลักว่า "ดูก่อนอานนท์ ธรรมและวินัยใดที่เราแสดงแล้ว บัญญัติไว้แล้วแก่เธอทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว" จะมองเห็นเป็นภูมิทัศน์ ที่แปลกออกไปจากพระพุทธรูปองค์อื่น ๆ ที่เคยมีอยู่ ทำให้เป็นที่สนใจของประชาชน มักจะมาแวนแวนมัสการมากมาย แม้องค์พระเองก็เป็นปริศนาธรรมให้ขบคิด นิ้วพระหัตถ์กล่าวถึงธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ร้อยสี่ 4 และกิเลสที่พระองค์ตัดห่างไกลโดยสิ้นเชิง คือ อวิชชา 3 บริเวณใต้ฐานหลวงพ่อธรรมจักร จัดสร้างเป็นพระอุโบสถ ภายในพระอุโบสถบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ภาพเขียนบูรพาจารย์กัมมัญฐานที่ท่านนับถือ ภาพเขียนเทพตามตำนาน และพระประธาน

ภาพประกอบ 46 หลวงพ่อธรรมจักร วัดพุทธโรธัมมะโร จังหวัดมุกดาหาร

2) ศาลาการเปรียญ “สุทธจริธรรมรังษิยานุสรณ์” สร้างใน พ.ศ. 2515 ใช้เป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา หอฉัน ภายในศาลาการเปรียญนี้มีภาพจิตรกรรมอยู่ที่ฝาผนังด้านทิศตะวันออก ทิศใต้และทิศเหนือ มีภาพวาดเป็นห้อง ๆ เริ่มจากฝาผนังด้านทิศเหนือ ไปตามลำดับ แต่ละภาพวาดด้วยสีน้ำมัน เป็นภาพทศชาติ 10 ภาพ ต่อจากนั้นเป็นภาพพุทธประวัติคือ ภาพที่ 11 เป็นภาพอัญเชิญจตุศิว ภาพที่ 12 เป็นภาพประสูติ ภาพที่ 13 เป็นภาพตัดเมาลี เพื่อออกทรงผนวช ภาพที่ 14 เป็นภาพทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา ภาพที่ 15 เป็นภาพตรัสรู้ ภาพที่ 16 เป็นภาพทรงแสดงปฐมเทศนา เป็นต้น ทุกภาพเป็นฝีมือของช่างภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ผู้ที่มาทำบุญได้ศึกษาหาความรู้

ภาพประกอบ 47 ภาพวาดพุทธประวัติในศาลา “สุทธจริธรรมรังษิยานุสรณ์” วัดพุทธโรชมมธโร

3) ภูมิทัศน์ในบริเวณวัด จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าภูมิทัศน์ในบริเวณวัดจะแปลกกว่าวัดอื่น ๆ ในจังหวัดมุกดาหาร มีความงดงามทางด้านสถาปัตยกรรม และลวดลายในการแกะสลักนั้นแสดงให้เห็นถึงความสามารถทางด้านศิลปะ และยังสามารถบ่งบอกถึงความเลื่อมใสศรัทธาของชาวพุทธ ตั้งแต่บริเวณบันไดทางเข้าไปยังกุฏิท่านเจ้าอาวาส จะประดิษฐานรูปปั้นสัตว์หิมพานต์ไว้ตลอดช่วงชั้นบันได บริเวณรอบ ๆ หลวงพ่อธรรมจักร ประกอบด้วยพระเจดีย์ เป็นเจดีย์พระ 5 พระองค์ บรรจุอัฐิท่านบูรพาจารย์ ของวัดในอดีต เป็นเจดีย์ 5 องค์ และ วิหารต่าง ๆ เช่น วิหารท่าวมหาพรหม วิหารพระสังกัจจายณะ วิหารหลวงพ่อเศียร วิหารพระสามองค์ วิหารพระองค์ลีมาลวิหารพระทรงบาตร ศาลาพระแม่กวนอิม ศาลาพระแม่ธรณีบีบมวยผม

ภาพประกอบ 48 บรรยายภาพรอบ ๆ หลวงพ่อธรรมจักร วัดพุทธโธรมะระโร

4) พระเทพสุทธิโมลี เจ้าอาวาสวัดพุทธโธรมะระโร พระเทพสุทธิโมลี คนทั่วไปมักเรียกท่านว่า พระอาจารย์สมพงษ์ ชันติโก มีนามเดิมว่า “สมพงษ์ วรพันธ์” เกิดวันจันทร์ที่ 4 มีนาคม พ.ศ. 2477 ณ บ้านสามเหลี่ยมรถไฟ เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร เป็นบุตรของนายถวิล วรพันธ์กับนางประไพ บางโมรา การศึกษาสูงสุดจากโรงเรียนพระนครการบัญชี หลักสูตรการศึกษาบริหารการเงินและบัญชี อุปสมบทเมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2506 ที่วัดอโศการาม จังหวัดสมุทรปราการ สอบได้นักธรรมเอก ในปี พ.ศ. 2509 ได้รับเลื่อนตำแหน่งและสมณศักดิ์ต่าง ๆ และเป็นเจ้าอาวาสวัดพุทธโธรมะระโรในปี พ.ศ. 2520 เป็นเจ้าคณะอำเภอนิคมน้ำอ้อม – คำชะอี (ธรรมยุต) พ.ศ. 2523 เป็นเจ้าคณะจังหวัดมุกดาหาร(ธรรมยุต) พ.ศ. 2530 ปัจจุบันได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น พระ เทพสุทธิโมลี เจ้าคณะจังหวัดมุกดาหาร(ธรรมยุต) จากการสัมภาษณ์พระจิรัญญู ทราบว่าพระเทพสุทธิโมลี ท่านมีวัตรปฏิบัติที่ควรศึกษาเป็นอย่างยิ่ง คือ ท่านมีปกดินอนน้อย เรียกว่า ท่านถือข้อ รุณควัตรคือการทำสมาธิเพียรอยู่เป็นนิสัย กิจวัตรประจำวันที่สำคัญของท่านมีดังนี้

เวลา 03.30 น.	ตื่นทำกิจส่วนตัว
เวลา 04.00 น.	ทำวัตรเช้า
เวลา 05.00 น.	ทำความเพียร นั่งสมาธิ เดินจงกรม
เวลา 06.00 น.	เตรียมตัวออกมารับบิณฑบาตร
เวลา 08.00 น.	ฉันภัตตาหารเช้า
เวลา 09.00 – 11.00 น.	สนทนาธรรมกับญาติโยม และพระภิกษุ สามเณร
เวลา 11.00 น.	จำวัตร(พักผ่อน)
เวลา 14.30 น.	สนทนาธรรมกับญาติโยม และพระภิกษุ สามเณร

เวลา 17.00 น.	ทำกิจส่วนตัว สรงน้ำ(อาบน้ำ)
เวลา 18.00 น.	ทำวัตรเย็น
เวลา 19.00 น.	อบรมพระภิกษุ สามเณร
เวลา 20.00 น.	ทำความเพียร นั่งสมาธิ เดินจงกรม
เวลา 00.30 น.	จำวัด

จากวัตรปฏิบัติดังกล่าวทำให้ท่านเป็นพระที่เป็นที่เคารพศรัทธาของชาวพุทธทั่วไป ทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัด (พระจิริญญ์ สุพรรณโมก. 2550 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 49 พระเทพสุทธิโมลี เจ้าอาวาสวัดพุทธโธธัมมะชะโร เจ้าคณะจังหวัดมุกดาหาร (ธรรมยุต)

ศักราชประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

1) การเข้าถึง และสภาพเส้นทาง การเดินทางไปวัดพุทธโธธัมมะชะโร (วัดภูค่านแต่) สามารถเดินทางไปเยี่ยมชมวัดได้สะดวก เพราะตั้งอยู่ริมทางหลวงหมายเลข 212 ที่บ้านชัยมงคล ตำบลโชคชัย อำเภอนิคมน้ำอโยธยา ห่างจากตัวอำเภอนิคมน้ำอโยธยาประมาณ 4 กิโลเมตร ตรงหลักกิโลเมตรที่ 134 เลี้ยวขวาเข้าไปจะเป็นถนนคอนกรีตเข้าสู่บริเวณวัด โดยจะผ่านโรงเรียน บำรุงพงษ์อุปถัมภ์ มีทางแยกไปอาคารเรียนพระปริยัติธรรม วัดพุทธโธธัมมะชะโร ซึ่งจะมีสระน้ำที่ใสสะอาด และมีลานหินกว้างต่อเนื่องไปจนถึงที่ประดิษฐานหลวงพ่อธรรมจักร และทางที่ผ่านศาลากาญจนานิกะ เถลิงครองราชย์ ครบ 50 ปี เข้าไปจนถึงศาลาการเปรียญ “สุทธิธรรมรังษิยานุสรณ์” จะมีลานจอดรถด้านหลังของหลวงพ่อธรรมจักร ซึ่งสามารถเดินเยี่ยมชมวิหาร และศาลาต่าง ๆ ได้โดยสะดวก

2) สิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า วัดมีป้ายบอกทางเข้าสู่วัดที่ชัดเจน สามารถเดินทางเข้าเยี่ยมชมได้ทุกวันไม่มีการเก็บค่าธรรมเนียม จะกราบนมัสการพระคุณหลวงพ่ोज้าอวาสได้ทุกวันตั้งแต่เวลา 10.00 – 12.00 นพ ยกเว้นท่านติดกจินิมนต์ และทางวัดยังเป็นศูนย์พัฒนาจิตของจังหวัด

3) ที่พัก จากการสัมภาษณ์ ทราบว่าการขอเข้าพักเพื่อปฏิบัติธรรม สามารถติดต่อขอพักปฏิบัติธรรมได้ โดยทางวัดจะจัดให้พักที่ศาลากาญจนภิเษก มีห้องพัก 16 หรือที่อาคารหอประชุมเอนกประสงค์ มีกุฏิสงฆ์จำนวน 9 หลัง

4) การบริการสาธารณูปโภค จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ทางวัดมีห้องน้ำห้องสุขาไว้บริการญาติโยมมีจำนวน 40 ห้อง

5) ระบบไฟฟ้า ประปา จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าทางวัดมีไฟฟ้า ประปาใช้อย่างสะดวกตลอดปี

6) ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว มีความปลอดภัยสูง

7) ร้านอาหาร – เครื่องดื่ม มีในช่วงเดือน 3 ที่ญาติโยมเดินทางไปไหว้พระธาตุพนม (งานธาตุฯ)แล้วแวะชมวัดและนมัสการหลวงพ่อธรรมจักร วันธรรมดาไม่มีวางขายในบริเวณวัด

8) สินค้าและของที่ระลึก มีวางขายบริเวณทางแยกก่อนเข้าวัด เป็นที่ตั้งศูนย์สินค้า OTOP ของอำเภอนิคมน้ำอ้อย

9) การประชาสัมพันธ์ ทางสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคตะวันออก เชียงเหนือเขต 4 สำนักงานจังหวัด และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด เป็นผู้ดำเนินการประชาสัมพันธ์ โดยผ่านสื่อต่าง ๆ เช่นแผ่นโปสเตอร์แนะนำสถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัด แผ่นพับ ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถสอบถามข้อมูลการท่องเที่ยวจากศูนย์การท่องเที่ยว สำนักงานจังหวัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สอบถามเส้นทางจากชาวบ้าน หรือค้นจากเว็บไซต์ ต่าง ๆ

สถานการณ์ด้านการท่องเที่ยว

สภาพในอดีต เป็นวัดที่อยู่ห่างจากตัวอำเภอเมืองไม่มากนัก เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปขนาดใหญ่ปางห้ามมาร มีธรรมจักรเปล่งรัศมีอยู่ด้านบน สามารถมองเห็นได้แต่ไกล เพราะองค์พระพุทธรูปสร้างอยู่บนเนินเขาเล็กๆ มีประชาชนในพื้นที่และจากที่ต่าง ๆ ให้ความเคารพและศรัทธาในหลวงพ่ोज้าอวาสมากจึงเข้าไปทำบุญ และกราบนมัสการขอพรเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว รวมทั้งชมความงามของบริเวณวัดกันอยู่เสมอ

สภาพปัจจุบัน ยังคงมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปกราบนมัสการหลวงพ่ोज้าอวาสหลวงพ่อธรรมจักร และชมความงามของบริเวณวัดกันอยู่เสมอ จะมากเป็นพิเศษในช่วงเทศกาลปีใหม่ และเทศกาลไหว้พระธาตุพนมพุทธศาสนิกชนจากที่ต่าง ๆ ที่เดินทางไปนมัสการพระธาตุพนมจะแวะ

ที่วัดนี้ก่อนไปหรือก่อนกลับเสมอ กิจกรรมการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ การมาเคารพสักการะ พระพุทธรูปสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ที่อยู่ในบริเวณวัด ทำบุญ และพักผ่อนหย่อนใจ

การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว

จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวยังไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน ตามปกติก็จะมีการทำบุญตามประเพณี ส่วนนักท่องเที่ยวจะมีหลายรูปแบบส่วนใหญ่มาเที่ยวโดยมีจุดประสงค์เพื่อมาสักการะหลวงพ่อธรรมจักร และเที่ยวชมบรรยากาศรอบ ๆ บริเวณวัดเท่านั้น โดยเที่ยวชมเองอย่างสะดวก บางส่วนที่มาเพื่อทำบุญและปฏิบัติธรรมก็จะเข้าพบเจ้าอาวาสหรือแจ้งให้พระในวัดทราบก่อน

สภาพปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว

จากการสัมภาษณ์พระจรัญญ์ สุพรรณโมก พบว่าปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยวพอสรุปได้ดังนี้

- 1) นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในวัดพุทธโฆธัมมะชะโร บางครั้งส่งเสียงรบกวนการปฏิบัติธรรมของพระเณรในวัด
- 2) นักท่องเที่ยวบางคนมักง่ายทิ้งขยะไม่เป็นที่ สร้างความสกปรก เป็นภาระแก่ทางวัดในการเก็บกวาดขยะและนำไปทิ้ง
- 3) บริเวณวัดกว้างขวางมาก แต่ขาดแคลนบุคลากรที่จะดูแล ทำให้บริเวณรอบ ๆ วัด มีหญ้าขึ้นรก
- 4) ไม่มีเอกสารแนะนำ ประชาสัมพันธ์ของวัด นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชม ส่วนใหญ่ไม่ทราบประวัติความเป็นมาของวัด รูปแบบของสถาปัตยกรรมภายในวัด ตลอดจนโบราณวัตถุต่าง ๆ ว่ามีความสำคัญอย่างไร บุคลากรที่จะให้ความรู้มีน้อย ทำให้ไม่ได้ความรู้เท่าที่ควร
- 5) บริเวณวัดกว้างขวางมาก แพนผังแสดงจุดต่าง ๆ หรือป้ายแนะนำในบริเวณวัดยังไม่มี
- 6) หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งในระดับจังหวัดและระดับท้องถิ่นมีนโยบายที่จะให้วัดบรรพตคีรี เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัด แต่ยังไม่มีความสนใจจัดงบประมาณสนับสนุน หรือจัดบุคลากรเข้ามาดูแลพัฒนาอย่างจริงจัง (พระจรัญญ์ สุพรรณโมก. 2550 : สัมภาษณ์)

9. วัดป่าวิเวกวัฒนาราม

ที่ตั้ง วัดป่าวิเวกวัฒนาราม ตั้งอยู่ที่บ้านห้วยทราย หมู่ที่ 9 ตำบลคำชะอี อำเภอกำชะอี จังหวัดมุกดาหาร สังกัดคณะสงฆ์ธรรมยุต

ความเป็นมา วัดป่าวิเวกวัฒนาราม เป็นวัดเก่าแก่ สร้างเมื่อประมาณ พ.ศ. 2474 เดิมชื่อ วัดหนองน่อง ตั้งอยู่บริเวณด้านทิศใต้ของบ้านห้วยทราย ตำบลคำชะอี อำเภอกำชะอี จังหวัด

มุกดาหาร สังกัดคณะสงฆ์ธรรมยุต โดยหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต เป็นหัวหน้าสำนักสงฆ์และมีพระปฏิบัติธรรม เช่น หลวงปู่เทศก์ เทศรังสี หลวงปู่ฟื้น อจาโร มาปฏิบัติธรรม เป็นต้น ต่อมา พ.ศ. 2478 หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน ได้ย้ายสำนักสงฆ์เดิมมาตั้งด้านทิศตะวันตกเพราะบริเวณเดิมเป็นที่ลุ่มมีน้ำขังตลอด และได้ตั้งชื่อวัดใหม่เป็นวัดป่าวิเวกวัฒนาราม เพราะบริเวณวัดมีสภาพเหมาะสมกับการปฏิบัติสมณธรรม ต่อมาได้มีพระสงฆ์ซึ่งเป็นพระปฏิบัติวิปัสสนาได้จำพรรษาตลอดมา ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2528 เขตวิสุงคามสีมา กว้าง 40 เมตร ยาว 80 เมตร

ภาพประกอบ 50 ทางเข้าวัดป่าวิเวกวัฒนาราม จังหวัดมุกดาหาร

วัดป่าวิเวกวัฒนาราม เดิมเป็นที่อยู่จำพรรษาของพระอริยสงฆ์เถรวาทหลายรูป เช่น

- พ.ศ. 2464 องค์หลวงปู่เสาร์ กนตสีโล พร้อมหมู่สงฆ์อยู่จำพรรษา
- พ.ศ. 2468 องค์หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต พร้อมหมู่สงฆ์อยู่จำพรรษา
- พ.ศ. 2471 พระอาจารย์ฝั้น อจาโร พร้อมหมู่สงฆ์อยู่จำพรรษา
- พ.ศ. 2478 พระอาจารย์บุญชี ได้ย้ายมาอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านห้วยทรายแล้วอยู่จำพรรษาพร้อมหมู่พระเถรกรรมฐาน
- พ.ศ. 2495 พระอาจารย์มหาบัว ญาณสัมปันโน พร้อมด้วยหมู่คณะมาจำพรรษา จนปี
- พ.ศ. 2498 ได้เปลี่ยนชื่อใหม่ จากวัดหนองน่อง เป็นวัดป่าวิเวกวัฒนาราม
- พ.ศ. 2499 พระอาจารย์สม โกกนุทโท พร้อมหมู่เถรจำพรรษา
- พ.ศ. 2500 พระอาจารย์สิงห์ทอง ธรรมวโร อยู่จำพรรษา
- พ.ศ. 2501 พระอาจารย์ศรี มหาวิโร อยู่จำพรรษา
- พ.ศ. 2512 หลวงปู่จาม มหาบุญโญ มาอยู่จำพรรษาจนปัจจุบัน พ.ศ. 2550

อาคารเสนาสนะเดิม ประกอบด้วย ศาลาการเปรียญ กว้าง 20 เมตร ยาว 20 เมตร สร้าง พ.ศ. 2518 เป็นอาคารไม้ 2 ชั้น โปรง หอสวดมนต์ กว้าง 15 เมตร ยาว 25 เมตร ปัจจุบันสร้างเป็นอาคาร ตึกชั้นเดียว ภูมิสงฆ์ จำนวน 11 หลัง เป็นอาคาร ไม้ 6 หลัง และตึก 5 หลัง มีห้องน้ำประจําภูมิ โรงครัว สร้างด้วยไม้หนึ่งหลัง ห้องน้ำญาติโยมเป็นเรือนแถว จำนวน 9 ห้อง

การบริหารและการปกครอง มีเจ้าอาวาส เท่าที่ทราบนาม คือ

รูปที่ 1 พระมหาบัว ญาณสมฺปนฺโน

รูปที่ 2 พระหล้า เขมปฺตฺโต

รูปที่ 3 พระศรี มหาวิโร

รูปที่ 4 พระสิงห์ทอง รมฺมวโร

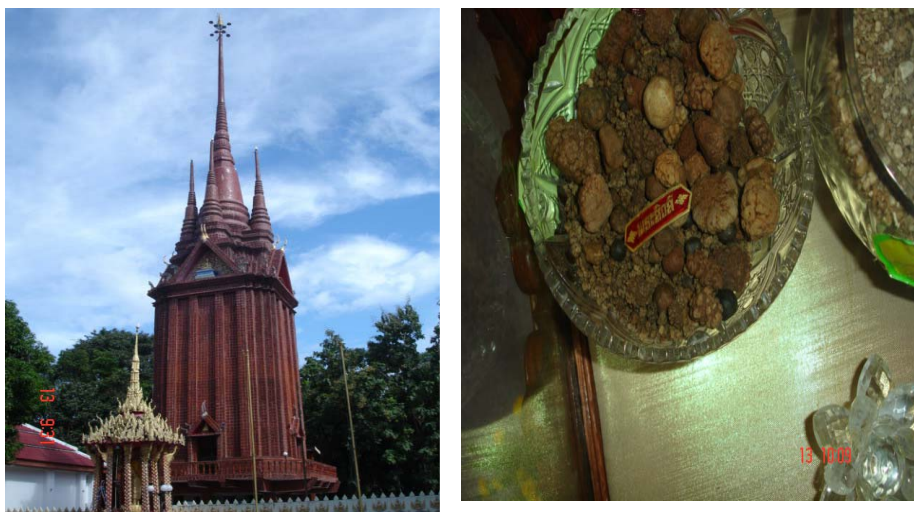
รูปที่ 5 พระจาม มหาบุญโญ ตั้งแต่ พ.ศ. 2514 ปัจจุบันเป็นประธานสงฆ์

รูปที่ 6 พระเพชร อรุโณ รักษาการเจ้าอาวาสปัจจุบัน

ศักราชหลักที่เป็นสิ่งจูงใจที่สำคัญของวัด

1) เจดีย์บุทองกิตติ เป็นเจดีย์ลักษณะห้ายอด ขนาดกว้าง 12 เมตร สูง 44 เมตร เป็น ศิลปะประยุกต์ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2530 สำหรับเป็นที่เก็บรักษาพระบรมสารีริกธาตุขององค์พระสัมมา สัมพุทธเจ้า และพระธาตุของพระอรหันต์สาวกของพระองค์ อาทิ พระสีวลี พระองคุลิมาล พระ อุปลุต เป็นต้น พระธาตุดังกล่าวมีจำนวนมากมากกว่าที่พบในที่อื่นๆ ใช้เป็นที่เก็บพระพุทธรูป จำนวนหนึ่ง ทั้งขนาดเล็ก ใหญ่ มีทั้งพระทองคำ เงิน ทองเหลือง ทองแดง ดินและปูน รวม ประมาณ 1,100 องค์ และใช้เก็บวัตถุโบราณต่าง ๆ ที่มีผู้นำมาถวายให้แก่วัด เจดีย์แห่งนี้สร้างตาม รูปแบบที่หลวงปู่จาม เคยพบในความฝันว่าได้ท่องเที่ยวไปยังสถานที่ลับแห่งหนึ่ง แล้วไปพบเจดีย์ รูปร่างแปลกประหลาดจึงจดจำไว้ เมื่อตื่นขึ้นได้ถ่ายทอดให้ลูกศิษย์ที่มีความสามารถทางการวาดภาพ วาดไว้ตรงตามท้องที่หลวงปู่ให้รายละเอียดแล้ว ได้มอบให้ช่างในท้องถิ่นเป็นผู้ออกแบบคำนวณ ค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างทั้งหมด และได้เก็บแบบเจดีย์ไว้ เนื่องจากยังขาดกำลังทรัพย์ที่จะนำมา ก่อสร้างได้ แต่ยังมีความประสงค์ที่จะสร้างเจดีย์รูปแบบดังกล่าวเพื่อใช้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุและ พระธาตุของอรหันต์สาวกของพระพุทธองค์ ซึ่งขณะนั้นหลวงปู่จามได้รับมาจำนวนมากแต่ยังไม่ มีที่ สมควรจะเก็บรักษาได้

ภาพประกอบ 51 เจดีย์บุ่งทองกิตติ และพระบรมสารีริกธาตุ พระธาตุของพระอรหันต์
ในเจดีย์บุ่งทองกิตติ วัดป่าวิเวกวัฒนาราม จังหวัดมุกดาหาร

ต่อมามีคหบดีคือ คุณแม่บุ่งทอง กิตติบุตร สาธุศิษย์ของหลวงปู่จาม ซึ่งมีเชื้อสายเป็น
เจ้านายเก่าจากจังหวัดเชียงใหม่ มากราบไหว้หลวงปู่และได้เห็นภาพเจดีย์ จึงเกิดศรัทธาอย่างแรง
กล้าบริจาคเงินสร้างเจดีย์องค์นี้และได้เริ่มลงมือก่อสร้างเมื่อ พ.ศ. 2527 โดยใช้ช่างพื้นบ้านเป็นส่วน
ใหญ่ และควบคุมการก่อสร้างอย่างใกล้ชิดโดย หลวงปู่จาม สร้างแล้วเสร็จ เมื่อ พ.ศ. 2530 ลักษณะ
เจดีย์ มีฐานรากกลี 3 เมตร มีเสาขนาดใหญ่ 9 เสา ตั้งอยู่บนฐานกว้าง 13 เมตร ยาว 13 เมตรความ
สูงจากพื้นถึงยอดเจดีย์ 45 เมตร มีกำแพงแก้วล้อมรอบเจดีย์ กว้าง 30 เมตร ยาว 80 เมตรชั้นล่างปู
หินอ่อน เพื่อใช้ประโยชน์ในการทำสังฆกรรมของพระในวัด ชั้นที่ 2 มีบันไดขึ้นภายในมีแท่นวางตู้
กระจกเก็บพระบรมสารีริกธาตุ พระอรหันต์ธาตุ พระพุทธรูปต่าง ๆ ที่มีผู้มีจิตศรัทธานำมาถวาย
บริเวณพื้นจะปูด้วยกระเบื้องและมีที่วางดอกไม้ที่มีผู้นำมากราบไหว้พระบรมสารีริกธาตุ แล้วทางวัด
ยังมีม้านั่งยาวสำหรับผู้สนใจดูพระบรมสารีริกธาตุและพระธาตุต่าง ๆ ได้เหยียบขึ้นดูให้เห็นอย่าง
ชัดเจน ชั้นที่ 3 เป็นส่วนของพระเจดีย์รูปสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ แต่ละด้านจะเป็นฐานรูปทรงระฆังคว่ำ
ขนาดย่อม ย่อมุมไม้สิบสองมี 4 องค์ล้อมรอบเจดีย์รูปทรงระฆังคว่ำองค์กลางที่มีรูปแบบคล้ายกัน
ต่างกันเฉพาะที่มีขนาดใหญ่และสูงกว่าเจดีย์ที่อยู่รอบเจดีย์องค์กลางเป็นจตุรมุข ยอดเจดีย์องค์กลางยก
ช่อฉัตร 9 ชั้น เมื่อสร้างและตกแต่งเสร็จแล้ว ได้ให้นามว่า “เจดีย์บุ่งทองกิตติ” เพื่อเป็นอนุสรณ์
ให้กับ นางบุ่งทอง กิตติบุตร ผู้ถวายเงินสร้างเจดีย์จำนวนมาก

นอกจากวัดป่าวิเวกวัฒนารามจะมีเจดีย์รูปทรงแปลกแล้ว ยังมีกุฏิที่สร้างให้พระในวัดจำ
พรรษาที่มีลักษณะเป็นกุฏิเสาเดียวที่แปลกไม่เคยพบที่อื่นเลย ออกแบบและควบคุมการก่อสร้างโดย
หลวงปู่จาม มหาปัญญา โย เช่นเดียวกัน

ภาพประกอบ 52 กุฎีเสาศีลาเดียว วัดป่าวิเวกวัฒนาราม จังหวัดมุกดาหาร

2) หลวงปู่จาม มหาบุญโญ หลวงปู่จาม มหาบุญโญ นับหนึ่งในอาจารย์อาจารย์ที่ถือเคร่งในพระธรรมวินัย อารมณ์ดี มีความเมตตาสูง มั่นคงในพระปรมัตถ์ วิปัสสนา กรรมฐาน ดำเนินชีวิตในมรรคธรรม ออกเที่ยววิเวกรุกขมูลหาความสงบนิ่ง จนทราบถึงรสพระธรรม นับได้ว่าเป็นผู้แตกฉานในพระธรรมเป็นอย่างยิ่งในยุคปัจจุบัน

หลวงปู่จาม เป็นคนเผ่าผู้ไทย สกุนตวิฆา บิดาชื่อ กา (ภายหลังอายุ 60 ปี บวชเป็นพระได้ 6 พรรษาจึงได้มรณะภาพ) มารดาชื่อ มะแง (ภายหลังบวชชีได้ 36 พรรษาจึงถึงแก่มรณะภาพ) เกิดวันพฤหัสบดี ที่ 19 พฤษภาคม 2453 ขึ้น 10 ค่ำ เดือน 6 ปีมะแม เป็นบุตรคนที่ 3 ในบรรดาพี่น้องร่วมอุทรทั้งหมด 9 คน ปัจจุบันมีอายุ 98 ปี 69 พรรษา

ภาพประกอบ 53 หลวงปู่จาม มหาบุญโญ ประธานสงฆ์วัดป่าวิเวกวัฒนาราม

เมื่ออายุ 7 ขวบได้บวชเรียนที่หนองน่อง บ้านห้วยทราย อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร ต่อมาได้ติดตามองค์หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต เพื่อศึกษาพระวินัยสัณนากรรมฐานและออกเดินธุดงค์ไปตามสถานที่ต่าง ๆ ทั้งในภาคอีสานและภาคเหนือ พออายุ 19 ปี ได้ลาสิกขาออกมาเพื่อรักษาโรคเหน็บชา อันเนื่องมาแต่ตกกระไดคูฎิ และการประกอบความเพียรมากเกินไป เช่น นั่งภาวนาในน้ำ ถือ ไม่นอน และ ถันน้อย เป็นต้น ครั้งอายุ 29 ปี ได้อุปสมบทที่วัดป่าบ้านโคกคอน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย พระอาจารย์ คำพัน กันตสีโล เป็นบรรพชาจารย์ เมื่อวันที่ 29 เมษายน 2482 ณ พัทธสีมาวัดโพธิสมภรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี พระเทพกวี (จุม พันธุโล) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูศาสนูปการณ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระครูประสาธคณาภิจ เป็นพระอนุสาวนาจารย์ และได้ธุดงค์ไปภาคเหนือ จำพรรษาอยู่ที่วัดเจติยกลาง 32 พรรษา ในปี พ.ศ. 2511 จึงกลับมาปักกลดจำพรรษาที่วัดป่าวิเวกวัฒนาราม สร้างวัดป่าวิเวกวัฒนารามให้เป็นที่พำนักนั่งวิปัสสนากรรมฐาน ย้อนไปแต่ยุคสมัยที่เป็นเด็กฝึกหัดปฏิบัติ พระธุดงค์กรรมฐานอยู่วัดหนองน่องมาจนสมัยเป็นตาผ้าขาว เป็นสามเณร เป็นพระภิกษุ หลวงปู่จาม ได้ศึกษาสังเกต เรียนรู้ ไร่ใช้ปรนนิบัติ และศึกษาธรรมจากพระปรมาจารย์ อาทิ องค์หลวงปู่เสาร์ กันตสีโล พระบูรพาจารย์ องค์หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต พระเถระชั้นครู อาทิ พระอาจารย์สิงห์ ขนดะยาโคโม พระอาจารย์มหาปิ่น ปุญญาพโล พระอาจารย์อ่อน ญาณสิริ พระอาจารย์ชอบ ฐานสโม พระอาจารย์หลุย จันทสาโร พระอาจารย์ขาว อนาลโย พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร พระอาจารย์แหวน สุจิณโณ พระอาจารย์กงมา จิรปุญโญ พระอาจารย์ลี ธมฺมธโร พระอาจารย์น้อย สุภโร พระอาจารย์ตื้อ อจลธัมโม พระอาจารย์สิม พุทธาจาโร พระอาจารย์มหาบัว ญาณสัมปนุโน พระอาจารย์ชา สุภัทโท ตลอดจนศึกษากับพระสุปฏิปันโนสายเมืองเหนืออีกหลายรูปหลายองค์ อาทิ ครูบาไชยา ครูบาคำแสน คุณาลังกาโร ครูบาพรหมจักร ครูบาอินทจักร ครูบาธรรมจักร ครูบาทิ ครูบาขาวปี เป็นต้น ทำให้หลวงปู่จามได้ซึมซับข้ออรรถอุบายธรรม นิสสัยโกศล มาโดยลำดับอย่างลึกซึ้ง และได้จำพรรษามาจนปัจจุบัน พ.ศ. 2550

ผลงานที่เป็นคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม หลวงปู่จาม มหาปุญโญ ได้สร้างผลงานเป็นที่ประจักษ์ชัดแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไปดังนี้

- (1) เทศนาอบรมสั่งสอนญาติโยมที่มานมัสการหลวงปู่ทุกวัน และในวันพระหรือวันสำคัญจะมีมากเป็นพิเศษ 100- 200 คนขึ้นไป หลักธรรมคำสอนของหลวงปู่มีผู้บันทึกแจกจ่ายทั่วไป ทั้งในรูปแบบหนังสือ เทปบันทึกเสียงและแผ่น ซี.ดี.
- (2) มีแนวคิดเน้นในธรรมชาติ สิ่งต่อเติมก่อสร้าง กุฎิ ศาลาธรรม และพระเจดีย์ ให้กลมกลืนกับธรรมชาติ เจียบสงบ ร่มรื่น และปราศจากสิ่งรบกวน
- (3) สร้างพระเจดีย์ ไว้เป็นที่เก็บพระบรมสารีริกธาตุและพระธาตุพระอรหันต์

(4) สร้างกุฎิเสาเดียว ปัจจุบัน มีอยู่ 14 หลัง สร้างศาลาการเปรียญ หอนั่น ที่พัก
ญาติโยม ฯลฯ

3) งานบุญประจำปี (งานสงฆ์พระธาตุ) ทางวัดจะมีพิธีสงฆ์พระธาตุ คือนำเอา
พระบรมสารีริกธาตุ และพระธาตุของพระอรหันต์ที่เก็บอยู่ที่พระเจดีย์ และที่ต่าง ๆ ในวัดออกมาทรง
น้ำซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ครั้งที่ 1 ในเพ็ญเดือน 3 (ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3) และครั้งที่ 2 ในวันเพ็ญ
เดือน 6 (ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6)

ภาพประกอบ 54 พิธีสงฆ์พระธาตุ วัดป่าวิเวกวัดนาราม จังหวัดมุกดาหาร

ศึกษาภาพประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

1) การเข้าถึง และสภาพเส้นทาง การเดินทางไปวัดป่าวิเวกวัดนาราม (วัดหลวงปู่
จาม) สามารถเดินทางไปวัดได้สะดวก เพราะตั้งอยู่ริมทางหลวงหมายเลข 2042 สายมุกดาหาร –
กาฬสินธุ์ ห่างจากจังหวัดมุกดาหาร 40 กิโลเมตร อยู่ที่บ้านห้วยทราย อำเภอคำชะอี ห่างจากตัว
อำเภอคำชะอีประมาณ 5 กิโลเมตร จะมองเห็นเจดีย์อย่างชัดเจน เลี้ยวขวาเข้าไปจะเป็นถนน
คอนกรีตเข้าสู่บริเวณวัด

2) สิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ มีที่จอดรถสะดวกสบาย กว้างขวาง
สามารถเดินทางไปนมัสการพระธาตุในพระเจดีย์ได้ทุกวัน ถ้าจะกราบองค์หลวงปู่จามต้องมาแต่เช้า
สามารถกราบขอพรได้ในช่วงก่อนและหลังการฉันภัตตาหารเช้าที่ศาลาการเปรียญ หรือช่วงบ่ายบน
กุฎิท่านซึ่งต้องแจ้งผู้ปฏิบัติกุฎิก หรือปฏิบัติกุฎิกาก่อน ส่วนใหญ่จะเป็นคุณยายม่วง ซึ่งมีศักดิ์เป็นหลาน
ของหลวงปู่ ถ้ามาเป็นหมู่คณะต้องแจ้งล่วงหน้า บางวันช่วง 16.30 – 17.00 น. ช่วงแคว้นมรดก องค์
หลวงปู่จะนั่งบนรถเข็นให้พระเณรและลูกศิษย์เข็นรถออกมาโปรดญาติโยมบริเวณริมถนนหน้าวัด

3) ที่พัก จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าทางวัดยังไม่มีที่พักโดยเฉพาะ ถ้ามาพักเพื่อ
ปฏิบัติธรรม จะจัดให้พักที่ศาลาการเปรียญและที่โรงครัวของวัด

4) การบริการสาธารณูปโภค จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าทางวัดมีลานจอดรถ ถ้าเป็นรถบัสขนาดใหญ่สามารถจอดได้ไม่เกิน 5 คัน มีห้องน้ำห้องสุขาไว้บริการญาติโยม 9 ห้อง

5) ระบบไฟฟ้า ประปา จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่ามิใช่โดยสะดวก

6) ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว จากการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ทรบว่า มีความปลอดภัยสูง

7) ร้านอาหาร – เครื่องดื่ม จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าจากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าไม่มีขายในบริเวณวัด ในวัดมีน้ำเย็นไว้บริการฟรีทุกวัน ในวันสำคัญ และวันทำบุญประจำปี จะมีสานุศิษย์ขององค์หลวงปู่มาจัดตั้งโรงทานแน่นขนัดทุกปี หรือถ้ามาเป็นหมู่คณะแล้วแจ้งมาก่อน มีความประสงค์จะรับประทานอาหารทางวัดก็จะจัดเตรียมไว้ให้

8) สินค้าและของที่ระลึก จากคำบอกเล่าของคุณยายม่วง ทรบว่าวันธรรมดาไม่มี แต่วันสำคัญและวันที่มีงานบุญประจำปี สานุศิษย์ของหลวงปู่จะจัดทำหนังสือ คำสอนของหลวงปู่ไว้แจกเป็นธรรมทาน บางปีก็เป็นบทสวดมนต์ของวัดป่าวิเวกวัฒนาราม

9) การประชาสัมพันธ์ ทางสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเขต 4 สำนักงานจังหวัด และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด เป็นผู้ดำเนินการประชาสัมพันธ์โดยผ่านสื่อต่าง ๆ เช่นแผ่นโปสเตอร์แนะนำสถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัด แผ่นพับ สามารถสอบถามข้อมูลของวัดได้จากศูนย์การท่องเที่ยว สำนักงานจังหวัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สอบถามเส้นทางจากชาวบ้าน หรือค้นจากเว็บไซต์ ต่าง ๆ

10) ความพร้อมด้านบุคลากร

วัดป่าวิเวกวัฒนาราม เป็นวัดที่มีวัดปฏิบัติตามแบบของพระป่า บุคลากร ที่ให้บริการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจึงมีเพียงชาวบ้านที่อยู่ในหมู่บ้านที่เข้ามาช่วยงานวัดและอำนวยความสะดวกเท่านั้น

สถานการณ์ด้านการท่องเที่ยว

สภาพในอดีตวัดป่าวิเวกวัฒนารามยังไม่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวมากนักผู้ที่เดินทางมาเที่ยวจะมีเพียงคนในท้องถิ่นที่มาทำบุญตามเทศกาลต่าง ๆ เท่านั้น

สภาพปัจจุบันมีผู้รู้จักและเดินทางมาเที่ยวที่วัดมากขึ้นทั้งผู้ที่อยู่ในท้องถิ่น ในจังหวัดใกล้เคียงและมีญาติธรรมที่เดินทางไกลมาจากที่ต่าง ๆ กิจกรรมการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่การทำบุญ การศึกษาปฏิบัติภาวนา การเยี่ยมชมกราบสักการะพระบรมสารีริกธาตุและพระธาตุของพระอรหันต์ ในพระเจดีย์ และกราบนมัสการหลวงปู่จาม มหาบุญโญ จากคำบอกเล่าของคุณยายม่วง เล่าว่าช่วงที่มีคนเดินทางมาแะชมมากเป็นพิเศษคือช่วงเทศกาลนมัสการพระธาตุพนม เพราะวัดเป็นทางผ่านที่จะไปพระธาตุพนม คณะทัวร์ต่างๆ จึงแวะกราบพระเจดีย์และหลวงปู่จามก่อนจึงเดินทางไปพระธาตุพนม ส่วนผู้ที่มาปฏิบัติธรรมจะมีมากเป็นพิเศษในช่วงเข้าพรรษาและเป็นผู้ที่เดินทางมา

จากจังหวัดอื่นทั้งในกรุงเทพและจังหวัดในภาคกลางมากกว่าคนในท้องถิ่น คนในท้องถิ่นก็จะมามากในวันที่มีการสรงน้ำพระธาตุประจำปี คือวันเพ็ญเดือน 3 และเพ็ญเดือน 6 นอกจากนั้นก็ช่วงที่จะไปสอบเข้าที่ต่าง ๆ หรือตอนเปิดเทอมจะมากเป็นพิเศษ ความเลื่อมใสศรัทธาของชาวพุทธที่มีต่อหลวงปู่จามในปัจจุบันมีมากทั้งใกล้และไกลผู้ที่เดินทางมาวัดมักจะให้หลวงปู่ประพรมน้ำมันต์ หรือเป่ากระหม่อมไว้เพื่อเป็นสิริมงคล กลับไปเสี่ยงโชคก็มักจะถูกล็อตเตอรี่ หรือถูกหวยมากบ้างน้อยบ้างตามโชคของตนเอง ครูที่ทำผลงานก็มักจะนำผลงานมาให้หลวงปู่จิมก่อนส่งเข้ารับการประเมิน บางคนก็นำรูปของหลวงปู่ไปกราบไหว้บูชา หรือติดไว้ที่หน้ารถก็มักจะแคล้วคลาดปลอดภัย แต่ผู้ที่นำภาพของหลวงปู่ติดตัวแล้วไปดื่มเหล้าหรือเล่นการพนัน (ไพ่ ไฮโล) มักจะแพ้กัยบางคนหมดตัว ถ้ากินเหล้ามักเป็นผื่นขึ้นตามลำตัว (คุณยายม่วง, 2550 : สัมภาษณ์)

การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว

จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวยังไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน ตามปกติก็จะมีการทำบุญตามประเพณี ส่วนนักท่องเที่ยวจะมีหลายรูปแบบผู้ที่ต้องการมาทำบุญตักบาตร ต้องมาตั้งแต่เช้าเพราะพระจะออกรับบิณฑบาตจากชาวบ้านตั้งแต่เวลา 06.00 น. ซึ่งจะมีผู้ที่ขึ้นรถตักบาตรตลอดแนวถนนในหมู่บ้าน จากนั้นก็จะกลับถึงวัดเวลาประมาณ 07.15 น. และจะฉันภัตตาหารเช้าเวลาประมาณ 07.30 น. ในช่วงที่พระฉันภัตตาหารก็จะพากันสวดมนต์ทำวัตรเช้า สวดบารมี 30 ทศ สวดบูชาพระธาตุ แผ่นเมตตาอธิษฐานจิต จะทำทุกวันในวันพระก็จะอาราธนาให้พระเทศนาโปรดและนั่งสมาธิวิปัสสนาเป็นเวลา 1 ชั่วโมง ส่วนผู้ที่มาปฏิบัติธรรมส่วนใหญ่จะมาช่วงวันพระก็จะมาถือศีลแปด ส่วนที่เป็นหมู่คณะและเที่ยวแบบธรรมสังฆจร มีจุดประสงค์หลักคือมากราบสักการะหลวงปู่จาม ซึ่งชราภาพมากแล้ว ซึ่งจะได้กราบหรือไม่ขึ้นอยู่กับพระผู้ดูแลหลวงปู่ และสุขภาพของหลวงปู่ปกติดีเท่านั้น ตามปกติก็ในช่วงหลังฉันภัตตาหารเช้าก่อน 09.00 น. และช่วงบ่าย 13.00 – 14.00 น. แต่ส่วนใหญ่ก็จะแวะกราบสักการะพระบรมสารีริกธาตุและพระธาตุที่ประดิษฐานในเจดีย์ปูทองกิตติ

สภาพปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว

จากการสัมภาษณ์คุณศิวาพร นามเหลา และนักท่องเที่ยว ปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว สรุปได้ว่า

- (1) บริเวณที่เป็นองค์เจดีย์ค้ำแคบถ้ามาเป็นคณะใหญ่จะมีปัญหาเวลาขึ้นไปกราบพระบรมสารีริกธาตุ บางคนกำลังกราบอยู่ก็มีผู้ขึ้นเหยียบบนม้านั่งเพื่อดูพระบรมสารีริกธาตุทำให้เกิดภาพที่ไม่สมควร
- (2) ทางวัดไม่อนุญาตให้จุดธูปในบริเวณวัดเพราะหลวงปู่จามซึ่งชราภาพมากแล้วแพ้กลิ่นธูปก็ยังมีผู้มาจุดธูปกราบไหว้พระในบริเวณวัด

(3) ในบริเวณใต้พระเจดีย์ทางวัดได้แขวนฆ้องใหญ่ ชาวบ้านมักจะมาลูบเพื่อ
เลี้ยงตายแต่ไม่ได้ติดป้ายบอกไว้ บ้างครั้งผู้ที่มาวัดจะมาตีฆ้องเพื่อเป็นพุทธบูชาซึ่งจะเป็นการบวง
การปฏิบัติภาวนามาก

(4) ศาลาที่พักมีน้อย ส่วนใหญ่จะพักกันที่ศาลาการเปรียญ หรือที่โรงครัว
ซึ่งผู้ที่มาพักปฏิบัติธรรมอยู่ก่อนผู้มาที่หลังก็เกรงใจ แม้ว่าผู้มาก่อนจะให้พักด้วยก็ตาม

(5) ไม่มีเอกสารข้อมูลเกี่ยวกับวัด และสิ่งต่าง ๆ ภายในวัด ทำให้นักท่องเที่ยว
ที่แวะเข้ามาเยี่ยมชม ที่ไม่ทราบข้อมูลของวัดมาก่อนทำให้ไม่ได้ความรู้หรือขาดโอกาสที่จะได้ทราบ
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในวัด เพราะทางวัดไม่มีเจ้าหน้าที่นำชมแต่จะเปิดโอกาสให้ชมด้วยตนเอง

10. วัดภูห่มขุม

ที่ตั้ง ตั้งอยู่ที่บ้านหนองนกเขียน ตำบลร่มเกล้า อำเภอนิคมน้ำอโยธย จังหวัดมุกดาหาร
พื้นที่ประมาณ 20 ไร่ อยู่ห่างจากอำเภอนิคมน้ำอโยธยประมาณ 10 กิโลเมตร

ความเป็นมา วัดภูห่มขุมเดิมเป็นเขตป่าชุมชนซึ่งมีถ้ำที่มีพระเก่าแก่อยู่ในถ้ำมากมาย
ส่วนใหญ่เป็นพระที่สลักจากไม้ ในช่วงสงครามพระนคร และชาวบ้านจากบ้านหนองนกเขียนจะ
ขึ้นมาสรงน้ำพระในถ้ำเป็นประจำทุกปี เพราะในบริเวณที่เป็นเชิงเขาจะมีหนองน้ำซึ่งสามารถจะเล่น
น้ำสรงกันได้ จากนั้นก็จะมีคนนำก้อนหินมากองก่อเป็นคล้ายรูปเจดีย์ในบริเวณที่เรียกว่าดาน
เจดีย์ ซึ่งในปัจจุบันยังมีปรากฏให้เห็น ส่วนพระไม้ในถ้ำ ในฤดูแล้งในบริเวณนี้มักเกิดไฟป่าเป็น
ประจำจึงถูกไฟไหม้เป็นส่วนใหญ่ ส่วนที่เหลือเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันได้ย้ายมาเก็บไว้ที่ถ้ำอีกแห่งหนึ่ง
ซึ่งอยู่ใกล้กับกุฏิเจ้าอาวาส ในถ้ำแห่งนี้จะมีพระสายกัมมัฏฐานรูปองค์มาปักกลดเป็นประจำ และตั้ง
เป็นสำนักสงฆ์มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2483

ภาพประกอบ 55 วัดภูห่มขุม จังหวัดมุกดาหาร

ต่อมาในปี พ.ศ. 2531 พระอาจารย์พล โยโสโร แห่งวัดป่าพระสถิตย์ จังหวัดหนองคาย ได้เดินทางมากราบนมัสการหลวงปู่หล้า แห่งวัดภูจ้อก้อ เห็นว่าเป็นสถานที่เหมาะในการปฏิบัติธรรม จึงได้ตั้งเป็นวัดสังกัตธรรมยุตินิกายขึ้น มีพื้นที่ประมาณ 10 ไร่ และได้รับวิสุงคามสีมาในปี พ.ศ. 2543 เป็นต้นมาและพระอธิการพล โยโสโร เป็นพระเจ้าอาวาสวัดภูหล่มขุม มาจนถึงปัจจุบัน

ภาพประกอบ 56 ศาลาการเปรียญและทิวทัศน์รอบ ๆ วัดภูหล่มขุม จังหวัดมุกดาหาร

ศักราชภาพหลักที่เป็นสิ่งจูงใจสำคัญ

เป็นวัดสังกัตธรรมยุตินิกายที่เน้นทางด้านจิตใจ มีพระที่เคร่งครัดพระธรรมวินัย ปฏิบัติตามปฏิปทาของหลวงปู่หล้าแห่งวัดภูจ้อก้อ มีบรรยากาศที่เงียบสงบ มีทิวทัศน์ที่สวยงามอยู่บนภูเขาที่ล้อมรอบไปด้วยสวนยางของชาวบ้านที่เขียวชอุ่มตลอดปี บริเวณวัดมีลักษณะเป็นป่าไม้ร่มรื่น มีบรรยากาศของป่าที่วิเวกและปล่อยให้เป็นสภาพตามธรรมชาติ กุฎี ศาลาต่าง ๆ กลมกลืนกับธรรมชาติ สภาพแวดล้อมของวัดมีแต่ความสงบ มีการแบ่งสัดส่วนไว้เป็นอย่างดีเป็นส่วนสังฆาวาส กับส่วนพุทธาวาส แต่ไม่แยกห่างกันมากนัก เป็นวัดที่ไม่เน้นในการเข้าไปเที่ยวพักผ่อนทางกาย ธรรมดา แต่เน้นด้านการเป็นแหล่งหาความสุขทางด้านจิตใจ แต่ก็ให้ประชาชนทั่วไปเข้าเยี่ยมชมได้ ความรู้สึกที่ได้รับเมื่อเข้าสู่เขตวัดภูหล่มขุม คือ ความร่มรื่น ซึ่งเกิดจากต้นไม้ใหญ่ในวัด ประการต่อมาคือความสะอาด และมีระเบียบ ถนนและทางเดินจะเตียนโล่งไม่มีเศษกิ่งไม้ใบไม้ร่วงหล่นเกลื่อนกลาด ทั้งที่มีต้นไม้ขึ้นอยู่หนาแน่นโดยรอบ ประการต่อมาคือความเงียบ บางเวลาเงียบมากจนได้ยินเสียงใบไม้ตกได้อย่างชัดเจน เสียงคนพูดคุยกันดัง ๆ แบบที่ได้ยินกันตามบ้านจะไม่มีเลย เวลาที่พระป่าจะคุยกันก็มีเฉพาะเวลาเตรียมฉันจังหัน เวลาคัดน้ำเวลาบ้าย และเวลาพร้อมกันปิดกวาดถนนหนทางและลานวัด พระภิกษุทุกท่านจะพูดคุยกันด้วยเสียงค่อยมาก จะไม่พบว่ามีการตะโกนคุยกัน สนุกสนานเฮฮาเลย กุฎีพระ มีลักษณะคล้าย ๆ กัน ต่างกันแต่ขนาดและวัสดุก่อสร้าง คือมักจะเตี้ยยก

พื้นสูงประมาณ 50 เซนติเมตร เพียงให้พ้นจากการรบกวนของสัตว์ เช่น งู หรือหนู มีอยู่ห้องหนึ่งเป็นที่จำวัด หรือนั่งสมาธิภาวนา และเก็บสิ่งของเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาดเฉลี่ยกว้างด้านละประมาณ สองเมตรครึ่ง มีเฉลียงสำหรับนั่งพักหรือรับแขก ขนาดพอสมควรแก่การใช้งาน ไม่ได้สร้างกว้างใหญ่มาก

ภาพประกอบ 57 ป้ายที่ติดไว้บริเวณทางเข้าวัด และศาลาการเปรียญแสดงจุดเน้นของวัด
วัดภูหล่มขุม จังหวัดมุกดาหาร

ศึกษาภาพประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

1) การเข้าถึง และสภาพเส้นทาง การเดินทางไปวัดภูหล่มขุม สามารถเดินทางไปได้โดยรถยนต์ส่วนบุคคลได้โดยสะดวก ถ้าไปรถโดยสารจะมีรถสองแถวโดยสารจากอำเภอนิคมคำสร้อยมายังหมู่บ้านหนองนกเขียนน้อยมากประมาณวันละ 2 เที่ยวเท่านั้น บริเวณปากทางเข้าจะมีบริการมอเตอร์ไซค์รับจ้างเดินทางเข้ามาถึงวัดได้ การเดินทางสามารถเดินทางไปถึงวัดได้สองเส้นทางที่สำคัญได้แก่

(1) ออกจากจังหวัดมุกดาหารมาตามทางหลวงหมายเลข 212 มาถึง ก.ม. 133 ก่อนถึงทางเข้าวัดพุทธรังษะโร 1 กิโลเมตร จะเป็นทางแยกมีด่านตำรวจภูธรอำเภอนิคมคำสร้อย เลี้ยวซ้าย เข้าไปวัด ระยะทางประมาณ 8 กิโลเมตร เป็นถนนลาดยางโดยตลอด จะเห็นป้ายทางขึ้นวัด แล้วเลี้ยวซ้ายขึ้นเขาเป็นถนนคอนกรีต เข้าไปถึงบริเวณวัดอีกประมาณ 2 กิโลเมตร จะเป็นลานหินหน้าวัดที่กว้างขวางมาก

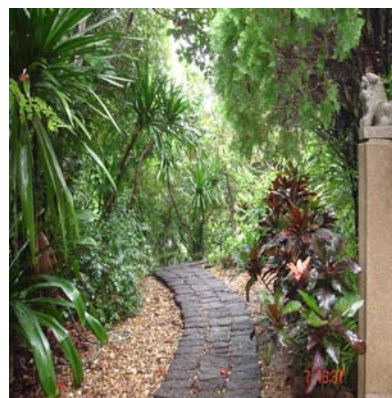
(2) เดินทางจากวัดภูจ้อก้อ อำเภอนองสูงมาตามทางหลวงหมายเลข 2370 สู่อำเภอนิคมคำสร้อย จะเห็นทางเข้าบ้านหนองนกเขียน ซึ่งเป็นทางลูกรัง ไปถึงวัด มีระยะทางจากวัดภูจ้อก้อไปถึงวัดภูหล่มขุม ประมาณ 20 กิโลเมตร

ภาพประกอบ 58 (ซ้าย) ป้ายทางเข้าวัด (กลาง) ถนนขึ้นสู่วัด (ขวา) ลานหินหน้าวัดภูห่มขุม

- 2) สิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ มีที่จอดรถสะดวกสบาย กว้างขวาง สามารถเดินทางไปทำบุญและปฏิบัติธรรมได้ทุกวัน พระจะฉันภัตตาหารเช้าเวลา 08.30 น. – 09.00 น. และฉันมื้อเดียว บริเวณนอกประสงค์ ถ้าต้องการมาสนทนาธรรมและกราบนมัสการท่านเจ้าอาวาส ตอนเช้าเวลา 09.00 – 10.00 น. ช่วงบ่าย 15.00 น. เป็นต้นไป 18.00 น. ทำวัตรเย็น ในทุกวันพระจะมีการเทศนาอบรมพุทธศาสนิกชนและปฏิบัติสมาธิวิปัสสนา ร่วมกันที่ศาลาปฏิบัติธรรม
- 3) ที่พัก มีกุฏิพระสงฆ์ 10 หลัง จะอยู่คนละเขตกับ ที่พักญาติโยมซึ่งมี 4 หลัง
- 4) การบริการสาธารณูปโภค มีลานจอดรถที่สะดวกสบายกว้างขวาง ห้องสุขารวม 1 หลัง และมีในที่พักแต่ละหลัง
- 5) ระบบไฟฟ้า ประปา มีไฟฟ้าและน้ำประปาใช้ตลอดทั้งปี
- 6) ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว มีความปลอดภัยสูง
- 7) ร้านอาหาร-เครื่องดื่ม มีอาหารขายในหมู่บ้านเท่านั้นซึ่งอยู่ห่างจากวัดพอสมควร ต้องนำขึ้นมาเอง ทางวัดมีถังน้ำเย็นไว้ให้ดื่มเท่านั้น

ภาพประกอบ 59 พระประธานในศาลาปฏิบัติธรรม และทางเดินรอบศาลาวัดภูห่มขุม

ภาพประกอบ 60 (ซ้าย) กุฏิพระ (กลาง) ทางเดินเชื่อมระหว่างกัน (ขวา) ที่พักรักษาโยมในวัดภูหล่มขุม

8) สินค้าและของที่ระลึก จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่มาวัดพบว่า ทางวัดไม่มีสินค้าใดจำหน่ายเลย ไม่ได้ทำน้ำมันต์หรือด้ายมงคลใด ๆ วัดอุ้มงคกก็ได้สร้างขึ้น พระอาจารย์เจ้าอาวาสให้การสัมภาษณ์ว่า “ของที่ระลึกของวัดนี้ก็คือผลบุญที่โยมได้ปฏิบัติ นั่นแหละ ใครทำมากก็ได้มาก ใครทำน้อยก็ได้น้อย ไม่ใช่ปัจจัยที่ทำบุญนะ การทำบุญคือการกระทำที่ครบองค์ สามประการ คือทาน ศีล ภาวนา ทานคือการได้ทำบุญต่อกับผู้ที่มีศีลหรือให้คำแนะนำสั่งสอน ความรู้ต่างกับผู้ไม่รู้ ให้คำปรึกษา ศีลคือการควบคุมกาย วาจา ใจของตนเอง ผู้ที่ได้ชื่อว่าคนอย่างน้อยต้องปฏิบัติศีล 5 ได้ครบ ผู้มาที่วัดนี้จะสมาทานศีล 8 ภาวนาเป็นการปฏิบัติภาวนานั่นเอง” (พระอาจารย์พล ยโสธโร. 2550 : สัมภาษณ์)

9) การประชาสัมพันธ์ สามารถสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับวัดได้จากสำนักงานจังหวัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด หรือสอบถามจากชาวบ้าน ปัจจุบันยังไม่มีการจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์แนะนำวัด ประวัติของวัดไว้บริการโดยตรง

สถานการณ์ด้านการท่องเที่ยว

เป็นการท่องเที่ยวโดยเน้นการปฏิบัติธรรมเพื่อหาความสุข ความสงบ กิจกรรมการท่องเที่ยวที่สำคัญคือการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของพระสงฆ์และฆราวาส ส่วนกิจกรรมรองคือ กิจกรรมทางศาสนา ซึ่งมีเฉพาะกิจกรรมที่เป็นการทำบุญตามวันสำคัญทางศาสนา กิจกรรมที่เป็นงานรื่นเริงจะไม่จัดในเขตวัด

การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว

จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวยังไม่มีรูปแบบ

ที่ชัดเจน นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มาเที่ยวโดยมีจุดประสงค์เพื่อทำบุญและปฏิบัติธรรม ในการมาพักเพื่อปฏิบัติธรรมก็จะเข้าพบเจ้าอาวาส แจ้งให้ทราบก่อน ไม่มีนโยบายให้เข้ามาเพื่อเที่ยวชมบรรยากาศในบริเวณวัด แต่เน้นการปฏิบัติทางจิตเป็นสำคัญ

สภาพปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว

จากการสังเกตของผู้วิจัย พบว่า เนื่องจากทางวัดไม่มีนโยบายที่จะให้นักท่องเที่ยวเข้าไปเที่ยวชมหรือเดินเที่ยวเล่นเหมือนแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่น ฉะนั้นผู้ที่เดินทางมาจึงเตรียมทุกอย่างมาเอง จากการสัมภาษณ์ผู้ที่มาเที่ยวสรุปได้ว่า

- (1) ถนนที่เข้ามาวัดไม่มีป้ายบอกที่ชัดเจน
- (2) การประชาสัมพันธ์มีน้อย
- (3) เมื่อเข้ามาในเขตวัดไม่มีป้ายติดระเบียบปฏิบัติให้ทราบ เพราะถ้ามาในช่วง

ที่พระแยกย้ายไปปฏิบัติตามกุฏิหรือเข้าไปในเขตสังฆาวาสแล้ว จะไม่มีใครเลย

11. วัดนรवारาม

ที่ตั้ง ตั้งอยู่ที่บ้านหนองโอ หมู่ที่ 3 ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีที่ดินตั้งวัด 4 ไร่

ความเป็นมา เป็นวัดที่เก่าแก่สร้างขึ้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2455 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ. 2471 มีเจ้าอาวาสเท่าที่ทราบนามคือ รูปที่ 1 พระปัดดา รูปที่ 2 พระสมบัติ รูปที่ 3 พระโสม รูปที่ 4 พระสมณา ปัจจุบันเป็นรูปที่ 24 มีพระอธิการสุรเดช สัจญ์จิโต เป็นเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน

ศักยภาพหลักที่เป็นสิ่งจูงใจสำคัญ

1) ลิมหรือโบสถ์ ในวัดนรवारาม มีรูปแบบสถาปัตยกรรมโดยทั่วไปเป็นศิลปะพื้นเมือง โดยมีการผสมผสานระหว่างช่างญานกับช่างพื้นบ้าน สร้างในสมัย พระครูสมณา ซึ่งเป็นพระที่ข้ามมาจากเมืองท่าแขก ประเทศลาว มาเป็นเจ้าอาวาส โดยมีนายพุด ช่างพื้นบ้านที่เป็นช่างชาวเวียตนาม สร้างในปี พ.ศ. 2468 เป็นลิม(โบสถ์)แบบที่บิภก่ออิฐฉาบปูนขาว ผนังด้านหลังก่อทับด้านข้างมีหน้าต่างด้านละ 3 ช่อง มีประตูทางเข้าและบันไดขึ้นด้านหน้าราวบันไดเป็นรูปพญานาคกางเขนแท่นปูน หลังคาเป็นแป้นเกร็ดลดหลั่นซ้อนกันเป็นชั้น ประดับตกแต่งเครื่องบนหลังคาแกะสลักด้วยไม้ล้วน ๆ วิจิตรงดงามทุกส่วนทั้งตัวช่อฟ้าใบระกา หางหงส์และยอดฟ้า(ปราสาทที่อยู่ตรงกลางบนสันหลังคา) รวมทั้งมีการแกะสลักลายไม้บนเชิงชายด้วย แต่ช่วงที่ผู้วิจัยออกไปสำรวจ ช่วงบนหลังคาอยู่ในสภาพชำรุดทรุดโทรมมาก ปราสาทที่อยู่บนสันหลังคาหักลงมาพอดี บางส่วนกำลังจะหักและผุร่อนไปเรื่อย ๆ ตามกาลเวลา หน้าบันด้านหน้าโบสถ์มีรูปเดิม เป็นรูปต้นโพธิ์ 2 ต้น ปัจจุบันเลือนรางมาก ตรงกลางเป็นลวดลายปูนปั้นแบบนูนต่ำรูปครุฑ และมีตัวอักษรบันทึกแบบลายมือชาวบ้าน “พ.ศ. ๒๔๖๘” ภายในโบสถ์มีพระประธาน เป็นพระปูนปั้น ฝีมือช่างชาวบ้านสร้าง

มาแต่เมื่อใดสืบอายุไม่ได้ บริเวณผนังด้านตะวันตกมีลายมือเขียนว่า “ส.ศ. ๒๔๕๕, ว.ศ. ๒๔๗๑, พ.ศ. ๒๔๙๕” ซึ่งได้ถ่มความหมายจากเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันท่านก็ไม่ทราบความหมายว่าเป็นอะไร อาจจะเป็นปีที่สร้างเสร็จ หรืออะไรก็ได้ และมีตู้หนังสือผูก(พระไตรปิฎก) เป็นตู้ไม้โบราณที่ทำพื้น น้ำทาง (ยางน้ำเกลือหรือยางรัก) แต้มรูปและลวดลาย ฝีมือช่างเถิง ชาวบ้านหนองโอบ ผู้สับลายสลัก ไม้เครื่องบนหลังคาสิมวันราราม เป็นผู้สร้างขึ้น ปัจจุบันโบสถ์หลังนี้อยู่ในสภาพชำรุดทรุดโทรมมาก แต่ยังคงใช้ประกอบสังฆกรรมอยู่ และได้ขึ้นทะเบียนเป็นอาคารอนุรักษ์โดยกรมศิลปากรแล้ว

ภาพประกอบ 61 สิมวันราราม จังหวัดมุกดาหาร

ภาพประกอบ 62 (กลาง) พระประธาน (ชายและขวา) พระโบราณในโบสถ์วันราราม

2) กิจกรรมของชุมชน ชาวบ้านหนองโสมมีเชื้อสายเป็นชนชาวผู้ไทยที่อพยพมาจากเมืองวังอ่างคำ ประเทศลาว เดิมตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านโนนน้ำคำ อำเภอหนองสูง จากนั้นจึงเคลื่อนย้ายมาอยู่ที่บ้านหนองโสม ปัจจุบันมีการขยายชุมชนออกไปทางทิศตะวันตก เป็นหมู่บ้านหนองโสน้อย ซึ่งมีชื่อเป็นทางการว่าบ้านโนนยาง เป็นชุมชนชาวผู้ไทยที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์วัฒนธรรมประเพณีของชาวผู้ไทยไว้ได้อย่างเหนียวแน่น มีการจัดกิจกรรมหรืองานบุญทุกเดือน ที่จัดอย่างยิ่งใหญ่ที่สุดคืองานบุญหะเวส ประจำปี ซึ่งจะจัดขึ้นควบกับวันสงกรานต์ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะเดินทางมาทำบุญเป็นคณะจากกรุงเทพฯและจังหวัดต่าง ๆ ที่มีชาวบ้านหนองโสมไปทำงาน โดยจัดเป็นคณะผ้าป่ามา ส่วนบุญหะเวสจะได้รับความร่วมมือจากสภาวัฒนธรรมอำเภอหนองสูง และสภาวัฒนธรรมตำบลโนนยางร่วมกันจัดขึ้น โดยมีการประกวดขบวนแห่งของหมู่บ้านต่าง ๆ ในตำบล

ภาพประกอบ 63 ตู้พระไตรปิฎกในสิมวันราราม

ศักราชประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

1) การเข้าถึง และสภาพเส้นทาง จากการสัมภาษณ์จากนักท่องเที่ยว ที่เดินทางมาท่องเที่ยววัดนราราม สามารถเดินทางไปได้สะดวก เพราะตั้งอยู่ริมทางหลวงหมายเลข 2042 สายมุกดาหาร – กาฬสินธุ์ ห่างจากอำเภอหนองสูงประมาณ 2 กิโลเมตร มีป้ายบอกทางเข้าสู่วัดที่ชัดเจน สามารถเดินทางเข้าเยี่ยมชมได้ทุกวันไม่มีการเก็บค่าธรรมเนียม ชาวบ้านมีอัตราศรัทธามาก บริเวณวัดกว้างขวางสะดวกสบาย

2) สิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ จากการสังเกตของผู้วิจัยเป็นวัดที่อยู่ริมทาง มีป้ายบอกทางเข้าสู่วัดที่ชัดเจน สามารถเดินทางเข้าเยี่ยมชมได้ทุกวันไม่มีการเก็บค่าธรรมเนียม โดยมีท่านเจ้าอาวาสปัจจุบันเป็นผู้นำชม บางครั้งก็มีผู้อาวุโสที่มีบ้านอยู่ใกล้บริเวณวัดเป็นผู้นำชม

มีอรรถาศัยดีมาก บริเวณวัดกว้างขวางสะดวกสบาย มีบริการสุขา 1 หลัง 3 ห้อง มีแผนผังแสดง บริเวณวัดอย่างไม่มี

3) ที่พัก จากคำบอกเล่าของท่านเจ้าอาวาสมีที่พักภายในวัดเป็นเรือนไม้ยกพื้น โลงง ๆ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะเดินทางเข้ามาเยี่ยมชม แล้วก็กลับออกไปออกไป ผู้ที่มาขอพักส่วนใหญ่เป็น พ่อค้าเร่ ที่เร่ขายของตามตลาดนัดมาแวะพักเป็นประจำเกือบทุกวัน

4) การบริการสาธารณูปโภค จากการสังเกตของผู้วิจัยมีห้องน้ำ ห้องสุขาไว้บริการ 1 หลัง 3 ห้อง

5) ระบบไฟฟ้า ประปา จากการสังเกตของผู้วิจัยในบริเวณวัดมีไฟฟ้าและประปาใช้อย่างสะดวก แต่การเดินทางติดต่อภายในบริเวณวัดยังไม่สะดวกเพราะเป็นสนามหญ้าและลานดิน โลงง ๆ ในช่วงที่มีฝนตกจะเปียกและเป็นโคลน

6) ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว ชาวบ้านมีอรรถาศัยดีมาก เป็นเจ้าบ้านที่ดี จึงมีความปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยวมาก

7) ร้านอาหาร – เครื่องดื่ม จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าไม่มีจัดขายในบริเวณวัด จะมีขายตามร้านค้าที่อยู่ในหมู่บ้านเท่านั้น

8) สินค้าและของที่ระลึก จากคำบอกเล่าของท่านเจ้าอาวาสทราบว่าทางวัด ไม่มีสินค้าและของที่ระลึกไว้จำหน่าย

9) การประชาสัมพันธ์ ทางสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ภาค ตะวันออกเฉียงเหนือเขต 4 สำนักงานจังหวัด และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด เป็นผู้ดำเนินการ ประชาสัมพันธ์โดยผ่านสื่อต่าง ๆ เช่นแผ่นโปสเตอร์แนะนำสถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัด แผ่นพับ ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับวัดได้จากสำนักงานจังหวัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด หรือสอบถามเส้นทางจากชาวบ้าน แต่ยังไม่มียี่สิบสิ่งพิมพ์แนะนำวัด ประวัติของวัด ไว้ให้นักท่องเที่ยวโดยตรง

10) ความพร้อมด้านบุคลากร จากการสังเกตของผู้วิจัยและจากการสัมภาษณ์ พระภิกษุในวัด สรุปได้ว่าวัดมีนโยบายในการต้อนรับผู้ที่มาท่องเที่ยว แต่การจัดบุคลากรยังไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน เพราะในวัดก็มีพระน้อย การเข้าชมวัด ให้เข้าชมได้เองโดยสะดวก ถ้าต้องการทราบข้อมูลเพิ่มเติมก็สอบถามพระในวัด หรือชาวบ้านที่อยู่ในหมู่บ้าน ถ้ามาเป็นหมู่คณะ เช่นกลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไป กลุ่มนักเรียน นักศึกษา กลุ่มข้าราชการต่าง ๆ ที่สนใจอยากทราบประวัติความเป็นมา และรายละเอียดรูปแบบสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ของวัด ต้องติดต่อมาล่วงหน้า ทางวัดจะจัดคณะกรรมการวัดหรือผู้รู้มาให้ความรู้และบรรยายสรุปให้ฟัง

สถานการณ์ด้านการท่องเที่ยว

สภาพปัจจุบันสิมวัดนครวราราม ไม่เป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวทั่วไป จำนวนนักท่องเที่ยวจึงมีน้อย ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มนักเรียน นักศึกษาและนักวิจัยที่เข้ามาศึกษาดูงานเท่านั้น กิจกรรมการท่องเที่ยวในปัจจุบันคือการเข้ามาศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรม ในชุมชนจะมีเพียงการจัดทำบุญตามประเพณีในเดือนต่าง ๆ ที่จัดยิ่งใหญ่ที่สุดคืองานบุญผะเหวด บุคคลทั่วไปจะถือโอกาสในวันทำบุญนี้เข้าไปกราบสักการะพระประธานภายในโบสถ์ได้

การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว

ไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน ปัจจุบันสิมวัดนครวรารามได้จัดขึ้นทะเบียนเป็นอาคารอนุรักษ์ ซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลของกรมศิลปากร จึงไม่มีการจัดกิจกรรมในรูปแบบใด ๆ มีเพียงการเข้าไปดูแลทำความสะอาด และเปิดให้ประชาชนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวได้เข้าเยี่ยมชมในบางโอกาสเท่านั้น

สภาพปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว

ปัจจุบัน สิมวัดนครวรารามเก่าแก่และมีสภาพชำรุดทรุดโทรมมากจึงไม่เปิดให้นักท่องเที่ยวหรือผู้ที่สนใจได้เข้าชม แต่จะให้เป็นเขตหวงห้ามไม่ให้บุคคลภายนอกเข้าไปโดยไม่ได้รับอนุญาต และจะเปิดเฉพาะวันที่มีบุญประจำปี วันที่มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของคนในชุมชน และนอกจากเปิดเข้าไปทำความสะอาดเป็นครั้งคราวเท่านั้น แต่นักท่องเที่ยวสามารถเดินชมบริเวณรอบนอกได้

12. วัดเวินไชยมงคล

ที่ตั้ง วัดเวินไชยมงคล ตั้งอยู่ที่บ้านนามหาราช ตำบลคอนตาล อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีพื้นที่ประมาณ 20 – 30 ไร่ ทางทิศตะวันออกของวัดอยู่ติดลำแม่น้ำโขง (กรมการศาสนา. 2539 : 374)

ความเป็นมา วัดเวินไชยมงคล ตั้งขึ้นมาเมื่อ พ.ศ. 2480 (กรมการศาสนา. 2539 : 374) โดยพระอาจารย์เถื่อน อีสโร ซึ่งมีความเป็นมาขัดแย้งกันกับประวัติวัดเวินไชย อำเภอดอนตาล ที่เขียนไว้ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระครูโสภณศรีลาจารย์ (เพิ่ม ฉินุนาโย) เจ้าคณะอำเภอดอนตาล วัดมัชฌิมาวาส อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร (2542 : 31) และจากคำบอกเล่าของอาจารย์ไส จันทพันธ์ ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอดอนตาล เล่าว่า วัดเวินไชยมงคลมีเนื้อที่กว้างขวางมาก ประมาณ 48 ไร่ ตั้งอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขงด้านตะวันตกของบ้านคอนตาล สร้างขึ้นระหว่างปี พ.ศ. 2468 – 2482 โดยพระอาจารย์เถื่อน อีสโร(แดงบุตร) ท่านดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดมัชฌิมาวาส (วัดกลาง)และเป็นพระอุปัชฌาย์ด้วย ท่านได้สร้างอุโบสถ กุฏิ หอแจก (ศาลาการเปรียญ) และอื่น ๆ ที่วัดมัชฌิมาวาสแล้ว ท่านยังไปบุกเบิกสถานที่แห่งนี้เพื่อสร้างเป็นวัด เพราะเห็นว่าเป็นที่สงบร่มรื่น เต็มไปด้วยป่าไม้นานาพันธุ์ และสันนิษฐานว่าบริเวณที่เป็นที่ตั้งของวัดเวินไชยมงคลแต่เดิมนั้นน่าจะเป็นบริเวณที่เคยเป็นศาสนสถานของศาสนาพราหมณ์มาก่อน

เนื่องจากได้พบรูปสลักและรูปเทวสถาน นอกจากนั้นยังขุดพบกรุพระ ซึ่งมีพระเกสร พระเงิน พระทอง เป็นจำนวนมากอยู่ในกรุนั้นเมื่อประมาณ 40 – 50 ปีมาแล้ว และพระที่พบเหล่านั้นปัจจุบัน ไม่มีหลักฐานให้เห็นอีกแล้ว จึงคิดว่านอกจากจะเป็นเทวสถานของพราหมณ์แล้ว อาจจะเป็นวัดร้างมาก่อน พระอาจารย์เถื่อน อิศโร พร้อมด้วยพระภิกษุ สามเณร และญาติโยมชาวคอนตาล ได้ร่วมกันบุกเบิกถากถางแล้วได้สร้างกุฏิเป็นที่พัก สร้างศาลาเป็นที่บำเพ็ญบุญ สร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่ปางมารวิชัย หันพระพักตร์ไปทางแม่น้ำโขง

“...วัดเวินไชยเฮานี้มีมาแต่ก่อน
อาจารย์เถื่อนก่อตั้งวางไว้ให้หมู่เฮา
ความเจริญเลิศล้ำให้อำคันทิงหา
ให้เฮาพากันทำ สิบสองเอื้องเมื่อหน้า...”

(ใส จันทพันธ์. 2550 : สัมภาษณ์)

นอกจากนี้บริเวณที่เป็นที่ตั้งของวัดเวินไชยมงคลแต่เดิมน่าจะเป็นแหล่งศักดิ์ใบเสมานินมาก่อน เพราะในสมัยที่อาจารย์ไสยังเด็กพบว่ามิใบเสมานินทรายขนาดใหญ่กระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในบริเวณนี้ประมาณ 80 – 100 ใบ นอกจากนั้นยังมีระเซ่หินทรายในบริเวณนี้อีกด้วย ปัจจุบันหายไปหมดแล้วเหลือเพียงใบเสมานินทรายขนาดใหญ่ 2-3 ใบที่ตั้งอยู่ด้านหน้าเจดีย์ และหน้าพระพุทธรูปเจ้าเท่านั้น ในปี พ.ศ. 2481 มีชาวบ้านพายเรือออกหาปลาในแม่น้ำโขง ขณะที่ผ่านบริเวณหน้าวัดก็ได้พบวัตถุที่เป็นโลหะบริเวณริมตลิ่งหน้าวัด เพราะตลิ่งถูกน้ำเซาะพังลงมา จึงนำขึ้นฝั่งแล้วเก็บไว้ที่วัดเวินไชยมงคล ด้วยรูปร่างที่คล้ายกลองและเนื้อเป็นสำริดชาวบ้านจึงเรียกว่า “กลองทอง” ซึ่งเป็นกลองมโหระทึกสำริดที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทยในปัจจุบัน ลักษณะของกลองขนาดด้านหน้ากว้าง 86 เซนติเมตร ฐานกลมมีเส้นผ่าศูนย์กลาง 90 เซนติเมตร สูง 66 เซนติเมตร ด้านหน้ามีรูปนูนต่ำคล้ายรูปพระอาทิตย์ เปล่งรัศมีออกมา 14 แฉก และมีประติมากรรมรูปกบติดตรงขอบจำนวน 4 ตัว แต่ละตัวหันหัวเวียนซ้ายรอบดวงอาทิตย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านโบราณคดีได้ให้ข้อสันนิษฐานว่าจากกลองและรูปแบบของกลองแล้วน่าจะมียุอายุประมาณ 3,000 ปี ในระยะแรกชาวบ้านพากันมาดูก็ไม่คิดว่ามีความสำคัญแต่อย่างไรเพียงมาราบไหวบูชาเป็นสิริมงคลแก่ตนเองเท่านั้น ต่อมาก็มีข่าวแพร่สะพัดออกไป จึงมีผู้คนหลั่งไหลมาดูมากขึ้น บุคคลสำคัญในหมู่บ้านรวมทั้งเจ้าอาวาสในสมัยนั้นลงความเห็นว่างวัดเวินไชยมงคลอยู่ห่างไกลหมู่บ้านและบริเวณวัดกว้างขวางมาก เป็นป่าริมแม่น้ำทำให้ภัยพิบัติมิอาจชีพที่จะมาโจรกรรม จึงย้ายกลองทองมาเก็บไว้ที่วัดมัชฌิมาวาส (วัดกลาง) มาจนถึงปัจจุบัน ผู้คนจึงเดินทางไปวัดเวินไชยมงคลน้อยลง หลังจากพระอาจารย์เถื่อน มรณภาพลงวัดนี้ได้ถูกปล่อยให้ร้างมาหลายครั้ง จนปี พ.ศ. 2507 พระอธิการอาน บ้านนาป่ง ตำบลป่าไร่ อำเภอคอนตาล ได้มาจำพรรษาและได้ทำการปรับปรุงให้ดีขึ้น

แต่ท่านอยู่ได้พรรษาเดียวก็ย้ายไปที่อื่น ปี พ.ศ. 2508 – 2512 พระอาจารย์ตี๋ม จันทวนโณ ได้มาจำพรรษา ปฏิบัติธรรมและดูแลวัด ได้สร้างที่พักสงฆ์ขึ้น 1 หลัง พระที่จำพรรษาที่วัดแห่งนี้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีดังนี้

พระอาจารย์เถื่อน อิศฺสโร ผู้ก่อตั้ง

พระอธิการอาน บ้านนาป่ง พ.ศ. 2507

พระอาจารย์ตี๋ม จันทวนโณ พ.ศ. 2508 – 2512

พระชู ผิวงาม พ.ศ. 2513 – 2528

พระช่อง บ้านนาม่วง พ.ศ. 2529 – 2539 ปัจจุบันไปปฏิบัติศาสนกิจที่อเมริกา

พระเพ็ญ กนฺตวโร พ.ศ. 2540

ปัจจุบันวัดเวินไชยชบเซามากขึ้น บางปีไม่มีพระภิกษุมารักษาอยู่เลย ในช่วงนี้เองที่โบสถ์ขนาดใหญ่ที่อยู่ในบริเวณนี้ก็ค่อยหายไป ในช่วงที่ผู้วิจัยออกไปสำรวจมีพระภิกษุมารักษาอยู่ที่นี่ 3 รูปที่ชาวบ้านนิมนต์มาจากจังหวัดศรีสะเกษ

ศักราชหลักที่เป็นสิ่งจูงใจสำคัญ

1) โบสถ์หินทราย เป็นโบสถ์หินทรายที่มีขนาดใหญ่มาก มีความสูงประมาณ 120 เซนติเมตร อยู่ด้านหน้าพระธาตุอาจารย์เถื่อน เชื่อว่าบริเวณนี้เคยเป็นแหล่งสกัดโบสถ์จากหินทรายมาก่อน ในอดีตมีกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในบริเวณวัด ปัจจุบันนำไปเก็บไว้ที่วัดทุ่งสว่าง(วัดเหนือ) วัดมัทธิมาวาส (วัดกลาง) และยังมีผู้มาขอไปบอกว่าจะนำไปเก็บไว้ที่พิพิธภัณฑ์แห่งชาติจังหวัดขอนแก่น และที่อื่น ๆ อีก

ภาพประกอบ 64 (ซ้าย) ธาตุเจดีย์อาจารย์เถื่อน (ขวา) โบสถ์หินทราย วัดเวินไชยมงคล
จังหวัดมุกดาหาร

2) พระธาตุอาจารย์เถื่อน เป็นเจดีย์รูปสี่เหลี่ยม ขนาดกว้าง 2 เมตร สูง 10 เมตร ฐานโดยรอบมีรูปพญานาคเกี่ยวพันกันทั้ง 4 ด้าน สร้างขึ้นโดยพระอาจารย์เถื่อน หลังจากท่านมรณภาพแล้ว ได้นำอัฐิของท่านมาบรรจุไว้ที่พระเจดีย์แห่งนี้ ปัจจุบันได้สร้างรูปปั้นของท่านไว้บริเวณด้านหน้าของพระเจดีย์ด้วย

ภาพประกอบ 65 (ซ้าย) พระพุทธรูปอิสิโรเจ้า (ขวา) ธาตุพระแม่ธรณี วัดเวินไชยมงคล จังหวัดมุกดาหาร

3) พระพุทธรูปอิสิโรเจ้า เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย หันพระพักตร์ไปทางแม่น้ำโขง เป็นพระพุทธรูปปั้นขนาดใหญ่ หน้าตักกว้าง 2 เมตร สูงจากฐานถึงพระเมาฬี 3 เมตร สร้างขึ้นในสมัยพระอาจารย์เถื่อนเป็นเจ้าของวัด ซึ่งชาวบ้านในละแวกใกล้เคียงให้ความเคารพนับถือมาก จะนำดอกไม้ธูปเทียนมากราบไหว้เป็นประจำ

4) ธาตุพระแม่ธรณี เป็นพระธาตุเจดีย์ที่มีรูปปั้นพระแม่ธรณีบีบมวยผม ตั้งอยู่บริเวณตลิ่งริมแม่น้ำโขงด้านทิศตะวันตก ช่วงที่มีน้ำไหลวนมากในฤดูฝน ผู้ที่พายเรือมาหาปลา หรือสัญจรผ่านไปมาบริเวณนี้ จะนำของมาเซ่นไหว้เป็นประจำเพื่อให้มีโชคและเดินทางปลอดภัย

ภาพประกอบ 66 หาดหินบริเวณหน้าวัดเวินไชยมงคล จังหวัดมุกดาหาร

5) หาดหินบริเวณหน้าวัด เป็นหาดหินกลางแม่น้ำโขงที่มีความยาวมากประมาณ 150 เมตร จะมองเห็นเฉพาะช่วงฤดูแล้ง เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงามแห่งหนึ่งของอำเภอ ช่วงที่ผู้วิจัยออกไปสำรวจเป็นฤดูฝนน้ำท่วมจนมองไม่เห็นหาด เป็นจุดที่มีน้ำวนน้ำกลั้วมาก

ศักยภาพประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

1) การเข้าถึง และ สภาพเส้นทาง การเดินทางจากที่ว่าการอำเภอคอนตาไปตามถนนเหมลา ไปถึงเขื่อนริมแม่น้ำโขงประมาณ 1.5 กิโลเมตร แล้วเลี้ยวซ้ายเข้าวัดเป็นถนนลูกรังอีกประมาณ 1 กิโลเมตร

2) สิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ เป็นวัดที่มีป้ายบอกทางเข้าสู่วัดที่ชัดเจน สามารถเดินทางเข้าเยี่ยมชมได้ทุกวันไม่มีการเก็บค่าธรรมเนียม บริเวณวัดกว้างขวางสะดวกสบายสามารถเข้าเที่ยวได้ตามอัธยาศัย ไม่มีผู้นำชม มีห้องสุขา 1 หลัง 2 ห้องไว้บริการ ศาลาการเปรียญส่วนใหญ่หลังถวายเป็นแล้วจะปิดไว้ เพราะกุฏิสงฆ์จะอยู่ไกล ไม่สามารถดูแลเข้าชมในศาลาการเปรียญได้

3) ที่พัก ไม่มีที่พักในวัด และในหมู่บ้าน ถ้าจะพักส่วนใหญ่จะพักในอำเภอคอนตา แต่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินทางเข้ามาเที่ยว เยี่ยมชม แล้วก็กลับออกไป

4) การบริการสาธารณูปโภค มีห้องสุขาไว้บริการ 1 หลัง 2 ห้อง

5) ระบบไฟฟ้า ประปา มีใช้อย่างสะดวก แต่การติดต่อกันภายในบริเวณวัดยังไม่สะดวกเพราะเป็นกว้างมาก ถนนที่ใช้เดินเที่ยวชมเป็นถนนลูกรังขาดการบำรุง จึงเป็นหลุมเป็นบ่อสองข้างทางเป็นป่าสมุนไพรรวมชาติที่ค่อนข้างรกทึบ

6) ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว เนื่องจากวัดมีบริเวณที่กว้างขวางมาก และมีต้นไม้ใหญ่ ๆ มากมาย ประกอบกับพระ เณรมีน้อย ถ้าเดินชมไม่ระวังอาจหกล้ม ตกหล่ม หรือถูกสัตว์มีพิษกัดได้

7) ร้านอาหาร – เครื่องดื่ม จากคำบอกเล่าของชาวบ้านนมหาราชทราบ ว่า อาหารและเครื่องดื่มนักท่องเที่ยวหาซื้อได้ภายในตัวอำเภอเพราะวัดอยู่ห่างจากหมู่บ้าน

8) สินค้าและของที่ระลึก จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าทางวัดไม่มีสินค้าหรือของที่ระลึกไว้จำหน่ายแต่อย่างใด

9) การประชาสัมพันธ์ นักท่องเที่ยวสามารถสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับวัดได้จากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด เจ้าหน้าที่อำเภอหรือสอบถามเส้นทางจากชาวบ้าน ปัจจุบันยังไม่มีการจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์แนะนำวัด ประวัติของวัดไว้บริการโดยตรง

10) ความพร้อมด้านบุคลากร จากการสังเกตของผู้วิจัยและจากการสัมภาษณ์ คุณตาไส จันทพันธ์ ปรานสภาวัฒนธรรมอำเภอคอนตา สรุปได้ว่าบุคลากรในวัดไม่พร้อม เพราะมี

จำนวนน้อยมาก และไม่ได้อยู่ประจำบางปีไม่มีพระมาจำพรรษาอยู่เลย ถ้าเทียบกับพื้นที่บริเวณวัดแล้วการจะพัฒนาในด้านต่าง ๆ ก็คงทำได้ยาก (นายใส จันทพันธ์. 2550 : สัมภาษณ์)

สถานการณ์ด้านการท่องเที่ยว

สภาพปัจจุบันไม่เป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวทั่วไป จำนวนนักท่องเที่ยวมีน้อย ส่วนใหญ่จะไม่มาเป็นหมู่คณะ แต่มาเป็นการส่วนตัวเพื่อกราบพระในวัดและทำบุญตามประเพณีเท่านั้น ในการมาเที่ยวจริง ๆ นั้นจะไปเที่ยวบริเวณหาดหินหน้าวัด ซึ่งในฤดูแล้งจะมีแก่งหินสวยงามมากเป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งหนึ่งของอำเภอคอนสาร ดังคำขวัญของอำเภอที่ว่า

“อุทยานสมเด็จพระย่า เพลินตาเขื่อนริมโขง
จรรโลงลำพญา ผาแต้มบรรกาล
กลองโบราณล้ำค่า งามตาสระกมุทมาศ
หาดหินวัดเวินไชย ถิ่นไทย ข่า กะเลิง”

กิจกรรมการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ การเยี่ยมชมและสักการะพระธาตุเจดีย์และพระพุทธรูปภายในวัด และการมาพักผ่อนหย่อนใจ เดินเล่นบนหาดหินในหน้าแล้ง

การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว

ไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน ปัจจุบันใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและจัดงานต่าง ๆ ตามประเพณีเท่านั้น ในส่วนของการท่องเที่ยวขึ้นอยู่กับทางอำเภอไม่ได้กำหนดไว้ชัดเจน

สภาพปัญหาที่เกิดจากการท่องเที่ยว

- 1) นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ไม่ทราบข้อมูลเกี่ยวกับวัด
- 2) บริเวณวัดกว้างขวางมาก มีหญ้าขึ้นปกคลุม และไม่มีป้ายหรือแผนผังบอกจุดสำคัญภายในวัด
- 3) ในบริเวณวัดมีสิ่งที่น่าสนใจควรแก่การศึกษา และสถานที่สวยงาม สงบ แต่ขาดการประชาสัมพันธ์ให้คนภายนอกได้ทราบ

โดยสรุปผลจากการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร การสำรวจ การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ของวัดที่ทำการวิจัยจำนวน 12 วัด พบว่าวัดจังหวัดมุกดาหาร มีศักยภาพหลักในด้านการท่องเที่ยวที่หลากหลายเพียงพอ ทั้งวัดที่เน้นการปฏิบัติทางด้านจิตใจ ที่เน้นเพื่อการกราบไหว้บูชา ที่เน้นทางการศึกษาประวัติความเป็นมา เอกลักษณ์ของท้องถิ่น เพื่อพักผ่อนหย่อนใจ และ ชมทัศนียภาพที่สวยงาม ร่มรื่น รวมทั้งการรักษาสืบทอดประเพณีท้องถิ่น มีศักยภาพประกอบที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการอย่างเหมาะสมในระดับหนึ่ง มีขีดความสามารถในการรองรับเพียงพอเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนของนักท่องเที่ยว เนื่องจากจำนวนนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวยังมีปริมาณน้อยมาก จึงไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมแต่อย่างใด ชาวบ้านในชุมชนก็ยังมีความรู้สึกว่าการมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมนั้น ไม่ได้สร้างความรำคาญแต่อย่างใด

จึงเป็นสิ่งดีหากจะทำการพัฒนา และ ประชาสัมพันธ์ให้วัดจังหวัดมุกดาหารเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น

แนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

จากผลการศึกษาส่วนที่เป็นแนวทางการพัฒนาศักยภาพวัดจังหวัดมุกดาหารการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ได้เสนอแนวทางการพัฒนาในด้านศักยภาพหลักที่เป็นสิ่งจูงใจของแหล่งท่องเที่ยว และแนวทางการพัฒนาด้านศักยภาพประกอบของแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้

1. วัดศรีมงคลใต้

แนวทางการพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ผลจากการสัมภาษณ์และปรึกษาหารือกับท่านเจ้าอาวาส พระภิกษุที่อยู่ในวัดชาวบ้านในชุมชน นักท่องเที่ยว และ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้เสนอแนวทางการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ดังนี้

- 1) การพัฒนาด้านศักยภาพหลักที่เป็นสิ่งจูงใจของแหล่งท่องเที่ยว
 - (1) ควรจัดทำแผ่นป้ายแสดงประวัติความเป็นมา และความสำคัญของ พระเจ้าองค์หลวง พระวิหารและสิมโปรง เป็นการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวได้ทราบ
 - (2) ควรจัดทำเอกสารแผ่นพับ หรือเอกสารแนะนำวัดไว้แจกให้กับ นักท่องเที่ยวที่ต้องการทราบและศึกษาประวัติความเป็นมาของวัด รูปแบบสถาปัตยกรรมในวัด ความสำคัญของพระเจ้าองค์หลวง และสิมโปรง
 - (3) ควรจัดทำแผ่นป้ายคำกล่าวบูชาพระเจ้าองค์หลวงไว้ภายในวิหารไว้ให้นักท่องเที่ยวได้กล่าวบูชา เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง
 - (4) ควรจัดดอกไม้ รูปเทียน ไว้ให้นักท่องเที่ยวบูชา เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ นักท่องเที่ยว โดยให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนในการจัดหาดอกไม้รูปเทียนไว้ให้บูชา หรือ วัดจัดหาให้เองแล้วให้นักท่องเที่ยวได้บูชาโดยตั้งกล่องบริจาคไว้ให้ตามกำลังศรัทธาในวันพระและ วันสำคัญทางพุทธศาสนาน่าจะมีพระมาปะพรมน้ำพระพุทธมนต์ ให้พรเพื่อเป็นสิริมงคลแก่นักท่องเที่ยว
 - (5) ภายในพระวิหารไม่ควรให้นักท่องเที่ยวจุดเทียน เพราะสถานที่คับแคบและพระณที่ดูแลมีน้อย ถ้าไม่ระมัดระวังอาจเกิดไฟไหม้ได้ ควรจัดที่ให้จุดบริเวณด้านหน้าของพระวิหาร ส่วนที่ตั้งกระถางรูปที่ทำเป็นหิ้งขนาดใหญ่ทำด้วยโครงเหล็กแล้วมุงด้วยสังกะสี ที่อยู่บริเวณด้านหน้าพระวิหาร ควรปรับเปลี่ยนใหม่ให้มีขนาดเล็กลง หรือเอาออก เพราะวัสดุที่ใช้ไม่เข้าไปในแนวเดียวกับพระวิหาร และบดบังความงดงาม โดดเด่นของพระวิหาร

(6) การเสี่ยงทำนายโชคชะตาในพระวิหารพระเจ้าองค์หลวงปัจจุบันทำเป็นตั่วไม้เสี่ยงเซียมซี และมีแผ่นคำทำนายไว้เป็นหมายเลข ซึ่งตั่วไม้มีไม่ครบทุกหมายเลข ควรมีเจ้าหน้าที่จัดตั่วไม้ และใบเซียมซีให้เป็นระเบียบและครบทุกวัน หรือควรปรับเปลี่ยนเป็นผู้เซียมซีอัตโนมัติหยอดเหรียญตามกำลังศรัทธาแล้วให้ผู้ที่ต้องการเสี่ยงโชคชะตาอธิษฐานแล้วกดปุ่ม จะมีไฟวิ่งแล้วหยุดตามหมายเลขต่าง ๆ ก็ไปหยิบคำทำนายได้เลย จะมีเสียงให้พรผู้ทำนายออกมาเลยโดยอัตโนมัติ

(7) บริเวณริมเขื่อนหน้าวัดไม่ควรให้มีหาบแร่ หรือแผงลอยต่าง ๆ ควรกันไว้เป็นจุดชมวิวเท่านั้น

2) การพัฒนาด้านศักยภาพประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

(1) ควรจัดที่นั่งพักผ่อนภายในบริเวณวัดไว้อย่างเป็นระเบียบ เช่นข้างสนาม หรือข้างโบสถ์ หรือบริเวณใต้ต้นไม้ภายในบริเวณวัด และควรมีป้ายบอกอย่างชัดเจนว่า “ห้ามนั่งบริเวณสนามหญ้า” หรือ “กรุณาทิ้งขยะลงในถัง” เป็นต้น

(2) ควรจัดทำแผนผังแสดงสถานที่ต่าง ๆ ในบริเวณวัดไว้อย่างชัดเจน

(3) การดูแลทำความสะอาดห้องน้ำ ห้องสุขา ควรมีคณะกรรมการเข้ามาดูแลด้านนี้โดยตรง และทำความสะอาดอย่างน้อยวันละ 2 ครั้ง โดยเฉพาะช่วงวันหยุด นอกจากนั้น ควรปิดป้ายแยกห้องน้ำชายหญิงให้เป็นสัดส่วน

(4) จัดที่นั่งขยะไว้ตามจุดต่าง ๆ ให้ชัดเจน เป็นระยะ และเพียงพอ

(5) การเก็บค่าบริการที่จอดรถควรจัดให้มีระบบแบบแผนเป็นรูปธรรม มีกรรมการเข้ามาดูแลทุกวันและมีใบเก็บค่าธรรมเนียม รวมทั้งมีการบันทึกด้วยทุกวัน

(6) บริเวณลานจอดรถควรมีการเทคอนกรีตและตีเส้นไว้ให้จอดเพื่อความ เป็นระเบียบ และสวยงาม

(7) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดให้มีการประชาสัมพันธ์ที่หลากหลาย

2. วัดศรีมณฑา

แนวทางการพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ผลการสัมภาษณ์และปรึกษาหารือกับท่านเจ้าอาวาส พระภิกษุที่อยู่ในวัด ชาวบ้านในชุมชน นักท่องเที่ยว และ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้เสนอแนวทางการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1) การพัฒนาด้านศักยภาพหลักที่เป็นสิ่งจูงใจของแหล่งท่องเที่ยว จากกรณีสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ศาลาการเปรียญหลังนี้เก่าแก่และทรุดโทรมมาก ควรได้รับการบูรณะ ซ่อมแซมเป็นการเร่งด่วน พระที จิตติญาโน(กงนะ) รักษาการเจ้าอาวาสรูปปัจจุบันให้สัมภาษณ์ว่า การจะบูรณะซ่อมแซมเองทำไม่ได้ ต้องให้กรมศิลปากรมาทำให้เท่านั้น แต่เขาจะมาทำให้ตอนไหน

เขาบอกว่าได้เข้าโครงการแล้วคงเป็นปีนี้หรือปีหน้า (พระที จิตติญาโน. 2550 : สัมภาษณ์) จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่ากรณีที่พ่อค้ามาเปิดตลาดนัดในบริเวณวัดทุกวันจันทร์นั้นเป็นการใช้พื้นที่วัดให้เกิดประโยชน์ก็เป็นสิ่งดีแต่รายได้ที่เก็บจากการค่าธรรมเนียม อบต. เป็นผู้มาจัดเก็บจากการคำบอกเล่าของพระที จิตติญาโน เจ้าอาวาสพบว่า อบต. เก็บค่าเงินค่าตลาดจากนั้นก็ให้นำรับผิดชอบเกี่ยวกับค่าน้ำค่าไฟฟ้าในแต่ละเดือนให้ สำหรับการบูรณะซ่อมแซมวัดทำเองไม่ได้ ต้องรอให้หน่วยงานอนุรักษ์โบราณสถานมาดำเนินการให้

2) การพัฒนาด้านปัจจัยประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

(1) ควรจัดทำแผ่นป้ายแสดงประวัติความเป็นมาของการสร้างหอแจกหรือศาลาการเปรียญไว้ให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาหาความรู้

(2) ควรจัดทำเอกสารแผ่นพับหรือเอกสารแสดงประวัติความเป็นมาของวัดและศาลาการเปรียญไว้ให้ผู้ที่สนใจได้ค้นคว้า เพราะการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรสามารถให้ข้อมูลได้อย่างถูกต้องตรงกัน แม้เวลาจะผ่านไปนานเท่าใดก็ตาม

(3) การจัดบริเวณวัดให้เป็นตลาดนัดควรจัดให้เป็นสัดส่วนแยกออกมาให้ห่างจากหอแจก หรือศาลาการเปรียญ เพราะนอกจากจะไม่เหมาะสมแล้วอาจสร้างความสกปรกในบริเวณศาลาการเปรียญนี้ด้วย

(4) ควรจัดสถานที่จอดรถให้เป็นสัดส่วนชัดเจน

(5) หน่วยงานที่รับผิดชอบควรมีการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานอนุรักษ์โบราณสถานของกรมศิลปากรให้เข้ามา ซ่อมแซม ปรับปรุง และจัดสรรงบประมาณในการดูแลในส่วนสภาพทั่วไปในบริเวณวัดให้เพียงพอ

3. วัดมโนภิรมย์

แนวทางการพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ผลจากการสัมภาษณ์และปรึกษาหารือกับท่านเจ้าอาวาส พระภิกษุที่อยู่ในวัด ชาวบ้านในชุมชน นักท่องเที่ยว และ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้เสนอแนวทางการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1) แนวทางการพัฒนาด้านศักยภาพหลักที่เป็นสิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว

(1) จากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชม อยากให้มีเอกสารหรือแผ่นพับแนะนำวัด ประวัติความเป็นมาของวัด ลักษณะศิลปกรรมภายในวัดบ้าง (นางน้ำเพชร อินทร์วงศ์. 2551 : สัมภาษณ์) ควรจัดทำแผ่นป้ายแสดงประวัติความเป็นมา ของวัด พระวิหาร พระเจ้าองค์แสน และ พระงา เป็นการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวได้ทราบ

(2) ควรจัดทำเอกสารแผ่นพับ หรือเอกสารแนะนำวัดไว้แจกให้กับนักท่องเที่ยวที่ต้องการทราบและศึกษาประวัติความเป็นมาของวัด รูปแบบสถาปัตยกรรมในวัด ความสำคัญของพระเจ้าองค์แสน และ พระงา

(3) ควรจัดทำแผ่นป้ายคำกล่าวบูชาพระเจ้าองค์แสนไว้ในวิหารไว้ให้นักท่องเที่ยวได้กล่าวบูชา เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง

(4) ควรจัดดอกไม้ รูปเทียน ไว้ให้นักท่องเที่ยวได้บูชา เป็นการอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว โดยให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนในการจัดหาดอกไม้รูปเทียนไว้ให้บูชา หรือวัดจัดหาแล้วให้นักท่องเที่ยวบูชาโดยตั้งกล่องบริจาคไว้ให้ตามกำลังศรัทธา

(5) โบราณายเข็มซีควรจัดให้เป็นระเบียบ โดยจัดไว้เป็นช่องตามหมายเลข หรือจัดแขวนไว้บนกระดานตามหมายเลข โดยแยกระหว่างคำทำนองที่เป็นแผ่นภาษาไทย และแผ่นภาษาลาวให้ชัดเจน

(6) ภายในพระวิหารควรจัดปูพื้นด้วยเสื่อน้ำมันแทนเสื่อกกเพราะจะง่ายต่อการดูแลทำความสะอาด

(7) ควรจัดทำแท่นประดิษฐานพระเจ้าองค์แสน และพระงา ให้โดดเด่นบริเวณด้านหน้าพระประธานแต่ให้มีการทำแท่นให้สูงกว่าพื้นและให้มีระดับต่ำกว่าพระประธาน เพราะปัจจุบันได้จัดแอบไว้ด้านหลังพระประธาน

2) แนวทางการพัฒนาด้านศักยภาพประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

(1) ควรจัดทำป้ายบอกอย่างชัดเจนว่า “ห้ามขูดขีด ปิดทอง” “ห้ามจับ งดแะ ดิ่ง หรือนั่งบริเวณราวบันได” เป็นต้น

(2) ควรดูแลทำความสะอาดภายในพระวิหารทุกวันอย่างน้อยวันละครั้ง และเปิดให้เข้าชมตลอดวันในช่วงวันหยุด ควรมีคณะกรรมการเข้ามาดูแลด้านนี้โดยตรง

(3) ควรจัดสถานที่จอดรถให้เป็นสัดส่วนชัดเจน

(4) หน่วยงานที่รับผิดชอบควรมีการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานอนุรักษ์โบราณสถานของกรมศิลปากรให้เข้ามา ซ่อมแซม ปรับปรุง และจัดสรรงบประมาณในการดูแลในส่วนสภาพทั่วไปในบริเวณวัดให้เพียงพอ

(5) ควรจัดทำร้านค้าของชุมชนบริเวณลานหน้าวัด โดยให้แต่ละกลุ่มนำมาวางขาย ชาวบ้านจะมีรายได้บ้าง” (นายบพิตร คະปัญญา. 2551 : สัมภาษณ์)

4. วัดลัญจิวัด

แนวทางการพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ผลจากการสัมภาษณ์และปรึกษาหารือกับท่านเจ้าอาวาส พระภิกษุที่อยู่ในวัด ชาวบ้านในชุมชน นักท่องเที่ยว และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้เสนอแนวทางการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1) แนวทาง การพัฒนาด้านศักยภาพหลักที่เป็นสิ่งจูงใจของแหล่งท่องเที่ยว จากการสัมภาษณ์นายบพิตร คະปัญญา ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 2 บ้านชะโนด สรุปได้ว่า

(1) อยากให้หน่วยงานต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งทางอำเภอ จังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล สำนักพุทธศาสนา สภาวัฒนธรรม และชาวบ้านในหมู่บ้าน ได้เข้ามามีส่วนในการปรับปรุงพัฒนาวัดอย่างจริงจัง เพราะวัดนี้เคยเป็นที่จำพรรษาของอดีตเจ้าคณะอำเภอ และเมื่อครั้งเกิดการโจรกรรมของมีค่าขึ้นในวัดมโนภิรมย์ เจ้าคณะอำเภอได้ขนย้ายพระพุทธรูปและของมีค่า บางส่วนของวัดมโนภิรมย์มาเก็บไว้ที่วัดลัญจิวัน พอเจ้าคณะอำเภอมรณภาพก็ยังไม่จัดการอะไร ให้เข้ารูปเข้ารอย ต้องรอหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก่อน เพราะลำพังชาวบ้านเองคงตกลงกันได้ยาก พระเณรที่เคยอยู่ก็แยกตัวออกไปจำพรรษาที่วัดอื่น ปัจจุบันพระที่จำพรรษาก็ได้นิมนต์มาอยู่ชั่วคราวเพื่อไม่ให้เป็นวัดร้าง ออกพรรษาแล้วไม่ทราบว่าพระที่เคยจำพรรษาอยู่เดิมจะกลับมาหรือไม่ ถ้ามีพระเณรมาจำพรรษาอยู่ประจำวัดคงได้รับการดูแล สะอาดและมีสภาพต่าง ๆ เรียบร้อยมากกว่านี้

(2) ในส่วนของพระเจดีย์ โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ ศาลาที่ประดิษฐานรอยพระพุทธรูปบาทจำลอง สระโบกขรณีจำลอง และสังเวชนียสถานจำลอง ที่มีสภาพค่อนข้างทรุดโทรมขาดการดูแล คิดว่าถ้าหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและคนในชุมชนจัดการเรื่องผู้ที่จะเข้ามาเป็นเจ้าอาวาสให้เรียบร้อยก่อน จึงจะสามารถพัฒนาสิ่งต่าง ๆ ในบริเวณวัด รวมทั้งการจัดสรรงบประมาณเข้ามาซ่อมแซม ทำนุบำรุง ให้ดีขึ้นกว่าเดิมได้ (บพิตร คະปัญญา. 2550 : สัมภาษณ์)

2) การพัฒนาด้านศักยภาพประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

ถ้าหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและคนในชุมชน จัดการเรื่องผู้ที่จะเข้ามาเป็นเจ้าอาวาสให้เรียบร้อยก่อนแล้ว จึงจะสามารถพัฒนาศักยภาพประกอบให้เรียบร้อยดีขึ้นกว่าเดิมได้ (นายเสริม ใจช่วง. 2550 : สัมภาษณ์)

5. วัดรอยพระพุทธรูปบาทภูมิโนรมย์

แนวทางการพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ผลจากการสัมภาษณ์และปรึกษาหารือกับท่านเจ้าอาวาส พระภิกษุที่อยู่ในวัด ชาวบ้านในชุมชน นักท่องเที่ยว และ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้เสนอแนวทางการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1) การพัฒนาด้านศักยภาพหลักที่เป็นสิ่งจูงใจของแหล่งท่องเที่ยว

(1) ควรจัดทำแผ่นป้ายประชาสัมพันธ์แสดงประวัติ และความสำคัญ
ของพระเจดีย์ พระอังคารเพ็ญ และรอยพระพุทธรบาทจำลองไว้ให้นักท่องเที่ยวได้ทราบ
(ปาริชาติ บุตรแก้ว. 2550 : สัมภาษณ์)

(2) ควรจัดทำเอกสารหรือแผ่นพับ เพื่อบอกประวัติความเป็นมาและ
ความสำคัญของวัด พระเจดีย์ พระอังคารเพ็ญ และรอยพระพุทธรบาทจำลองไว้ให้นักท่องเที่ยวให้
นักท่องเที่ยวได้ศึกษาค้นคว้า (ปณิชา ชินหงส์. 2550 : สัมภาษณ์)

(3) ศาลาชมวิวกวรมีเจ้าหน้าที่มาดูแลทำความสะอาด และมีป้ายห้ามนำ
ของมีเนมาติดมกนในบริเวณนี้ (กวีพงษ์ เอี่ยมพันธ์. 2550 : สัมภาษณ์)

2) การพัฒนาด้านศักยภาพประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

(1) ห้องน้ำห้องสุขามีเพียงพอแต่ขาดแคลนน้ำในช่วงแล้งควรหาทาง
แก้ปัญหาในเรื่องน้ำ

(2) การขึ้นไปเที่ยวชมทำได้ยาก เพราะไม่มีรถประจำทางขึ้นไป ถ้ามีการ
ส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง ควรจัดรถประจำทางวิ่งขึ้นไปยังวัดได้โดยสะดวก

(3) ควรจัดคอกฐูปเทียนไว้บริการแก่นักท่องเที่ยว

(4) ควรมีน้ำดื่มไว้บริการแก่นักท่องเที่ยวบ้าง เพราะวัดอยู่ไกลจากชุมชน
มากหาซื้อลำบาก

(5) หน่วยงานที่รับผิดชอบควรเข้ามา ซ่อมแซม ปรับปรุง และจัดสรร
งบประมาณในการดูแลในส่วนสภาพทั่วไปในบริเวณวัดให้เพียงพอ

6. วัดถ้าพระผาป่อง

แนวทางการพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ผลจากการสัมภาษณ์ท่านเจ้าอาวาส พระภิกษุที่อยู่ในวัด ชาวบ้านในชุมชน
นักท่องเที่ยว และ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้เสนอแนวทางการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1) การพัฒนาด้านศักยภาพหลักที่เป็นสิ่งจูงใจของแหล่งท่องเที่ยว

(1) ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จัก ทั้งในระดับอำเภอ และระดับ
จังหวัดควรจัดให้มีการประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักมากกว่านี้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของวัด
ความเป็นมาของพระเจดีย์ศรัทธีย์ ความเป็นมาของอุทัยรัตนเจดีย์ และพระพิมพ์สมเด็จพระเจ้า
รูปแบบและวิธีการต่าง ๆ ทั้งโปสเตอร์ แผ่นพับ และตามเว็บไซต์ต่าง ๆ จะทำให้วัดเป็นที่รู้จักของ
ชาวมุกดาหารและจังหวัดใกล้เคียงมากขึ้น(วิษณุ มาตาชาติ. 2550 : สัมภาษณ์)

(2) ควรจัดทำแผ่นป้ายแสดงประวัติความเป็นมาของอุทัยรัตนเจดีย์
หลวงพ่อเจ็ดศรัทธีย์ และ พระพิมพ์สมเด็จพระเจ้าจำลองไว้ให้นักท่องเที่ยวได้ทราบ (อังศุมาลิน โครศรีสิงห์.
2550 : สัมภาษณ์)

2) การพัฒนาด้านศักยภาพประกอบของแหล่งท่องเที่ยว วัดถ้ำพระผาป่อง เป็นวัดที่อยู่ไกลจากตัวจังหวัดมุกดาหารและอำเภอคงหลวงมาก ไกลจากแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ในจังหวัด แต่อยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดอื่นเช่นอุทยานแห่งชาติภูผายล จังหวัดสกลนคร และอยู่ติดเส้นทางสายเขาเวง – สกลนคร ปัจจุบันได้ปรับปรุงบริเวณทางเข้าวัดให้เป็นแหล่งจำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นเมือง กล้วยไม้ป่า และสมุนไพรพื้นบ้าน รวมทั้งเป็นแหล่งอบสมุนไพร ขาดแต่การประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักเท่านั้น ควรประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักมากกว่านี้

7. วัดบรรพตคีรี

แนวทางการพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ผลจากการสัมภาษณ์และปรึกษาหารือกับท่านเจ้าอาวาส พระภิกษุที่อยู่ในวัด ชาวบ้านในชุมชน นักท่องเที่ยว และ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้เสนอแนวทางการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1) การพัฒนาด้านศักยภาพหลักที่เป็นสิ่งจูงใจของแหล่งท่องเที่ยว

จากคำบอกเล่าของแม่ชีน้อยที่อยู่ประจำในวัด สรุปได้ว่าวัดบรรพตคีรีมีสิ่งจูงใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมในปัจจุบันคือเขมปัตตเจดีย์ ซึ่งสามารถเดินขึ้นไปชมไปนมัสการได้ตลอดเวลา บริเวณรอบ ๆ ได้รับการปรับปรุงพัฒนาอย่างสม่ำเสมอแต่นักท่องเที่ยวบางคนก็มองไม่เห็นความสำคัญ หรือไม่มีความรู้เกี่ยวกับต้นไม้ จึงเด็ดดอกไม้ ใบไม้ หรือผลไม้ ทำให้ขาดความสวยงาม เช่นดอกสาละ ดอกฝ้ายคำ หรือกระดุมทอง จึงควรจัดทำป้ายบอกชื่อต้นไม้และป้ายห้ามเด็ดดอกไม้ ใบไม้ไว้เป็นระยะ ๆ อย่างชัดเจน

2) การพัฒนาด้านศักยภาพประกอบของแหล่งท่องเที่ยว จากการสังเกตของผู้วิจัยและการพูดคุยกับแม่ชีที่ปฏิบัติธรรมประจำในวัดพบว่าทางจังหวัดและในชุมชนมีนโยบายให้วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งของจังหวัด แต่มาเพียงนโยบายเท่านั้น แนวทางการปฏิบัติเป็นรูปธรรมยังไม่มี ปัญหาที่วัดพบจากนโยบายคือนักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยวที่วัดนี้มากมาย แต่ยังไม่มีการนำหน่วยงานใดเข้ามาช่วยเหลือในเรื่องของการทิ้งขยะไม่เลือกที่ การดูแลความสะอาดในห้องน้ำห้องส้วม จึงควรจัดงบประมาณและเจ้าหน้าที่ขึ้นไปดูแลในเรื่องนี้ไม่ควรปล่อยให้เป็นการละเลยของพระเณรในวัด

8. วัดพุทธโธรมะระโร

แนวทางการพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ผลจากการสัมภาษณ์และปรึกษาหารือกับท่านเจ้าอาวาส พระภิกษุที่อยู่ในวัด ชาวบ้านในชุมชน นักท่องเที่ยว และ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้เสนอแนวทางการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1) การพัฒนาด้านศักยภาพหลักที่เป็นสิ่งจูงใจของแหล่งท่องเที่ยว

(1) ควรจัดทำแผ่นป้ายประวัติความเป็นมาของวัด และหลวงพ่อธรรมจักร

ไว้ให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษา

- (2) ควรจัดทำเอกสารแนะนำ หรือแผ่นพับ เกี่ยวกับประวัติของวัดและ
หลวงพ่อธรรมจักร
- (3) ควรจัดทำป้ายคำนำมัสการหลวงพ่อธรรมจักรไว้บริการแก่นักท่องเที่ยว
เมื่อมาราบไหว้วันมัสการหลวงพ่อธรรมจักร
- (4) บริเวณศาลเจ้าแม่กวนอิม วิหารแม่ธรณี ควรมีที่วางดอกไม้รูปเทียน
และที่ปักธูปให้เพียงพอ

2) การพัฒนาด้านศักยภาพประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

- (1) ควรจัดทำป้ายบอกทางและแผนผังในบริเวณวัดให้นักท่องเที่ยวได้
ทราบ
- (2) หน่วยงานที่รับผิดชอบควรเข้ามา ซ่อมแซม ปรับปรุง และจัดสรร
งบประมาณในการดูแลสภาพทางเข้ามาวัดอย่างสม่ำเสมอและเพียงพอ
- (3) องค์การบริหารส่วนตำบลควรจัดเจ้าหน้าที่เข้าไปช่วยดูแลบริเวณ
รอบ ๆ วัด เช่นการจัดเก็บขยะ และการดูแลรดน้ำต้นไม้เป็นต้น เพราะพระเณรที่ทำหน้าที่นี้มีจำนวน
น้อย แต่วัดมีบริเวณที่กว้างขวางมาก (พระจิริธัญญ์ ปญญาวฑุฒนปาโล. 2550 : สัมภาษณ์)

9. วัดป่าวิเวกวัฒนาราม

แนวทางการพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ผลจากการสัมภาษณ์และปรึกษาหารือกับท่านเจ้าอาวาส พระภิกษุที่อยู่ในวัด
ชาวบ้านในชุมชน นักท่องเที่ยว และ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้เสนอแนวทางการพัฒนาในด้านต่าง ๆ
ดังนี้

1) การพัฒนาด้านศักยภาพหลักที่เป็นสิ่งจูงใจของแหล่งท่องเที่ยว

จากการสัมภาษณ์พระอาจารย์แหลมเพชร อรุโณ รักษาการเจ้าอาวาสองค์
ปัจจุบัน ผู้อาวุโสและชาวบ้านที่มาวัดเป็นประจำ สรุปได้ว่าการพัฒนาปัจจัยหลักเพื่อการท่องเที่ยวนั้น
ไม่ได้มีการวางแผนอะไรขึ้นอยู่กับองค์หลวงปู่จาม แม้ว่าจะมีญาติโยมอยากสร้างกุฏิ ศาลาที่พัก หรือ
สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ภายในวัดให้ ถ้าท่านพิจารณาแล้วเห็นด้วยก็จะให้สร้าง ถ้าไม่เห็นด้วยก็สร้างไม่ได้
นโยบายของทางจังหวัดให้วัดป่าวิเวกวัฒนารามเป็นวัดหนึ่งในแผนการส่งเสริมการท่องเที่ยวของ
จังหวัด จะส่งเสริมหรือไม่ก็ไม่แตกต่างอะไรเพราะเป็นเพียงนโยบายเท่านั้นไม่ได้จัดงบประมาณส่วน
ใดมาให้ วัดเคยทำมาอย่างไรก็ทำไปอย่างนั้นจะดีหรือไม่ดีก็ขึ้นอยู่กับญาติโยมจะพากันทำ หลังจาก
เป็นที่รู้จักมากขึ้นก็ทำให้พระสงฆ์และญาติโยมบางครั้งหาความสงบไม่ได้ถูกรบกวนจากผู้ที่มาเที่ยว
(พระแหลมเพชร อรุโณ. 2550 : สัมภาษณ์)

2) การพัฒนาด้านศักยภาพประกอบของแหล่งท่องเที่ยว
 สิ่งที่ต้องพัฒนาจากการสัมภาษณ์ผู้ที่มาปฏิบัติธรรมสรุปได้ว่า

- (1) ควรจัดสร้างที่พักเพิ่มขึ้นให้เป็นสัดส่วน
- (2) ควรจัดทำเอกสารข้อมูลเกี่ยวกับวัด และสิ่งต่าง ๆ ภายในวัด ป้าย
 แนะนำ และแผนผังบริเวณวัด รวมทั้งระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ ภายในวัดให้ชัดเจน

10. วัดภูหล่มชุม

แนวทางการพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ผลจากการสัมภาษณ์ท่านเจ้าอาวาส พระภิกษุที่อยู่ในวัด ชาวบ้านในชุมชน
 นักท่องเที่ยว และ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้เสนอแนวทางการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1) การพัฒนาด้านศักยภาพหลักที่เป็นสิ่งจูงใจของแหล่งท่องเที่ยว จากการ
 สัมภาษณ์พระอาจารย์เจ้าอาวาสสรุปได้ว่า สภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบันมีความเหมาะสมสำหรับการมา
 ท่องเที่ยวเพื่อหาความสงบแล้ว ถ้ามีมากกว่านี้ หรืออำนวยความสะดวกมากกว่านี้ก็จะหาความสงบได้
 ยาก จะยึดติดในวัตถุและความสบายมากเกินไป(พระอาจารย์พล ยโสธโร. 2550 : สัมภาษณ์)

2) การพัฒนาด้านศักยภาพประกอบของแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากทางวัดไม่มี
 นโยบายที่จะให้นักท่องเที่ยวเข้าไปเที่ยวชมหรือเดินเที่ยวเล่นเหมือนแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่น
 ฉะนั้นผู้ที่เดินทางมาจึงเตรียมทุกอย่างมาเอง จากการสัมภาษณ์ผู้ที่มาเที่ยวสรุปได้ว่า

- (1) ถนนที่เข้ามาวัดไม่มีป้ายบอกที่ชัดเจน ควรจัดทำป้ายที่ชัดเจนกว่านี้
- (2) การประชาสัมพันธ์มีน้อย
- (3) เมื่อเข้ามาในเขตวัดไม่มีป้ายติดระเบียบปฏิบัติให้ทราบ เพราะถ้ามา
 ในช่วงที่พระแยกย้ายไปปฏิบัติตามกุฏิหรือเข้าไปในเขตสังฆาวาสแล้ว จะไม่มีใครเลย ควรมีป้ายติด
 ประกาศให้ทราบบ้าง

(4) หน่วยงานที่รับผิดชอบควรเข้ามา ซ่อมแซม ปรับปรุง และจัดสรร
 งบประมาณในการดูแลสภาพทางเข้ามาวัดอย่างสม่ำเสมอและเพียงพอ

11. วัดนราราม

แนวทางการพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ผลจากการสัมภาษณ์และปรึกษาหารือกับท่านเจ้าอาวาส พระภิกษุที่อยู่ในวัด
 ชาวบ้านในชุมชน นักท่องเที่ยว และ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้เสนอแนวทางการพัฒนาในด้านต่าง ๆ
 ดังนี้

- 1) การพัฒนาด้านศักยภาพหลักที่เป็นสิ่งจูงใจของแหล่งท่องเที่ยว
 - (1) จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า โบสถ์หรือสิมวัดนรารามเก่าแก่และ
 ทรุดโทรมมาก ควรได้รับการบูรณะซ่อมแซมเป็นการเร่งด่วน ท่านเจ้าอาวาสสรุปปัจจุบันให้สัมภาษณ์

ว่า การจะบูรณะซ่อมแซมเองทำไม่ได้ ต้องให้หน่วยอนุรักษ์โบราณสถาน กรมศิลปากรมาดำเนินการให้เท่านั้น ทราบว่าได้เข้าโครงการแล้วคงเป็นปีนี้หรือปีหน้า (พระอธิการสุรเดช สัจญ์จิตโต. 2550 : สัมภาษณ์)

(2) ควรจัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านผู้ไทยขึ้นในวัดเพื่อจัดแสดงเครื่องมือเครื่องใช้ ความเป็นมาของชาวผู้ไทยบ้านหนองโอ พระไตรปิฎก ไບลาน และของเก่าโบราณ และนิทรรศการถาวรแสดงประวัติความเป็นมาของวัดด้วย(จันทร์ ปัทม. 2550 : สัมภาษณ์)

(3) อยากให้มีการนำเอาไບลานที่อยู่ในสิม(โบสถ์)มาแปลแล้วจัดหมวดหมู่แสดงไว้ใช้ชนรุ่นหลังได้ศึกษาค้นคว้า (คุณดาสมลี อาจวิชัย. 2550 : สัมภาษณ์)

2) การพัฒนาด้านศักยภาพประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

(1) พระเจ้าอาวาสให้สัมภาษณ์ว่า “อยากรวบรวมประวัติความเป็นมาของวัดเอาไว้อย่างจริงจัง เป็นเล่ม เป็นเอกสาร แผ่นพับ หรือ ป้ายประชาสัมพันธ์ไว้ เพื่อใครที่เดินทางมาอยากรู้เรื่องราวต่าง ๆ ของวัด นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาส่วนใหญ่ จะมาเพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา และรูปแบบสถาปัตยกรรม ถ้าอาตมาไม่อยู่เขาจะได้ศึกษาเอาเอง จะได้ไม่มาเสียเปล่า แต่ยังหาคนทำให้ไม่ได้และยังขาดปัจจัยอยู่” (พระอธิการสุรเดช สัจญ์จิตโต. 2550)

(2) สถานที่จอดรถควรจัดไว้ให้เป็นสัดส่วน จะได้ดูเป็นระเบียบ

(3) ห้องน้ำควรสร้างให้ได้มาตรฐานแยกชาย – หญิง และ พระสงฆ์ สามเณร ให้ชัดเจน (ชาติ น้อยทรง. 2550 : สัมภาษณ์)

12. วัดเวินไชยมงคล

แนวทางการพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ผลจากการสัมภาษณ์และปรึกษาหารือกับท่านเจ้าอาวาส พระภิกษุที่อยู่ในวัด ชาวบ้านในชุมชน นักท่องเที่ยว และ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้เสนอแนวทางการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1) การพัฒนาด้านศักยภาพหลักที่เป็นสิ่งจูงใจของแหล่งท่องเที่ยว

(1) จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าพระเจดีย์ พระพุทธรูป ไບเสมา และสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ในวัดขาดการเอาใจใส่ดูแล ทุคโทรมมาก ควรมีการบูรณะซ่อมแซมแล้วทำความสะอาด เก็บกวาด ถางหญ้า จัดแต่งให้สวยงาม ลงทะเบียนเก็บรักษาไว้ให้ลูกหลานได้ดูได้ศึกษา เป็นมรดกคู่ชาวดอนตาลสืบไป

(2) ควรจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์แสดงประวัติความเป็นมาของวัด ไบเสมา พระเจดีย์ธาตุอาจารย์เถื่อน และพระอิสริโรเจ้า ให้นักท่องเที่ยวได้รู้

(3) ควรจัดทำเอกสาร แผ่นพับ แสดงประวัติความเป็นมาของวัด ไบเสมา พระอิสริโรเจ้า ไว้แจกให้ผู้ที่สนใจได้ศึกษาค้นคว้า

(4) บริเวณหาดเวินไชย ที่เป็นหาดหิน และ โขดหิน ในหน้าแล้งจะปรากฏสวยงามมาก มีแก่งหินยาวเหยียดและมีน้ำตื้น เหมาะสำหรับการท่องเที่ยวในฤดูแล้งเป็นอย่างมาก ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักและส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยจัดเป็น โครงการจัดงานสงกรานต์ประจำปีของชาวคอนตาลขึ้นในบริเวณนี้

2) การพัฒนาด้านศักยภาพประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

- (1) ควรจัดทำป้ายแสดงเส้นทางเข้าวัดให้ชัดเจน
- (2) ควรมีการถางป่าเพื่อให้ดูสะอาดร่มรื่น ถนนภายในบริเวณวัดที่ขรุขระเป็นหลุมเป็นบ่อควรมีการปรับถมให้เรียบ จัดทำร่องน้ำข้างถนนเพื่อป้องกันการกัดเซาะเวลาฝนตก
- (3) วัดมีบริเวณที่กว้างขวางมากควรจัดทำแผนผังแสดงตำแหน่งต่าง ๆ ที่อยู่ในบริเวณวัดให้นักท่องเที่ยวทราบ
- (4) หน่วยงานที่รับผิดชอบเข้ามา ซ่อมแซม ปรับปรุง และจัดสรรงบประมาณในการดูแลในส่วนสภาพทั่วไปในบริเวณวัดอย่างสม่ำเสมอและเพียงพอ

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยตามลำดับดังนี้

1. ความมุ่งหมายของการวิจัย
2. สรุปผล
3. อภิปรายผล
4. ข้อเสนอแนะ

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหารด้านการท่องเที่ยว
2. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยวทาง

วัฒนธรรม

สรุปผล

การวิจัยเรื่อง การศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา และ การศึกษาข้อมูลภาคสนาม (Field Study) และสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ศักยภาพวัดจังหวัดมุกดาหารในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม สรุปจากศักยภาพที่สำคัญ คือ ศักยภาพหลักที่เป็นสิ่งจูงใจที่สำคัญของวัด และ ศักยภาพประกอบของแหล่งท่องเที่ยว พบว่า

1.1 ศักยภาพหลักที่เป็นสิ่งจูงใจของวัดในจังหวัดมุกดาหาร ที่สำคัญ ได้แก่ วัดที่มีพระเจดีย์ขนาดใหญ่ที่สำคัญที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และพระธาตุของพระอรหันต์ เป็นพระธรรมเจดีย์ รวมทั้งเป็นพิพิธภัณฑ์แสดงประวัติความเป็นมา และรวบรวมเครื่องอัฐบริวารของพระเกจิอาจารย์ ได้แก่เจดีย์บูทองกิตติ วัดป่าวิเวกวัฒนาราม เขมปัตตเจดีย์ วัดบรรพตคีรี อุทัยรัตน์เจดีย์ วัดถ้ำพระผาป่อง พระธาตุพนมจำลอง วัดลัญจิวัดวัน เจดีย์พระอาจารย์เถื่อน วัดเวินไชยมงคล วัดที่มี

รูปแบบสถาปัตยกรรมที่โดดเด่น สวยงาม มีเอกลักษณ์ เช่น วัดมโนภิรมย์ และ วัดศรีมงคลใต้ เป็นวัดที่มีพระวิหารที่สวยงาม วัดลัญจิกวัน มีสิมโปรง หรือโบสถ์ วัดศรีมณฑา มีหอแจกหรือศาลาการเปรียญที่สวยงาม วัดนรवारาม มีสิมทึบแบบโบราณ วัดที่มีอายุเก่าแก่ที่เกี่ยวข้องกับตำนานการสร้างเมืองมุกดาหาร มีพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง ได้แก่ “ประวัติบ้าน” เป็นคำบอกเล่าของชาวบ้านที่มีพระสงฆ์เรียบเรียงไว้เกี่ยวกับวัดบ้านชะโนด ซึ่งปัจจุบันคือวัดมโนภิรมย์ และ “ประวัติเมือง” เป็นบันทึกเกี่ยวกับการสร้างเมืองมุกดาหารและวัดศรีมงคล ปัจจุบันคือวัดศรีมงคลใต้ วัดที่มีร่องรอยโบราณคดีที่เรียกว่า “แหล่งนายกองสุน” และ “กลองมโหระทึกหรือกลองทอง” ได้แก่ วัดเวินไชยมงคล วัดที่เคยที่จำพรรษาของพระสงฆ์สายวิปัสสนากัมมัฏฐานที่มีชื่อเสียง และเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม เป็นการท่องเที่ยวโดยการปฏิบัติธรรมเพื่อหาความจริงของธรรมตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าเหมาะสำหรับผู้ท่องเที่ยวที่ต้องการหาแก่นธรรมได้แก่ วัดป่าวิเวกวัฒนาราม วัดบรรพตคีรี วัดพุทธโธรมะชะโร วัดลัญจิกวัน และวัดภูหล่มขุม วัดที่มีทิวทัศน์และมีจุดชมวิวที่สวยงามเหมาะสำหรับการท่องเที่ยว การพักผ่อนหย่อนใจ ที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ เช่นเป็นหาดทรายและโขดหิน ได้แก่ วัดมโนภิรมย์ วัดเวินไชยมงคล วัดที่มีป่าไม้ร่มรื่นสงบและร่มเย็น ได้แก่ วัดถ้ำพระผาป่อง วัดภูหล่มขุม วัดที่จุดชมวิวที่สวยงาม ได้แก่ วัดรอยพระพุทธบาทภูมโนรมย์ วัดที่มีพระพุทธรูปขนาดใหญ่ มีความโดดเด่นสวยงาม เป็นที่เคารพศรัทธาของคนในชุมชน ได้แก่ หลวงพ่อธรรมจักร วัดพุทธโธรมะชะโร พระพุทธสิริสัตตราช(หลวงพ่ोजี้คยัตริย์) วัดถ้ำพระผาป่อง พระพุทธอิสโรเจ้า วัดเวินไชยมงคล และวัดที่มีกิจกรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ นอกจากการทำบุญตามเทศกาลแล้ว มีวัดที่มีกิจกรรมที่แตกต่างได้แก่ กิจกรรมพิธีตักน้ำพิพัฒย์สัตยาประจำปี ที่วัดศรีมงคลใต้ พิธีสงฆ์น้ำพระบรมสารีริกธาตุและพระอรหันต์ธาตุ ที่วัดป่าวิเวกวัฒนาราม รวมทั้งวัดที่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มักมีชาวบ้านไปขอพร ขอโชค ขอลาก และสิ่งที่ยี่ปรรณต่าง ๆ ได้แก่ วัดศรีมงคลใต้ วัดมโนภิรมย์ วัดรอยพระพุทธบาทภูมโนรมย์ วัดถ้ำพระผาป่องวัดป่าวิเวกวัฒนาราม วัดพุทธโธรมะชะโร วัดเวินไชยมงคล

1.2 ศักยภาพประกอบของแหล่งท่องเที่ยว พบว่าการเดินทางเข้าถึงวัดต่าง ๆ

ในจังหวัดมุกดาหาร มีถนนลาดยางเชื่อมต่อจากตัวจังหวัดสามารถเดินทางเข้าถึงได้ทุกวัด โดยเฉพาะรถยนต์ส่วนตัวและรถนำเที่ยว นักท่องเที่ยวสามารถไปถึงได้อย่างสะดวก ส่วนรถโดยสารประจำทางบางวัดมีรถโดยสารที่เข้าออกในหมู่บ้านค่อนข้างน้อย ต้องใช้มอเตอร์ไซค์รับจ้าง การติดต่อกันภายในบริเวณวัดยังไม่สะดวกเพราะบางวัดตั้งอยู่บนภูเขา บางวัดมีเนื้อที่กว้างขวางมาก บางวัดเป็นถนนลูกรังขาดการบำรุงถนน้ำเซาะเป็นหลุมเป็นบ่อ ส่วนสถานที่จอดรถทุกวัดมีสถานจอดรถเพียงพอ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ พบว่าทุกวัดยังไม่มียอดกไม้ รูปเทียนไว้ให้นักท่องเที่ยวได้บูชา หรือจัดจำหน่าย ส่วนใหญ่ไม่มีที่พักในวัด ยกเว้นวัดที่เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมจะมีที่พัก มีห้องสุขาไว้บริการโดยสะดวก ทุกวัดการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคได้ขยายบริการไปถึงวัดทุกวัดและมีใช้

โดยสะดวก มีความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว ไม่มีร้านอาหารและเครื่องดื่มให้บริการในบริเวณวัด บางวัดมีเพียงน้ำดื่มไว้คอยบริการเท่านั้น ไม่มีสินค้าหรือของที่ระลึกไว้จำหน่ายแต่อย่างใด ข้อมูลสารสนเทศทางการท่องเที่ยวมีไม่เพียงพอ โดยเฉพาะแผ่นป้ายแสดงประวัติความเป็นมา และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว วัดส่วนใหญ่ยังไม่มีแผนผังแสดงที่ตั้งในบริเวณวัดให้นักท่องเที่ยวได้ทราบ จึงขาดการสื่อความหมายให้เห็นคุณค่าของศักยภาพหลักที่มีอยู่ในวัดนั้น การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวยังไม่มีรูปแบบที่แน่นอน บริษัทนำเที่ยวในจังหวัดไม่เน้นการขายรายการนำเที่ยวในจังหวัด ผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวในจังหวัดมุกดาหารขาดการประสานงานกันกับภาครัฐ ทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ความพร้อมของบุคลากรเพื่อการท่องเที่ยวตามวัดต่าง ๆ ส่วนใหญ่ไม่มีผู้นำชมสถานที่แต่ให้นักท่องเที่ยวได้เดินเที่ยวชมและทำกิจกรรมเอง เพราะบางวัดมีพระน้อยมาก และไม่ได้อยู่ประจำ บางปีไม่มีพระมาจำพรรษาอยู่เลย

2. แนวทางการพัฒนาวัดจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม สรุปได้ดังนี้

2.1 แนวทางพัฒนาด้านศักยภาพหลักที่เป็นสิ่งจูงใจของแหล่งท่องเที่ยว หน่วยงานของรัฐ องค์กรบริหารส่วนจังหวัดและองค์การบริหารส่วนตำบล ควรให้การสนับสนุนและให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง ตลอดจนการจัดงบประมาณในการปรับปรุง ดูแลรักษา ซ่อมแซมเสนาสนะและสิ่งต่าง ๆ ในวัดด้วยไม่ควรปล่อยให้เป็นการระของวัดทั้งหมด

2.2 แนวทางการพัฒนาด้านศักยภาพประกอบของแหล่งท่องเที่ยว ควรพัฒนาเส้นทางคมนาคม ซ่อมแซมผิวถนน จัดทำป้ายบอกทาง สิ่งอำนวยความสะดวก ป้ายประชาสัมพันธ์ ข้อมูลสารสนเทศ จัดทำเอกสารหรือแผ่นพับแนะนำวัด จัดทำโปสเตอร์ประชาสัมพันธ์เพิ่มมากขึ้น และควรจัดอบรม ให้ความรู้กับอาสาสมัครในหมู่บ้าน ทั้งที่เป็นผู้อาวุโส กลุ่มหนุ่มสาว กลุ่มเยาวชน ในหมู่บ้าน นักเรียนให้มีความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ประวัติความเป็นมาและสิ่งสำคัญ ๆ ในวัด ให้สามารถข้อมูลต่าง ๆ และนำนักท่องเที่ยวเข้าชมได้

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่องการศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ผู้วิจัยได้อภิปรายผลการวิจัยดังนี้

1. การศึกษาศักยภาพวัดจังหวัดมุกดาหารเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ได้ยึดศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว 2 ศักยภาพ เป็นตัวชี้วัด ได้แก่

1.1 ศักยภาพหลักที่เป็นสิ่งจูงใจ ซึ่งมีความหลากหลายทั้งเป็นวัดที่มีอายุเก่าแก่ที่เกี่ยวข้องกับตำนานการสร้างเมืองมุกดาหาร วัดที่มีร่องรอยโบราณคดี วัดที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรม

ที่โดดเด่น สวยงาม มีเอกลักษณ์ มีพระวิหารที่สวยงาม เป็นวัดที่เคยที่จำพรรษาของพระสงฆ์สายวิปัสสนากัมมัฏฐานที่มีชื่อเสียง มีสถานที่ปฏิบัติธรรมเพื่อหาความจริงของธรรมตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่รุ่มรื่นสงบและร่มเย็น มีทิวทัศน์และจุดชมวิวยุคใหม่ที่สวยงาม มีพระเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และพระธาตุของพระอรหันต์ มีพระพุทธรูปขนาดใหญ่มีความโดดเด่นสวยงามเป็นที่เคารพศรัทธาของคนในชุมชน และวัดที่มีกิจกรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ รวมทั้งวัดที่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านไปขอพร ขอโชค ขอลาภ และสิ่งของที่ปรารถนาต่าง ๆ จะเห็นว่าวัดในจังหวัดมุกดาหารมีศักยภาพพอในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของบุญเลิศ จิตต์วัฒนา (2542 : 5) ที่กล่าวว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งให้ความรู้และความภาคภูมิใจที่มุ่งเน้นเสนอลักษณะวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และสถานที่ต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นจากความเกี่ยวเนื่องกับความเป็นอยู่ของสังคม สอดคล้องแนวคิดของรัฐทิตยา หิรัญหาด (2544 : 15) ที่ว่าการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นการเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นโบราณสถาน ศาสนสถาน รวมทั้งการเดินทางเพื่อชมวิถีชีวิต เทศกาล งานประเพณีและศิลปวัฒนธรรมของชุมชนในท้องถิ่นต่าง ๆ สอดคล้องกับแนวคิดของสังศรี วงษ์เวช (2545 : 19) ที่กล่าวว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวที่จะได้ทั้งความรู้ทางด้านวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ และยังสามารถเพลิดเพลิน สนุกสนาน ผ่อนคลายไปในตัว ช่วยทำให้เกิดความประทับใจ ซาบซึ้งในสิ่งต่าง ๆ ที่พบเห็นแล้วทำให้เกิดการอนุรักษ์ บำรุงรักษา วัฒนธรรมประเพณี และสภาพแวดล้อมให้คงอยู่คู่กับแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ สอดคล้องกับแนวคิดของรุ่งรัตน์ หัตถกรรม (2545 : 12) ที่กล่าวว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นการเดินทางเพื่อศึกษาเรียนรู้ถึงวิถีชีวิต สภาพสังคม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และสถานที่ต่าง ๆ และการเข้าไปสัมผัสและชื่นชมประเพณี งานฉลอง งานเทศกาล งานมหกรรม งานแสดงศิลปะที่เกี่ยวกับความเป็นอยู่ของสังคมทั้งในแง่มานุษยวิทยาและสังคมวิทยา สอดคล้องกับการวิจัยของอรศิริ ปาณินท์ และคณะ (2533 : 229-234) ว่าวัดที่มีศักยภาพการท่องเที่ยวสูงได้แก่ วัดพระธาตุ วัดป่า วัดพื้นบ้าน และวัดร่วมสมัย ซึ่งจะเน้นความสำคัญหรือจุดดึงดูดที่องค์พระเจดีย์ ความสำคัญของพระสงฆ์ ผู้ก่อตั้งสำนักหรือวัด ลักษณะเฉพาะของธรรมชาติที่ก่อให้เกิดความวิเวกที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม และสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะเฉพาะด้านรูปทรง สอดคล้องกับผลงานการวิจัยของ พระมหาชัยนาท อรรถบุตร (2542 : 37-38) ได้กล่าวว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เข้าวัด 1 ครั้งหรือน้อยกว่าต่อเดือน แรงจูงใจส่วนใหญ่คือการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา แรงจูงใจภายนอกคือ ความศรัทธาต่อเจ้าอาวาสและความต้องการวัดถ่มงคล สอดคล้องกับผลงานการวิจัยของพระมหาวิชาญ เลี้ยวเส็ง (2544 : 170-174) ได้กล่าวว่า วัดเป็นที่รวมของฝีมือเชิงช่างและมรดกทางวัฒนธรรม การมาเที่ยวชมพุทธศิลป์จึงได้คุณค่าทั้งทางการพักผ่อน การแสวงหาความรู้และการแสวงบุญ สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุชาดา รัตนภูมิพงษ์ (2546 : 104-106) พบว่าวัฒนธรรมดั้งเดิมซึ่งปรากฏตามหลักฐานทาง

โบราณคดีทำให้บ้านปราสาทเป็นแหล่งท่องเที่ยวและทำหน้าที่เป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว สอดคล้องกับผลงานวิจัยของพรศุติ อินยะรัตน์ (2547 : 181-189) ว่าสภาพโบราณสถานมีความพร้อมที่จะให้บริการแก่นักท่องเที่ยวเนื่องจากสภาพสิ่งแวดล้อม จุดเด่นด้านศิลปกรรมและธรรมชาติที่สวยงาม มีความปลอดภัย การคมนาคมสะดวก มีการจัดภูมิทัศน์รอบ ๆ อย่างสวยงาม สอดคล้องกับผลงานการวิจัยของกรณีย์ ถนอมกุล (2548 : 509 – 524) ว่าการท่องเที่ยวเชิงพุทธ หมายถึงการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ทางพุทธศาสนา และรวมถึงการมาท่องเที่ยวในงานประเพณีหรือกิจกรรมทางพุทธศาสนา มีจุดประสงค์การเดินทางมาท่องเที่ยว คือการทำบุญตามวัด บริจาคทาน ศึกษาธรรมะด้วยการปฏิบัติด้วยการอ่านหนังสือธรรมะเพื่อให้จิตใจสงบ และเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา สอดคล้องกับผลงานการวิจัยของ ทศนีย์ บัวระภา (2549 : 108-113) กล่าวว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อองค์ประกอบด้านแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมคือ มีแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ มีความสมบูรณ์ของศิลปวัฒนธรรมประเพณีและกิจกรรมที่สืบทอดกันมา รูปแบบการท่องเที่ยวคือการน้อมสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ถัดมาเป็นการชมโบราณสถานศิลปวัฒนธรรม สอดคล้องกับผลงานการวิจัยของ วิลเลียม และวาร์ ชาลีย์ (Chailes, William and Var. 1976) และ โรเบิร์ต และเฮลเบอร์ (Robert and Helber. 1980) พบว่า กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวที่ดึงดูดและกระตุ้นนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวชม คือ ความงามทางธรรมชาติ และสภาพภูมิอากาศ งานประเพณี สินค้าพื้นเมือง เอกลักษณ์ของพื้นบ้าน โบราณสถาน ลักษณะเด่นทางประวัติศาสตร์ สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ และโครงสร้างพื้นฐานด้านอาหารและที่พัก

สรุปได้ว่าศักยภาพด้านสิ่งจูงใจหลักของแหล่งท่องเที่ยว คือวัดในจังหวัดมุกดาหารที่มีความหลากหลาย ซึ่งยืนยันโดยทฤษฎีการการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ของคลีค วิสเตอร์ และ อัลเฟรด โคลเบอร์ (นิตยพรรณ วรณศิริ. 2540 : 99-100) กล่าวว่า วัฒนธรรมแพร่กระจายจากศูนย์กลางหรือต้นกำเนิดไปยังเขตภูมิศาสตร์เดียวกันและยุคสมัยที่ใกล้เคียงกันเท่าที่เกิดการยอมรับในสังคม การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมสามารถไปได้ทุกที่ไม่มีอุปสรรคทางภูมิศาสตร์ เพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของคน และยืนยันโดยทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม ของบรอนิสลอค มาลินอสกี (งามพิศ สัตย์สงวน. 2539 : 32-33) ที่เชื่อว่ามนุษย์ในทุกสังคมมีความต้องการพื้นฐานทางจิตใจ และหน้าที่หลักของวัฒนธรรม คือการตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานของมนุษย์หรือเปรียบเทียบเครื่องมือในการตอบสนองความต้องการพื้นฐาน 3 ด้านของมนุษย์ คือ ความต้องการพื้นฐานทางร่างกาย ความต้องการด้านสังคม และ ความต้องการทางจิตใจเชิงสัญลักษณ์ เพื่อความมั่นคงทางจิตใจที่ทำให้คนรู้สึกอบอุ่นใจ จึงต้องพึ่งศาสนา และ โสยศาสตร์ เพื่อให้เกิดความมั่นใจมากขึ้น มาลินอสกีย้ำว่า วัฒนธรรมทุกด้านมีหน้าที่ต้องทำคือตอบสนองความต้องการมนุษย์ด้านใดด้านหนึ่งหรือทั้ง 3 ด้าน

1.2 ศักยภาพประกอบของแหล่งท่องเที่ยว พบว่าการเดินทางเข้าถึงวัดต่าง ๆ

ในจังหวัดมุกดาหาร สามารถเดินทางเข้าถึงได้ทุกวัด บางวัดไปถึงได้อย่างสะดวก บางวัดก็ยังไม่สะดวก บางวัดตั้งอยู่บนภูเขา บางวัดมีเนื้อที่กว้างขวางมาก บางวัดเป็นถนนลูกรังขาดการบำรุง ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ พบว่าทุกวัดยังมีไม่ครบทุกด้าน ส่วนใหญ่ไม่มีที่พัก ไม่มีร้านอาหารและเครื่องดื่ม ไม่มีสินค้าหรือของที่ระลึก ไม่มีแผนผังแสดงที่ตั้งในบริเวณวัด การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวยังไม่มียุทธศาสตร์ที่แน่นอน ซึ่งศักยภาพประกอบดังกล่าว ขัดแย้งกับแนวคิดเรื่องศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวของ Mill และ Morrison (รุ่งรัตน์ หัตถกรรม, 2545 : 13) ที่กล่าวว่าแหล่งท่องเที่ยวจะต้องประกอบไปด้วยสิ่งดึงดูดใจ ซึ่งเป็นตัวดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางเข้ามาในพื้นที่ สิ่งอำนวยความสะดวกที่ให้บริการสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว สาธารณูปโภคและการคมนาคมขนส่งที่ช่วยให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ และสุดท้ายคือการต้อนรับอย่างมีมิตรไมตรี สอดคล้องกับแนวคิดของวิวัฒน์ชัย บุญยศักดิ์ (2532 : 32-37) ที่กล่าวว่าศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวจะพิจารณาจากองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ความสวยงาม ลักษณะเด่นในตัวเอง ความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ สภาพการเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก ความปลอดภัย สภาพแวดล้อม และความมีชื่อเสียงในปัจจุบัน สอดคล้องกับแนวคิดของชูสิทธิ์ ชูชาติ (2542 : 27), บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542 : 45-46) ที่กล่าวถึงองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวว่าประกอบไปด้วย สิ่งดึงดูดใจที่เกิดจากสถานที่และเหตุการณ์ มีเส้นทางคมนาคมเข้าถึง มีเส้นทางหรือโครงข่ายคมนาคมที่เชื่อมโยงกันระหว่างแหล่งท่องเที่ยวกับบริเวณใกล้เคียง และมีสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อให้นักท่องเที่ยวที่เข้ามาแหล่งท่องเที่ยวได้ประทับใจ สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Chailes, William และ Var (1976) ว่าแหล่งท่องเที่ยวที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวชมมี 5 กลุ่ม คือ กลุ่มธรรมชาติ กลุ่มสังคม กลุ่มทางประวัติศาสตร์ กลุ่มความบันเทิงและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ และโครงสร้างพื้นฐานด้านอาหารและที่พัก สอดคล้องกับผลการวิจัยของจุฑามาศ ไชยศรี (2536 : 235-250) ที่สรุปศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งจากตัวแปรที่สำคัญคือ ความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว สอดคล้องกับผลการวิจัยของ รัฐทิทยา หิรัณยหาดี (2544 : 80-85) ที่สรุปว่าสิ่งที่เป็นตัวชี้วัดศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือในด้านคุณค่าทางการศึกษา การสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน การประชาสัมพันธ์การเป็นแหล่งท่องเที่ยว ด้านความพร้อมของบุคลากรและสาธารณูปโภคขั้นสูง สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Gingging, Flory Ann Mansor (2003) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของรัฐซาบารู ประเทศมาเลเซีย โดยการสำรวจสิ่งที่เป็เอกลักษณ์ของชาวพื้นเมืองเผ่าต่าง ๆ ที่เข้ามาตั้งรกรากอยู่ที่เกาะบอร์เนียว โดยร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและเอกชน เพื่อตัดสินใจในการลงทุนในธุรกิจการท่องเที่ยวโดยเน้นการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของจุฑามาศ ไชยศรี

(2536 : 235-250) ว่า การวัดศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งตัวแปรที่สำคัญคือ ความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว และสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว ปัญหาการท่องเที่ยวที่สำคัญคือ ปัญหาทางด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ปัญหาสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ ปัญหาการขาดจิตสำนึกในการรักษาสภาพแวดล้อม การวางแผนพัฒนาควรปรับปรุงสภาพภายในแหล่งท่องเที่ยวให้สะอาด คงสภาพสมดุลทางสิ่งแวดล้อมไว้ให้มากที่สุด ให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา สอดคล้องกับงานวิจัยของพรศุติ อินยะรัตน์ (2547 : 181 - 189) ในการศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการ โบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวจังหวัดตรัง จุดเด่นที่สำคัญคือศิลปกรรมและธรรมชาติที่สวยงาม มีความปลอดภัย การคมนาคมสะดวก มีการจัดภูมิทัศน์รอบ ๆ อย่างสวยงาม ยืนยันโดยแนวคิดทางนิเวศพัฒนาวัฒนธรรม (ทักษิณา ไกรราช. 2546 : 21 ; อ้างอิงมาจาก Julian Steward. 1977) ที่กล่าวว่า สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศมีความสัมพันธ์อย่างยิ่งกับรูปแบบและวิวัฒนาการของวัฒนธรรมในสังคมละส่งผลกระทบซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออก วัฒนธรรมจึงเป็นเครื่องมือให้มนุษย์ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมแต่ก็ไม่สามารถกำหนดชี้ชัดลงไปได้ว่าลักษณะประเพณีวัฒนธรรมแบบใดมีอิทธิพลต่อการอยู่รอดของสังคมอย่างแท้จริง

โดยสรุปศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหารด้านการท่องเที่ยว มีศักยภาพในด้านต่าง ๆ อย่างเพียงพอสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ยั่งยืนได้เป็นอย่างดี มีศักยภาพประกอบที่เพียงพอ สามารถให้บริการนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาของจังหวัดมุกดาหาร

2. แนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ในการศึกษารั้วนี้มีหลายประการที่สะท้อนให้เห็นถึงสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นกับวัดในจังหวัดมุกดาหารในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อันเป็นสาเหตุที่ทำให้การท่องเที่ยวตามวัดไม่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเท่าที่ควร มีประเด็นสำคัญดังนี้ คือ

แนวทาง การพัฒนาด้านศักยภาพหลักที่เป็นสิ่งจูงใจของแหล่งท่องเที่ยว และแนวทางการศักยภาพประกอบ ของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งเป็นที่สอดคล้องกับการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ตามแนวคิดของ Gann (1994) ว่าการวางแผนการท่องเที่ยวควรเริ่มจากกิจกรรมของคนเข้ามาเที่ยว ในแหล่งท่องเที่ยว และต้องการรวบรวมข้อมูลเพื่อหา กิจกรรมของนักท่องเที่ยว สิ่งที่สำคัญคือ สามารถหาความชัดเจนของความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวในพื้นที่นั้น ตลอดจนสามารถคาดการณ์ถึงแนวโน้มการเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมได้ การพัฒนาการท่องเที่ยวไม่ควรคำนึงถึงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างเดียว ควรมีการพัฒนาบุคคล ด้วย สอดคล้องกับแนวคิดของ Colttman (รัฐทิทยา หิรัณยหาด. 2544 : 15) ที่ได้ให้แนวทางไว้ในการได้แสดงออกถึงความคิดเห็น ความต้องการ และความปรารถนาของประชาชนใน

พื้นที่ ที่ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในพัฒนาศักยภาพของวัดสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของเกษสุดา งามขวา (2543 : 70) ที่ได้เสนอแนวทางแก้ไขปัญหาลิงแวดล้อมศิลปกรรมพระธาตุคูม การดูแลปรับปรุงสภาพแวดล้อมโดยการจัดสภาพภูมิสถาปัตยกรรมที่เหมาะสม เพื่อส่งเสริมให้เป็น สถานที่ท่องเที่ยวอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดสกลนคร ให้เป็นที่รู้จักแก่บุคคลทั่วไป สอดคล้องกับงานวิจัยของสุภาภรณ์ หาญทอง (2543 : 98 - 113) ในการศึกษา ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวจังหวัดพัทลุง พบว่าจังหวัดพัทลุงมีศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวค่อนข้างต่ำ เนื่องจากขาดหน่วยงานหลักที่จะรับผิดชอบด้านการจัดการท่องเที่ยว ขาดการบริหารจัดการที่ดี ปัญหาอุปสรรคที่สำคัญคืองบประมาณที่ไม่เพียงพอ จำนวนบุคลากรไม่เพียงพอ สอดคล้องกับงานวิจัยของรัฐทิทยา หิรัณยหาด (2544 : 80 - 85) ว่าบ้านหนองขามมีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม มีในด้านคุณค่าทางการศึกษา การสาธารณสุข ปลอดภัย พื้นฐาน และการประชาสัมพันธ์การเป็นแหล่งท่องเที่ยว แต่ขาดศักยภาพด้านความพร้อมของบุคลากรและสาธารณสุขปลอดภัยสูง โดยมีแนวทางในการเพิ่มศักยภาพของหมู่บ้านคือให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการเองและมีองค์กรภายนอกให้การสนับสนุนและควรจัดตั้งคณะกรรมการดูแลการท่องเที่ยวในหมู่บ้าน โดยเฉพาะ สอดคล้องกับงานวิจัยของศศิธร ยิ้มศิริ (2546 : 102 – 115) ว่ามาตรฐานการพัฒนาให้ได้มาตรฐานที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ได้มากขึ้น เป้าหมายหลักที่จะต้องทำอย่างเร่งด่วนคือ การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว การทำนุบำรุงขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นรวมทั้งมาตรฐานความปลอดภัย และความสะอาด แนวทางการพัฒนาเสนอแนะไว้ 5 แนวทางคือ การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่หลากหลาย การปรับปรุงสภาพแวดล้อม ภูมิทัศน์ และองค์ประกอบโดยรวมของแหล่งท่องเที่ยวให้มีความร่มรื่น สวยงาม และปลอดภัย การ จัดระบบเส้นทางท่องเที่ยวและการสัญจรให้เหมาะสมโดยจัดทำโครงข่ายของเส้นทางท่องเที่ยว การ ปรับปรุงระบบการประชาสัมพันธ์และการเผยแพร่ข้อมูลให้กว้างขวางและทั่วถึงมากขึ้น และการที่ ทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องให้ร่วมมือกันพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง สอดคล้องกับผลงานการวิจัยของทรงคุณ จันทจร (2549 : 52 – 56) ว่าการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางศิลปะและวัฒนธรรมภาคอีสาน ทำได้โดยใช้ยุทธศาสตร์ MICE กระตุ้นให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยว ใช้การประชุมสัมมนา การแสดงสิ่งประดิษฐ์ การประชุมใหญ่ระดับนานาชาติ และการจัดแสดงนิทรรศการ ควรให้สถาบันอุดมศึกษา และส่วนราชการเป็นแกนนำ เพราะจังหวัดมหาสารคาม มีสถาบันอุดมศึกษาภาครัฐมากที่สุดในภาคอีสาน กิจกรรมต้องสามารถนำเสนอจุดขายที่เด่นของสถาบันหรือองค์กร เน้นการวางแผนร่วมกันอย่างต่อเนื่องตลอดปี และควรวางแผนจัดการท่องเที่ยวให้กระจายไป ทุกอำเภอเพื่อให้ประชาชนในชุมชนได้รับประโยชน์และมีรายได้เพิ่มขึ้น จากการจำหน่ายสินค้าแก่นักท่องเที่ยว สอดคล้องกับผลงานการวิจัยของ ลี ยูเอบี โยชุน (Liu, Abby Yi-chun, 2002) ว่า การพัฒนาอย่างสำคัญในธุรกิจการท่องเที่ยว ซึ่งได้รับการวางแผน การสร้าง

รากฐาน จุดประสงค์ในการพัฒนาธุรกิจ การใส่ใจต่อลูกค้า นโยบายแบบแผนที่พอเพียง การเตรียมความพร้อม แหล่งที่มา สมาคมและการทำงานเพื่อพัฒนาในธุรกิจการท่องเที่ยว ได้สรุปนโยบาย ดังนี้คือ ขอบเขตของธุรกิจการท่องเที่ยวต้องมีการวางแผน สมาคมต้องมีการว่าจ้างและมีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจและชนชาติเพื่อนำมาสู่ท้องถิ่น สอดคล้องกับผลงานการวิจัยของ โรบิน มิตซ์ (Mitz, Robyn. 2006) กล่าวว่า การที่ชุมชนมีรากฐานที่มั่นคง แข็งแรง ควบคู่กับการพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวไปด้วย จะเป็นแนวทางที่มีประโยชน์และเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ในการท่องเที่ยวต่อไป

ดังนั้นโดยภาพรวมจากการศึกษาวัดในจังหวัดมุกดาหารจัดได้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถพัฒนาศักยภาพผู้การเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี เพราะมีความพร้อมด้านปัจจัยที่เป็นสิ่งจูงใจในการท่องเที่ยว ที่ประกอบด้วยศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ศาสนบุคคล และงานประเพณีท้องถิ่น ที่โดดเด่นมีเอกลักษณ์เฉพาะ มีปัจจัยประกอบ ที่สามารถรองรับและให้บริการนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี สิ่งที่ยังขาดอยู่ก็แต่เพียงการประชาสัมพันธ์ การพัฒนาความพร้อมของบุคลากร และการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการของหน่วยงานภาครัฐที่ยังไม่ได้ดำเนินการ ซึ่งหากสามารถปฏิบัติตามแนวทางการพัฒนาศักยภาพวัดจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่วางแผนไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ วัดในจังหวัดมุกดาหารจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ยั่งยืนมีเสน่ห์ที่จะดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาถึง และพอใจที่เดินทางมาสัมผัส มาชื่นชม แหล่งท่องเที่ยวอื่นอีก

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาวิจัยการที่จะไปท่องเที่ยวตามวัดต่าง ๆ นั้นส่วนใหญ่เกิดจากแรงจูงใจ ได้แก่ แรงจูงใจภายใน ซึ่งเป็นเรื่องของตัวบุคคลโดยเฉพาะ และแรงจูงใจภายนอก ซึ่งเป็นเรื่องของสภาพวัด แรงจูงใจภายในเกิดจากปัจจัยทางด้านจิตใจ เกี่ยวกับความคิดที่คิดว่าทำตามประเพณี เมื่อมีงานก็ต้องไปร่วมงานกันที่วัด ความเชื่อที่เชื่อว่าเมื่อไปทำบุญที่วัดจะได้บุญ บางคนคิดว่าทำบุญที่วัดจะได้บุญมากกว่าการทำบุญที่อื่น เป็นการสะสมพลังบุญเอาไว้ใช้ในอนาคตทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ความเชื่อทางไสยศาสตร์ เช่น ทำนายชะตา ดูฤกษ์ดี สะเดาะเคราะห์ ทำให้ผู้ต้องการในเรื่องดังกล่าวไปวัดเพื่อให้พระสงฆ์ในวัดช่วยธุระที่ตนต้องการมีความทุกข์ก็ไปวัด หากความสงบหาพระเพื่อให้คำแนะนำสั่งสอน ซึ่งศาสนาพุทธมีคำสอนที่มีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ได้กล่าวถึงความทุกข์และวิธีดับทุกข์ได้อย่างละเอียด แนะนำแกทุกข์ มีพระภิกษุที่พอจะปลอบใจแก้ความทุกข์ที่เกิดขึ้นในใจ หรือลดทุกข์เบาบางลงได้ มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตรงกับความเชื่อของตน เพราะบุคคลโดยทั่วไปมักจะแสวงหาสิ่งที่มีอำนาจแผ่พลังกลับคอยคุ้มครองตนเองมิให้เกิดมีทุกข์มีภัยเดือดร้อน สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อาจมีในวัด เช่น พระพุทธรูป พระธาตุ พระเจดีย์ เจ้าแม่กวนอิม เจ้าแม่ตะเคียนแม่พระธรณี เชื่อว่าเมื่อมีความทุกข์ไปวัดก็จะได้รับความสงบ การได้ฟังธรรมะ ได้เข้าร่วมงาภายในวัดความสงบจะเกิดขึ้น ปัญหาจะเบาบางจะพบหนทางที่ช่วยบรรเทาทุกข์ได้ ความเกรงใจผู้อื่น และ

ความต้องการด้านจิตใจ แรงจูงใจภายนอก ซึ่งแต่ละวัดมีแรงดึงดูดให้คนเข้าไปท่องเที่ยวที่วัดไม่เท่ากัน ที่สำคัญได้แก่ ความสวยงาม โดดเด่น สงบ สะอาด ร่มรื่น เป็นระเบียบของวัด ย่อมจูงใจให้คนเข้ามาเที่ยววัดได้มาก ความประพุดิน่าเลื่อมใสของพระสงฆ์ในวัด วัดที่มีพระสงฆ์ที่มีกิริยาสำรวมเคร่งในพระวินัย เป็นที่ศรัทธาแก่ผู้ที่พบเห็น ย่อมมีแรงจูงใจให้เกิดศรัทธาอยากเข้าวัด การโฆษณาประชาสัมพันธ์ เป็นเรื่องที่สำคัญมากถ้าไม่มีการประชาสัมพันธ์คนก็ไม่รู้จักคนก็ไม่เที่ยว น้อย ถ้าประชาสัมพันธ์ให้รู้จักคนก็ไปเที่ยวมาก ความสะดวกของการเดินทาง หากเดินทางไปวัดต้องเสียเวลามาก ถนนไม่ดี เข้าสู่วัดยาก คนก็ไปวัดนี้ไม่มาก อย่างไรก็ตามถ้ามีพระสงฆ์ที่น่าเลื่อมใสศรัทธา หรือมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีคนนับถือมากก็สามารถจูงใจให้คนไปวัดมากแม้การเดินทางไปมา จะยากลำบากก็ตาม ซึ่งสามารถยืนยันโดยทฤษฎีที่สำคัญคือทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมของ บรอนิสลอส มาลินอสกี (Bronislaw Malinowski) ที่เสนอว่า โครงสร้างก็คือสถาบันของสังคมที่เกิดมาจากความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ เชื่อว่ามนุษย์ในทุกสังคมมีความต้องการพื้นฐานทางจิตใจ และหน้าที่หลักของวัฒนธรรม คือการตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานของมนุษย์หรือเปรียบเสมือนเครื่องมือในการตอบสนองความต้องการพื้นฐาน 3 ด้านของมนุษย์ คือ ความต้องการพื้นฐานทางร่างกาย (Basic and Psychological Needs) ความต้องการด้านสังคม (Instrument Needs) มาลินอสกี ย้ำว่า วัฒนธรรมทุกด้านมีหน้าที่ต้องทำคือตอบสนองความต้องการมนุษย์ด้านใดด้านหนึ่งหรือทั้ง 3 ด้าน (งามพิศ สัตย์สงวน. 2539 : 32-33)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

จากการศึกษาที่ได้กล่าวมาเป็นลำดับนั้นสามารถสรุปเป็นข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยมาปรับใช้ดังนี้

1.1 มีการวางแผนที่ดี ก่อนที่จะเริ่มจะพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม จะต้องมีการวางแผนการท่องเที่ยวก่อนว่าจะดำเนินการในรูปแบบใด ที่จะทำให้นักท่องเที่ยว และชุมชนท้องถิ่นได้รับความรู้จากการจัดการท่องเที่ยว โดยที่การท่องเที่ยวจะไม่ไปลดคุณค่า และไม่ทำลายหรือเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมเดิม ตลอดจนคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับทางด้านพื้นที่และสังคมของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแต่ละแห่งด้วย

1.2 ให้การศึกษากับคนในชุมชนให้มีความรู้ในเรื่องการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม มีความตระหนักถึงให้คุณค่า ความสำคัญ ประวัติความเป็นมาของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างความเข้าใจ ความภาคภูมิใจ และขอควรปฏิบัติในการเป็นเจ้าบ้านที่ดี ไม่ให้เกิดการสูญเสียวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นไปกับการมาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว

1.3 ให้หน่วยงานของรัฐ องค์การบริหารส่วนจังหวัดและองค์การบริหารส่วนตำบล เข้ามามีส่วนร่วมในการ ปรับปรุง ดูแลรักษา และพัฒนา ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ และสิ่งแวดลอม อย่างจริงจัง โดยการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนประจำปีให้เพียงพอ

1.4 สร้างความเข้าใจ และชี้แจงในเรื่องการจัดสรรผลประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยวและสถานการณ์การท่องเที่ยวให้กับชุมชนได้รับทราบเพื่อลดข้อสงสัยที่อาจเกิดขึ้น และหาแนวทางในการรองรับผลที่ตามมาจากการท่องเที่ยว โดยเฉพาะปัญหาที่มาจากพฤติกรรมกรท่องเที่ยวที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยว ที่ไม่เข้าใจสาธูป (Imag) ของแหล่งท่องเที่ยว

1.5 ควรมีการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดมุกดาหาร โดยบรรจุลงในหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อให้นักเรียน เกิดความรัก ความภาคภูมิใจ ในท้องถิ่นของตนเอง

1.6 หน่วยงานต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรจัดให้มีโครงการจัดการแข่งขันตอบปัญหาเรื่องนำรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดมุกดาหาร ในโอกาสต่าง ๆ เช่นงานกาชาดรวมเผ่า ไทยมุกดาหารมะขามหวานชายโขง งานแข่งขันทักษะวิชาการของเขตพื้นที่การศึกษา หรืองานวันเด็ก เพื่อให้เยาวชน นักเรียน นักศึกษา และชุมชนท้องถิ่น ได้ตระหนักถึงคุณค่า และเกิดความภาคภูมิใจในแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนของตนเอง

1.7 ควรจัดให้มีกิจกรรมโครงการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวได้รู้จักแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของจังหวัดมุกดาหารมากขึ้น

1.8 ควรมีการจัดทำสื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ข้อมูลการท่องเที่ยวของจังหวัดมุกดาหารในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่

1.8.1 สื่อสิ่งพิมพ์ที่รวบรวมข้อมูลการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของจังหวัดมุกดาหาร เช่น เอกสารแผ่นพับ แผนที่เส้นทางกรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจังหวัดมุกดาหาร หนังสือคู่มือกรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจังหวัดมุกดาหาร โปสเตอร์ และจดหมายข่งกรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจังหวัดมุกดาหาร

1.8.2 สื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่รวบรวมข้อมูลกรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจังหวัดมุกดาหาร เช่น ซีดีรอม (CD ROM) คู่มือกรข้อมูลอัตโนมัติ รวมทั้งกรทำเว็บไซต์ (Web Site)

1.8.3 กรกิจกรรมเผยแพร่ผ่านสถานีวิทยุชุมชน เป็นการส่งข่าวหรือข้อมูลให้แก่สถานีวิทยุชุมชน หรือกรเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดรายการวิทยุชุมชนต่าง ๆ เพื่อเป็นการเผยแพร่สู่ประชาชนทั่วไปให้ได้รับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว และกรกรกรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของจังหวัดในวันพิเศษตามเทศกาลต่าง ๆ

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยในครั้งนี้เน้นเรื่องการศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัดในจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นหลัก ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการทำการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

2.1 ควรมีศึกษาวิจัยแนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัดทุกแห่งในจังหวัดมุกดาหารหรือจังหวัดในกลุ่มเครือข่ายการพัฒนาการท่องเที่ยวคือจังหวัดสกลนคร นครพนม มุกดาหารและกาฬสินธุ์ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลให้ครบทุกแห่ง และใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงในการพัฒนาวัดในจังหวัดกลุ่มเครือข่ายให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

2.2 ควรมีการศึกษาวิจัยพุทธศิลป์ของวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อจะได้ทราบความคิด ความรู้สึก และความเชื่อของคนในชุมชนว่ามีความสัมพันธ์กับพุทธศิลป์สาขาต่าง ๆ หรือไม่ อย่างไร

2.3 ควรมีการศึกษาวิจัยพฤติกรรมของการท่องเที่ยวเชิงพุทธของนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในจังหวัดมุกดาหาร เพื่อให้ทราบจุดประสงค์ในการเดินทางมาท่องเที่ยว รูปแบบกิจกรรมของนักท่องเที่ยว ความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมการปฏิบัติธรรม ถือนิเวศน์ ฟังธรรม การทำบุญ การบริจาคทางและพิธีกรรมทางพุทธของวัดต่าง ๆ

2.4 ควรมีการศึกษาวิจัยรูปแบบการดำเนินชีวิตของนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยววัดในจังหวัดมุกดาหาร เพื่อให้ทราบรูปแบบการดำรงชีวิตของนักท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ เช่น การกินอาหาร ที่อยู่อาศัย การแต่งกายหรือเครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค การทำบุญ การบริจาคทาน การปฏิบัติธรรม งานอดิเรก และความสนใจอื่น ๆ ของนักท่องเที่ยว เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนส่งเสริมด้านการตลาดการท่องเที่ยวต่อไป

2.5 ควรมีการศึกษาวิจัยแนวทางการพัฒนาตลาดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาวัดในจังหวัดมุกดาหาร เพื่อให้ทราบแนวทางการวิเคราะห์และการวางแผนด้านการตลาดรูปแบบการท่องเที่ยววัดในจังหวัดมุกดาหาร เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวต่อตลาดกลุ่มเป้าหมายที่จะสร้างความรู้ ความเพลิดเพลิน ความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวจนกลับมาท่องเที่ยวอีก รวมทั้งกระจายรายได้ให้กับชุมชน และให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรณีชัย ถนอมกุล. พฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในจังหวัดสกลนคร. การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัย ขอนแก่น, 2548.
- กรมการศาสนา. คู่มือปฏิบัติงานด้านศาสนา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2544.
- . ประวัติวัดที่ราชอาณาจักร เล่ม 15. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2529.
- . หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ : เอ.พี.กราฟิกดีไซน์, 2539.
- กองพุทธศาสนสถาน. วัดในประเทศไทย. 31 ธันวาคม 2547. <<http://www.dhammathai.org/>> 18 เมษายน 2550.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. การส่งเสริมการท่องเที่ยว. 2550.
< <http://www.dopa.go.th/iad/topic/tour.doc> > 18 เมษายน 2550 ก.
- . จังหวัดมุกดาหาร. 2542. <<http://www.mrbackpacker.com/>> 25 เมษายน 2550 ข.
- . จังหวัดมุกดาหาร. 2550. <<http://www.oceansmile.com/>> 18 เมษายน 2550 ค.
- . แหล่งท่องเที่ยวจังหวัดมุกดาหาร. 2547 <<http://web.tat.or.th/>> 25 เมษายน 2550 ง.
- . ทฤษฎี"โครงสร้าง" และ "หน้าที่". 2550. <<http://cyberlab.lh1.ku.ac.th/>> 23 เมษายน 2550 จ.
- . ทฤษฎีการแพร่กระจาย. 2550. <<http://www.huso.buu.ac.th/>> 23 เมษายน 2550 ฉ.
- . ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม. 2550 <<http://cyberlab.lh1.ku.ac.th/>> 23 เมษายน 2550 ช.
- . ท่องเที่ยวธรรม. 2550. <<http://www.dhammajak.net/>> 23 เมษายน 2550 ซ.
- เกรียงศักดิ์ ภูศรีโสม. การวิเคราะห์ผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขง ไทย-ลาว แห่งที่ 2. การศึกษาค้นคว้าอิสระ ศศ.ม. ขอนแก่น : ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2547.
- เกษสุดา งามขวา และจิรวดี จันทวงษา. พระธาตุคุดม-พระธาตุภูเพ็ก : แนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว. สกลนคร : สถาบันราชภัฏสกลนคร, 2543.
- คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542. หนังสือเฉลิมพระเกียรติ เรื่อง วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดมุกดาหาร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2544.

- คณิงนิตย์ จันทบุตร และสุบรรณ จันทบุตร. รายงานการวิจัยความสำเร็จในการปฏิบัติการกิจของ
วัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดหนองป่าพง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี. กรุงเทพฯ :
สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2545.
- คุณ โทจันทร์. พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2537.
- งามพิศ สัตย์สงวน. หลักมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์, 2539.
- จุฑามาศ ไชยสร. การศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัด
แม่ฮ่องสอน. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2536.
- ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์. การพัฒนาการท่องเที่ยว. เชียงใหม่ : ภาควิชามนุษยสัมพันธ์
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2537.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. วิถีไทย : การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินต์ติ้ง
แอนด์พับลิชชิ่ง, 2540.
- ชุตินา จตุรวงษ์. สถาปัตยกรรมวัดพุทธทรงพม่าในพม่าตอนบนและไทยเหนือ. วิทยานิพนธ์
ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2516.
- ชูเกียรติ นพเกตุ. การพัฒนาการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ., 2542.
- ชูสิทธิ์ ชูชาติ. อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. ม.ป.ท. : มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, 2542.
- ดวงเดือน พันธุมนาวิน. รายงานการวิจัยมหภาค เรื่อง ความเชื่อและการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา
ของคนไทย : การปลูกฝังอบรมและคุณภาพชีวิต. กรุงเทพฯ : คณะพัฒนาสังคมสถาบัน
บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2540.
- ดรุณี แก้วม่วง และลินลี ลิ้มปะลู่วณ. คู่มือการอบรมมัคคุเทศก์. เอกสารประกอบการอบรม
มัคคุเทศก์ ประจำปี 2540–2541 โดยความร่วมมือระหว่างสถาบันราชภัฏจันทรเกษมกับ
การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. กรุงเทพฯ : ราชภัฏจันทรเกษม, 2541.
- ดารณี พานทอง และสุรเสกข์ พงษ์หาญยุทธ. ทฤษฎีการจูงใจ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
รามคำแหง, 2542.
- ค้อย ชุมสาย, หม่อมหลวง. ปฐมบทแห่งวิชาการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช,
2527.
- ทรงคุณ จันทจร. การศึกษาเปรียบเทียบพัฒนาการจัดการศึกษาและศาสนาเพื่อความร่วมมือในการ
พัฒนารูปแบบและกระบวนการศึกษาและศาสนาระหว่างไทยลาว. กอปลินธุ์ :
ประสานการพิมพ์, 2549.
- _____. การศึกษาและพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม. มหาสารคาม :
ม.ป.พ., 2540.

- ทรงคุณ จันทจร และคณะ. ปกิณกวีวัฒนธรรม จังหวัดร้อยเอ็ด. ร้อยเอ็ด : สำนักงานวัฒนธรรม จังหวัดร้อยเอ็ด, 2547.
- ทักษิณา ไกรราช. มิติทางวัฒนธรรมการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคอีสาน. วิทยานิพนธ์ ปร.ด. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2549.
- ทัศนีย์ บัวระภา. การพัฒนาตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมแบบยั่งยืนของกลุ่มจังหวัด ร้อยแก่นสาร. มหาสารคาม : สถาบันวิจัยศิลปวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัย มหาสารคาม, 2549.
- เทอดชัย พันระไชย. แบบแผนทางวัฒนธรรมของกระบวนการค้าโค-กระบือในภาคอีสาน. วิทยานิพนธ์ ปร.ด. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2549.
- นิคม จารุณณี. รายงานการวิจัยเรื่องสิ่งแวดล้อมกับความมั่นคงของชาติ ศึกษากรณีการทำนาเกลือ ที่อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม. กรุงเทพฯ : สถาบันสาธาณกิจ มูลนิธิประชากร, 2534.
- นิรมล พรหมนิล. การจัดตั้งองค์กรศูนย์บริการท่องเที่ยวแบบเบ็ดเสร็จ จังหวัดมุกดาหาร. ขอนแก่น : ศูนย์วิจัยท่องเที่ยวภูมิภาคลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2548.
- เนตรชนก นันท์. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนวัดพระบาทห้วยต้ม อำเภอเถิน จังหวัดลำพูน. การค้นคว้าแบบอิสระ ศศ.ม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. อนาคตขององค์กรสงฆ์. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, 2538.
- นิยพรรณ วรรณศิริ. มนุษย์วิทยาสังคมวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.
- นิรันดร์ รันระนา. พระพุทธรูปปางมารวิชัย. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ., 2543.
- เนาวรัตน์ พลายน้อย และคณะ. พฤติกรรมการท่องเที่ยวภายในประเทศของนักท่องเที่ยว ภายในประเทศของนักท่องเที่ยวไทย. นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2538.
- บริษัทมรดกโลก จำกัด. รายงานโครงการการศึกษาความเหมาะสมและออกแบบรายละเอียดการให้ แสงสว่างโบราณสถานในตัวเมืองเชียงใหม่. กรุงเทพฯ : เพทายการพิมพ์, 2537.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. การวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542.
- ประเวศ วะสี. พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ., 2540.
- พรศุติ อินชะรัตน์. ศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวจังหวัดตรัง. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2547.
- พระครูสิทธิวิราคม. พระพุทธสิริสัตตราช. ยโสธร : ม.ป.พ., 2549.
- พระครูโสภณขันตี. อุทัยรัตนเจดีย์. ยโสธร : ม.ป.พ., 2549.

- พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตฺโต). สถานการณ์พุทธศาสนา พลิกหายนะเป็นพัฒนา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรรมการศาสนา, 2547.
- _____. บทบาทของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในการเป็นผู้นำทางการศึกษาพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : เลียงเชียง, 2538.
- พระมหาชัยนาท อรรถบุตร. แรงจูงใจในการเข้าวัดของคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ : กรณีศึกษาวัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกริก, 2542.
- พระมหาวิชาญ เลี้ยวเส็ง. พุทธศิลป์กับการท่องเที่ยว : ศึกษาบทบาทของวัดในการอนุรักษ์พุทธศิลป์เพื่อการท่องเที่ยว. วิทยานิพนธ์ อศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2544.
- พระมหาสุเทพ ผิวเผือด. ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและชุมชนศึกษาเฉพาะกรณีวัดไร่โรงวัว ตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545.
- พระอวยชัย อินศรีเมือง. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนศึกษาเฉพาะกรณี : วัดในเขตอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2542.
- พิภพ กาญจนะ. คู่มือการบริหารและการจัดการวัดฉบับย่อ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2542.
- พิสิษฐ์ บุญไทย และทรงคุณ จันทจร. การวิจัยศาสนาพุทธ : สถานภาพบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมอีสาน. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2540.
- เพ็ญพร ถิตย์ประดิษฐ์. ปัญหาการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดกาฬสินธุ์. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2542.
- เพ็ญศรี เจริญวานิช และนิติพล ภูตะโชติ. การพัฒนาตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : กรณีศึกษาแหล่งท่องเที่ยวใน 5 จังหวัด คือ ขอนแก่น นครราชสีมา บุรีรัมย์ เลย และอุบลราชธานี. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2541.
- พระพุทธระกูด หลินภู. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเทพสุทธิโมลี (หลวงพ่อสมพงษ์ ขันดีโก) ในอำเภอนิคมน้ำอ้อย จังหวัดมุกดาหาร. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2547.
- มณีวรรณ ผิวคุ้ม และปรารธนา จันทรุพันธ์. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการพัฒนาการและผลกระทบของการท่องเที่ยว : กรณีศึกษาชุมชนตลาดน้ำ. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546.
- มนัส ภาคภูมิ และคณะ. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน. กรุงเทพฯ : กองแผนงานกรรมการศาสนา, 2540.

- มนัส จารุมณี. ระเบียบวิธีการวิจัยทางภูมิศาสตร์ = Geographical Research Methodolgy. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2532.
- มานี ไชยธีรานุกัศศิริ และคณะ. บทบาทของพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ กรณีศึกษาในภาคกลาง และภาคตะวันออก. นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2541.
- มูทิตา ปิ่นสุนทร. การวางแผนเส้นทางจักรยานที่เหมาะสมเพื่อการท่องเที่ยวในเขตเกาะรัตนโกสินทร์. วิทยานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542.
- มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- ยศ สันตสมบัติ. มนุษย์กับวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548.
- รติกา อังกูร และคณะ. ความพร้อมของวัดในเขตกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยผ่านการนำชมศิลปวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : ศูนย์คุณธรรมมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2543.
- รุ่งรัตน์ หัตถกรรม. การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ., 2545.
- รัฐทิศา หิรัณยหาดี. แนวทางเพื่อเพิ่มศักยภาพหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว : กรณีศึกษาหมู่บ้านหนองขาว อำเภอดำม่วง จังหวัดกาญจนบุรี. การศึกษาค้นคว้าแบบอิสระ ศศ.ม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์ อจท., 2539.
- ราไพพรรณ แก้วสุริยะ. หลักการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน. 2545 <<http://www.stou.ac.th/>> 23 เมษายน 2550.
- วรรณ วลัยวานิช. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539.
- วิจิตร บุญขโรกุล. พุทธศาสนากับพุทธศาสนิกชน. ม.ป.ท. : วัดละหาร, 2541.
- วิชัย เทียนน้อย. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวไทย. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2528.
- วิวัฒน์ชัย บุญยศักดิ์. “ศักยภาพสำคัญอย่างไรต่อการท่องเที่ยว,” จุลสารการท่องเที่ยว. 1(4) : 11 ; เมษายน, 2532.
- วสิน อิงคพัฒนากุล. โครงการสานสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน. 2547. <<http://www.stou.ac.th/Tourism/>> 25 เมษายน 2550.
- ศศิธร ยิ้มศิริ. การพัฒนาการท่องเที่ยวในเขตเทศบาลเมืองภูเก็ตและพื้นที่เกี่ยวข้อง. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2546.

- ศักดิ์ดา เชื้ออินทร์. ฉบับกระแสพัฒนา จับตาท่องเที่ยวมุกดาหาร. 10 มีนาคม 2547 :
<<http://www.mukweb.com/>> 22 April, 2007.
- ศรีพร สมบุญธรรม. “การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน,” อุตสาหกรรมท่องเที่ยว. 1(4) :
3 ; เมษายน – มิถุนายน, 2536.
- เสกสรรค์ ขวณิษฐ์ และคณะ. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยว
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2546.
- สังศรี วงษ์เวช. รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขง. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.
เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545.
- สมคิด จิระทัศนกุล. วัด : พุทธศาสนสถาปัตยกรรมไทย. กรุงเทพฯ : ภาควิชาศิลปะ
สถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543.
- สมบัติ จำปาเงิน. พระอารามหลวงของไทย. กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, 2540.
- สมพร เทพสิทธิ. บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : สภาอุทกพัทพิทักษ์สมาคม
แห่งชาติในพระบรมราชูปถัมภ์, 2538.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. การศึกษาสังคมและวัฒนธรรม แนวความคิด วิธีวิทยา และทฤษฎี.
ขอนแก่น : อัมรินทร์ก๊อปปี้, 2544.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. ทฤษฎีสังคมวิทยา : เนื้อหาและแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 8.
กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- สันติ ชูตินธารา. การพัฒนาแหล่งการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ., 2537.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามุกดาหาร. แหล่งเรียนรู้เมืองคู่แฝด มุกดาหาร – สะหวันนะเขต.
กาฬสินธุ์ : ประสานการพิมพ์, 2547.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. บทบาทที่พึงประสงค์ของวัด และพระสงฆ์กับการ
พัฒนาสังคมไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดมุกดาหาร. 2 ทศวรรษจังหวัดมุกดาหาร. มุกดาหาร :
สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดมุกดาหาร, 2549.
- สำนักงานจังหวัดมุกดาหาร. ข้อมูลทั่วไปของจังหวัดมุกดาหาร. 2547.
<<http://www.mukdahan.go.th/>> 22 กันยายน 2007.
- สุรพิชัย พรหมสิทธิ์. การจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน. มิถุนายน 2547.
<<http://www.stou.ac.th/>> 23 เมษายน, 2550.
- สำนักงานจังหวัดมุกดาหาร. แผนปฏิบัติการ 4 ปี พ.ศ. 2548 – 2551 จังหวัดมุกดาหาร.
มุกดาหาร : กลุ่มงานพัฒนาจังหวัดมุกดาหาร, 2548.

- สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ. คู่มือถวายความรู้แก่พระสังฆาธิการ สำหรับปีสืบทอดวัฒนธรรมไทย 2538 - 2540 หลักศูตรการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมของวัด. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมศาสนา, 2539.
- สำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เขตการศึกษา 1. รายงานการวิจัยเรื่องการบริหารทรัพยากรวัดของพระสังฆาธิการระดับวัดในเขตการศึกษา 1. นครปฐม : คณะภาค 15 วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร, 2544.
- สำนักงานจังหวัดมุกดาหาร. แนะนำแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดมุกดาหาร : เมืองสำราญชายโขง. มุกดาหาร : สำนักงานจังหวัดมุกดาหาร, 2546.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดมุกดาหาร. ข้อมูลวัด สำนักสงฆ์ จังหวัดมุกดาหาร. มุกดาหาร : สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดมุกดาหาร, 2548.
- สำราญ พินิจ. หลวงปู่ศรีกับการพัฒนาสังคม. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2540.
- สายสุนีย์ สิงห์ทัศน์. “โครงการสานสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน,” แหล่งท่องเที่ยวในเมืองไทยที่เป็นมรดกโลก. 1(6) : 5 ; มิถุนายน, 2547.
- สิริกุล พิชัยจุมพล และคณะ. แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในภาคอีสานตอนบน. กรุงเทพฯ : กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2534.
- สุกานดา ฟองชัย. การท่องเที่ยวไทย. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ., 2546.
- สุชาติ รัตนภูมิพงษ์. วัฒนธรรมชุมชนในฐานะที่เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว : ศึกษากรณีแหล่งโบราณคดีบ้านปราสาท ตำบลธารปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2546.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. เบิ่งสังคัมและวัฒนธรรมอีสาน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2543.
- . มุกดาหาร เมืองมุกแม่น้ำโขง. กรุงเทพฯ : พิมพ์ศรีวันตั้งเซ็นเตอร์, 2538.
- สุจินต์ นิ่มอนงค์. การบริหารทรัพยากรวัดของพระสังฆาธิการระดับวัดในเขตการศึกษา 1. นครปฐม : สำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เขตการศึกษา 1, 2545.
- สุนิสา ฐานพรอนันท์. ความคิดเห็นของเจ้าอาวาสที่มีต่อการส่งเสริมให้วัดพุทธศาสนาในเขตอำเภออำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยว. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2540.
- สุภางค์ จันทวานิช. การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2547.
- สุภาภรณ์ หาญทอง. ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวจังหวัดพัทลุง. ภาคนิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2543.

- สุรจิตต์ จันทร์สาขา. เมืองมุกดาหาร. มุกดาหาร : ม.ป.พ., 2543.
- . เมืองมุกดาหาร และจังหวัดมุกดาหาร. มุกดาหาร : ม.ป.พ., 2541.
- . รวมเผ่าไทยมุกดาหาร. กรุงเทพฯ : สหายบล็อกและการพิมพ์, 2540.
- . จังหวัดมุกดาหาร. 2551 <<http://www.mrbackpacker.com/>> 25 เมษายน 2550 ค.
- สุรพิชญ์ พรหมสิทธิ์. “โครงการสานสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน,” การจัดการทรัพยากรมนุษย์เพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน. 1(6) : 3 ; มิถุนายน, 2547.
- สุรศักดิ์ ศรีศักดิ์ และสุพจน์ พันธจารุณี. วิหารวัดมโนภิรมย์. ม.ป.ท. : ม.ป.พ., ม.ป.ป.
- สุรางรัตน์ ช่วยวงศ์ญาติ. ความรู้ ทัศนคติ และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในท้องถิ่น : กรณีศึกษา หาดบางแสน 2 อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2547.
- อนิล ธรรมสาภิโย (สากยะ). มิติใหม่แห่งการศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศไทยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับคณะธรรมยุต. กรุงเทพฯ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2548.
- อรศิริ ปาณินท์ และคณะ. คู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางด้านกายภาพ ประเภทวัด เล่มที่ 3 วัดในภาคอีสาน. กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2533.
- Alisara, Menakanit. A Royal Temple in the Thai Urban Landscape : Wat Pho. Bangkok : Texas A&M University, 1999.
- Aspinall, Alison Jean. Communities in Change: Social Sustainability and Tourism Development. Canada : University of Waterloo (Canada), 2006.
- Boonyobhas, Angsana. Tourism Planning Concept for Ko Samui, Thailand : A sustainable Environment Development Approach. Texas : Texas A&M University, 1996.
- Carey, Janet May. Continuing Cultural Viability Via Cultural Tourism as an Economic Survival Project for Pueblo Indian People. Northern : Northern Arizona University, 2001.
- Chaturawong, Chotima. The Architecture of Burmese Buddhist Monasteries in Upper Burma and Northern Thailand : The Biography of Trees. U.S.A. : Cornell University, 2003.
- David Patt. The Com Modification of Buddhism in the American Marketplace. 2007 <<http://www.Belmont.edu/Sociology/classes/RelCommodified.htm>> 22 April, 2007.
- Carla Deicke, Grady. A Buddhist Response to Modernization in Thailand (With Particular Reference to Conservationist Forest Monks). Hawai : University of Hawai'i, 1995.

- David Patt. The Com Modification of Buddhism in the American Marketplace. 2007.
 <<http://www.Belmont.edu/Sociology/classes/RelCommodified.htm>> 22 April,
 2007.
- Wah, R. Trade and Tourism in Lao Cai, Vietnam : A study of Vietnamese-Chinese Interaction and Borderland Development. Hong Kong : The Chinese University of Hong Kong, 2005.
- Gann. Travel and Hospitality Research : A Handbook for Managers and Researchers.
 New York : John Wiley & Sons, 1994.
- Guelden, P. Marlane. Ancestral spirit Medium Ship in Southern Thailand : The Nora Performance as a Symbol of the South on the Periphery of a Buddhist Nation-State.
 Hawai : University of Hawai, 2005.
- Leshan, Tan. Theravada Buddhism and Village Economy: A Comparative Study in Sip Song Panna of Southwest China. Now York : Cornell University, 1995.
- Mitz, Robyn. A Community's Perspective on Tourism Development. Canada : Royal Roads University (Canada), 2006.
- Roongrerngsuke, Siriyupa. An Analysis of the Efficacy of Thai Buddhist Temple and the Sangha as an Informal Institution for Community Development in Northeastern Thailand.
 California : University of Southern California, 1990.
- Thomas Adams, Borchert. Educating Monks : Buddhism, Politics and Freedom of Religion on China's Southwest Border. Chicago : The University of Chicago, 2006.
- Xie, Philip Feifan. Authenticating Cultural Tourism : Folk Villages in Hainan, China.
 Canada : University of Waterloo (Canada), 2001.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

- กวีพงศ์ เอี่ยมพันธุ์. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. ธันวาคม 2550.
- กัลยา อาจวิชัย. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. ตุลาคม 2550.
- เข้มเพชร ใจช่วง. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. ตุลาคม 2550.
- คณะ 01 มินบุรี. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. วัดป่าวิเวกวัฒนาราม. กันยายน 2550.
- คำดา ใจช่วง. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. ตุลาคม 2550.
- คุณตาสมลี อาจวิชัย. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. วัดนครวราราม. เมษายน 2550.
- คุณยายม่วง ผิวจำ. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. เมษายน 2550.
- จันทร์ ปัทม. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. พฤษภาคม 2550.
- จารึก คนหาญ. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. ธันวาคม 2550.
- จำสิบเอกพงษ์ศักดิ์ สิงคินุตร. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. ธันวาคม 2550.
- จำนงค์ มาลาสาย. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. ตุลาคม 2550.
- ชาติ น้อยทรง. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. วัดนครวราราม. สิงหาคม 2550.
- เชน สุธชาติ. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. ตุลาคม 2550.
- ไฉ ปัทม. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. มิถุนายน 2550.
- ด้อย อุ่มอก. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. ตุลาคม 2550.
- ทองยุทธ ชุมศรี. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. ตุลาคม 2550.
- ทวี อินทร์จันทร์. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. ตุลาคม 2550.
- ทวีศักดิ์ เมืองฮาม. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. ธันวาคม 2550.
- ธนาคุณวัฒน์ นิลโสม. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. ธันวาคม 2550.
- น้อม เสียงล้ำ. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. เมษายน 2550.
- น้ำเพชร อินทร์วงศ์. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. กันยายน 2550.
- นิตยา วิโรจนะ. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. ตุลาคม 2550.
- บพิตร คะปัญญา. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. ตุลาคม 2550.
- ปณิชา ชินหงส์. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. กันยายน 2550.
- ประกายดาว ศรีพลพา. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. มิถุนายน 2550.
- ปัญญา สุพรรณ. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. ตุลาคม 2550.

- ปาริชาติ บุตรแก้ว. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. ตุลาคม 2550.
- ผลา แวงวรรณ. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. เมษายน 2550.
- ฝอย ปิติชาติ. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. ตุลาคม 2550.
- พรชัย ศรีพลพา. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. มิถุนายน 2550.
- พระครูพุทธวิปุลญาณกรณ. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. วัดพุทธโธธัมมะโร
(วัดภูด่านเต่า). มิถุนายน 2550.
- พระจิริญญ์ ปญญาวทฒนปาโล. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. วัด
พุทธโธธัมมะโร (วัดภูด่านเต่า). มิถุนายน 2550.
- พระเด่นชัย สุจิตโต. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. วัดป่าวิเวกวัฒนาราม
ตุลาคม 2550.
- พระที จิตติญาโน(กงนะ). ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. วัดศรีมณฑา
กันยายน 2550.
- พระบุญยืน ศรีประสงค. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. วัดมโนภิรมย์.
ตุลาคม 2550.
- พระปลัดทวี โกริโท. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. ตุลาคม 2550.
- พระมนตรี จิตตมโร. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. วัดเวินไชยมงคล.
ตุลาคม 2550.
- พระมหาปรีชา เหล่าแฉ. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. วัด
ศรีมงคลใต้. ตุลาคม 2550.
- พระมหาพิพัฒน์พงษ์ สิริบุญโญ, ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. วัด
ศรีมงคลใต้. ตุลาคม 2550.
- พระสิสุพันธ์ น้อยทรง. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. วัดนรवारาม.
มิถุนายน 2550.
- พระแหลมเพชร อรุโณ. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. วัดป่าวิเวกวัฒนาราม.
ตุลาคม 2550.
- พระอธิการบุญเหลือ สันติกโร. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. วัดรอยพระ
พุทธบาทภูมโนรมย์. ตุลาคม 2550.
- พระอธิการพล ยโสธโร. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. วัดภูหล่มขุม.
กันยายน 2550.
- พระอธิการสมคิด สุทธจิตโต. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. วัดบรรพตคีรี.
กันยายน 2550.

พระอธิการสุระเดช สัตถุญจิตโต. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. วัดนรवारาม.
มิถุนายน 2550.

พระอธิการหนูสินธ์ ปัญญาโว. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. วัดมโนภิรมย์.
ตุลาคม 2550.

พิทยา พิพัฒน์ยานนท์. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. ธันวาคม 2550.

ไพโรจน์ ไชยศรี. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. ธันวาคม 2550.

ภูบาล มงคลเกตุ. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. เมษายน 2550.

แม่ชีน้อย. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. วัดบรรพตคีรี. สิงหาคม 2550.

ยุทธนา เฟื่องปาน. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. ตุลาคม 2550.

รักษัภิรมย์ กลางประพันธ์. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. องค์การบริหารส่วน
ตำบลหนองสูงใต้ อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร. ธันวาคม 2550.

ไโล น้อยทรง. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. มิถุนายน 2550.

วิษณุ มาตชาติ. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. เมษายน 2550.

ศิวาพร นามเหล่า. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. ตุลาคม 2550.

สมลี อาจวิชัย. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. เมษายน 2550.

สุกัลยา ภูแลศรี. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. ธันวาคม 2550.

เสริม ใจช่วง. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. ตุลาคม 2550.

เสา โยมพวย. ผู้ใหญ่ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. ตุลาคม 2550.

โส จันทร์พันธ์. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. ตุลาคม 2550.

แสงระวี แซ่เล่า. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. ตุลาคม 2550.

แสงสินธุ์ ปุณจันทร์. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. มิถุนายน 2550.

สุชาดา ชุมศรี. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. ตุลาคม 2550.

อังศุมาลิน โคตรสิงห์. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. ตุลาคม 2550.

อุทิศ ผิวขำ. ผู้ให้สัมภาษณ์. สมประสงค์ อ่อนแสง, ผู้สัมภาษณ์. ตุลาคม 2550.

ภาคผนวก ข
แบบสำรวจ

แบบสำรวจวัดในจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยว
 เพื่อบันทึกข้อมูลต่าง ๆ เพิ่มเติมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องต่าง ๆ ในพื้นที่ที่จะศึกษา

1. ข้อมูลพื้นฐาน

- 1.1 ชื่อแหล่งท่องเที่ยว.....
- 1.2 ที่ตั้งแหล่งท่องเที่ยว หมู่บ้าน.....ตำบล.....
- 1.3 ขนาดพื้นที่.....
- 1.4 การเข้าถึงและระยะทาง.....
- 1.5 ตั้งอยู่ริมถนนสายหลักเส้นทางหมายเลข
 ระหว่างกม. ที่
- 1.6 ตั้งอยู่ริมถนนสายรองแยกจากถนนสายหลักเส้นทางหมายเลข
 ระหว่างกม. ที่
- 1.7 ประวัติความเป็นมา

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. โครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก

- 2.1. สถานที่พักค้างแรมบริเวณแหล่งท่องเที่ยว.....

.....

ลักษณะที่พัก.....

ระยะทางจากที่พักถึงแหล่งท่องเที่ยว..... กิโลเมตร

จำนวนคนที่สามารถเข้าพักได้..... คน / วัน

- 2.2 สุขาที่ให้บริการในแหล่งท่องเที่ยว.....จุด จุดละ.....ห้อง

ความสะอาด.....

- 2.3 สถานที่จอดรถปริมาณรถที่เข้าจอดได้.....

- 2.4 การสื่อสารบริเวณแหล่งท่องเที่ยว.....

- 2.5 ความปลอดภัยของแหล่งท่องเที่ยว.....

- 2.6 สถานพยาบาลที่ใกล้แหล่งท่องเที่ยวมากที่สุด.....
- 2.7 สถานีบริการน้ำมันที่ใกล้แหล่งท่องเที่ยวมากที่สุด.....
ระยะทางจากแหล่งท่องเที่ยว.....ก.ม.

3. ความน่าสนใจและความมีชื่อเสียง

- 3.1 เอกลักษณ์หรือลักษณะเด่น.....
- 3.2 ความน่าสนใจ.....
- 3.3 ความหลากหลายภายในแหล่งท่องเที่ยว.....
- 3.4 กิจกรรมต่าง ๆ ในแหล่งท่องเที่ยว.....
.....
.....

4. การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

- 4.1 ประเภทถนนที่เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว.....
.....
- 4.2 ประเภทพาหนะที่เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว.....
.....
- 4.3 ฤดูที่เหมาะสมสำหรับท่องเที่ยว.....
.....
- 4.4 ช่วงเดือนที่เหมาะสมสำหรับท่องเที่ยว ช่วงเดือน จนถึง
- 4.5 เหตุผลที่ไม่สามารถท่องเที่ยวได้.....
.....
.....

ผู้บันทึกการสำรวจ.....

วันที่ เดือน..... พ.ศ.....

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

เรื่อง การศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัดในจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยว
สำหรับวัด/บุคลากรภายในวัด

คำชี้แจง ในการกรอกแบบสัมภาษณ์

1. การศึกษานี้เป็นการศึกษาทางวิชาการ ไม่มีผลกระทบต่อผู้ให้ข้อมูลแต่อย่างใด แต่จะเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมในอนาคต จึงขอให้ท่านกรุณาตอบแบบสอบถามตามความคิดเห็นของท่าน เพื่อประโยชน์ต่อการนำข้อมูลไปใช้ในการพัฒนาต่อไป
2. แบบสอบถามชุดนี้แบ่งออกเป็น 3 ตอน ประกอบด้วย
ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้สัมภาษณ์
ตอนที่ 2 ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยววัดในจังหวัดมุกดาหาร
ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับศักยภาพของวัดเพื่อการท่องเที่ยว

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้สัมภาษณ์

1. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์
.....
2. ตำแหน่งปัจจุบัน
.....
3. อาชีพ.....อายุ.....ปี การศึกษาสูงสุด.....
4. สถานที่ท่องเที่ยวบ้าน.....
ตำบลอำเภอ.....จังหวัด มุกดาหาร
รหัสไปรษณีย์
5. หน่วยงานที่รับผิดชอบ
6. เวลาให้บริการ.....
7. งบประมาณที่ได้รับ / ปีบาท

ตอนที่ 2 ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยววัดในจังหวัดมุกดาหาร

1. จุดเด่นของวัด /แหล่งท่องเที่ยว คือ
.....
.....
.....
.....

2. จุดเด่นของวัด/แหล่งท่องเที่ยว มีความเป็นมาอย่างไร

.....

3. ท่านให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในช่วงเวลาใดมากที่สุด

.....

4. เฉลี่ยต่อวันมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวที่แหล่งท่องเที่ยวประมาณ.....คน

5. สิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับรองรับนักท่องเที่ยวมีเพียงพอสำหรับนักท่องเที่ยวหรือไม่

.....

6. ท่านส่งเสริมวัด/แหล่งท่องเที่ยว และอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวอย่างไรบ้าง

.....

7. ภาพรวมของวัดเป็นอย่างไร

.....

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับศักยภาพของวัดเพื่อการท่องเที่ยว

1. ท่านอำนวยความสะดวกอะไรบ้างแก่นักท่องเที่ยว

.....

2. ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการวัด/แหล่งท่องเที่ยวบ้างหรือไม่ อย่างไร

.....

3. มีการรณรงค์ให้อนุรักษ์วัด/แหล่งท่องเที่ยวหรือไม่ อย่างไร

.....

4. รูปแบบกิจกรรมของวัดในปัจจุบันมีลักษณะอย่างไร

.....

5. รูปแบบกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ท่านต้องการเพิ่มเติม มีลักษณะอย่างไร

.....

6. วัดนี้มีการให้บริการที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวหรือไม่

.....

7. ท่านบำรุง ดูแล รักษา วัด / แหล่งท่องเที่ยวอย่างไร

.....

8. งบประมาณที่ใช้ในการดำเนินงาน/กิจกรรมต่าง ๆ ส่วนใหญ่มาจากที่ใด มีปัญหาหรือไม่

.....

9. นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นกลุ่มใด

.....

10. ท่านประชาสัมพันธ์วัด/แหล่งท่องเที่ยวหรือไม่ ในรูปแบบใด

.....

ขอขอบพระคุณที่ท่านให้ความร่วมมือ

นางสมประสงค์ อ่อนแสง

นิสิตปริญญาโท สาขาวัฒนธรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

(วันที่สัมภาษณ์.....เวลา.....น.)

แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

เรื่อง การศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัดในจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยว
สำหรับกลุ่มผู้รู้

คำชี้แจง ในการกรอกแบบสัมภาษณ์

1. การศึกษานี้เป็นการศึกษาทางวิชาการ ไม่มีผลกระทบต่อผู้ให้ข้อมูลแต่อย่างใด แต่จะเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมในอนาคต จึงขอให้ท่านกรุณาตอบแบบสอบถามตามความคิดเห็นของท่าน เพื่อประโยชน์ต่อการนำข้อมูลไปใช้ในการพัฒนาต่อไป
2. แบบสอบถามชุดนี้แบ่งออกเป็น 2 ตอน ประกอบด้วย
ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้สัมภาษณ์
ตอนที่ 2 ข้อคิดเห็นด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยววัดในจังหวัดมุกดาหาร

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้สัมภาษณ์

1. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....
 2. ตำแหน่งปัจจุบัน
 3. อาชีพ.....อายุ.....ปี การศึกษาสูงสุด.....
 4. อยู่บ้านเลขที่.....ตำบล
- จังหวัด มุกดาหาร รหัสไปรษณีย์

ตอนที่ 2 ข้อคิดเห็นด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยววัดในจังหวัดมุกดาหาร

1. ท่านมีความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างไรบ้าง
.....
.....
2. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
.....
.....
3. ปัจจุบันท่านคิดว่ากรณีที่นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวในวัดในจังหวัดมุกดาหาร ประสบปัญหาในด้านใดมากที่สุด
.....
.....
.....
.....

4. ถ้าท่านได้เข้ามามีส่วนร่วมการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ท่านอยากพัฒนาด้านใดเป็นการเร่งด่วน

.....

.....

.....

.....

5. ท่านต้องการให้มีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมวัดเพื่อการท่องเที่ยวอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

6. ท่านต้องการให้มีการพัฒนาวัดในจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยวหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณที่ท่านให้ความร่วมมือ

นางสมประสงค์ อ่อนแสง

นิสิตปริญญาโท สาขาวัฒนธรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

เรื่อง การศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัดในจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยว
สำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยว

คำชี้แจง ในการกรอกแบบสัมภาษณ์

1. การศึกษานี้เป็นการศึกษาทางวิชาการ ไม่มีผลกระทบต่อผู้ให้ข้อมูลแต่อย่างใด แต่จะเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมในอนาคต จึงขอให้ท่านกรุณาตอบแบบสอบถามตามความคิดเห็นของท่าน เพื่อประโยชน์ต่อการนำข้อมูลไปใช้ในการพัฒนาต่อไป
2. แบบสอบถามชุดนี้แบ่งออกเป็น 2 ตอน ประกอบด้วย
 - ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้สัมภาษณ์
 - ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการของนักท่องเที่ยวและแบบแผนการท่องเที่ยว
 - ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้สัมภาษณ์

1. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....สถานภาพ.....
 2. เพศ..... อาชีพ.....อายุ.....ปี
 3. การศึกษาสูงสุด..... อยู่บ้านเลขที่.....ตำบล
- อำเภอ..... จังหวัด มุกดาหาร รหัสไปรษณีย์

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการของนักท่องเที่ยวและแบบแผนการท่องเที่ยว

1. ท่านเคยปฏิบัติธรรมอย่างไรบ้าง(เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ)

☐ ไม่เคยปฏิบัติธรรม	☐ ฟังเทศน์
☐ ทำบุญตักบาตร	☐ ไหว้พระ สวดมนต์
☐ ศึกษาธรรมะ	☐ นั่งสมาธิ
☐ ถือนิสสัย	☐ อื่น ๆ (โปรดระบุ).....
2. ท่านได้ทราบข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวนี้จากใคร

☐ สามเณร / ภรรยา	☐ พ่อ / แม่
☐ ญาติ	☐ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ท.ท.ท.)
☐ อื่น ๆ (โปรดระบุ).....	
3. ท่านเดินทางมาท่องเที่ยวอย่างไร

☐ รถเช่า / รถนำเที่ยว	☐ รถประจำทาง
☐ รถยนต์ส่วนตัว	☐ อื่น ๆ (โปรดระบุ).....
4. จำนวนครั้งที่ท่านมาเที่ยวจังหวัดมุกดาหาร ครั้ง

5. ระยะเวลาที่ท่องเที่ยวในจังหวัดมุกดาหาร..... วัน
6. ในการเดินทางมาท่องเที่ยว ท่านไปเที่ยวจังหวัดใดบ้าง
7. ท่านมีค่าใช้จ่ายในการเดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดมุกดาหารเท่าไร.....บาท
8. ท่านชอบทำกิจกรรมใดบ้างในการไปท่องเที่ยววัด(เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ)
- กราบสักการะพระพุทธรูป สนทนาธรรม / กราบนมัสการพระภิกษุ
- ร่วมกิจกรรมตามประเพณี งานกฐิน / ผ้าป่า
- ทำบุญ ตักบาตร บวชนาค
- ชมทิวทัศน์ อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

9. ท่านไปเที่ยววัดใดบ้างในจังหวัดมุกดาหาร(เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ศรีมงคลใต้ ศรีมงคลเหนือ ศรีบุญเรือง ศรีสุเมงค์
- ยอดแก้วศรีวิชัย ภูมโนรมย์ ศรีมณฑา ศรีมหาโพธิ์
- ป่าวิเวก มโนภิรมย์ ลัญจิววัน โพธิ์ศรี
- นุปสาราม ศรีมงคล โพธิ์ชัย โพธิ์ศรีแก้ว
- พระพุทธบาท ภูกำแพง บ้านพังแดง ถ้ำผา
- ป้อม มัชฌิมาวาส เวินไชย สำนักสงฆ์ภูแก่นจันทร์ บ้าน
- คูมหวาน สำนักแม่ชีแก้ว ป่าวิเวกพัฒนาราม ป่าสุภัทธาราม พิจิตร
- สังฆาราม นรवारาม ถ้ำจำปากันตสีลาวาส ศรีนันทาราม
- บรรพตคีรี พุทธโธธัมมชโร ภูหลุมบุม ศรีวิชัย พุทธ
- อุทยานภูสร้าง อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

10. แหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่ท่านชอบมากที่สุดจังหวัดมุกดาหาร

ชื่อแหล่งท่องเที่ยว.....

เอกลักษณ์หรือลักษณะเด่น.....

.....

.....

ความน่าสนใจ.....

กิจกรรมต่าง ๆ ในแหล่งท่องเที่ยว.....

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

1. ท่านต้องการข้อมูลอะไรบ้าง ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในจังหวัดมุกดาหาร

2. ป้ายบอกทาง สื่อความหมาย เหมาะสม เข้าใจ เพียงพอหรือไม่

3. สภาพการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว วัดมีลักษณะอย่างไร

4. การให้บริการร้านอาหาร / เครื่องดื่ม มีเพียงพอ และสะอาดหรือไม่

5. การบริการห้องน้ำ / ห้องสุขา สะอาดและเพียงพอ หรือไม่

6. การบริการน้ำดื่ม - น้ำใช้ เพียงพอและสะอาดหรือไม่

7. ท่านต้องการความรู้ข้อมูล ประวัติของวัด / แหล่งท่องเที่ยวหรือไม่

8. ท่านมีความปลอดภัยในการมาท่องเที่ยว หรือไม่

9. ท่านมีข้อเสนอแนะด้านศักยภาพวัดในจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
 อย่างไร

10. ท่านต้องการให้มีการพัฒนากิจกรรมด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างไร

.....
.....
.....

11. การบริหารจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ควรมีรูปแบบ หรือลักษณะอย่างไร

.....
.....
.....

12. ท่านอยากให้มีการพัฒนา หรือจัดการอย่างเร่งด่วน ในเรื่องใด

.....
.....
.....

ขอขอบพระคุณที่ท่านให้ความร่วมมือ

นางสมประสงค์ อ่อนแสง

นิสิตปริญญาโท สาขาวัฒนธรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview)

แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างเพื่อบันทึกข้อมูลต่าง ๆ เพิ่มเติมและมีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องต่าง ๆ ในพื้นที่ที่จะศึกษาและบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

เรื่อง การศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัดในจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยว

วันที่เดือน.....พ.ศ. 2550 เวลา

ชื่อ – สกุล ผู้ร่วมสนทนา (นาย / นาง / นางสาว)

อายุ.....ปี อาชีพ.....บ้านเลขที่หมู่ที่

ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

หัวข้อสนทนา.....

บันทึกรายละเอียด.....

.....

สรุป/ข้อสังเกต.....

.....

นางสมประสงค์ อ่อนแสง

นิสิตปริญญาโท สาขาวัฒนธรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ผู้สัมภาษณ์

ภาคผนวก ง
แบบสังเกต

แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)
เรื่อง การศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัดในจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยว

1. ข้อมูลพื้นฐาน

1.1 ชื่อแหล่งท่องเที่ยว.....

1.2 ที่ตั้งแหล่งท่องเที่ยว หมู่บ้าน.....ตำบล.....

1.3 ขนาดพื้นที่.....

1.4 การเข้าถึงและระยะทาง.....

1.5 สภาพถนนสายหลักเส้นทางหมายเลข
 ระหว่างกับ.....ก.ม. ที่

.....

.....

.....

.....

1.6 สภาพถนนสายรองแยกจากถนนสายหลักเส้นทางหมายเลข
 ระหว่างกับ.....ก.ม. ที่

.....

.....

.....

.....

1.7 ประวัติความเป็นมา

.....

.....

.....

.....

.....

2. โครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก

2.1. สถานที่พักค้างแรมบริเวณแหล่งท่องเที่ยว.....

ลักษณะที่พัก.....

ระยะทางจากที่พักถึงแหล่งท่องเที่ยว..... กิโลเมตร

จำนวนคนที่สามารถเข้าพักได้..... คน / วัน

สุขาที่ให้บริการในแหล่งท่องเที่ยว.....จุด จุดละ.....ห้อง

ความสะอาด.....

สถานที่จอดรถปริมาณรถที่เข้าจอดได้.....

ความปลอดภัยของแหล่งท่องเที่ยว.....

สถานี่บริการน้ำมันที่ใกล้แหล่งท่องเที่ยวมากที่สุด.....

ระยะทางจากแหล่งท่องเที่ยว.....ก.ม.

3. ความน่าสนใจและความมีชื่อเสียง

3.1 เอกลักษณะหรือลักษณะเด่น.....

3.2 ความน่าสนใจ.....

3.3 ความหลากหลายภายในแหล่งท่องเที่ยว.....

3.4 กิจกรรมต่าง ๆ ในแหล่งท่องเที่ยว.....

.....

.....

4. การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

4.1 ประเภทถนนที่เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว.....

4.2 ประเภทพาหนะที่เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว.....

4.3 จุดที่เหมาะสมสำหรับท่องเที่ยว.....

4.4 ช่วงเดือนที่เหมาะสมสำหรับท่องเที่ยว ช่วงเดือน จนถึง

4.5 เหตุผลที่ไม่สามารถท่องเที่ยวได้.....

ผู้บันทึกการสังเกต.....

วันที่เดือน.....พ.ศ.....

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ	นางสมประสงค์ อ่อนแสง
วันเกิด	วันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2503
สถานที่เกิด	อำเภอคำชะอี จังหวัด มุกดาหาร
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 9/1 หมู่ที่ 6 บ้านน้ำเที่ยง ตำบลน้ำเที่ยง อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	ชำนาญการพิเศษ
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โรงเรียนคำชะอีวิทยาคาร สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร รหัสไปรษณีย์ 49110
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2519	มัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนคำชะอีวิทยาคาร อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร
พ.ศ. 2521	ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาตอนต้น (ป.กศ.) วิทยาลัยครูสกลนคร
พ.ศ. 2525	ปริญญาการศึกษาบัณฑิต (กศ.บ.) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม
พ.ศ. 2551	ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

